

Jaarstukken 2017

Proces huishoudboekje Gemeente Dordrecht

Jaarplanning

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
1.1	Stad in beweging	5
1.2	Financieel resultaat in perspectief	6
1.3	Financiële positie	9
1.4	Samenstelling college en raad	12
1.5	Kerngegevens van de stad	13

Jaarverslag

2.	Programmaverantwoording	15
2.1	Leeswijzer programma's	15
2.2	Programma Veiligheid	16
2.3	Programma Leefbaarheid en Stedelijk Beheer	21
2.4	Programma Jeugd en Onderwijs	26
2.5	Programma Werk en Inkomen	30
2.6	Programma Economie, Sport en Cultuur	33
2.7	Programma Milieu en Duurzaamheid	40
2.8	Programma Zorg en Ondersteuning	46
2.9	Programma Verkeer en Vervoer	51
2.10	Programma Ruimtelijke Ordening en Wonen	56
2.11	Programma Dienstverlening	61
2.12	Programma Bestuur en Samenwerking	65
2.13	Programma Algemene Dekkingsmiddelen	70
2.14	Overhead	72
3.	Paragrafen	73
3.1	Lokale heffingen	73
3.2	Weerstandsvermogen en risicobeheersing	80
3.3	Onderhoud kapitaalgoederen	85
3.4	Financiering	94
3.5	Organisatieontwikkeling en bedrijfsvoering	100
3.6	Verbonden partijen	107
3.7	Grondbeleid	123

Jaarrekening

4.	Financiële verantwoording	128
4.1	Inleiding	128
4.2	Grondslagen van waardering en resultaatbepaling	128
4.3	Balans en toelichting	131
4.4	Financiële positie en toelichting	151
4.5	Analyse programma Veiligheid	160
4.6	Analyse programma Leefbaarheid en Stedelijk Beheer	161
4.7	Analyse programma Jeugd en Onderwijs	163
4.8	Analyse programma Werk en Inkomen	165
4.9	Analyse programma Economie, Sport en Cultuur	166
4.10	Analyse programma Milieu en Duurzaamheid	168
4.11	Analyse programma Zorg en Ondersteuning	169
4.12	Analyse programma Verkeer en Vervoer	171
4.13	Analyse programma Ruimtelijke Ordening en Wonen	172
4.14	Analyse programma Dienstverlening	175
4.15	Analyse programma Bestuur en Samenwerking	176
4.16	Analyse programma Algemene Dekkingsmiddelen	177
4.17	Projecten	179
4.18	Wet Normering Topinkomens	183
4.19	Bijlage verantwoordingsinformatie specifieke uitkeringen (SiSa-bijlage)	184
	Afkortingenlijst	188

1. Inleiding

1.1 Stad in beweging

'Dordrecht gaat voorwaarts!', zo luidde de ondertitel van de [Begroting 2018](#). Terugkijkend op 2017 zien we die voorwaartse ontwikkeling terug. Dordrecht groeit door. Zo is de aantrekkingskracht van onze stad in de voorbije periode onmiskenbaar gegroeid. Afgelopen jaar zagen we dat bijvoorbeeld aan de vele evenementen die in de stad zijn georganiseerd, zoals de 'WorldCup Shorttrack 2017'. Ook de vele kleinere en grote (muziek)evenementen die in de stad zijn georganiseerd, zoals het succesvolle Wantijpop, Dordrecht Pride, de jaarlijkse drukbezochte Kerstmarkt en het Big Rivers Festival, dragen bij aan deze aantrekkingskracht. Deze binding mag dan ook niet los worden gezien van de blijvende, stijgende woonaantrekkelijkheid van Dordrecht, welke ook landelijk wordt opgemerkt. De stad kent in 2017, net als in 2016, een top 15 notering in de Atlas voor Gemeenten 2017 en zet daarmee de ingeslagen weg omhoog voort.

De groeiambitie van Dordrecht sluit aan bij de weg voorwaarts, wij willen weer een groeistad zijn waar prettig wonen, werken en recreëren hand in hand gaan. Met de inzet op de bouw van 10.000 kwalitatief hoogwaardige woningen de komende jaren vergroten we niet alleen onze rol als centrumstad, maar zijn we ook in staat onze sociaal-economische positie te versterken. De sociaal-economische positie van onze stad is immers nog altijd beneden gemiddeld. Desondanks hebben we het voorbije jaar, samen met bewoners en bedrijven, belangrijke stappen gezet richting deze groeiambitie om zo te werken aan een sociale en economische veerkrachtigere toekomst.

Samen verder voortgang boeken

Als stadsbestuur houden we koers. Waar mogelijk en wenselijk zijn we de stuwende kracht achter ontwikkelingen die onze arbeidsmarkt, duurzaamheid, de levendige binnenstad, leefbaarheid en veiligheid van de stad versterken. Deze prioriteiten uit ons politieke akkoord (2014-2018) willen en kunnen we niet alleen vervullen, daar hebben we onze inwoners, private en publieke partners voor nodig.

Samen hebben we dit jaar dan ook een lange termijnperspectief voor onze stad gemaakt: [Nieuw Dordts Peil](#). In het kader van Nieuw Dordts Peil hebben we dromen, zorgen en trots opgehaald, hebben we denkrichtingen ontworpen, welke vervolgens weer geleid hebben tot een tentoonstelling en manifestatie. In dit 'verhaal' hebben we, samen met de betrokken partners, uitdagingen voor thema's als innovatie, werk en duurzaamheid, geagendeerd. Nieuw Dordts Peil is hiermee een betekenisvol voorbeeld van onze open bestuursstijl. Samen met partners uitdagingen agenderen, betekent echter niet dat de gemeente ook automatisch eigenaar is van deze uitdagingen. Centraal staat steeds het benutten van de kracht van de stad.

Gemeente in beweging

Om te zorgen dat de gemeente ook in de toekomst een betrouwbare, daadkrachtige, maar ook flexibele organisatie en partner is, hebben we in 2017 de ambtelijke organisatie in beweging gezet. Onder de noemer *connecting DORDT* namen we per 1 januari 2018 afscheid van de ambtelijke sector- en bedrijvenstructuur. Dit betekent geen 'beleidskolommen' meer, maar werken vanuit de bedoeling via opgaven en kerntaken. We zoeken nog meer de verbinding met bewoners en organisaties in de stad en de regio. Samen werken we zo aan de ambities en opgaven van de stad in flexibele netwerken.

1.2 Financieel resultaat in perspectief

De jaarrekening is een omvangrijk boekwerk dat voor een groot deel vanuit de financiële techniek is opgesteld. Om de jaarrekening beter te kunnen duiden, geeft deze paragraaf een samenvattend beeld van de financiële positie van Dordrecht per 31 december 2017 en de resultaten over het boekjaar 2017.

Vooraf

Gemeentefinanciën zijn complex. Toch werkt de financiële huishouding van een gemeente in de basis zoals iedere andere financiële huishouding. Naast de jaarlijkse baten en lasten die in de exploitatie staan, kan er voor aanvullende lasten geld uit reserves worden gehaald. Via de balans en de exploitatierekening kan snel inzicht worden verkregen in de financiën van Dordrecht.

In de balans komt de verhouding tussen de bezittingen (activa) en de daarvoor beschikbare eigen middelen (reserves) en financieringsmiddelen van derden (schulden) tot uitdrukking.

In de exploitatierekening wordt duidelijk welke inkomsten de gemeente heeft en waar het geld aan wordt uitgegeven. Het jaarrekeningresultaat volgt uit het saldo van de inkomsten en uitgaven in dat jaar (gerealiseerd totaalsaldo baten en lasten) en de verrekening met de reserves (gerealiseerd resultaat). Het saldo van inkomsten en uitgaven voor verrekening met reserves geeft aan of er per saldo middelen aan het eigen vermogen kunnen worden toegevoegd (bij een positief saldo), of dat er middelen aan het eigen vermogen moeten worden onttrokken (bij een negatief saldo).

In de hierop volgende paragrafen geven we een korte financiële beschouwing van de jaarrekening inclusief de vermogenspositie, lichten we toe hoe het resultaat over 2017 is opgebouwd en hoe dit zich verhoudt tot het door de raad vastgestelde begrote resultaat.

1.2.1 Financiële beschouwing 2017

Resultaat

In het [Besluit Begroting en Verantwoording](#) (BBV), de verslaggevingsregels van gemeenten, wordt onderscheid gemaakt tussen het gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten en het gerealiseerd resultaat. Het gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten bedraagt € 0,6 miljoen nadelig over 2017. Per saldo is tussentijds € 14,8 miljoen uit de reserves onttrokken, zodat het gerealiseerd resultaat € 14,2 miljoen voordelig bedraagt. Dit is 3,0% van de werkelijke lasten.

Relevant voor de resultaatbestemming is het 'resultaat na budgetoverhevelingen'. Dat is het vrij besteedbare resultaat na budgetoverhevelingen (waarover de raad op 9 mei 2018 heeft besloten ([zie RIS-dossier 2110946](#))). Dit resultaat bedraagt afgerond **€ 11,3 miljoen voordelig**. In onderstaande tabel ziet u hoe dit resultaat tot stand is gekomen:

<i>Financieel resultaat</i>	<i>Bedragen x € 1.000</i>
Werkelijke baten	467.486
Werkelijke lasten	468.050
Gerealiseerd totaalsaldo baten en lasten	-564
Onttrekkingen uit de reserves	65.427
Stortingen in de reserves	-50.617
Gerealiseerd resultaat (afgerond)	14.246
Budgetoverhevelingen	-2.983
Resultaat na 'budgetoverhevelingen'	11.263

Bij de jaarrekening vergelijken we het werkelijke resultaat met het door de raad vastgestelde begrote resultaat. Het rekeningresultaat werd bij de primaire Begroting 2017 op nihil begroot. In de bestuursrapportage wordt dit oorspronkelijk begrote resultaat altijd bijgesteld. Bij de [Bestuursrapportage 2017](#) is het jaarrekeningresultaat bijgesteld naar € 1,9 miljoen negatief. Het werkelijke resultaat is € 14,2 miljoen positief. Het verschil tussen de bijgestelde begroting en het jaarrekeningresultaat is daardoor afgerond € 16,2 miljoen.

Als we het rekeningresultaat in de volgende tabel in historisch perspectief plaatsen, zien we in 2015 en 2017 uitschieters in het gerealiseerde resultaat en de afwijking tussen het begrote en gerealiseerde resultaat. In 2017 is deze uitschieter het gevolg van het omzetten van een groot deel van de voorziening juridische risico's naar een reserve. De budgetoverhevelingen liggen in 2017 in lijn met voorgaande jaren (met uitzondering van 2015).

Bedragen x €1000

Financieel resultaat	2013	2014	2015	2016	2017
Gerealiseerd resultaat	8.791	9.176	22.882	4.593	14.246
Budgetoverhevelingen	1.385	1.053	10.928	2.127	2.983
<i>Resultaat na 'budgetoverhevelingen'</i>	<i>7.406</i>	<i>8.123</i>	<i>11.954</i>	<i>2.466</i>	<i>11.263</i>
Gerealiseerd resultaat	8.791	9.176	22.882	4.593	14.246
Begroot resultaat	669	5.500	-106	2.662	-1.915
<i>Afwijking begroot en gerealiseerd</i>	<i>8.122</i>	<i>3.676</i>	<i>22.988</i>	<i>1.931</i>	<i>16.161</i>

1.2.2 Toelichting Jaarrekeningresultaat 2017

Om een goed beeld te krijgen van de oorzaak van afwijkingen geeft deze paragraaf weer binnen welke programma's verschillen optreden en hoe groot die verschillen zijn. Vervolgens worden de grootste afwijkingen toegelicht. Voor een uitgebreide analyse per programma verwijzen wij u naar hoofdstuk 4.

Bedragen x €1000

Programma's	Lasten			Baten			Paginanr.
	Begroot	Werkelijk	Vershil	Begroot	Werkelijk	Vershil	
Veiligheid	18.157	17.654	503	1165	1051	114	160
Leefbaarheid en Stedelijk Beheer	40.254	39.018	1236	19.347	20.153	-806	161
Jeugd en Onderwijs	69.840	69.264	576	10.426	11.140	-714	163
Werk en Inkomen	113.918	112.925	993	53.289	54.040	-751	165
Economie, Sport en Cultuur	47.192	47.253	-61	8.016	9.499	-1483	166
Milieu en Duurzaamheid	21.726	22.246	-520	15.036	15.321	-285	168
Zorg en Ondersteuning	86.704	82.618	4.086	2.618	3.052	-434	169
Verkeer en Vervoer	12.852	12.213	639	10.014	10.578	-564	171
Ruimtelijke Ordening en Wonen	49.082	41.674	7.408	34.309	29.851	4.458	172
Dienstverlening	16.137	16.842	-705	7.927	8.468	-541	175
Bestuur en Samenwerking	10.808	9.680	1.128	1568	1797	-229	176
Algemene Dekkingsmiddelen	-4.775	-3.337	-1438	301.755	302.536	-781	177
Gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten	481.895	468.050	13.845	465.470	467.486	-2.016	
(1) Afwijking t.o.v. actuele begroting						15.861	
Bedragen x €1000							
Mutatie reserves	53.345	50.617	2.729	69.772	65.427	4.343	
(2) Afwijking mutatie reserves						-1.614	
Totaalsaldo incl. mutatie reserves	535.240	518.666	16.574	535.242	532.915	2.327	
Gerealiseerd resultaat (1+2)						14.246	

De volgende tabel geeft inzicht in de belangrijkste oorzaken van het verschil van afgerond € 16,2 miljoen positief tussen het geprognosticeerde resultaat van € 1,9 miljoen nadelig en de werkelijk gerealiseerde baten en lasten bij de Jaarrekening 2017 van € 14,2 miljoen positief (voor budgetoverhevelingen).

Grote verschillen ten opzichte van gewijzigde begroting

1. Voorziening juridische risico's deels omgezet	4.250
2. Opbrengsten Algemene Uitkering tegengevallen	-679
3. Uitgaven Beschermd Wonen meegevallen	1.281
4. Lasten WMO-taken meegevallen	1.258
5. Lasten re-integratie, participatie en Drechtwerk meegevallen	1.431
6. Lasten wethouderspensioenen lager uitgevallen	814
7. Resultaat Veiligheidsregio ZHZ meegevallen	506
8. Extra baten bijstand ontvangen	751
9. Aanvragen Smartcity tegengevallen	405
10. Budgetoverhevelingen	2.983
11. Overige kleine verschillen	3.161
Totaal afwijkingen	16.161

1. Voorziening juridische risico's deels omgezet

In 2015 en 2016 zijn bedragen in de voorziening voor juridische risico's gestort. Deze stortingen waren nodig om mogelijke kosten die uit juridische geschillen kunnen voortkomen af te dekken. Door gewijzigde interpretatie van de verslagleggingsregels (BBV) mag een deel van deze risico's niet meer met een voorziening worden afgedekt. Een bedrag van € 4,2 miljoen valt daarom vrij. De onderliggende risico's zijn echter nog altijd aanwezig. Deze risico's zijn in 2017 toegenomen naar € 10,2 miljoen. Bij de besluitvorming rond de Jaarstukken 2017 wordt voorgesteld om dit bedrag te storten in een nog te vormen bestemmingsreserve juridische risico's en deze storting te dekken uit het positieve rekeningresultaat 2017. Per saldo levert de vrijval van de voorziening daardoor geen voordeel op.

2. Opbrengsten Algemene uitkering tegengevallen

Een groot deel van de gemeentelijke inkomsten bestaat uit de algemene uitkering uit het gemeentefonds. Bij de septembercirculaire 2017 heeft het Rijk deze uitkering nog negatief bijgesteld. Deze inkomsten zijn daardoor € 0,7 miljoen lager dan begroot.

3. Uitgaven Beschermd Wonen meegevallen

De lasten voor de uitvoering van Beschermd Wonen zijn € 1,3 miljoen lager dan de Rijksbijdrage die centrumgemeente Dordrecht op basis van het verdeelmodel Beschermd Wonen ontvangt. In de kadernota 2018 is het structurele effect van dit voordeel al verwerkt. Daarbij is rekening gehouden met het feit dat het Rijk op termijn met een nieuw verdeelmodel komt. In contrast met de lagere lasten op Beschermd Wonen staan de stijgende lasten bij de WMO. Tot 2017 kon die stijging van de lasten binnen de WMO worden opgevangen. Bij een verdere stijging is dat niet meer mogelijk en moet mogelijk een deel van die stijging opgevangen worden door Beschermd Wonen.

4. Uitgaven WMO-taken meegevallen

De lasten voor de uitvoering van de WMO zijn € 1,3 miljoen lager dan begroot. Dit komt enerzijds doordat maatwerk in de uitvoering van de WMO centraal staat en deze maatwerkvoorzieningen in 2017 tegen lagere lasten zijn geleverd. Anderzijds blijven de klantaantallen voor individuele begeleiding en persoonlijke verzorging, net als in voorgaande jaren, over geheel 2017 achter bij de bijdrage die van het Rijk is ontvangen. We zien wel dat de klantaantallen al sinds 2016 stijgen, waardoor het verschil tussen WMO lasten en de rijksbijdrage steeds kleiner wordt. Verwacht wordt dat de stijging van de klantaantallen zich in 2018 voortzet.

5. Lasten re-integratie, participatie en Drechtwerk meegevallen

De lasten voor re-integratie en participatie zijn € 0,9 miljoen lager dan begroot. Dit komt vooral doordat meer mensen rechtstreeks zijn geplaatst.

De gemeenschappelijke regeling Drechtwerk heeft het jaar afgesloten met een financieel resultaat van € 0,8 miljoen positief. Voor Dordrecht betekent dit een voordeel van € 0,5 miljoen. Deze bedragen zijn gebaseerd op de concept Jaarstukken 2017.

6. Lasten wethouderspensioenen lager uitgevallen

De hoogte van de voorziening voor wethouderspensioenen is afhankelijk van de hoogte van de wettelijke rente. In 2017 is deze wettelijke rente gestegen. Hierdoor kon de voorziening voor wethouderspensioenen in 2017 worden verlaagd met € 0,8 miljoen.

7. Resultaat Veiligheidsregio ZHZ meegevallen

De Gemeenschappelijke Regeling Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid heeft het jaar afgesloten met een financieel resultaat van € 3,0 miljoen positief. Van dit totale resultaat reserveert de Veiligheidsregio een deel voor de nieuwe Omgevingswet en informatiegestuurd werken. Het resterende resultaat ad € 1,8 miljoen wordt teruggegeven aan de deelnemers. Voor Dordrecht betreft dit € 0,5 miljoen. Deze bedragen zijn gebaseerd op

de concept Jaarstukken 2017 van de Veiligheidsregio. Met een raadsinformatiebrief informeren we de raad over de definitieve jaarrekeningcijfers.

8. Extra baten bijstand ontvangen

Door toekenning van de vangnetuitkering 2016 zijn de inkomsten € 0,8 miljoen hoger dan begroot.

9. Aanvragen Smartcity tegengevallen

Door minder subsidieaanvragen en lager aangevraagde bijdragen voor het innovatiefonds Smart City zijn de lasten € 0,4 miljoen lager dan begroot.

10. Budgetoverhevelingen

In de jaarrekening zitten diverse voordelen die conform raadsbesluit van 9 mei 2018 zijn overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)). Het totaalbedrag is € 2.983.000.

1.3 Financiële positie

Deze paragraaf geeft een financiële beschouwing op het eigen vermogen, de financiering en het weerstandvermogen. Voor de beoordeling van de financiële positie is het namelijk belangrijk om zowel naar de exploitatie als de balans te kijken. In de balans komt de verhouding van de bezittingen (activa) in beeld en de daarvoor beschikbare eigen middelen (reserves) en financieringsmiddelen van derden (schulden). Ook voor het bepalen van het eigen vermogen kijken we naar de balans. Waarbij het eigen vermogen de uitkomst is van de waarde van alle bezittingen (activa) minus de schulden.

Kengetallen

Om nog meer transparantie te creëren en een benchmark tussen gemeenten mogelijk te maken, geeft onderstaande tabel inzicht in zes financiële indicatoren, die in deze paragraaf verder zijn toegelicht.

	Rekening 2016	Begroting 2017	Rekening 2017	Begroting 2018
Netto schuldquote	57%	82%	59%	67%
Netto schuldquote gecorrigeerd	50%	74%	52%	60%
Solvabiliteitsratio	49%	48%	51%	50%
Grondexploitatie	8%	10%	9%	6%
Structurele exploitatieruimte	3,2%	0,9%	3,0%	0,0%
Belastingcapaciteit	90%	90%	90%	92%

Eigen vermogen

Het eigen vermogen is opgebouwd uit de algemene reserve, bestemmingsreserves en het saldo van de jaarrekening. De reserves zijn in 2017 met een bedrag van € 14,8 miljoen afgenomen. Het jaarrekeningsaldo is € 14,2 miljoen. Voor een bedrag van € 3,0 miljoen is dit resultaat via budgetoverheveling al bestemd. Een bedrag van afgerond € 11,3 miljoen is vrij aanwendbaar. Per saldo daalt het eigen vermogen in 2017 met afgerond € 0,5 miljoen (stand van 31-12-2017 (€ 429,2 miljoen) ten opzichte van de stand 31-12-2016 (€ 429,7 miljoen). De solvabiliteit stijgt hierdoor naar 51%. Dit betekent dat het eigen vermogen eind 2017 een groter deel van het totale vermogen uitmaakt.

	Bedragen x €1 miljoen	
Ontwikkeling eigen vermogen	2016	2017
Stand per 1 januari	432,5	429,7
Tussentijdse mutaties reserves (per saldo)	-7,4	-14,8
Totaal budgetoverheveling	2,1	3,0
Nog te bestemmen resultaat	2,5	11,3
Stand per 31 december	429,7	429,2
Eigen vermogen als balanstotaal	49%	51%

De reservepositie bestaat voor een groot gedeelte (€ 384 miljoen) uit "bestemmingsreserves". Aan deze reserves heeft de raad eerder een bestemming gegeven. Deze reserves zijn zonder (nieuwe) besluitvorming van de raad niet vrij besteedbaar. De algemene reserve van de gemeente is binnen de financiële beleidskaders wel vrij aanwendbaar en bedraagt eind 2017 € 31,2 miljoen (exclusief het nog te bestemmen resultaat bij de jaarrekening, inclusief algemene reserve Grondbedrijf). In de Toelichting op de Staat van Reserves (bijlage 3 Bijlagenboek) bij deze jaarrekening worden de verschillen (> € 100.000) tussen begrote en werkelijke mutaties per reserve toegelicht.

Financiering

De houdbaarheid van de gemeentefinanciën op de langere termijn hangt af van de ruimte om, naast de noodzakelijke uitgaven voor publieke voorzieningen, de schuldverplichtingen in de vorm van rente en aflossingen te betalen. Daarom letten wij naast de baten en lasten (exploitatie) ook nadrukkelijk op de geldstromen en de hoogte van de schuld. Het is wenselijk dit goed te monitoren omdat een oplopende schuldenpositie de begrotingsruimte kan verminderen.

De netto schuldquote geeft het niveau van de schuldenlast van de gemeente weer ten opzichte van de totale baten. Daarmee geeft dit kengetal een indicatie van de druk van de rentelasten op de exploitatie. De netto schuldquote wordt ook inclusief doorgeleende gelden weergegeven via de netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte geldleningen. Op die manier wordt duidelijk wat het aandeel van de verstrekte leningen is en wat dit betekent voor de schuldenlast.

In de Begroting 2017 werd uitgegaan van een aanzienlijke stijging van de schuldquote. In werkelijkheid zijn beide kengetallen voor de schuldquote vrijwel gelijk aan die van 2016. Dit komt vooral door het niet aantrekken van nieuwe leningen in verband met achterblijvende bestedingen en investeringen. In 2017 zijn in werkelijkheid geen nieuwe financieringen aangetrokken.

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) stelt dat voor een gemeente geldt dat bij een netto schuldquote boven de 100% het licht op oranje springt en boven de 130% op rood. Er blijft dan namelijk weinig leencapaciteit over om de gevolgen van financiële tegenvallers door bijvoorbeeld een economische recessie op te vangen. De netto schuldquote van de gemeente Dordrecht is 59% en valt daarmee binnen deze signaleringsgrenzen.

Naast de netto schuldquote kan de totale schuldpositie ook worden afgezet tegen de bezittingen. Dit is in onderstaande tabel gedaan. Het vreemd vermogen (bruto schuld) bedraagt ultimo 2017 € 419 miljoen en maakt daarmee 49% van het totale vermogen van € 848 miljoen uit.

Ontwikkeling vreemd vermogen	Bedragen x €1 miljoen	
	2016	2017
Stand per 1 januari	454	456
Stand per 31 december	456	419
Vreemd vermogen als balanstotaal	51%	49%

Weerstandsvermogen en - ratio

Dordrecht is een stad die blijft investeren. Hieraan zijn onlosmakelijk financiële risico's verbonden. Daarom is en blijft het van belang te sturen op het beheersen van deze risico's. Dordrecht kent daartoe een actief risicomanagementbeleid, een relatief compleet risicoprofiel en een door de raad vastgestelde norm om het weerstandsvermogen in evenwicht te houden met de gekwantificeerde risico's.

Bij de totstandkoming van deze jaarrekening zijn de risico's geactualiseerd. Vervolgens is berekend welk bedrag nodig is om deze risico's financieel af te dekken. Dit bedrag is afgezet tegen de beschikbare weerstandscapaciteit. De uitkomst van die berekening vormt de ratio van het weerstandsvermogen die in onderstaande tabel is gepresenteerd.

Voor de ratioberekening is met de raad de volgende berekeningswijze vastgesteld:

$\text{Ratio} = \frac{\text{AR stad en grondbedrijf} + \text{rekeningresultaat 2017} + \text{post onvoorzien}}{\text{risicoprofiel grondbedrijf en risicoprofiel stad (uit simulatie Naris)}} = \frac{€ 42,5}{€ 17,5} = 2,4$
--

De weerstandsratio komt bij de Jaarstukken 2017 uit op een stand van 2,4. Dat is hoger dan de met de raad afgesproken normratio van 1,0. Hierbij geldt de nuancering dat de algemene reserve Stad een stand weergeeft per 31 december, terwijl er in de jaren 2018 t/m 2020 nog voor € 12 miljoen onttrekkingen begroot staan (beleidswensen uit [Kadernota 2017](#) en [2018](#) en [Begroting 2018](#)). Daarnaast wordt bij de besluitvorming rond de Jaarstukken 2017 voorgesteld om een groot deel van het rekeningresultaat te bestemmen in de nog te vormen bestemmingsreserve juridische risico's van € 10,2.

Na correctie van genoemde besluiten resteert in 2018 een weerstandsratio van 1,2.

De berekeningen van de ratio kennen daarnaast een andere belangrijke nuancering: de rapportage omtrent het weerstandsvermogen is altijd een momentopname. Nieuwe projecten, economische ontwikkelingen en investeringsbeslissingen kunnen het risicoprofiel beïnvloeden waardoor het weerstandsvermogen aan tussentijdse fluctuaties onderhevig is.

Grondexploitatie

Resultaten van grondexploitaties kunnen de financiële positie van een gemeente sterk beïnvloeden. Het kengetal grondexploitatie geeft aan hoe groot de waarde van de grondpositie is ten opzichte van de totaal gerealiseerde baten. Dit kengetal zegt daarmee iets over het effect dat grondexploitatierisico's op de

gemeentelijke exploitatie kunnen hebben. In samenhang met de netto schuldquote kan het ook iets zeggen over de mate waarin de gronden op de balans zijn gefinancierd met eigen vermogen.

Voor Dordrecht is het percentage grondexploitatie toegenomen van 8% in 2016 naar 9% in 2017. Nadat het percentage in 2016 sterk was afgenomen als gevolg van aangepaste gemeentelijke verslaggevingsregels (Besluit Begroting en Verantwoording), is dit cijfer in 2017 weer gestabiliseerd.

Structurele exploitatieruimte

Voor de beoordeling van de financiële positie is het ook van belang te kijken naar de structurele baten en structurele lasten. Structurele baten zijn bijvoorbeeld de algemene uitkering uit het gemeentefonds en de opbrengsten uit de onroerende-zaakbelastingen (OZB). Dit kengetal geeft aan hoe groot de structurele exploitatieruimte is, doordat wordt gekeken naar de structurele baten en structurele lasten en deze worden vergeleken met de totale baten. Een positief percentage betekent dat de structurele baten toereikend zijn om de structurele lasten (waaronder de rente en aflossing van een lening) te dekken. De realisatiecijfers van 2017 laten een structurele exploitatieruimte van 3% zien. In paragraaf 4.4.2 staat meer informatie over dit cijfer.

Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin een financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar kan worden opgevangen. Deze wordt berekend door de totale woonlasten meerpersoonshuishouden te vergelijken met het landelijk gemiddelde, uitgedrukt in een percentage.

Voor Dordrecht blijft dit kengetal sinds 2014 stabiel op een percentage van 90%, wat betekent dat we qua woonlasten zo'n 10% onder het landelijk gemiddelde van € 723 (2017) zitten. Vanaf 2018 stijgt het percentage naar 92%. In paragraaf 3.1.5 staat meer informatie over dit cijfer.

1.4 Samenstelling college en raad

A.W. Kolff, burgemeester

Portefeuille: Algemene en Kabinetszaken, Brandweer, Politie, Integratie veiligheid, Bestuurlijke betrekkingen en Internationale samenwerking.
 Verbonden partijen: GR Drechtsteden, GR Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid.

P.H. Sleeking (BvD), wethouder Ruimtelijke ordening en Binnenstad, Cultuur en Toerisme, Vergunningverlening en Handhaving

Portefeuille: Ruimtelijke ordening en Water, Vergunningverlening en Handhaving, Binnenstad, Cultuur en Toerisme. Monumentenzorg en Archeologie, Bestuurlijke Vernieuwing, Mediabeleid en Communicatie, Personeel en Organisatie, Projectmanagement.
 Grote projecten: Belthurepark, Gezondheidspark, Stadswerven.

R.E.C. Reynvaan-Jansen (BvD), wethouder Wonen, Leefbaarheid en Veiligheid, Stadsbeheer en Dierenwelzijn, Sport en Recreatie

Portefeuille: Wonen, Leefbaarheid en Veiligheid, Stadsbeheer en Dierenwelzijn, Sport en Recreatie, Vergunninghouders.
 Grote projecten: Dordt-West.

P.J. Heijkoop (CDA), wethouder Werk en Inkomen, Arbeidsmarkt en Werkgelegenheid, Onderwijs en Educatie

Portefeuille: Werk en Inkomen (Participatiewet), Arbeidsmarkt en Werkgelegenheid, Onderwijs en Educatie, Essenhof, Bibliotheekwerk.
 Grote projecten: Nieuwe Dordtse Biesbosch (NDB) en Leerpark.
 Verbonden partijen: GR Drechtsteden, GR Parkschap Nationaal Park De Biesbosch, GR Sociale Werkvoorziening Drechtsteden (Drechtwerk), Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.

H. van der Linden (ChristenUnie/SGP), wethouder Jeugd, Duurzaamheid en Milieu Verkeer en Vervoer

Portefeuille: Jeugd (Zorg voor Jeugd), Duurzaamheid en Milieu, Verkeer en Vervoer, NMC Weizigt, Energie Coöperatie Dordrecht.
 Verbonden Partijen: GR Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid, Energie Coöperatie Dordrecht, GR Dienst Gezondheid en Jeugd.

J. Mos (VVD), wethouder Financiën, Economische zaken, Grond- en Vastgoedbedrijf

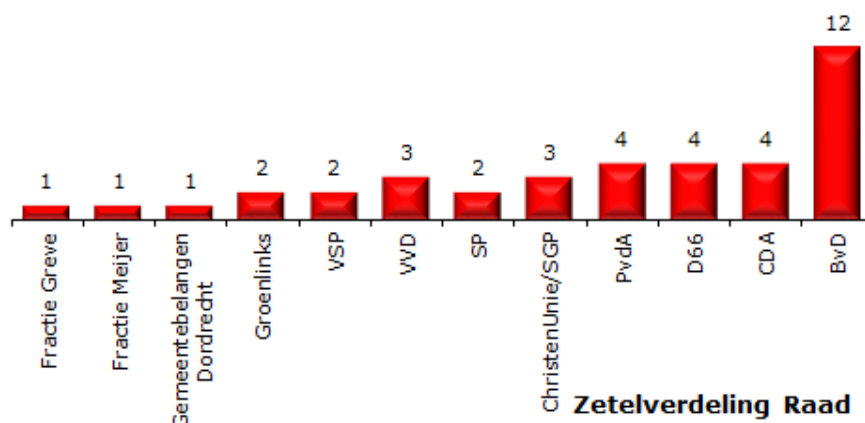
Portefeuille: Economische Zaken, Evenementen, Havenbedrijf en Markten, Financiën (inclusief deelnemingen), Grondbedrijf en Vastgoed, Huisvesting en ICT, Externe Veiligheid en Amstelwijck.
 Grote projecten: Westelijke Dordtse Oever.
 Verbonden partijen: GR Gevudo (HVC), Eneco, BNG, Evides, St. Administratie Kantoor Breedband, ROM-D, Wegschap tunnel Dordtse Kil.

C.M.L. Lambrechts (Bvd), wethouder Zorg en Welzijn, Wijkgericht Werken, Dienstverlening

Portefeuille: Zorg en Welzijn (WMO/AWBZ, Ouderenzorg, Gezondheidszorg, Maatschappelijke Opvang en individuele voorzieningen), Wijkgericht Werken, Wijkaccommodaties, Dienstverlening.
 Verbonden partijen: GR Drechtsteden, GR Dienst Gezondheid en Jeugd, We Helpen Coöperatie U.A.

M.M. van der Kraan, gemeentesecretaris

Algemeen directeur en eerste adviseur van het college.

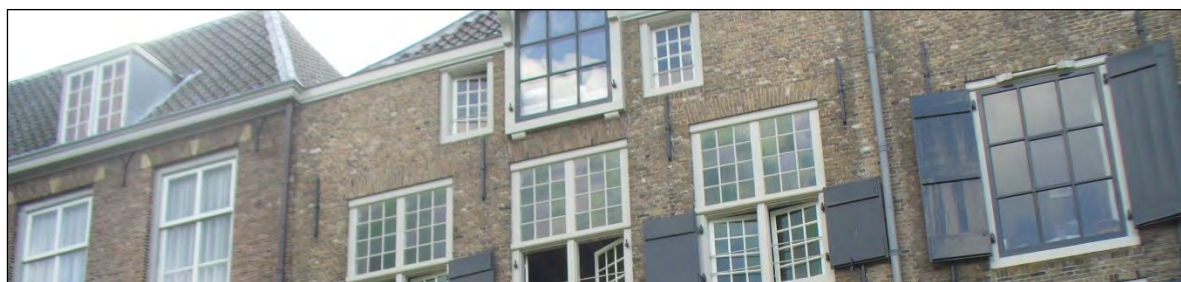

1.5 Kerngegevens van de stad

1.5.1 Kengetallen

In onderstaande tabel zijn enkele kengetallen voor de gemeente Dordrecht weergegeven op het gebied van inwoneraantallen, sociale zekerheidsuitkeringen en het aantal huur- en koopwoningen.

	2014	2015	2016	2017
Demografie				
Inwoners < 20 jaar	26.972	26.858	26.646	26.284
Inwoners van 20-64 jaar	71.516	71.247	70.940	70.764
Inwoners > 64 jaar	20.181	20.754	21.274	21.655
Aantal inwoners	118.669	118.859	118.860	118.703
Sociale zekerheid				
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen	5.930	6.111	5.999	6.048
Werkloosheidsuitkeringen	3.196	3.239	3.284	3.065
Bijstandsuitkeringen	3.470	3.822	3.878	4.034
Aantal uitkeringen	12.596	13.172	13.161	13.147
Fysieke structuur				
Koopwoningen	29.829	30.070	30.240	30.501
Huurwoningen	24.291	24.094	24.224	24.337
Aantal woningen	54.120	54.164	54.464	54.838

1.5.2 Lokale lasten

Op het terrein van de lokale lasten voert Dordrecht een terughoudend tarievenbeleid. De lokale lastendruk wordt grotendeels gevormd door de woonlasten. Tot de woonlasten worden gerekend de onroerende-zaakbelastingen (OZB) en de riool- en afvalstoffenheffing. Die hebben zich als volgt ontwikkeld:

	2014	2015	2016	Indexering	2017
Gem. WOZ-waarde	159.000	153.000	158.000		162.000
OZB-eigenaar	203,52	202,27	205,55	0,7%	203,63
Afvalstoffenheffing	255,72	258,24	269,52	0,7%	271,32
Rioolheffing eigenaar	86,73	90,20	90,81	0,65%	91,40
Rioolheffing gebruiker	77,52	80,52	81,00	0,65%	81,48
Ontwikkeling lastendruk	623	631	647		648
Stijging	3,5%	1,2%	2,5%		0,2%

Bedragen x €1

Uit bovenstaande tabel kan worden geconcludeerd dat de woonlasten in Dordrecht in 2017 in werkelijkheid met 0,2% zijn gestegen ten opzichte van de werkelijke stijging in 2016. Deze verhogingen zijn conform het tarievenbeleid van de gemeente. Bij de berekening van de woonlasten is uitgegaan van een eigen woning die wordt bewoond door een gezin. De gemiddelde woningwaarde is de basis voor de berekening van de aanslag OZB. Deze waarde is berekend naar de peildatum 1 januari van het voorgaande jaar, de WOZ-waarden 2017 zijn dus berekend naar de waardepeildatum van 1 januari 2016. Voorheen werd in de paragraaf Lokale Heffingen in zowel de begroting als de jaarstukken de gemiddelde WOZ-waarde overgenomen uit de Atlas van de lokale lasten van het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO). Vanwege veroudering van deze gegevens is de berekening vanaf heden gebaseerd op de geactualiseerde gegevens uit de WOZ-administratie. Voor meer informatie en relevante uitgangspunten over de lokale heffingen verwijzen we naar paragraaf 3.1 Lokale heffingen.

JAARVERSLAG

2. Programmaverantwoording

2.1 Leeswijzer programma's

In dit hoofdstuk vindt u de twaalf programmakaarten, die als volgt zijn opgebouwd.

- Wat hebben we bereikt en wat hebben we daarvoor gedaan? En wat zeggen de cijfers?
Hier leest u de (MJP) doelstellingen van het gemeentebestuur. Ook is een overzicht van bijbehorende activiteiten en indicatoren opgenomen. Bij de activiteiten geven we met drie symbolen aan in hoeverre de activiteiten gerealiseerd en/of behaald zijn:

activiteit is gerealiseerd/behaald.

activiteit is deels gerealiseerd/behaald of iets vertraagd, waarbij de voortgang wel zodanig is dat realisatie in 2018 plaatsvindt.

activiteit is niet gerealiseerd/behaald.

De doelstellingen, kengetallen en daarbij behorende 0-waarden en streefwaarden blijven gedurende deze collegeperiode staan (met een herijking na twee jaar).

Per MJP-doelstelling is aangegeven welke activiteiten in 2017 hebben plaatsgevonden en zijn actuele meetwaarden aan de tabellen met kengetallen toegevoegd.

- Wat heeft het gekost?
Dit onderdeel geeft inzicht in de baten en lasten ten opzichte van de actuele begroting.

Nadere toelichting programmakaarten

- Vanuit de intensiveringen behorende bij de collegeprioriteiten van het MJP, worden enkele begrotingsprogramma's meer uitvoerig geformuleerd dan de anderen.

De collegeprioriteiten zijn aangegeven met: ★

- De activiteiten die voortvloeien uit de veranderingen van Agenda voor de stad, worden in de programmakaarten aangegeven met:

- Ten aanzien van de (betekenis van de) indicatoren is het volgende van belang. Relatieve betekenis: veel factoren zijn van invloed op de indicatoren. De indicatoren geven niet de 'absolute waarheid' weer. Ook geldt dat de gemeente niet als enige aan zet is. We vinden het wél belangrijk de ambitie helder te maken. We stellen ons ten doel te leren van de ontwikkeling zoals die zichtbaar wordt uit de indicatoren én hierover het gesprek aan te gaan met de raad. Voor de actuele waarde is gebruik gemaakt van het meest recente, beschikbare cijfermateriaal. De streefwaarden 2018 zijn afkomstig uit [Begroting 2015](#) en [Begroting 2016](#). Deze zijn in principe voor de gehele periode van vier jaar vastgesteld en bijgesteld via [de Tussenbalans \(zie bijlage 1\)](#).

2.2 Programma Veiligheid

Portefeuillehouders (2017): A.W. Kolff en R.E.C. Reynvaan – Jansen

Veiligheid is het fundament voor een aantrekkelijke, veerkrachtige en weerbare stad. De activiteiten uit het programma Veiligheid, die wij samen met onze partners uitvoeren, dragen hieraan bij. De aanpak heeft zich in de afgelopen jaren sterk ontwikkeld. Van een reeks reacties op incidenten (met een hoofdrol van politie en burgemeester) tot een brede en meer samenhangende aanpak, met veel betrokken partners. De praktijk van de laatste jaren laat zien dat steeds vaker oplossingen van problemen worden gevonden in een multidisciplinaire aanpak. De gerichte aanpak van mensen die onveiligheid veroorzaken krijgt beter vorm door 'zorg' en 'straf' met elkaar te verbinden. Daarnaast zetten wij meer in op bestuurlijke handhaving als instrument om openbare ordeverstoring te voorkomen en aantasting van het woon- en leefklimaat te bestrijden. De positie en de rol van het bestuur in de veiligheidsketen is versterkt door de structurele aandacht voor de bestuurlijke aanpak voor georganiseerde criminaliteit. De toenemende actieve betrokkenheid van burgers heeft het veiligheidsdomein daarnaast verder versterkt. Wij betrekken de opvattingen en ervaringen van burgers nadrukkelijk bij de aanpak van de veiligheid in onze stad. Hoewel wij tevreden terug kunnen kijken op 2017, blijft het nodig om ons – samen met onze partners – continue in te spannen om de veiligheid in onze stad vast te houden en waar mogelijk te verbeteren.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

= collegeprioriteit

Doelstelling 1: Handhaven waardering van de veiligheid door inwoners op het huidige, hoge niveau	
Doelstelling 2: Stabiel houden van het aantal inwoners die slachtoffer zijn van een delict op het huidige, lage niveau	
Doelstelling 3: Handhaven waardering sociale veiligheid in de buurt op het huidige, hoge niveau	
Veilig in de buurt	
✓	Buurtbemiddeling Met de inzet van buurtbemiddeling kunnen burens en buurtgenoten hun conflicten in een vroegtijdig stadium met elkaar oplossen onder begeleiding van vrijwillige buurtbemiddelaars. Er zijn 33 getrainde vrijwillige buurtbemiddelaars actief. In Dordrecht was het aantal meldingen in 2017 circa 60. Ten opzichte van 2016 is het aantal meldingen lager, echter de problematiek wordt complexer.
≈	Specifieke buurtaanpak In wijken en buurten waar dit in het bijzonder noodzakelijk is, werken we intensief samen met externe partners en bewoners om overlast en criminaliteit te bestrijden. In het Lijnbaangebied en de Vogelbuurt worden, naast andere maatregelen, aspirant-huurders gescreend. Dit doen we om instroom van overlastgevendende personen zoveel mogelijk te voorkomen. Per 1 januari 2017 is de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek (Wbm-gp) gewijzigd. Sinds medio 2017 is het niet meer toegestaan te screenen zoals we dat deden. Samen met de betrokken partijen (woningcorporaties en politie) willen wij de mogelijkheid tot screenen van aspirant-huurders in de geprioriteerde gebieden voortzetten. Eind januari 2018 heeft de raad een aanvraag ingediend bij de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om twee gebieden en twee woningcomplexen aan te wijzen waar selectieve woningtoewijzing is toegestaan. Op 29 maart 2018 heeft de minister een positieve beschikking aan de raad gestuurd. Na aanpassing van de huisvestingsverordening (naar verwachting eind mei 2018) is het mogelijk om aspirant-huurders van corporatiewoningen te screenen op overlastgevend en crimineel gedrag.
✓	Aanpak overlast Handhaving, politie, Omgevingsdienst werken samen om extreme overlast bij coffeeshops en horeca te beperken. Enerzijds in preventieve zin door de vergunningaanvraag voor de vestiging van een nieuw horecabedrijf kritisch te toetsen en anderzijds door handhavend op te treden bij geconstateerde overlast. In 2017 hebben zich enkele incidenten voorgedaan, maar van horeca-locaties met structurele onaantvaardbare overlast is geen sprake. Bij 1 coffeeshop is extra toezicht uitgeoefend, met name gericht op het gedrag van bezoekers. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met omwonenden en coffeeshophouder gericht op het terugdringen van de overlast. Aanpakken van overlast gevende personen en groepen Het afgelopen jaar hebben we mooie resultaten bereikt in de geprioriteerde gebieden Lijnbaan en Vogelbuurt. Uit cijfers en ervaringen van bewoners blijkt dat de (ervaren) overlast sterk verbeterd is ten opzichte van eerdere jaren. Om die reden is prioritering van de gebieden gehaald. Extra aandacht blijft noodzakelijk, aangezien rust in beide wijken nog broos is. Daarnaast zijn andere aandachtgebieden en onderwerpen aangewezen: Vierkant Kasperspad, Spuiweg, jeugdgroep Sterrenburg. De overlast in het Vierkant Kasperspad was in de zomerperiode bovengemiddeld.

	Maatregelen zoals extra inzet politie, handhaving en zorgpartijen, het uitdelen van wijkverboden en sancties hebben de overlast gestabiliseerd.
✓	<i>Verlagen van het aantal vermogensdelicten (woning- en auto-inbraken en fietsdiefstal)</i> In 2017 hebben wij onze samenwerking met onze partners (burgers, politie en maatschappelijke organisaties) voortgezet om het aantal delicten te verminderen. Onze aanpak is gericht op proactie (hotspots), preventie (eigen rol burgers/ondernemers), repressie (opsporing) en nazorg. Waarbij de focus ligt bij zowel slachtoffers als daders. Daders van zogenaamde High Impact Crimes (HIC) krijgen een persoonsgerichte aanpak in het Veiligheidshuis ZHZ. De aangiftes van fietsdiefstal, woninginbraak en diefstal van en uit auto's zijn ten opzichte van 2016 licht afgenomen. <i>Stop Heling</i> High Impact Crimes (HIC) gaan we ook tegen door de afzetmogelijkheden van gestolen goederen te beperken. Vanuit deze gedachte is voor handelaren in tweedehands goederen het gebruik van het Digitaal Opkopersregister (DOR) verplicht gesteld. De controlemogelijkheid is daarmee sterk verbeterd. De controles hebben in 2017 geleid tot een tijdelijke sluiting van een zaak in Dordrecht in verband met heling. Medewerkers van handhaving hebben een training gevolgd om ondernemers te ondersteunen bij het gebruik van het DOR. Het aantal ondernemers dat is geregistreerd via het DOR is in 2017 toegenomen.
Jeugd	
✓	<i>Controles en preventie</i> Toezicht op wetgeving en preventieve activiteiten zijn nodig om hinder en overlast van alcoholconsumptie te beperken. Supermarkten, slijterijen en horeca en de paracommerciële horeca (onder andere sportverenigingen) zijn in 2017 ruim 100 maal gecontroleerd in het kader van de Drank- en Horecawet, waarbij ook aandacht was voor het schenken en verkoop van alcohol aan 18 minners. Verder hebben diverse Dordtse scholen aandacht besteed aan het thema alcohol en zijn partners voorgelicht en getraind in onder meer het herkennen van signalen en motiverende gespreksvoering. In 2017 is het regionaal mysterieshopping onderzoek uitgevoerd, waarvan de resultaten in de eerste helft van 2018 worden verwacht.
✓	<i>Aanpakken van overlast en criminaliteit door jeugd en problematische jeugdgroepen</i> Er zijn momenteel jeugdgroepen in beeld in de Vogelbuurt, Sterrenburg en Oud-Krispijn. Tevens is er een groep met jeugdigen in beeld in het Lijnbaangebied. De groepen en jongeren krijgen een integrale aanpak waarbij voor de jeugdgroep in Sterrenburg het Veiligheidshuis ZHZ is ingeschakeld. Het aantal meldingen van jeugdoverlast is stabiel gebleven ten opzichte van 2016.
Ondermijning / georganiseerde criminaliteit	
✓	<i>Bestrijden van ondermijnende criminaliteit</i> Eind 2016 zijn we van start gegaan met een programmatische aanpak van ondermijnende criminaliteit. Het Programma Ondermijning kent drie pijlers aan de hand waarvan deze 'georganiseerde criminaliteit dichtbij' wordt aangepakt: 1. <i>Aanpakken ondermijnende criminaliteit</i> Wij hebben in 2017 bij elk signaal van georganiseerde ondermijnende criminaliteit actie ondernomen in afstemming en samenwerking met onze partners, gericht op het verstoren van criminele netwerken. Er zijn in 2017 onder andere 137 afpakacties gedaan door de politie waarbij ruim € 73.000 en 83 goederen zijn afgepakt. Tevens is er eind 2017 een integrale controle geweest bij enkele ondernemingen in het centrum. In 2018 zullen er meer controles plaats gaan vinden. Het doel van de controles is het handhaven van een eerlijk ondernemersklimaat en het tegengaan van onveilige en/of overlastgevende situaties. 2. <i>Bevorderen bestuurlijke en ambtelijke integriteit</i> Wij moeten voorkomen dat we als gemeente ongemerkt criminele activiteiten faciliteren. Dit doen we door toe te zien op verlening van vergunningen en het aangaan van overeenkomsten in het kader van de Wet Bevordering integriteitsbeoordelingen openbaar bestuur (Bibob). Om de benodigde kennis te vergroten hebben diverse partners in 2017 een training gevolgd over de wet Bibob en zijn medewerkers van handhaving door de Kansspelautoriteit opgeleid om illegaal gokken te herkennen en daar tegen op te treden. Ook zijn de medewerkers van handhaving getraind in het herkennen van signalen van ondermijning. 3. <i>Versterken maatschappelijke weerbaarheid</i> Voor het vergroten van de bewustwording van burgers en het bedrijfsleven, het verminderen van maatschappelijke acceptatie of gelatenheid ten aanzien van bepaalde vormen van criminaliteit en het versterken van de weerbaarheid en meldingsbereidheid, hebben we in 2016 het meldpunt Ondermijning in het leven geroepen. Er zijn tot en met eind 2017 circa 40 meldingen binnengekomen. Bij 16 meldingen was de afzender een bewoner. Overige meldingen waren afkomstig van (politie)ambtenaren en ondernemers. De meldingen hebben betrekking op overlast en vermoedens van hennepkwekerijen.
✓	<i>Integrale aanpak hennepsteelt</i> De aanpak van hennepsteelt is onderdeel van de aanpak van ondermijnende criminaliteit (zie hierboven). Elke ontdekte hennepplantage is aanleiding voor (tenminste) een bestuurlijke waarschuwing of sluiting van het pand. De integrale aanpak van hennepsteelt is in 2017 verder geïntensiveerd. De samenwerking beperkt zich niet alleen tot politie en Openbaar Ministerie, maar

	strekt zich ook uit tot de Sociale Dienst Drechtsteden (SDD), het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV), de netbeheerder en de woningcorporaties. In 2017 zijn 41 hennepkwekerijen ontmanteld.
✓	<i>Bevorderen Sociale Stabiliteit</i> De in het actieplan "Samenwerken aan Sociale Stabiliteit 2016-2017" opgenomen activiteiten zijn verder vormgegeven. In 2017 is vooral ingezet op: • Ontmoeten en verbinden in nauwe samenwerking met alle betrokken partners in de stad. • Vergroten van deskundigheid van de eigen organisatie en onze partners op het gebied van radicalisering. • Uitbreiden van het signaleringsnetwerk Radicalisering in de stad. • De procesregie rond casussen in nauwe samenwerking met de partners in het Veiligheidshuis.
Fysieke Veiligheid	
✓	<i>Doorontwikkeling crisisbeheersing</i> In 2017 is door een aantal burgemeesters, gemeentesecretarissen, hoofden team bevolkingszorg en de ARB'ers (Ambtenaar Rampenbestrijding) gewerkt aan concrete kaders voor de doorontwikkeling. Dit heeft geresulteerd in een gezamenlijke visie, de bijbehorende lange- en kortetermijndoelen en de waarden die belangrijk worden geacht. Verder zijn de kaders geschetst voor de toekomstige organisatie en aansturing van bevolkingszorg binnen de regio. Uitgangspunten in deze visie zijn onder andere aansturing die plaatsvindt vanuit de VRZHZ en de vorming van één regionale gemeentelijke crisisorganisatie. Eind 2017 is gestart met een plan van aanpak voor de uitwerking van deze uitgangspunten.
✓	<i>Optimaliseren brandveiligheid in combinatie met zelfredzaamheid</i> De VRZHZ ontwikkelt een aanpak om de zelfredzaamheid van burgers en ondernemers te vergroten. In het uitvoeringsplan Brand Veilig Leven (BVL) is de doelgroepgerichte benadering beschreven. De risicogroepen en regionale risicoprofielen vormen input voor het jaarplan 2018. In de visie Vernieuwde Brandweezorg staat de regisseursrol centraal. Regisseren betekent onder meer dat er consensus is over het begrip "zelfredzaamheid" voorafgaand en tijdens een incident. In 2017 is dit ambtelijk voorbereid en begin 2018 wordt dit bestuurlijk voorgelegd.
✓	<i>Conventionele Explosieven</i> In 2017 zijn wederom diverse Conventionele Explosieven tot ontploffing gebracht op de huidige detoneringslocatie. Wij hebben in dit kader een toezichthoudende en preventieve taak. Bij nader inzien was de voorgenomen verplaatsing van de huidige detoneringslocatie nog niet nodig.
Naleving	
✓	<i>Sturen op Naleving</i> Om nalevingsgedrag effectief te beïnvloeden en te vergroten passen wij de kennis van de gedragswetenschap toe. In 2017 zijn wij binnen de ambtelijke organisatie van start gegaan met diverse thema's variërend van het tegengaan van zwerfafval tot het voorkomen van te hard rijden. Ook is er een platform opgericht waar medewerkers kennis en ervaringen kunnen delen op het gebied van nudging (gedragsbeïnvloeding). Tevens zijn er voorbereidingen getroffen voor een in-company training gedragsverandering voor toezicht en handhaving. Deze is gestart in maart 2018.
✓	<i>Inzet cameratoezicht</i> Cameratoezicht is een specifieke vorm van toezicht op naleving. Wij passen dit op een aantal locaties in de stad toe voor de openbare orde en veiligheid. Het aantal locaties waar structureel cameratoezicht wordt ingezet, is in 2017 ongewijzigd gebleven. De wetwijziging om cameratoezicht flexibeler in te kunnen zetten is inmiddels vertaald naar de bepalingen van de Algemene plaatselijke verordening (APV). Dit heeft het mogelijk gemaakt om als pilot gedurende de zomer tijdelijk camera's te plaatsen in het Weizigtpark. De politie heeft dit jaar gebruik gemaakt van haar eigen bevoegdheid om kortstondig camera's te plaatsen, onder andere op de C. de Wittstraat. Deze camera's vallen niet onder de bevoegdheid van de gemeente, maar leveren wel extra toezicht op.

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. Handhaven waardering van de veiligheid door inwoners op het huidige, hoge niveau	• Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid (GR VR ZHZ) • Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) • Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ)
2. Stabiel houden van het aantal inwoners die slachtoffer zijn van een delict op het huidige, lage niveau	• Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) • Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ)

	• Dienst Gezondheid en Jeugd Zuid-Holland Zuid (GR DG&J ZHZ)
3. Handhaven waardering sociale veiligheid in de buurt op het huidige, hoge niveau	• Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) • Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ) • Dienst Gezondheid en Jeugd Zuid-Holland Zuid (GR DG&J ZHZ)

Foto: Ronald Bosua

Wat zeggen de cijfers?

De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij [de Tussenbalans \(zie bijlage 1\)](#) aan te passen.

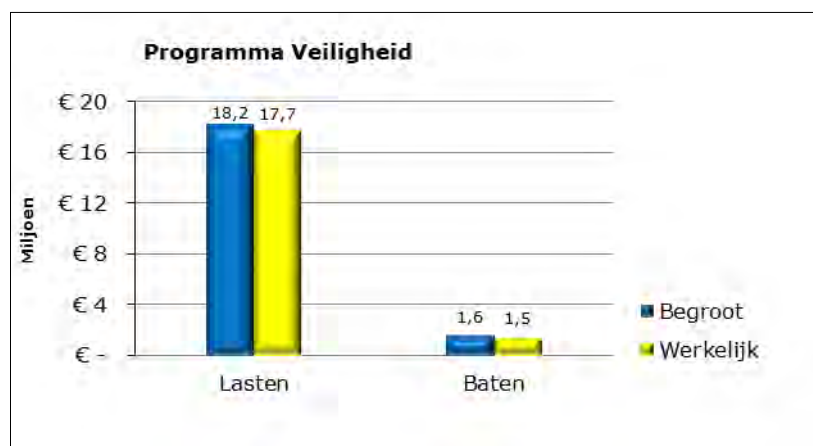
Kengetal	2012 ¹	0-waarde 2013 indicatieve tussenmeting	Actuele waarde (2017)	Streefwaarde 2018 ²
1. Rapportcijfer veiligheid in buurt	6,9	7,0	7,0	Hoger dan gemiddelde G32 (in 2017 was dit 7,1)
2. Percentage bewoners dat in de afgelopen 12 maanden minimaal eenmaal slachtoffer is geworden van een geweldsdelict, vermogensdelict of vandalismedelict	21,1	17,8	16,6	Lager dan gemiddelde G32 (in 2017 was dit 17,6)
3. Percentage bewoners dat veel sociale overlast ervaart ³	17,3	12,5	15,5	Lager dan gemiddelde G32 (in 2017 was dit 14)

Bron voor alle kengetallen is de Veiligheidsmonitor.

1. Toelichting op frequentie en omvang van de Veiligheidsmonitor: in 2012, 2015 en 2017 vonden grootschalige onderzoeken plaats waarbij per wijk circa 400 enquêtes zijn uitgezet (circa 4.400 voor Dordrecht in totaal). De genoemde waarde per indicator uit 2012 gelden daarbij als referentie voor de actuele waarde van 2017. In 2013 en 2014 vonden daarnaast ook kleinschalige onderzoeken plaats waarbij 600 enquêtes zijn uitgezet. De uitkomsten van deze tussenmetingen, inclusief de 0-meting uit 2013, beschouwen we als indicatief en geldt als referentie voor de kleinschalige onderzoeken.
2. De streefwaarden zijn afhankelijk van de ontwikkeling van het gemiddelde van de G32, omdat de doelstelling is om beter te blijven scoren dan dit gemiddelde.
3. Sociale overlast omvat de volgende vijf vormen van overlast: dronken mensen op straat, drugsgebruik of drugshandel, mensen die op straat worden lastiggevallen, rondhangende jongeren, en overlast door buurtbewoners.

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.3 Programma Leefbaarheid en Stedelijk Beheer

Portefeuillehouder (2017): R.E.C. Reynvaan – Jansen

Ons motto is een schoon, heel en veilig Dordrecht. Dit doen we onder andere door de openbare ruimte conform reguliere onderhoudsprogramma's te onderhouden. Hierbij zijn we alert op ontwikkelingen en trends. Zo hebben we in onze activiteiten assetmanagement en innovaties toegepast en waar mogelijk hebben we participatie ingezet. We zijn trots op hoe we het afgelopen jaar hebben samengewerkt met bewoners, ondernemers en partners. We zien kansen in het verbeteren van de samenwerking met de regio in onderhoud en beheer en op het gebied van (technologische) innovatie en kennisdeling.

De eerste resultaten van assetmanagement zijn zichtbaar in de organisatie. Met assetmanagement sturen we op de verhouding van kosten, prestaties en risico's. Door het toepassen van assetmanagement bij constructies hebben we drie bruggen nog niet hoeven te vervangen. Ook bij regulier onderhoud en andere projecten hebben we verbetering bereikt. Zo wordt toezicht al in de ontwerpfase betrokken bij projecten. Tijdens de uitvoering proberen we daar waar nodig bij te sturen. Hiermee voorkomen we zoveel mogelijk dat we achteraf moeten herstellen.

In het kader van innovatie en Smart City hebben we toepassingen als slimme verlichting en slimme verkeersregelinstanties (meer voorrang voor fietsers bij regen) kunnen uitvoeren. We delen onze kennis actief via landelijke groepen van vakspecialisten, congressen en bijeenkomsten. Daarnaast zijn we een toonaangevend voorbeeld geweest voor internationale collega's tijdens de internationale Placemaking week. Dordrecht is bezocht als één van de steden. De internationale delegatie was onder de indruk van onze werkwijze en de inzet van vrijwilligers.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

= collegeprioriteit

Doelstelling 1: Inwoners zijn tevreden over het basisonderhoud in hun omgeving

Uitvoeren van het regulier onderhoud en reguliere werkzaamheden

Het reguliere werk in de buitenruimte bestaat uit werkzaamheden aan openbaar groen, speelvoorzieningen, wegen, riolen, zwerfafvalbestrijding en graffiti bestrijding. Op basis van inspecties, schouwen en wijklijnmeldingen hebben we werkzaamheden op deze gebieden uitgevoerd of dit laten uitvoeren door aannemers. Bij deze werkzaamheden hebben we veelvuldig gebruik gemaakt van de inzet van Drechtwerk en andere ondernemers met aandacht voor sociaal-maatschappelijk werk.

Met behulp van beeldkwaliteitsniveaus in de openbare ruimte (A t/m D) hebben we door schouwen gemonitord hoe het onderhoud is uitgevoerd. In 2017 is het gemiddelde gerealiseerde onderhoudsniveau per wijk of specifiek gebied het volgende geweest:

A niveau

Centrum
Vogelplein en verdiepte tuin (Wantijplantsoen)
Dubbelsteynpark, Damplein en buurt de Hoven
Weizigt park
Admiraalsplein en Van Oldenbarneveldtplein

B niveau

Krispijn
Staart en Reeland
Dubbeldam
Sterrenburg
Stadspolders
Wielwijk, Crabbehof en Zuidhoven
Bedrijventerrein West

Opgemerkt dient te worden dat in Stadspolders incidenten zijn geweest gedurende een korte periode wat betreft het groenonderhoud. Hier hebben we actie op ondernomen door de aannemer te wijzen op de te halen beeldkwaliteit en de eventuele sancties. Daardoor is de beeldkwaliteit alsnog conform B niveau gemeten.

	We hebben 98% van de wijklijn meldingen binnen de termijn afgehandeld. Tegelijkertijd hebben we de eerste stappen gezet in de verbetering van de wijklijn. Aan de hand van wijklijnmeldingen hebben we data toegankelijk gemaakt en wordt dit gebruikt voor analyses onder andere voor gerichtere handhaving (denk aan hondenoverlast en zwerfafval hotspots).
✓	<i>Intensivering wegenonderhoud</i> De extra investering in wegenonderhoud is net als in 2016 ook in 2017 volop doorgezet en het geconstateerde achterstallig onderhoud loopt daarmee niet verder op. Mede door het inplannen van extra projecten is de besteding van het geplande te investeren budget programma wegenonderhoud 2017 gehaald. Uitgevoerde projecten in 2017 zijn: Dommelstraat, J. Naber-erf, Pijnenburg, Boris Pasternak-erf, Selma Lagerlof-erf, Zwarte Koor, Fietspad Karel Lotsyweg, Prinses Beatrixstraat, Wiarda Beckmanplantsoen, Singel, Koningstraat, Groenendijk, Pearl Buck-erf, Slangenburg, Archimedes/Nijverheidstraat, Albert Camus-erf, H.R. Holst-erf en Houttuinen. Over de drie grote wegenprojecten rapporteren we onder 'Uitvoeren van Meerjarenonderhoudsplan (MOP)'.
✓	<i>Uitvoeren van Meerjarenonderhoudsplan (MOP)</i> In 2017 zijn de projecten grotendeels uitgevoerd zoals gepland in het programma voor groot onderhoud, de zogenaamde Meerjarenonderhoudsplan (MOP). Financieel gezien realiseren we de planning. Een aantal projecten lopen op de inhoud nog door: Aert de Gelderstraat, Thorbeckeweg (inclusief Groen van Prinstererweg) en de Abraham Kuijperweg (inclusief Van Hallstraat en omgeving). Uitstel wordt veroorzaakt door een koppeling met andere projecten zoals het warmtenet. Hierdoor maken we werk met werk en wordt overlast zoveel mogelijk beperkt. Er zijn ook enkele grote projecten uitgevoerd die impactvol zijn voor de stad, zoals de Merwedestraat inclusief deel Oranjelaan, het Damplein (voor het nog niet volledig uitvoeren van het Damplein – onderdeel Dubbelsteynlaan West – in 2017, zie de raadsinformatiebrief in RIS-dossier 2022534) en de start van het herstel van de kademuur Lange Geldersekaade. Een minder zichtbaar project voor bewoners was de realisatie van een bypass bij het hoofdrioolgemaal als noodzakelijke tijdelijke oplossing bij onderhoud en calamiteiten. Van het herstructureringsproject Westervoeg is de aanbesteding gestart. De uitvoering van rioolaanleg start in 2018. Voor een uitvoerig overzicht van de vele onderhouds- en vervangingswerkzaamheden verwijzen wij u graag door naar paragraaf 3.3 Onderhoud Kapitaalgoederen.
✓	<i>Verstevigen aanpak boomziekten en –aantastingen</i> In 2017 hebben we de extra middelen uit de Kadernota 2017 á € 100.000 ingezet. Zo hebben we in 2017 een start gemaakt met het behandelen van kastanjes door innovatieve en duurzame methoden. Denk aan een warmtebehandeling van de stam. Ook is gestart met de groeiplaatsverbetering door specifieke bemesting van waardevolle bomen om de overlast door bladluizen te verminderen. Het effect is op langere termijn te zien. We hebben alle iepen, kastanjes en essen in de stad door deskundigen naar de juiste specifieke boomsoort laten inventariseren zodat (toekomstige) behandelingen efficiënt kunnen worden gemonitord. Daarnaast hebben we vanuit Dordrecht geparticipeerd in een aantal landelijke onderzoeken naar en de monitoring van boomziekten en -aantastingen. In de raadsinformatiebrief over boomziekten van december 2017 hebben we deze maatregelen uitgebreid beschreven en is verantwoord wat we met het extra budget hebben gedaan (zie RIS-dossier 2081751).
✓	<i>Monitoren en bestrijden van overlast graffiti</i> Uit monitoring blijkt dat het aantal bekladdingen stabiliseert in de Binnenstad en daalt in de 19^e-eeuwse Schil. Voor inwoners en bedrijven in de binnenstad en de Schil die de graffitiervuiling niet zelf kunnen of willen aanpakken, is er in 2013 een schoonmaakregeling in het leven geroepen. Het aantal deelnemers aan de schoonmaakregeling zit in 2017 ruim boven de kritieke lijn. De kritieke lijn voor het aantal deelnemers is voor de Binnenstad vastgesteld op 200 en voor de Schil op 55 deelnemers. We blijven de resultaten en de kritieke lijn voor het aantal deelnemers aan de regeling scherp monitoren. Indien nodig kunnen we dan snel bijsturen. In 2017 is voor de continuïteit van de schoonmaakregeling 'graffiti' de aanbesteding aangevangen. In januari 2018 is een nieuwe partij gestart met de uitvoering van deze schoonmaak. In het kader van het project Levendige Binnenstad zijn elf trafohuisjes van Stedin beschilderd door kunstenaars met als doel graffiti tegen te gaan.
✓	<i>Werken aan een schone stad</i> Met het beschikbare bedrag uit het afvalfonds (€ 1,19 per inwoner) hebben we in 2017 vervolg gegeven aan verschillende succesvolle campagnes ten aanzien van zwerfafval. Denk daarbij bijvoorbeeld aan 'n schone stad... je hebt het zelf in de hand!' en 'Respect voor Dordt!'. Een mooi resultaat was een schone binnenstad door de inzet van eco-bekers tijdens het festival Big Rivers. Het afval op straat is tijdens Big Rivers met meer dan 90% verminderd ten opzichte van vorig jaar. Door intensieve communicatie maken hondenbezitters steeds meer gebruik van een afvalbak of de zwerfvuilklep om de poep van hun hond op te ruimen.

	Het nieuwe hondenbeleid (zie RIS-dossier 1848923) en de hondenuitlaatkaarten (zie RIS-dossier 2014759) zijn in 2017 definitief vastgesteld. Een hond mag in de bebouwde kom overal aangelijnd worden uitgelaten, de poep moet wel overal worden opgeruimd, behalve in de aangewezen losloopgebieden. Hiervoor komen er over de hele stad 73 extra prullenbakken (of zwerfvuilkleppen op ondergrondse containers) bij om de hondenpoep in te deponeren. In het centrum worden in 2018 en 2019 drie nieuwe speelvelden voor honden gerealiseerd. In 2017 is ook intensiever gecontroleerd op hondenbezit. Hierdoor is de hondenbelasting voor 2018 met € 10 verlaagd voor de eerste hond. Ook is het dierenbeleid (zie RIS-dossier 1925825) in 2017 definitief vastgesteld. Dieren en dierenwelzijn is hiermee als blijvend onderwerp op de kaart gezet. We merken een groeiende betrokkenheid van bewoners en ondernemers waar het gaat om het schoon en leefbaar houden van de stad. In Dordrecht zijn inmiddels ruim 600 Dordtenaren actief (Dordtse doorpakkers) in het opruimen van zwerfafval en sinds dit jaar 130 ondernemers. Er zijn 42 geadopteerde prullenbakken in de stad en 64 aangevraagde asbakken bij ondernemers. Bewoners en ondernemers kunnen een afvalbak adopteren om te helpen de omgeving schoner te houden op een locatie die niet binnen ons beleid past. De gemeente plaatst de afvalbak en de bewoner of ondernemer leegt zelf de bak. Ondernemers kunnen dit ook doen met adoptie asbakken.
Doelstelling 2: Onderhoud wordt zo efficiënt mogelijk uitgevoerd	
✓	<i>Uitvoeren van Agenda voor de stad in reguliere projecten en werkzaamheden</i> De veranderopgave Leefbaarheid en Stedelijk Beheer bestaat uit vier sporen: (1) toepassen van nieuwe technologieën en innovaties, (2) waardegericht beheer, (3) verminderen van regeldruk en (4) maximaliseren van gebruikswaarde. De vier sporen en bijbehorende acties vallen sinds 2016 binnen de doorontwikkeling van reguliere disciplines. Met andere woorden: ze zijn in de lijn belegd. De begrote besparingen in 2017 zijn gerealiseerd langs de voorgaande lijnen met de concreet uitgewerkte voorstellen.
✓	<i>Vormgeven en uitvoeren van strategische lijn assetmanagement</i> Halverwege 2017 is een opdracht voor de invoering van assetmanagement aanbesteed. In oktober is gestart met deze opdracht. De opdracht omvat de invoering van assetmanagement als concernbrede systematiek voor beheer en onderhoud van objecten in de openbare ruimte. De eerste fase, namelijk een inventarisatie van de huidige werkwijze en het opstellen van een plan van aanpak om assetmanagement te gaan invoeren, is nagenoeg gereed. Het plan van aanpak is in januari 2018 gestart. In de praktijk werken we al veel conform de principes van assetmanagement. Een concreet voorbeeld is het feit dat drie bruggen bij nader onderzoek nog niet hoeven te worden vervangen. Het gaat om de bruggen Rijksweg (functie van de brug vervalt grotendeels na ontwikkeling van het bedrijventerrein Dordtse Kil IV), de Baden Powellbrug en de Vlijbrug (met 'kleine' reparaties wordt de levensduur verlengd). We treffen maatregelen wanneer dat nodig is.
✓	<i>Uitvoeren van het programma 'In één keer goed'</i> In 2017 hebben we uitvoering gegeven aan het programma 'In één keer goed' en gewerkt aan 13 verbetermaatregelen in civieltechnische projecten (zie raadsinformatiebrief in RIS-dossier 1982813). De verbetering van de samenwerking met marktpartijen hebben we inhoud gegeven door bijeenkomsten en workshops met aannemers, waarbij we vooral hebben geïnvesteerd in samenwerking in de voorfase van projecten. Bij de interne samenwerking hebben we vooral ingezet op cultuurverandering bij met name het toezicht op projecten. Toezicht wordt al in de ontwerpfase betrokken bij projecten. Tijdens de uitvoering proberen we eventuele fouten zo snel mogelijk te herstellen. Hiermee voorkomen we zoveel mogelijk dat we achteraf moeten herstellen.
≈	<i>Samenwerken met de regio in onderhoud en beheer</i> Het nieuwe beheersysteem voor het beheer van objecten in de openbare ruimte wordt regiobreed ingevoerd. De zes betrokken gemeenten hebben nauw samengewerkt in zowel de projectvoorbereiding als het lopende implementatieproces. Het proces van invoering is met een jaar vertraagd. Het onderdeel wegen is al wel succesvol afgerond en draait in het nieuwe systeem. Voor verschillende disciplines hebben we de structurele samenwerking in 2017 doorgezet en versterkt, zoals openbare verlichting, verkeersregelininstallaties, waterbushaltes, rioolgemaal, rioolbeheer en dergelijke. Op incidentele basis vond kennisdeling plaats zoals ondersteuning bij rioolbeheer in Zwijndrecht, asfaltverhardingen en groenonderhoud (regionaal).
≈	<i>Vormgeven en uitvoeren van strategische lijn (technologische) innovatie en kennisdeling</i> Veel innovaties in de openbare ruimte hebben een relatie met Smart City. We hebben het netwerk van Smart City gebruikt om partijen te vinden die innovaties in Dordrecht willen uitvoeren. Voorbeelden zijn toepassingen van slimme verlichting, sensoren in bruggen, sensormetingen in het Westelijke Dordtse Oever-gebied (nationaal living lab), innovatief onderzoek naar gedrag bij scheiden van afval en meer voorrang voor fietsers bij regen (verkeersregelininstallaties Krispijnseweg). We hebben ook innovaties verwezenlijkt die los staan van Smart City zoals het mechanisch verwijderen van onkruid op half verharde wegen. We hebben onze kennis actief gedeeld via onze

	netwerken zoals landelijke groepen van vakspecialisten, Smart City bijeenkomsten en andere congressen en bijeenkomsten (zie bijvoorbeeld bij verstevigen aanpak boomziekten en -aantastingen). Hoewel er diverse innovaties en kennisdelingen hebben plaatsgevonden, is het beschikbaar gestelde Innovatiefonds in 2017 onvoldoende benut. Voor een nadere toelichting verwijzen wij u naar de programmakaart Bestuur & Samenwerking, onderdeel Doorontwikkelen van Dordrecht als 'Smart City'.
Doelstelling 3: Inwoners en ondernemers hebben een actieve rol bij het in stand houden van de openbare ruimte	
✓	<i>Vormgeven en uitvoeren van strategische lijn Participatie met betrekking tot de openbare ruimte</i> Bij de Kadernota 2017 zijn extra middelen á € 150.000 beschikbaar gesteld voor participatie in de openbare ruimte. We hebben dit geld gebruikt om initiatieven rond beheer en onderhoud in de stad te faciliteren en te waarderen. Er zijn dit jaar 48 samenwerkingsovereenkomsten ondertekend met inwoners(groepen) die iets willen betekenen voor hun buurt. Denk hierbij aan een bloembak, adoptie afvalbakken, adoptiegroen, adoptierotondes, plantvakken rond bomen en geveltuintjes. Hier zijn bewoners zelf verantwoordelijk voor het onderhoud. Met behulp van adoptietegels markeren we bewonersinitiatieven. De adoptietegel is een blik van waardering voor bewoners en maakt het tegelijkertijd voor aannemers inzichtelijk welke stukken groen zij niet hoeven te onderhouden. Daarnaast hebben we regelmatig gecommuniceerd over bewonersinitiatieven via reguliere kanalen en hebben we aanzet gegeven tot het ontwerp van een infographic die in één oogopslag participatiemogelijkheden inzichtelijk maakt.
✓	<i>Monitoren en doorontwikkelen van het Participatiebestek</i> Het participatiebestek in Wielwijk, Crabbehof en Zuidhoven ging in 2017 zijn tweede jaar in. Het participatiebestek begon vorig jaar experimenteel. De aannemer krijgt naast een budget voor het groenbestek een klein aanvullend bedrag om bewonersparticipatie in te vullen: het participatiebestek. Inmiddels zit er een goede structuur in. De samenwerking met de aannemer verloopt goed en dat zien we doordat participatie toeneemt. De meerwaarde van het participatiebestek is dat bewoners eigenaarschap tonen en met de aannemer kunnen zorgen voor maatwerk waarbij zowel de bewoners als de aannemer bijdragen aan de realisatie van het maatwerk. Dat heeft zich geuit in een hoger onderhoudsniveau, andere beplanting en een andere inrichting van de buitenruimte. In 2018 zetten we het participatiebestek ook in Krispijn in.
✓	<i>Vormgeven en uitvoeren van de opgave Dordt aan Zet (Placemaking)</i> In het kader van Dordt aan Zet hebben we Placemaking ingezet. Een filosofie en methodiek waarbij de gebruiker van een plek centraal staat en we met de stad publieke ruimten verbeteren. Met de toepassing van Placemaking hebben we afgelopen jaar op experimentele wijze volgende stappen gezet in het creëren van eigenaarschap onder de gebruikers van de openbare ruimte. Dit hebben we gedaan door drie concrete projecten te begeleiden: Damplein, Sterrenburgpark en Spuiboulevard. Daarnaast organiseerden we volgens de filosofie van Placemaking bewonersbijeenkomsten in de Indische buurt-noord en de Bankastraat. We hebben Dordrecht in de schijnwerpers gezet tijdens de internationale Placemaking Week. Als onderdeel van deze week, georganiseerd door Project for Public Spaces, vond een stadsbezoek plaats en zijn we opgenomen in het boek 'De stad op ooghoogte in Nederland'. We hebben geleerd door elk afzonderlijk project en onze werkprocessen te evalueren. Met de geleerde lessen als basis stimuleren we doorlopend het centraal stellen van de gebruiker in projecten. Op deze wijze nemen we de organisatie mee in hoe je eigenaarschap bij de gebruiker van de buitenruimte creëert.

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. Inwoners zijn tevreden over het basisonderhoud in hun omgeving	- Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) - Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ) - Gemeenschappelijke regeling Sociale Werkvoorziening Drechtsteden (Drechtwerk) - Gemeenschappelijke regeling Wegschap Tunnel Dordtse Kil - Gemeenschappelijke regeling Vuilverwerking Dordrecht en Omstreken (Gevudo)

2. Onderhoud wordt zo efficiënt mogelijk uitgevoerd	Niet van toepassing
3. Inwoners en ondernemers hebben een actieve rol bij het in stand houden van de openbare ruimte	Niet van toepassing

Wat zeggen de cijfers?

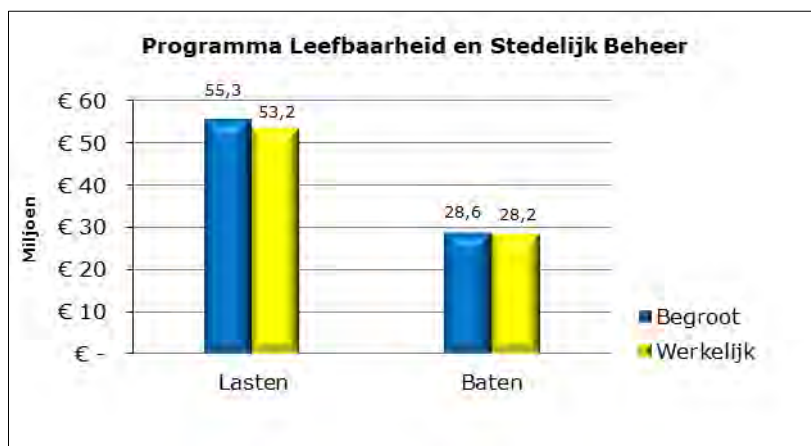
De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij de Tussenbalans aan te passen.

Kengetal ¹	0-waarde 2013	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Rapportcijfer leefbaarheid	7,1	7,2 (2017)	7,1
Schaalscore fysieke kwaliteit buurtvoorzieningen	6,2	6,1 (2017)	6,2
Percentage verloedering fysieke woonomgeving	27,7%	27,1% (2017)	27,7%
Percentage zelf het afgelopen jaar actief geweest om de buurt te verbeteren ²	20%	24% (2015)	26%

1. Er is voor gekozen om voor de kengetallen 1 tot en met 3 over te stappen op de metingen van de landelijke Veiligheidsmonitor (waar we voorheen de Omnibusenquête van het OCD gebruikten). Kengetal 4 wordt niet gemeten in de Veiligheidsmonitor.
2. Deze indicator is bij de 0-meting (2013) gemeten via de Omnibusenquête (aselecte steekproef). In 2015 is dit onderzoek weer uitgevoerd, wat resulteerde in een waarde van 24%. Vanaf 2015 wordt de Omnibusenquête niet meer uitgevoerd. In 2017 is deze indicator via het Bewonerspanel gemeten (waarde 38%), maar omdat dit een heel andere groep mensen betreft zijn deze waarden niet vergelijkbaar.

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.4 Programma Jeugd en Onderwijs

Portefeuillehouders (2017): P.J. Heijkoop en H. van der Linden

In 2017 hebben we ter preventie van taalachterstand, de voor- en vroegschoolse educatie (VVE) via de peuteropvang en kinderopvang en de schakelklassen via het primair onderwijs, gecontinueerd. De eerder aangekondigde bezuiniging van 11% op de rijksmiddelen voor het onderwijsachterstandenbeleid (OAB) is eind november verlaagd waardoor een kleinere bezuiniging resteert. Eind april 2018 heeft de minister van OCW gekozen voor een nieuwe verdeelsystematiek van de rijksmiddelen. Als gevolg daarvan zal Dordrecht vanaf 2019 oplopend meer middelen ontvangen en is een dreigende bezuiniging afgewend. Meer middelen betekent echter ook meer verplichtingen. Uiterlijk in 2022 moeten gemeenten een uitbreiding van het voorschoolse VVE aanbod van 60% hebben gerealiseerd. Dat vraagt om duidelijke beleidskeuzes, bijvoorbeeld een heroverweging van de VVE-doelgroep. De consequenties hiervan werken we in 2018 met de partijen in het veld verder uit, met behulp van een inhoudelijke evaluatie naar de uitvoering van het OAB in Dordrecht.

De taken onderwijshuisvesting zijn gecontinueerd. Eind 2017 is aan de raad voorgesteld een besluit te nemen over te gaan tot doordecentralisatie van de onderwijshuisvesting van het primair onderwijs. Het voortgezet onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs hebben laten weten af te zien van doordecentralisatie vanwege een gebrek aan draagvlak en vertrouwen.

In 2016 hebben we zes maatschappelijke opgaven benoemd vanuit de stad, die gebundeld zijn binnen de sociale ontwikkelagenda. Deze agenda is gericht op meer samenhang en de transformatieopgave. De realiteit, complexiteit en actualiteit van bewegingen in het sociale domein krijgen in de sociale ontwikkelagenda nadrukkelijke aandacht. In deze programmakaart komen drie van deze zes ontwikkelopgaven terug: 'Sterke Basis in de Wijk', 'Goede Start' en 'Jongeren op de Rit'. We vestigen graag de aandacht op de opgave Sterke basis in de wijk.

Sterke basis in de wijk

Per 1 januari 2017 zijn de Sociale Teams en Jeugdteams samen verder gegaan als Sociale Wijkteams Dordrecht. Samen vormen zij dé integrale voordeur voor informatie, advies en ondersteuning aan bewoners. De teams zijn bereikbaar op de locaties in de wijken, op scholen en andere vindplaatsen in de wijk, en telefonisch en digitaal (www.sociaalwijkteamdordrecht.nl). Nu de teams zijn samengevoegd, wordt de werkwijze verder integraal doorontwikkeld, naar meer preventief (bijvoorbeeld meer samenwerking met kinderopvang en verenigingen), netwerkgericht (informeel en formeel) en groepsgericht/collectief handelen. Bovendien wordt gewerkt aan de resultaatverantwoordelijkheid van de teams. Dit is een proces dat ook in 2018 doorloopt.

In samenhang met het meerjarenperspectief van de Serviceorganisatie Jeugd ZHZ werken we de komende maanden aan een lokaal plan, waarin we focus leggen op preventieve trajecten. We starten met nieuwe trajecten, zoals 'preventie vechtscheidingen' en 'integrale aanpak zwangeren in een kwetsbare positie'. Daarnaast kijken we samen met partners kritisch naar (de samenhang in) het bestaande aanbod en worden daar keuzes in gemaakt.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Dordtse jeugdigen groeien gezond en veilig op **Doelstelling 2: Dordtse jeugdigen krijgen kansen om zich te ontwikkelen en om naar vermogen mee te kunnen doen**

★ *Sterke basis in de wijk (opgave sociale ontwikkelagenda, zie ook programma Zorg en Ondersteuning)*

In 2017 hebben we flinke stappen gezet in het bouwen aan een "sterke basis in de wijk". De grootste ontwikkeling hierin is het samenvoegen van de Sociale Teams en Jeugdteams tot het Sociaal Wijkteam Dordrecht (SWT), zodat informatie, advies en ondersteuning voor bewoners op één plek laagdrempelig beschikbaar is in de wijk. Het SWT heeft de opdracht om de eigen kracht van bewoners te versterken, en de afhankelijkheid van professionele zorg te beperken. In 2017 (met doorloop in 2018) zijn de professionals getraind in sociale netwerkversterking. Met betrekking tot de zichtbaarheid van het SWT hebben we gewerkt aan de drie voordeuren van het SWT:

1. We hebben geborgd dat er in nagenoeg iedere wijk een fysiek inlooppunt is waar bewoners ook terecht kunnen voor een praatje en ontmoeting met andere bewoners. Er zijn twee nieuwe locaties in Oost geopend. We hebben afspraken met het SWT gemaakt over het meer aanwezig zijn op belangrijke "vindplaatsen", zoals scholen.
2. De website, de digitale voordeur, is in de lucht. In 2018 werken we samen aan het uitbouwen van de website tot interactief bewonersportaal.
3. Daarnaast hebben we het [Dordts DNA](#) verspreid onder belangrijke partners in de stad en merken we dat partners elkaar daar ook steeds meer op aanspreken.

~	★ <i>Goede Start (opgave sociale ontwikkelagenda)</i> In de opgave Goede Start hebben we ons ingezet voor een sterk informeel opvoednetwerk (pijler 1) en een sterk en goed werkend formeel (opvoed)netwerk van professionals (pijler 2). Zodat alle (jonge) kinderen in Dordrecht een goede en kansrijke start hebben, zodat zij zich maximaal kunnen ontwikkelen. Binnen de 1^e pijler speelde de Week van de Opvoeding, van 2 tot en met 8 oktober, een belangrijke rol. Dit is een landelijke campagne, die we lokaal hebben ingevuld. We hebben hierin, samen met partners zoals het Sociaal Wijkteam en Careyn jeugdgezondheidszorg, verschillende maatschappelijke initiatieven, ontmoetingsplekken en het aanbod aan (professionele) ondersteuning in Dordrecht in de spotlights gezet. Onder andere in het magazine 'Samen opvoeden in Dordrecht', tijdens bijeenkomsten en via social media. Daarnaast hebben we in de Week van de Opvoeding een bijeenkomst georganiseerd voor/tussen vrijwilligers van verenigingen en het Sociaal Wijkteam Dordrecht (SWT). De eerste verbindingen zijn gemaakt en moeten in 2018 verder uitgebreid/versterkt worden. Het gesprek hierover vindt al plaats met het SWT, waarbij de uitkomsten van de bijeenkomst in de Week van de Opvoeding (en dus de inbreng van vrijwilligers) leidend zijn. Binnen de 2^e pijler hebben we ons gericht op het optimaliseren van het professionele opvoednetwerk: meer samenhang en efficiëntie in het aanbod aan opvoedondersteuning en (daardoor) een duidelijke, laagdrempelige ingang voor ouders en het informeel opvoednetwerk. Per 1 januari starten er vanuit het SWT Ouder-Kind coaches 0-4 jaar, in navolging van de coaches in het primair en voortgezet onderwijs. Daarnaast hebben we, waar nodig, nieuwe (financiële) afspraken gemaakt met partijen en zijn we in gesprek met het SWT en de jeugdgezondheidszorg over de vraag in welke mate integratie wenselijk is. Het doel is om deze gewenste situatie in de eerste helft van 2018 verder te realiseren. ✓ <i>Continueren voor- en vroegschoolse educatie (VVE) en schakelklassen ter preventie van taalachterstand</i> We hebben binnen de beschikbare middelen de VVE gecontinueerd via de peuteropvang en kinderdagverblijven en de schakelklassen via het primair onderwijs. In maart 2017 zijn de uitkomsten van de monitor resultaat- en procesafspraken VVE besproken. Dit heeft geleid tot ambitieuzere resultaatafspraken VVE met alle partijen, zoals de ambitie om het percentage doelgroepkinderen waarvan de taalachterstand eind groep 2 is verminderd, te verhogen. In de monitor 2017-2018 wordt met name gekeken naar de doorgaande lijn van voor- naar vroegschool en de warme overdracht van zorgkinderen. De monitor vormt de basis van een doorlopende evaluatie van het onderwijsachterstandenbeleid (OAB). Op 15 november 2017 vond de stedelijke conferentie "Met ouders samen" plaats, voor Dordtse professionals in de peuteropvang, kinderopvang en het basisonderwijs. In deze bijeenkomst werd het belang benadrukt van betrokken ouders. Samen met professionals zijn zij de belangrijkste voorwaarde voor de positieve ontwikkeling van het jonge kind. Een conferentie voor en met het voortgezet onderwijs is in voorbereiding en zal in 2018 plaatsvinden.
~	★ <i>Jong in Dordt</i> De opgave Jong in Dordt is opgegaan in de opgave Goede Start. Ook van de opgave Goede Start is het uitgangspunt immers dat alle Dordtse kinderen kansrijk kunnen opgroeien. Kinderen verdienen gelijke kansen en een stevige basis van waaruit zij zich maximaal kunnen ontplooiën. Want: kinderen zijn de toekomst! Momenteel staat een opdracht uit om kinderactiviteiten opnieuw te organiseren, vanuit deze gedachte. Meedoen, ontmoeten, talentontwikkeling staan centraal.
✓	★ <i>Jongeren op de rit (opgave sociale ontwikkelagenda)</i> Vanuit de Sociale Wijkteams (SWT) zijn professionals geselecteerd die zich actief en herkenbaar voor jongeren met meervoudige problematiek inzetten. Ook zijn jongerenwerkers, buurtwerk en de Ouder Kind coaches wijkgericht ingezet om deze circa 250 jongeren te bereiken. Er is daarnaast een poule van vertrouwenspersonen samengesteld die zorgt voor adequate ondersteuning van jongeren. Door de partijen worden periodiek spiegelgesprekken gevoerd met de jongeren die tot de doelgroep behoren, waarmee sprake is van een doorlopende evaluatie. In 2018 wordt de aanpak geëvalueerd. ✓ <i>Leerplicht, voortijdig schoolverlaten (vsv) en de toeleiding naar de arbeidsmarkt</i> Het regionaal programma voortijdig schoolverlaten ZHZ 2016 – 2020 en de decentralisatie-uitkering voor overbelaste jongeren worden conform de plannen van aanpak uitgevoerd en liggen op schema. Er is een aanpak voor kwetsbare jongeren (PrO, VSO en Entree) ontwikkeld en een aanpak voor oud-vsv-ers (de Matchmaker-aanpak). Door een goede samenwerking en afstemming met diverse partijen zoals het ROC, het samenwerkingsverband passend onderwijs, SDD en de Sociale Wijkteams is er steeds meer een sluitende aanpak en vangnet voor deze kwetsbare groep. De komende jaren dient het aantal voortijdig schoolverlaters te dalen van 1,8% naar 1,5% in 2020. De voorlopige cijfers over het schooljaar 2016-2017 laten een stabilisatie zien, maar de ervaring leert dat het definitieve aantal vsv-ers altijd lager is dan de voorlopige cijfers suggereren.

	ZOW, het zorg-onderwijs-werk netwerk, is in de zomer van 2017 geëvalueerd. Het ZOW dreigde door succes tegen zijn eigen grenzen aan te lopen. De aanbevelingen uit de rapportage worden gedeeld door alle partijen die onderdeel zijn van het netwerk, zoals het ROC, het Jongerenwerk en de Sociale Wijkteams en dragen bij aan een goede doorontwikkeling van deze effectieve (netwerk)aanpak. In 2017 lag de focus op het aanpakken van de problematiek rondom thuiszitters. Op 1 november 2017 is hiervoor door de gemeenten, Samenwerkingsverbanden passend onderwijs, St. Jeugdteams, Jeugdgezondheidszorg, Bureau Leerplicht & Voortijdig Schoolverlaten (DGJ) en het ouderplatform een regionaal thuiszitterspact ZHZ ondertekend waarin de gezamenlijke ambitie wordt uitgesproken om het aantal thuiszitters in onze regio drastisch te verminderen. Voor iedere subregio wordt een aparte uitvoeringagenda gemaakt, waarvoor het initiatief bij de Samenwerkingsverbanden ligt.	
≈	<i>Continueren taken onderwijshuisvesting en voortzetten doordecentralisatie</i> Eind 2017 is aan de raad voorgesteld een besluit te nemen om over te gaan tot doordecentralisatie onderwijshuisvesting van het primair onderwijs. In de loop van 2018 wordt de zorgplicht voor onderwijshuisvesting overgedragen aan de gezamenlijke schoolbesturen. Het voortgezet onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs hebben laten weten af te zien van doordecentralisatie vanwege een gebrek aan draagvlak en vertrouwen. In 2018 wordt voor het voortgezet onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs een soberder huisvestingsbeleid uitgewerkt.	
≈	Vorig jaar is besloten om mee te werken aan de ontwikkeling van vervangende huisvesting voor de scholen Albatros-Fontein op de huidige locatie. In 2017 is de planvorming opgestart en is het bouwheerschap overgedragen aan de betrokken schoolbesturen. Ook is een onderzoek uitgevoerd naar de wijze waarop de nieuwe school gerealiseerd kan worden op de huidige locatie; dit wordt in 2018 nader uitgewerkt.	
≈	Het ontwerp gymzalen Kolfstraat is nader uitgewerkt. Renovatie is niet mogelijk, waardoor de gymzalen gesloopt moeten worden en nieuwbouw moet plaatsvinden. Eind 2017 is gestart met de aanbesteding zodat in 2018 de uitvoering kan starten.	

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. Dordtse jeugdigen groeien gezond en veilig op	Dienst Gezondheid en Jeugd Zuid-Holland Zuid (GR DG&J ZHZ)
2. Dordtse jeugdigen krijgen kansen om zich te ontwikkelen en om naar vermogen mee te kunnen doen	- Dienst Gezondheid en Jeugd Zuid-Holland Zuid (GR DG&J ZHZ) - Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.

Wat zeggen de cijfers?

De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij de Tussenbalans aan te passen.

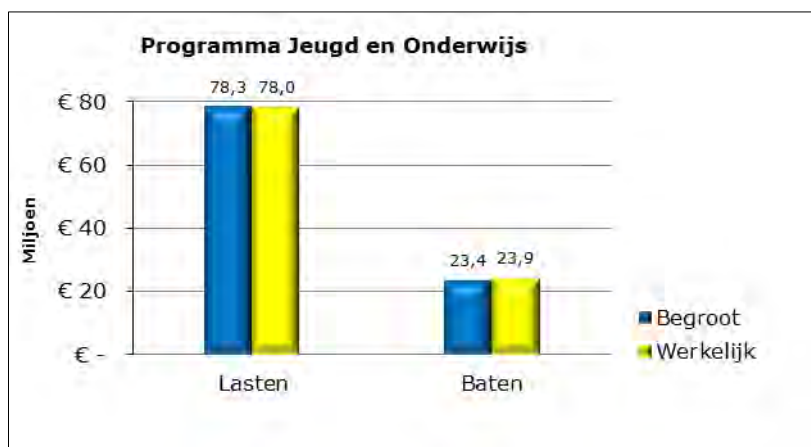
Kengetal ¹	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
% zware zorg	14% (2015)	13% (2017) ²	13%
% van de jeugdigen en gezinnen met een hulpvraag zijn tevreden met de geboden hulp	Geen cijfers beschikbaar ³	-	-
% van de professionals is tevreden over de verbinding tussen Jeugdteams, basisvoorzieningen en de preventieve ondersteuning	41% (2015)	41% (2015)	65%
% van de jeugdigen en gezinnen weet bij wie ze ondersteuning kunnen vragen	Opvoed-ondersteuning (ouders van kinderen tot 18 jaar): 57% (2015)	75% (2017)	80%
	Opvoed-ondersteuning (ouders van	72% (2017)	80%

	kinderen tot 23 jaar): 56% (2015)		
% van de Dordtse basisscholen heeft een programma om kinderen kennis te laten maken met techniek	51% (2014-2015)	67% (2015-2016)	90%
Score op ouderbetrokkenheid in het VVE-inspectierapport van de onderwijsinspectie	3 (2014, voldoende)	3 (2016, voldoende)	4 (goed)
% van doelgroepkinderen VVE komt via de toeleiding door Careyn daadwerkelijk terecht bij een VVE-voorziening	81% (2015)	91% (2017)	95%

1. De eerste twee indicatoren zijn resultaten die we regionaal met het totale jeugd beleid willen bereiken en zijn afkomstig uit het BRTA. De Serviceorganisatie monitort deze indicatoren. Kengetal 3 is op basis van een lokaal onderzoek, uitgevoerd door het OCD in 2015-2016. Bron voor kengetal 4 is de Omnibusenquête, bron voor kengetal 5 zijn gegevens van het DaVinci College, bron voor kengetal 6 is een rapportage uit 2016 van de Inspectie van het Onderwijs, bron voor kengetal 7 is een rapportage van Careyn JGZ.
2. Dit is een optelling van specialistische zorg en algehele jeugdhulp (algemene voorzieningen en individuele voorzieningen samen).
3. De Serviceorganisatie Jeugd Zuid-Holland Zuid (ZHZ) heeft in opdracht van de gemeenten voor ZHZ cliëntervaringsonderzoeken uitgevoerd. Dit onderzoek hebben zij zowel in 2016 over het onderzoeksjaar 2015, als recent in 2017 over het onderzoeksjaar 2016 verricht. De respons was in beide onderzoeken zo laag, dat dit niet representatief is. Hierdoor kunnen er geen representatieve cijfers worden gemeld. Om de respons in vervolgonderzoeken omhoog te krijgen wordt gezocht en mogelijk geëxperimenteerd met een hogere frequentie en andere manieren van uitvragen.

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.5 Programma Werk en Inkomen

Portefeuillehouder (2017): P.J. Heijkoop

Uit de overzichten van klantaantallen van de Sociale Dienst Drechtsteden (SDD) blijkt dat het aantal bijstandsccliënten daalt. De inspanningen van de SDD blijven erop gericht deze trend voort te zetten. De inspanningen van de gemeente zijn erop gericht om mensen die niet in staat zijn om betaald werk te vinden te ondersteunen bij het meedoen aan de samenleving, bijvoorbeeld door te begeleiden naar een zinvolle dagbesteding. De doelstelling op het aantal te vullen participatieplekken is al vroeg in 2017 behaald. Vanuit de opgave 'Goed Bezig', zijn de mogelijkheden verkend tot het bieden van meer innovatieve maatwerkoplossingen, zodat het aanbod nog beter aansluit op de diversiteit van deze groep aan de onderkant van de arbeidsmarkt. En is eind 2017 gestart met een pilot 'labelloze plekken' waarbij instroom, doorstroom en uitstroom naar maatschappelijk nuttige activiteiten vergemakkelijkt wordt voor mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Eind 2018 zal geëvalueerd worden of deze werkwijze met minder systeemdrempels en labels de beoogde resultaten levert. Ook de participatieplekken worden door de SDD geëvalueerd waarbij meer mensen toe leiden naar passend vrijwilligerswerk, maatschappelijk nuttige activiteiten en dagbesteding (of een combinatie daarvan) het streven blijft.

De gemeente Dordrecht, Dienst Gezondheid en Jeugd (DG&J) en Sociale Dienst Drechtsteden (SDD) werken samen aan de aanpak van kwetsbare jongeren. Dit gebeurt onder meer door de aanpak 'Jongeren op de rit' en de matchmakeraanpak voortijdig schoolverlaten. Door met kwetsbare jongeren vroegtijdig aan toekomstperspectief te werken voorkomen we instroom in de uitkering op de langere termijn.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

= collegeprioriteit

Doelstelling 1: Vergroten arbeidsparticipatie	
✓	<i>Verbeteren van de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt en vraag en aanbod op de arbeidsmarkt (regionaal)</i> Deze doelstelling houdt nauw verband met andere programma's in de uitvoering. Zie programmakaarten 'Economie, Sport en Cultuur' en 'Jeugd en Onderwijs'.
✓	<i>Bevorderen arbeidsvermogen (werken aan zelfstandigheid, inburgering, re-integratie, stimuleren vrijwilligerswerk en tegengaan jeugdwerkloosheid); en bieden van sociaal vangnet (armoedebestrijding; bijstandverlening; schuldhulpverlening).</i> Uit de overzichten van klantaantallen van de Sociale Dienst Drechtsteden (SDD) blijkt dat in 2017 een daling van het aantal bijstandsccliënten is ingezet. De inspanningen van de SDD blijven erop gericht deze trend voort te zetten. Zie hiervoor ook het jaarverslag van de SDD. De inspanningen van de gemeente zijn erop gericht om mensen die niet in staat zijn om betaald werk te vinden te ondersteunen bij het meedoen aan de samenleving, bijvoorbeeld door te begeleiden naar een zinvolle dagbesteding.
Doelstelling 2: Vergroten arbeidsaanbod voor de onderkant van de arbeidsmarkt	
✓	<i>Lokale opgave Dordrecht</i> <i>1. Realisatie van ons deel (circa 50%) van de regionale doelstelling (800) voor het aantal (ingevulde) participatieplekken.</i> In 2017 is er regiobreed aandacht besteed aan het verhogen van de instroom van de participatieplekken en het beperken van de uitval. De doelgroep bleek moeizaam te motiveren om (duurzaam) deel te nemen aan de participatieplekken. Daarom is enerzijds ingezet op het verbeteren van de kwaliteit van de plekken om meer maatschappelijk nut te behalen en uitval te voorkomen, en anderzijds op maatregelen om de instroom te verbeteren. Dit heeft resultaat gehad en de totale doelstelling was al medio 2017 gerealiseerd.
✓	<i>Regionaal</i> <i>2. Inzet om 25 Dordtenaren met een verdien capaciteit van <50% wettelijk minimum loon, aan een betaald werk te helpen, bij de realisatie hiervan wordt aangesloten op de regionale opgave om 50 mensen uit deze doelgroep aan betaald werk te helpen (gemeente/SDD/UWV/Leerwerkbedrijven/bedrijfsleven).</i> Deze opdracht is door de Sociale Dienst Drechtsteden (SDD) uitgevoerd en gerealiseerd. Er zijn in 2017 zijn meer dan 50 mensen met deze beperkte verdien capaciteit aan betaald werk geholpen.
✓	<i>Regionaal</i> <i>3. Actief kennis uitwisselen tussen gemeenten en met betrokken instellingen over lokale initiatieven voor beschut werk en dagbesteding.</i> Er is periodiek overleg met gemeenten en de Sociale Dienst Drechtsteden (SDD) waarin voortgang en initiatieven voor de doelgroep worden afgestemd. Zoals bijvoorbeeld de pilot met labelloze plekken.

Foto: Judith Kreuger

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. Vergroten arbeidsparticipatie	• Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) • Gemeenschappelijke regeling Sociale Werkvoorziening Drechtsteden (Drechtwerk)
2. Vergroten arbeidsaanbod voor de onderkant van de arbeidsmarkt	• Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) • Gemeenschappelijke regeling Sociale Werkvoorziening Drechtsteden (Drechtwerk)

Wat zeggen de cijfers?

De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij de Tussenbalans aan te passen.

De daling van het aantal beschikte participatieplekken (637 op 01-07-2016 versus 434 op 01-07-2017) komt doordat de Sociale Dienst Drechtsteden (SDD) er in 2017 voor gekozen heeft om het totaal van 750 participatieplekken voor alle zes de Drechtsteden gemeenten te beschikken.

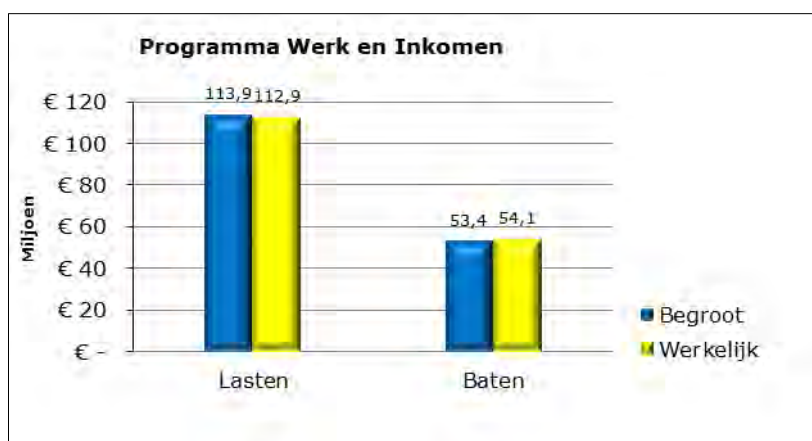
Kengetal	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Vergroten arbeidsparticipatie			
1.1. Ontwikkeling totale werkloosheid Drechtsteden (WW en Wwb) ten opzichte van landelijk gemiddelde ¹	WW: +1,3% (Ned +0,7%) Wwb: +10,2% (Ned +4,8%) (Ontwikkeling 2014-2015, peildatum 1 januari)	WW: -24,9% (Ned -24,6%) Wwb: +12% ² (Ned +9,8%) (01-01-2018) ³	≤ Landelijk gemiddelde
Participatieplekken			
2.1. Omvang groep uitkeringsgerechtigden met een verdienvermogen van minder dan 50% van het minimumloon.	Regionaal 3.800, waarvan ca. 1.900 uit Dordrecht ⁴	2.046 (01-01-2018)	≤ 0-waarde
2.2. Aantal gerealiseerde participatieplekken in Dordrecht (op elke plek kunnen 2 kandidaten deelnemen)	0	336 (01-01-2018)	minimaal 250
2.3. Aantal plaatsingen Dordtse kandidaten	0	298 (01-01-2018)	400 (50% meervoudig lokale ambitie)

Toelichting: bron voor kengetal 1.1 is UWV/SDD/CBS, bron voor kengetallen 2.1 tot en met 2.3 is SDD.

1. De 0-waarde beschrijft de stijging/daling van de werkloosheid tussen 01-01-2014 en 01-01-2015.
2. Tussen 01-01-2017 en 01-01-2018 daalde het aantal bijstandsuitkeringen in Dordrecht met 3,7%. In Nederland met 1,4%.
3. De actuele waarde beschrijft de stijging/daling van de werkloosheid tussen 01-01-2014 en 01-01-2018.
4. Cijfer is nog niet gefilterd op vrijgestelden en reeds actieve vrijwilligers.

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.6 Programma Economie, Sport en Cultuur

Portefeuillehouders (2017): P.H. Sleeking, R.E.C. Reynvaan – Jansen, P.J. Heijkoop en J. Mos

Binnenstad

De binnenstad zit in een overgangsfase van place to buy naar place to be. In die verandering past ook de groei van horeca. De winkels hebben het wat moeilijker, ook door de verdere toename van online winkelen. Desondanks is de leegstand enigszins afgenomen. De ambulante handel heeft gescoord met de titel Beste Markt van Nederland. En toeristisch doen we het ook nog steeds goed. Een Expertteam heeft zich gebogen over de vraag wat er voor nodig is om de binnenstad voor de toekomst economisch vitaal te houden. De organisatiekracht en uitvoeringskracht versterken heeft daarbij de hoogste prioriteit.

Economische ontwikkeling

Ook de economische ontwikkeling van de stad zit na een aantal jaren van economische krimp weer in de lift. We zien met name groei van werkgelegenheid in de zorg, zakelijke dienstverlening, logistiek en bouwnijverheid. Het aanbod van horeca en detailhandel in de binnenstad breidt zich verder uit. Ook neemt de marktinteresse in onze bedrijfslocaties aanzienlijk toe. Met de vaststelling van het bestemmingsplan voor Dordtse Kil IV is de basis gelegd om te gaan werken aan nieuwe bedrijfsinvesteringen. Samen met de investeringen in de bestaande gebieden en de infrastructuur de komende jaren wordt ingezet op groei van het aantal arbeidsplaatsen. Daarnaast werken we samen met onderwijs en bedrijfsleven aan de campusontwikkeling Leerpark met de Duurzaamheidsfabriek als landelijk erkend Fieldlab Smart Industry. Het Leerpark vervult in toenemende mate een belangrijke rol in de innovatie- en concurrentiepositie van onze toegepaste maakindustrie en het human capital.

Sport

De kracht van sport, voorzien van richting met het Dordtse Sportkompas, kwam in 2017 hernieuwd tot uiting. Meer dan 200 nieuwe matches tussen de sportieve vraag en het aanbod in de stad onderstrepen dit en geven sport een plek in de veranderende Dordtse samenleving. De beweging naar de toekomst zetten we ook door op onze sportparken. Verenigingen slaan er de handen ineen. In 2017 verwierf Dordrecht met wederom een geslaagd, mondiaal shorttrackevenement de status van shorttrackhoofdstad van Nederland.

Cultuur en Evenementen

De Dordtse culturele instellingen werken steeds meer samen en organiseerden in 2017 voor het eerst bij de opening van het seizoen de Cultuurnacht. Het Dordrechts Museum haalde daarnaast in 2017 heel wat bezoekers naar Dordrecht met de succesvolle Schouman tentoonstelling. Met de externe adviescommissie is de betrokkenheid van de stad bij de subsidiering van evenementen en amateurkunst gerealiseerd. Op het gebied van cultuureducatie is het Servicebureau Onderwijs & Cultuur gestart dat de vraag vanuit het onderwijs aansluit met het aanbod vanuit de culturele partners.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

★ = collegeprioriteit

★ Doelstelling 1: De binnenstad is een belangrijke economische motor	
≈	<i>Uitvoeren convenant binnenstad</i> Ook in 2017 is met partijen in het Platform Binnenstadsontwikkeling gewerkt aan de uitvoering van het Convenant 'Verbindingen Maken'. Vele activiteiten uit het Convenant zijn inmiddels gerealiseerd of in voorbereiding, zoals seizoensverlichting, graffiti aanpak, keurmerk veilig ondernemen, programmering, marketing en samenwerking. Vele activiteiten blijken taai en weerbarstig, zoals wonen boven winkels, de aanpak Voorstraat-Midden en stedelijk distributiesysteem.
✓	<i>Uitvoeren nieuw evenementenbeleid</i> De in 2017 ingevoerde subsidieregeling voor Evenementen en Amateurkunst is in 2017 uitgevoerd. Deze regeling en de evenementen die in 2017 een speciale status hebben gekregen dragen bij aan een aantrekkelijk en divers aanbod in de stad. De uitvoer van het nieuwe evenementenbeleid is een lopende situatie en heeft geen einddatum.
✓	<i>Aanpakken leegstand binnenstad</i> Als onderdeel programma Levendige Binnenstad wordt sinds 2016 bij wijze van proef voor de huidige collegeperiode ingezet op de aanpak van de leegstand en verloedering van vastgoed in een aantal straten van de binnenstad. De aanpak biedt eigenaren en ondernemers de mogelijkheid om met middelenondersteuning van de gemeente de uitstraling van panden aan te pakken (onder andere gevelverbetering) en te komen met nieuwe invulling. In 2017 zijn ongeveer 15 à 20 eigenaren/ondernemers in het aandachtsgebied al dan niet met een subsidiebijdrage aan de slag gegaan met de aanpak van de gevels en puien, variërend van schilderwerk tot gevelherstel. Verder hebben we in 2017 de aanschrijving van de eigenaar van de panden in de Voorstraat midden

	doorgezet. Na de oplegging van een last onder dwangsom zijn we in oktober overgegaan tot beslaglegging. De bank die een hypotheek heeft uitstaan op de panden heeft de executie van de gemeente overgenomen en zal naar verwachting begin 2018 de verkoop van de panden in gang zetten. De problematiek waarmee we in z'n algemeenheid worden geconfronteerd is dat pandeigenaren die kampen met achterstallig onderhoud en langdurige leegstand, vaak ook letterlijk op grote afstand zitten van de stad en ook niet snel genegen zijn tot marktconforme verhuur of verkoop van de panden ondanks de marktinteresse die er voor is. De gemeente kan daar geen invloed op uitoefenen.
✓	<i>Interesseren en aandragen nieuwe winkels/formules</i> Onze inzet vanuit de gemeente is het bij elkaar brengen van eigenaar en de geïnteresseerde partijen voor vestiging. We proberen daarbij de stad zo interessant mogelijk te maken voor nieuwe vestigers. Daarnaast begeleiden we nieuwe vestigers in de binnenstad bij vergunningverlening en eventuele planologische procedures. In 2017 heeft onder andere dit geleid tot de vestiging van nieuwe horecaformules rond en nabij het Spuiboulevard/Bagijnhof en de vestiging van nieuwe winkels in de Voorstraat. Na het dieptepunt in de winkelmarkt van 2 jaar geleden zien we inmiddels op plekken in de binnenstad nieuwe initiatieven en vormen van ondernemerschap ontstaan, ook recentelijk in de Voorstraat midden. Tot op heden is daarvoor geen inzet vanuit het beschikbare acquisitiefonds nodig gebleken.
≈	<i>Uitvoeren aanbevelingen jury Beste Binnenstad en expertteam</i> Het Expertteam Binnenstad heeft in het najaar haar eindrapport opgeleverd. Het advies is besproken in het Platform Binnenstadsontwikkeling Dordrecht waarin naast de gemeente, alle georganiseerde binnenstadspartijen op dit moment (POBD, DOV, KHN, ambulante handel, culturele instellingen) en Dordrecht Marketing zijn vertegenwoordigd. Alle partijen (h)erkennen zich in de opgave voor de binnenstad en zien de noodzaak om volgend jaar aan de slag te gaan met de adviezen (samenwerking, doelgroepenanalyse en customer journey, digitalisering, vastgoedstrategie, et cetera). Met ondersteuning van het Platform De Nieuwe Winkelstraat (DNWS) wordt één en ander verder uitgewerkt. In het kader van het verbeteren van de uitstraling en kwaliteit van de openbare ruimte en het tot stand brengen van een betere relatie van het kernwinkelgebied met het water, zijn diverse varianten voor de herinrichting van Visbrug en omgeving besproken in de raad. Een definitief voorstel volgt in 2018.
✓	<i>Vergroten impact Dordrecht Marketing en VVV</i> Met Stichting Dordrecht Marketing en Stichting Regionale VVV Zuid-Holland Zuid zijn voor ieder afzonderlijk afspraken gemaakt over de inzet. De basis is een duidelijke en heldere taakverdeling waardoor dubbelingen in de werkzaamheden voorkomen worden. Dordrecht Marketing is primair verantwoordelijk voor de marketing van de stad, waaronder toerisme en binnenstad. De werkzaamheden richten zich in de eerste plaats op het aantrekken van bezoek en het verbeteren van het imago. VVV ZHZ is primair verantwoordelijk voor de gastvrijheid. Haar werkzaamheden richten zich vooral op het verlengen van de verblijfsduur van de bezoekers.
✓	<i>Het doen van een proef met het langer doorvaren van de Waterbus in de avonduren</i> De proef, geïnitieerd en voor het grootste deel gefinancierd door de provincie Zuid-Holland, liep van half december 2016 tot en met juni 2017 en had betrekking op de vaarten Dordrecht-Zwijndrecht en Dordrecht-Papendrecht. Waterbus, Dordrecht Marketing, Vereniging Promotie Ondernemers Binnenstad Dordrecht (POBD) hebben gezamenlijk de marketing en promotie uitgevoerd en gefinancierd. Eén van de door de Provincie geformuleerde doelstellingen, minimaal 10 reizigers per afvaart, is niet gehaald. Dit aantal ligt overigens fors boven het gemiddelde van de reguliere dienst. Tijdens evenementen voorziet het langer doorvaren wel in een behoefte. Waterbus is door de Provincie gevraagd om een voorstel uit te werken voor een zogenaamde Flex Dru pot (vrij beschikbare uren buiten de dienstregeling in te zetten). Deze pot kan dan ingezet worden voor het langer doorvaren tijdens de grote evenementen.
✓	<i>Vorbereiden en uitvoeren historische mijlpalen</i> De voorbereidingen voor de internationale mijlpaal 'Dordtse Synode – 2018' zijn geïntensiveerd, nu onder de titel 'Ode aan de Synode'. Diverse avonden voor lokale stakeholders zijn georganiseerd waar onder andere de thema's 'gastvrijheid, identiteit en taalvernieuwing' zijn geïntroduceerd. Dit heeft geleid tot aanvragen voor subsidie aan burgerinitiatieven. Met nationale stakeholders is gesproken over participatie in het programma. Het programma zal lopen van november 2018 tot en met mei 2019. In de kadernota is budget beschikbaar gesteld voor de mijlpaal 800 jaar Stad en 400 jaar Cuyp in 2020. De voorbereidingen starten in 2018.
✓	<i>Uitvoeren wateractiviteiten</i> Vanuit de coalitie Waterdriehoek is verder geïnvesteerd in zichtbaarheid, toegankelijkheid en aantrekkelijkheid van toeristische iconen in de regio. Met Stichting Wereld Erfgoed Kinderdijk (SWEK) zijn de onderhandelingen rondom de samenwerkingsafspraken in vergaande voorbereiding. In 2017 hebben we ingezet op: • het verbeteren van het vervoer over water door realisatie van een rechtstreekse verbinding tussen de Biesbosch, Dordrecht en Kinderdijk. • het faciliteren van de snel groeiende riviercruisemarkt, onder andere door verbetering van de organisatie.

	• River Art, het project om de relatie tussen Dordrecht en Rotterdam via aansprekende kunst te verbinden. • het verbeteren van de beleving van de verbinding tussen Dordrecht en Nationaal Park De Biesbosch. • het beantwoorden van de vraag hoe de collectieve marketing van het gebied vorm te geven. • het uitwerken van de organisatie rondom de programmafinanciering vanuit de Uitvoeringsregeling Groen met de provincie Zuid-Holland.
★ Doelstelling 2: Verbeteren van de werking van de arbeidsmarkt	
✓	<i>Realiseren werkgelegenheidsprojecten: vertalen van INFRA talent naar andere sectoren</i> Infra Talent is een initiatief dat jongeren een kans op werk en opleiding biedt in de sector Grond, Weg en Waterbouw. Inmiddels zijn ruim 31 plekken gecreëerd uit aanbestedingen van Dordrecht (waaronder de NDB) maar ook Alblasserdam en Zwijndrecht. In totaal zijn 26 jongeren geplaatst. In samenwerking met de Economische Programmaraad Zuidvleugel is de structuur van Infra Talent robuust gemaakt door de Infra Deal Zuid-Holland. In het eerste kwartaal van 2017 is een initiatief gestart om naar het voorbeeld van Infra Talent in samenwerking met de Bouwsector Bouw Talent te starten. Hierbij wordt een verbinding gelegd met Duurzaamheid.
✓	<i>Verminderen van werkloosheid onder jongeren (vanuit de rol als centrumgemeente)</i> De focus in het actieplan jeugdwerkloosheid is gericht op jongeren zonder startkwalificatie en jongeren buiten beeld. Van hieruit zijn projecten opgestart die eind 2017 worden afgerond. In een afsluitende bijeenkomst (begin 2018) staan kennisdeling en borgen van resultaten centraal. In het plan wordt een verbinding gemaakt tussen aanpak van Vroegtijdig Schoolverlaters (VSV) en de reeds lopende aanpak van jeugdwerkloosheid. Daarbij wordt vooral aangesloten bij de reeds bestaande projecten in de regio om jongeren naar werk toe te leiden. Deze nieuwe aanpak zorgt voor een integrale benadering van de aanpak van jeugdwerkloosheid, daar waar dat voorheen meer gefragmenteerd was. Dordrecht is contactgemeente.
≈	<i>Stimuleren van (nieuwe) werkgelegenheid – Westelijke Dordtse Oever</i> WDO is een belangrijke banenmotor van Dordrecht (nu 13.500 banen met potentieel groeivermogen van 3.000 banen). Inzet van het programma arbeidsmarkt is afhankelijk van de versnelde uitgave van bedrijventerreinen (Dordtse Kil IV) voor de logistieke sector. Onderzocht is in welke sectoren groeipotentie zit. We weten dat dit met name de sectoren groothandel en logistiek zijn. Deze sectoren bieden met name werkgelegenheid aan lager opgeleiden. Samen met Da Vinci College, Baanbrekend Drechtsteden en brancheorganisaties worden afspraken gemaakt om door middel van opleidingsmodules mensen om- en bij te scholen naar deze sectoren.
Doelstelling 3: Verbeteren van het vestigings- en ondernemingsklimaat	
✓	<i>Versnellen uitgifte businesspark Amstelwijck</i> Op basis van een uitgevoerde marktscan heeft het college in februari van 2017 ingestemd met het versterken van de acquisitie inzet op het businesspark Amstelwijck en een verkenning van de andere programmering op de middenrotonde van het businesspark. Met Van der Valk wordt gewerkt aan de plannen voor uitbreiding van het hotel met onder andere long stay voorzieningen voor de zakelijke markt en aan de noordzijde van het businesspark zijn gronden verkocht voor de vestiging van het kantoor aannemersbedrijf Besix. Verder zijn eind 2017 afspraken gemaakt over de opzet van een makelaarsteam die de promotie en acquisitie samen met de gemeente actiever ter hand gaat nemen. Door actiever de markt op te gaan, willen we in 2018 profiteren van de aantrekkende vastgoedmarkt voor kantoren in combinatie met meer kleinschalige vormen van bedrijfsvestiging.
✓	<i>Benaderen van potentiële beleggers en investeerders; deelnemen aan landelijke vastgoedbeurs Provada</i> In juni van 2017 heeft Dordrecht wederom deelgenomen aan de landelijke vastgoedbeurs Provada. Gemeente Alblasserdam en Sliedrecht hebben zich onder de vlag van Dordrecht aangesloten. Voorafgaand aan onze deelname heeft de gemeente circa 70 afspraken gemaakt met mogelijk in Dordrecht geïnteresseerde investeerders en beleggers. Met deze en andere partijen die we tijdens de Provada hebben ontmoet zijn vervolgspraken gemaakt over lopende en nieuwe vastgoedprojecten in Dordrecht.
✓	<i>Uitvoeren bedrijventerreinenontwikkeling Westelijke Dordtse Oever</i> De raad heeft de bestemmingsplannen Dordtse Kil IV en A16/N3 eind juni vastgesteld. In september is ook de grondexploitatie Dordtse Kil IV vastgesteld. Naast deze raadsbesluiten zijn in 2017 de bedrijveninvesteringszones (BIZ-en) Zeehaven/Krabbepolder en Louterbloemen/Duivelseiland opgericht. Ook zijn in 2017 de voorbereidingen voor de oprichting van de BIZ-en DK I, II, Amstelwijck West en de Handelskade getroffen. In het kader van de verduurzaming van bedrijfsterreinen is het project 'zon op bedrijfsdaken' gestart met 22 deelnemers.
✓	<i>Stroomlijnen samenwerking DEAL! en lokaal accountmanagement</i> Samen met de accountmanagers van de gemeenten is er een regulier werkoverleg met DEAL! in het leven geroepen waar vestigingsinteresse van bedrijven met elkaar wordt gedeeld en er worden afhankelijk van de beschikbare locaties afspraken gemaakt over overdracht en vestigingsbegeleiding. Het onderling delen en afstemmen van "leads" van mogelijke vestigingen en de matching naar locaties vraagt permanente aandacht en verbetering. Daarnaast is er een acquisitieteam WDO opgericht, waarin naast de gemeentelijke projectorganisatie ook ROM-D, Havenbedrijf Rotterdam en DEAL! in

	deelnemen. Het team heeft tot doelstelling om de promotie en acquisitie van het totale WDO gebied gezamenlijk op te pakken.
✓	<i>Herontwikkelen Spuiboulevard</i> In 2017 is de gebiedsvisie Spuiboulevard opgesteld. In deze visie is de herontwikkeling van het gebied verder verkend door middel van het uitwerken van 3 scenario's. Er is nog geen keuze voor een scenario gemaakt. In de gebiedsvisie wordt ook ingegaan op aspecten verkeer, parkeren en duurzaamheid (deze worden in 2018 nog nader uitgewerkt). Ook wordt de verbinding gelegd met naastgelegen gebieden als het station en de binnenstad. De visie is door de raad in september vrijgegeven voor een uitgebreide participatieronde met de stad. Tegelijk met de visie is ook een eerste huisvestingsconcept voor het stadskantoor aan de raad voorgelegd en is krediet aangevraagd voor de dekking van de verdere voorbereidingskosten ten behoeve van het nieuwe stadskantoor.
≈	<i>Uitwerken nieuwe contouren Middenzone Gezondheidspark</i> Vanaf het najaar 2017 wordt gewerkt aan het tot stand brengen van een nieuwe kaderstelling ten behoeve van de ontwikkeling van de Middenzone. Hierbij gaat het om meerdere (concrete) producten. Deze zullen uiterlijk in het eerste kwartaal van 2018 aan bestuur en politiek ter besluitvorming worden aangeboden.
✓	<i>Stimuleren innovatie en verbinden netwerken</i> Vanuit het regionaal werkprogramma MKB stimulering & innovatiestimulering wordt ingezet op het vergroten en het met elkaar verbinden van innovatieve MKB bedrijven uit de regio. Dit gebeurt onder andere met het MKB Katalysatorfonds vanuit de Duurzaamheidsfabriek en met het organiseren van diverse evenementen en bijeenkomsten als Dare2Cross, waarbij bedrijven worden uitgedaagd om sector overstijgend aan de slag te gaan met praktijkgerichte oplossingen rond innovatiethema's.
✓	<i>Onderzoeken huisvestingsmogelijkheden innovatieve/maritieme startups</i> Als onderdeel van de campusontwikkeling Leerpark wordt gewerkt aan de verkenning van de haalbaarheid van het creëren van een startersmilieu (de Maakfabriek) aan de overzijde van de Duurzaamheidsfabriek. De haalbaarheid hiervan, met de uitwerking van verschillende investerings- en exploitatiemodellen, maakt deel uit van de aan de raad toegezegde startnotitie voor de campusontwikkeling.
✓	<i>Benutten Regionale Investeringsagenda (bovenregionaal)</i> Afgelopen jaar is samen met de regio en Provincie gewerkt aan de regionale Groeiagenda. De agenda vormt het kader voor afspraken met onder andere de Provincie over investeringen in de sleutelprojecten Spoorzone en Campusontwikkeling Leerpark. Deze investeringsagenda vormt tevens de basisafspraken met het nieuwe kabinet voor investeringen in ons gebied.
✓	<i>Doorontwikkelen Duurzaamheidsfabriek</i> In september 2017 heeft de raad ingestemd met het uitwerken van het voorstel voor de Campusontwikkeling Leerpark, met als onderdeel de doorontwikkeling van de Duurzaamheidsfabriek. Daarin zijn voorstellen gedaan voor de inhoudelijke en financiële doorontwikkeling. Er is aangegeven te streven naar het verder terugbrengen van het exploitatietekort en zo mogelijk op (korte) termijn naar nul terug te brengen. In maart 2017 heeft de raad ingestemd met de herfinanciering van de lening, gebruikmakend van de historisch lage rente op dat moment. Daarmee is de jaarlijkse financieringslast fors teruggebracht. In overleg met het da Vinci College is afgesproken de betrokkenheid van het bedrijfsleven en de regio bij de Duurzaamheidsfabriek te vergroten. Hieraan is en wordt invulling gegeven, onder andere door de plannen voor de Campusontwikkeling Leerpark (met Maakfabriek en versterken HBO en vergroting bereikbaarheid) en het vooruitlopend daarop realiseren van een tijdelijke Maakhal.
✓	<i>Uitvoeren Zichtbaar Samen Maritiem: verbinden inzet Economic Board Drechtsteden</i> In mei 2017 heeft de Economic Board Drechtsteden onder leiding van voorzitter, dhr. Vollebregt, haar plannen gepresenteerd, met daarbij de benoeming van een viertal werkstromen waarmee we samen met regio, onderwijs en werkgevers verder mee aan de slag gaan. Twee van de werkstromen zijn de campusontwikkeling Leerpark/Gezondheidspark en verbinden van HBO onderwijs aan de regio. Deze twee werkstromen zijn sterk verbonden aan de gemeentelijke inzet op beide thema's.
Doelstelling 4: Verbeteren van de sportinfrastructuur, stimuleren van sportdeelname en vergroten van de (maatschappelijke) functie van sport	
-	<i>Intensiveren gebruik Sportparken</i> Sportverenigingen en andere partners zetten stappen om, met de gemeente in een verbindende rol, sportparken anders en intensiever te gebruiken. Dit gebeurt op meerdere plekken. Zichtbare bewegingen rond de te verplaatsen sportverenigingen Dubbeldam, TTV, Movado en OMC zijn er ondanks grote inspanningen nog niet. Dit wordt deels verklaard door de positieve ontwikkeling dat er onderlinge samenwerkingsverbanden rond de verplaatsingen zijn gesloten.
✓	<i>Maatschappelijke kracht van sport</i> Het bijeenbrengen letterlijk en figuurlijk van sportaanbieders, maatschappelijke organisatie, bewoners en bedrijven werkt. De kracht van sport leidt tot 200 hernieuwde matches tussen de sportieve vraag en het sportieve aanbod.
✓	<i>Sport beleven</i> Naast breedtesportevenementen in de stad met de City Swim als nieuwe parel, lukt het Dordrecht om ook gastheer te blijven voor internationale topsport. De weg naar de Olympische Spelen leidde in 2017

	voor alle wereldtoppers shorttrack via Dordrecht. Met een uitverkocht huis en hoge kijkcijfers is en blijft Dordrecht de shorttrackhoofdstad van Nederland.
✓	<i>Exploitatie van Verenigingshallen</i> De acute zorg rondom de hallen van Deetosnel en Oranje Wit is afgenomen. Beide hallen werken hard aan de toekomst. Onder gemeentelijke aanvoering is een stadsbreed traject gestart rond de verenigingshallen gericht op samenwerking. Nadrukkelijk ook met het onderwijs.
✓	<i>Verbeteren van de Sportboulevard</i> De Sportboulevard is samen met de gebruikers en de exploitant Optisport geëvalueerd. Optimalisatievoorstellen zijn in uitvoering.
✓	<i>Stadionontwikkeling FC Dordrecht</i> Hoewel er geen besluit is genomen over het stadion (op moment van schrijven begin 2018) zijn de plannen van de FC in een vergevorderd stadium en verlopen de gesprekken met de gemeente hierover goed. De stadionplannen houden verband met de verplaatsing van OMC.
✓	<i>Talentontwikkeling</i> De regionale en nationale samenwerking en aansluiting zijn gezocht en gevonden. Dordrecht wordt samen met Rotterdam en Den Haag het vijfde Centrum voor Topsport en Onderwijs.
✓	<i>Samenwerking met de nieuwe sportraad</i> De Sportraad is een jaar actief en heeft kwalitatief hoogwaardig geadviseerd in een aantal dossiers. De Sportraad wil zichtbaarder en voornamer worden. Afspraken zijn hierover gemaakt en eind 2017 al zichtbaar in agendasettende initiatieven en plannen.
Doelstelling 5:Verbeteren van het recreatief aanbod	
✓	<i>Ontwikkelen Noorderdiepzone en dagrecreatieterrein Nieuwe Dordtse Biesbosch (NDB, zie Projectblad)</i> De Noorderdiepzone is in uitvoering. Hierbij wordt 280 ha aan natuur- en recreatie aangelegd (waarvan 125 RodS). Naar verwachting wordt deze opgave medio 2018 opgeleverd. Het dagrecreatieterrein is eind 2017 opgeleverd en wordt begin 2018 in gebruik genomen. Er is een fietspad/wandelpad aangelegd en een parkeervoorziening.
✓	<i>Besluiten over aanbod zwembaden vanaf 2018</i> De raad heeft in juni 2017 besloten om zwembad De Dubbel te renoveren. Daarmee is een definitief einde gekomen aan de jarenlange discussie over de vraag of De Dubbel gerenoveerd moet worden of er een nieuw zwembad moet komen. Dit besluit betekent dat het zwemwateroppervlak en de zwemwaterconfiguratie in Dordrecht hetzelfde blijft. In september zijn de voorbereidingen gestart voor de renovatie.
✓	<i>Werken aan het Nationaal Park de Biesbosch</i> Het college heeft in oktober 2017 ingestemd met het wijzigingsbesluit Gemeenschappelijke Regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch. Dit besluit is voorgelegd aan de raad. De gesprekken over de inrichting van de Gemeenschappelijke Regeling met de partners Drimmelen en Werkendam zijn gaande. Verder zijn naar aanleiding van de in 2016 toegekende predicaat "Nationaal Park van Wereldklasse" de gesprekken tussen de verschillende partners van NL Delta Biesbosch-Haringvliet over de uitvoering van het bidbook in 2017 gestart.
Doelstelling 6:Vergroten van de culturele aantrekkelijkheid	
✓	<i>Uitvoeren cultuurbeleid</i> In 2017 hebben de diverse culturele instellingen hun bijdrage geleverd aan het culturele klimaat in de stad. Voor het eerst is bij de opening van het culturele seizoen in september, een Cultuurnacht gehouden. Dit gezamenlijke initiatief is goed ontvangen, maar mag nog doorgroeien naar meer bezoekers. De externe adviescommissie bij de beoordeling van subsidieaanvragen voor evenementen en amateurkunst voldoet in het betrekken van de stad bij de uitvoering van het beleid. De nieuwe exploitatie van het Energiehuis door Kunstmin loopt en wordt in 2018 geëvalueerd.
✓	<i>Uitvoeren cultuureducatie</i> In 2017 is het in 2016 vastgestelde beleid voor cultuureducatie uitgevoerd. Zo is het Servicebureau Onderwijs en Cultuur (SOC) als onderdeel van de Stichting CE ZHZ in maart formeel gestart en werkte het SOC, met de culturele partners en het onderwijs aan een nieuw cultuurmenu als opvolger van het Kunstmenu. Eind 2017 was dit gereed. Dit cultuurmenu speelt in op het landelijke 'Cultuureducatie met Kwaliteit'-beleid en maakt inzet in een doorgaande leerlijn op de scholen beter mogelijk. De afwikkeling van het faillissement van de Stichting ToBe is in 2017 bijna afgerond en de opvolger Stichting CE ZHZ, met als 3 onderdelen het eerder genoemde SOC, het Cultuurcentrum ToBe en de Popcentrale heeft in 2017 naar tevredenheid gedraaid.
✓	<i>Uitvoeren veranderingopgave bibliotheek</i> De bibliotheek werkt momenteel aan de transformatie tot informatiespecialist. Het uitgangspunt daarbij is dat de toegang tot informatie de basis vormt voor de zelfredzaamheid voor Dordtse inwoners. Vanuit deze rol zijn in 2017 ook de plannen voor de verbouwing van het huidige pand aan de Groenmarkt, die zal plaatsvinden in 2018, ter hand genomen.
✓	<i>Uitvoeren toekomstplan RTV Dordrecht</i> RTV Dordrecht is in 2017 begonnen met de uitvoering van het Toekomstplan. Er is een nieuw bestuur aangetreden. Zichtbare verbeteringen in de aanvoering van de organisatie en de kwaliteit van de programmering hebben er toe geleid dat de raad in september het Commissariaat

	voor de Media positief heeft geadviseerd over de aanvraag van RTV Dordrecht voor de uitzendmachtiging voor de periode september 2017 tot september 2022. RTV Dordrecht heeft in 2017 – vooral na het besluit over de uitzendmachtiging – meer eigen inkomsten gegenereerd.
--	--

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. De binnenstad is een belangrijke economische motor	- Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) - Gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch
2. Verbeteren van de werking van de arbeidsmarkt	Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD)
3. Verbeteren van het vestigings- en ondernemingsklimaat	- Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) - Stichting Administratiekantoor Breedband Drechtsteden - ROM-D: Holding Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden N.V.
4. Verbeteren van de sportinfrastructuur, stimuleren van sportdeelname en vergroten van de (maatschappelijke) functie van sport	Niet van toepassing
5. Verbeteren van het recreatief aanbod	Gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch
6. Vergroten van de culturele aantrekkelijkheid	Niet van toepassing

Wat zeggen de cijfers?

De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij de Tussenbalans aan te passen.

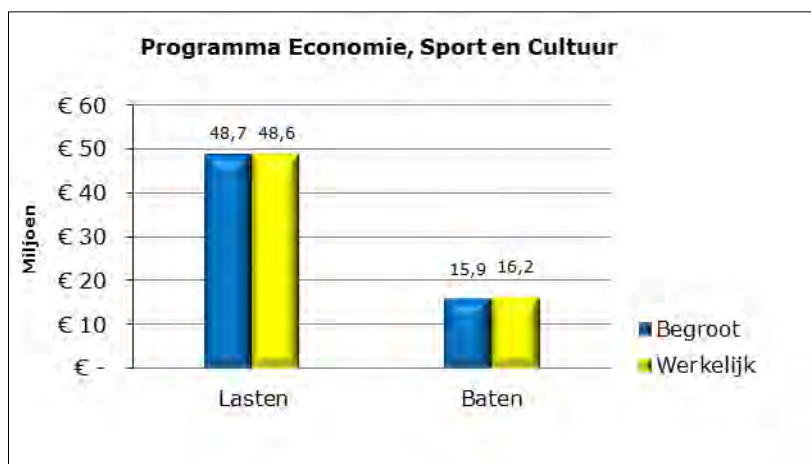
Kengetal	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Binnenstad (incl. Stadswerven en Schil)			
o ontwikkeling aantal toeristische bezoeken/ bezoekers t.o.v. benchmarkgemiddelde, uitgesplitst naar: - index bezoeken t.o.v. 7 andere historische gemeenten - index bezoekers, idem	95 (2013) 90 (2013)	125 (2016) 100 (2016)	103 103
o ontwikkeling aantal commerciële functies (detailhandel, horeca, etc.) in binnenstad naar sector t.o.v. benchmarkgemiddelde	Dordrecht 713, benchmark 674 (oktober 2015)	Dordrecht: 699 verkooppunten Benchmark: 673 verkooppunten (oktober 2017)	700
Arbeidsmarktbeleid			
o aantal studenten op WO, HBO en MBO niveau, gericht op de regionale arbeidsmarkt	n.v.t.	n.v.t. ¹	Toename met 5%
o aantal plekken aan de onderkant van de arbeidsmarkt	Zie programma Werk en Inkomen	Zie programma Werk en Inkomen	Zie programma Werk en Inkomen
Economie			
o tevredenheid ondernemers over het ondernemingsklimaat	5,9 (2014)	5,9 (2016) ²	6,8
Recreatie			
o dagrecreatie in de Drechtsteden per hoofd van de bevolking t.o.v. landelijk gemiddelde	Dordrecht 57, landelijk 153 (2011)	Niet bekend ³	60

Cultuur			
o aantal bezoekers culturele voorzieningen	270.000 (2014)	582.600(2017) ⁴	329.000 (2018)

1. Er zijn geen actuele cijfers gemeten voor deze indicator. In mei 2017 is naar aanleiding van technische raadvragen wel aangegeven dat HBO Drechtsteden de voornaamste aanbieder in de regio is voor het hoger onderwijs (rond de 500 studenten), daarnaast bieden in de regio ook de Hogeschool Inholland, de Hogeschool Rotterdam en de Hogeschool Avans Breda hoger onderwijs aan. Het aantal studenten van deze opleidingen varieerde van 100 tot 200 studenten.
2. Deze score komt uit de Peiling Ondernemingsklimaat 2016. Score referentiegemeenten (n=27): 6.0. Score totale benchmark (n=27): 6.0.
3. Er zijn geen cijfers over 2017 omdat het onderzoek 'Economische betekenis van toerisme en recreatie in Zuid-Holland Zuid' uitgevoerd door ZKA Consultants & Planners niet is herhaald.
4. Deze waarde bestaat uit een optelling van bezoekersaantallen van: Dordrechts Museum/Huis van Gijn, Nationaal Onderwijs Museum, Hof van Nederland, Kunstmin, Bibelot, The Movies en Kinopolis.

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.7 Programma Milieu en Duurzaamheid

Portefeuillehouders (2017): P.H. Sleeking en H. van der Linden

Dordrecht werkt hard aan de ambitie om in 2050 een zelfvoorzienend en zelfredzaam eiland te zijn op het gebied van energie en water. Wij zien hierbij een veilige en gezonde leefomgeving als een vereiste. Dit is erg ambitieus en vergt op veel fronten inzet samen met onze partners, in lokaal, nationaal en internationaal verband. We hebben het afgelopen jaar op dit punt weer een paar flinke stappen gezet.

Klimaatbestendige stad

We hebben dit jaar het waterveiligheidsplan afgerond met een evacuatiestrategie (handelingsperspectieven) en een investeringsagenda, waarin we de realisatie van één van de maatregelen (een 'publiek shelter') onderzoeken. We hebben samen met het Waterschap Hollandse Delta en de provincie Zuid-Holland succesvol een subsidie binnen gehaald voor de start van het Living Lab Ruimtelijke Adaptatie in Dordrecht. Hiermee zijn we, met onze regionale en lokale partners, gestart met het opstellen van een projectenprogramma om Dordrecht klimaatbestendiger en aantrekkelijker te maken.

Duurzaamheid

We hebben dit jaar een netwerk gebouwd van allerlei private- en overheidspartijen die samen willen werken aan een duurzame en energieneutrale stad. Met deze partijen zullen we nu een uitvoeringsagenda op gaan stellen. Ook op het gebied van het verduurzamen van de economie hebben we niet stil gezeten. Onder meer doordat we Dordtse Kil IV, op basis van het profiel, in de markt zetten als duurzaam bedrijventerrein met een duurzame energie-infrastructuur en duurzame uitstraling.

Milieukwaliteit

Onze lobby op het dossier externe veiligheid heeft er dit jaar onder meer toe geleid dat Prorail is gestart met het nemen van de eerste maatregel van een pakket aan veiligheidsmaatregelen langs het spoor, namelijk een ontsporingsgeleiding ter waarde van € 3,5 miljoen. De investering voor het gehele pakket bedraagt circa € 6 miljoen. Desondanks blijft externe veiligheid een belangrijk aandachtspunt voor stedelijke ontwikkeling, vooral in de gebieden langs het spoor. Door externe veiligheid te benaderen als ontwerpopgave nemen de bouwmogelijkheden wel toe. We zijn blij te kunnen melden dat uit de nieuwste monitor voor luchtkwaliteit blijkt dat we in Dordrecht overal aan de normen voldoen en op veel plaatsen zelfs op of onder de normen van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) zitten, die nog strenger zijn.

PFOA

Ook in 2017 was het dossier Chemours en Dupont een belangrijk punt van zorg. Nieuwe kwesties waren de drinkwatervervuiling en beperkingen ten aanzien van grondverzet. Daarnaast is een aantal RIVM-rapporten opgeleverd: steekproef bloedonderzoek, literatuuronderzoek PFOA, risicogrenzen PFOA in de bodem, onderzoek naar GenX, onderzoek naar GenX in drinkwater.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

= collegeprioriteit

Doelstelling 1: Verbeteren woon- en leefomgeving in Dordrecht	
≈	Verbeteren van scheiden en aanbieden van huishoudelijk afval De Dordtse ambitie gericht op het scheiden van meer grondstoffen uit afval zijn uitgewerkt in een concept grondstoffenplan, met onder meer het doel om in 2018 te komen tot 60% afvalscheiding. Naar aanleiding van vragen van fracties stelt het college voor eerst het effect van de maatregelen te bepalen met een aantal proeven, te starten in 2018.
✓	Verbeteren akoestisch klimaat - Voor de uitvoering van het Actieplan Geluid 2013-2018 hebben we in 2017 ingezet op de aanpak van geluidsvermindering, voornamelijk bij de Merwedestraat-Oranjelaan. Het Actieplan Geluid 2013-2018 is daarmee afgerond. In de eerste helft van 2018 wordt een nieuw actieplan opgesteld dat is gebaseerd op de geluidbelastingskaarten 2016, die in 2017 zijn opgesteld. Besluitvorming over deze kaarten heeft in februari 2018 plaatsgevonden. - Ten behoeve van de voorbereidende werkzaamheden voor het saneringsprogramma voor woningen met een te hoge geluidbelasting hebben we in 2017 een deel van de benodigde subsidies aangevraagd. Het overige deel zullen we in 2018 aanvragen met als doel nader onderzoek te doen naar de noodzaak van het verrichten van maatregelen. - We voeren gesprekken met Rijkswaterstaat over het Meerjarenprogramma Geluidsanering. Er liggen in Dordrecht in dat kader nog twee saneringsopgaven: bij de A16, in het verlengde van het huidige scherm en langs de oprit Merwedestraat/N3. Op beide locaties wordt nu uitgegaan van schermen, echter voor de Merwedestraat/N3 staat dit nog niet vast. Het gaat hier vooral om de ruimtelijke inpassing. Op het moment van schrijven is niet bekend wanneer de sanering daadwerkelijk plaats gaat vinden. De prioritering vindt op landelijk niveau plaats.

✓	We hebben met Rijkswaterstaat gesprekken gevoerd over de mogelijkheden om de geluidsoverlast van de N3 tegen te gaan. Rijkswaterstaat heeft de ambitie uitgesproken om maatregelen te treffen die er voor zorgen dat de geluids- en luchtverlast structureel binnen de geldende wettelijke normen en richtlijnen blijft (gebaseerd op de nieuwste geluidscijfers). Het gaat vooral om meer stil asfalt en niet het toevoegen van geluidschermen.
✓	<i>Verbeteren luchtkwaliteit</i> Halverwege 2017 is de voortgangsrapportage luchtkwaliteit 2016 van de Drechtsteden beschikbaar gekomen. De luchtkwaliteitscijfers en de prognoseberekeringen zijn gebaseerd op de jaarlijkse luchtkwaliteitsmonitor die wordt uitgegeven door het Rijk. Hieruit blijkt dat in 2015 overal in Dordrecht werd voldaan aan de (wettelijke) normen voor luchtkwaliteit, op sommige plekken voldoen we ook aan de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) normen. De prognoseberekening voor het jaar 2020 en verder laten een verdere verbetering van de luchtkwaliteit zien.
✓	<i>Verbeteren bodemkwaliteit</i> Het bodemsaneringsprogramma 2017 is grotendeels uitgevoerd, namelijk: - Sanering Papendrechtsestraat en nazorgprogramma zijn uitgevoerd. - Sanering van buffer-zuid Noorderdiepzone is enigszins vertraagd door problemen met het beschikkingentrajact, maar wordt in 2018 afgerond. - De beleidsontwikkeling ten aanzien van nieuwe verontreinigingen zal volgens planning in 2018 worden afgerond.
✓	<i>Stimuleren tijdelijk gebruik van gronden</i> De financiering van het project Dordtse Ruimte/tijdelijk grond liep eind 2017 af. In totaal zijn er 9 braakliggende terreinen in gebruik genomen en dit jaar zijn 5 initiatieven begeleid. In december ronden we de evaluatie van het project af, inclusief aanbevelingen voor een vervolg. Besluitvorming hierover vindt begin 2018 plaats.
✓	<i>Verbeteren externe veiligheid</i> In 2016 is duidelijk geworden hoe de beleidsvernieuwing Modernisering Omgevingsveiligheid in het hoofdstuk externe veiligheid uit het Besluit Leefomgevingskwaliteit is vorm gegeven. De wettekst is in opdracht van het Rijk verder uitgewerkt in een handboek. Voor dit handboek hebben wij input uit de praktijk geleverd. In het kader van het toepassen van het toetsingskader in ruimtelijke ontwikkelingen hebben we onder meer een veiligheidsanalyse opgesteld voor de herstructurering van Spuiboulevard en omstreken.
✓	<i>Verbeteren kwaliteit van de leefomgeving door meer aandacht voor groen</i> Voor deze ambitie hebben we de volgende acties uitgevoerd: - In het kader van het landelijke project "landschap als vestigingsfactor" hebben we een handelingskader opgesteld om stedelijke ontwikkelingen meer kwaliteit te geven door gebruik te maken van de karakteristieke landschappen in dit gebied. - We hebben een bijdrage geleverd aan de landschapstafel Alblasserwaard/Vijfheerenlanden en daarmee een reservering voor cofinanciering van de provincie voor één of meerdere ecologieprojecten in de Staart gedaan. - We hebben een ambitedocument voor groenblauwe structuren in Dordrecht opgesteld (besluitvorming begin 2018), gekoppeld aan het proces van het klimaatproject BEGIN. Dit ambitedocument wordt de basis voor een projectenprogramma (zie ook bij doelstelling 3)
✓	<i>Borgen van de kwaliteit van de leefomgeving</i> De Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (OZHZ) voert de wettelijke omgevingstaken uit. In 2018 doet OZHZ verslag van de activiteiten 2017. Daarnaast is in 2017 veel inzet geweest op het dossier Chemours en DuPont en die inzet loopt naar verwachting door in 2018. Een selectie van resultaten en gebeurtenissen in 2017: - in 2017 is een aantal RIVM-rapporten opgeleverd: steekproef bloedonderzoek, literatuuronderzoek PFOA, risicogrenzen PFOA in de bodem, onderzoek naar GenX, onderzoek naar GenX in drinkwater. - de Provincie heeft de milieuvergunning fors aangescherpt op de uitstoot van GenX-stoffen. - rapport onderzoek ISZW naar arbeidsomstandigheden bij DuPont in het verleden. - uitkomsten verkennend bodemonderzoek en start moestuinonderzoek, start grootschalig bodemonderzoek in de regio en interimbeleid hergebruik van met PFOA verontreinigde grond. - proef met koolstofbedden om GenX-uitstoot te beperken door Chemours. - protestmars voor schoon drinkwater op 26 augustus 2017. - uitvoering regeling bloedtesten PFOA op verzoek van de raad begin 2017 en uitvoering rijksregeling voor bloedtesten PFOA eind 2017. De raad wordt ieder kwartaal over de stand van zaken op dit dossier geïnformeerd.
Doelstelling 2: Energieneutraal Dordrecht in 2050	
✓	★ <i>Energiebesparing stimuleren</i> We stimuleren energiebesparing en duurzame opwekking bij inwoners en bedrijven in Dordrecht, en geven zelf het goede voorbeeld. De Energie Coöperatie Dordrecht (ECD) is de motor achter investeringen in zonnepanelen en andere energie-opwekkende maatregelen. Het gemeentelijk vastgoed wordt de komende jaren aangepakt en (verder) verduurzaamd.

	- De Energie Coöperatie Dordrecht (ECD) exploiteert zonnepanelen op 16 gemeentelijke gebouwen. - Voor het verder verduurzamen van het gemeentelijke vastgoed voeren we energie-audits uit. Ook stellen we een startnotitie op hoe we de gemeentelijke gebouwen stapsgewijs energieneutraal maken. - Wij stimuleren dat eigenaren van particuliere woningen en VvE's gebruik maken van bestaande subsidieregelingen voor verduurzaming en energiebesparing. - Het Regionaal Energieloket organiseert in opdracht van de regiogemeenten collectieve inkoopacties voor woningeigenaren en is het loket voor advies over energiebesparende maatregelen. We hebben de Energiestrategie Drechtsteden Energieneutraal 2050 opgesteld, samen met overheden (regio, gemeenten, provincie, ministerie van Economische Zaken, waterschappen, omgevingsdienst), nutsbedrijven (woningcorporaties, netbeheerder, HVC), bedrijfsleven (Werkgevers Drechtsteden, Rabobank), onderwijs (Duurzaamheidsfabriek) en vele anderen. De Energiestrategie is in december 2017 vastgesteld door de Dordtse raad. Voor de uitvoering is een netwerksamenwerking gesmeed. Daarin werken we gezamenlijk toe naar een energieneutrale regio, waarin we het energiegebruik sterk verminderen, duurzame energie opwekken en het gebruik van benzine, diesel en alle andere vormen van fossiele energie afbouwen. Dat is uitgewerkt in het "Toekomstperspectief Drechtsteden energieneutraal 2050" en de "Energiestrategie Drechtsteden". De Energiestrategie benut natuurlijke momenten en meekoppelkansen, en verlegt de referentie voor toekomstbestendige investeringen. De Energietransitie is uitgewerkt in de Samenwerkingsovereenkomst en Samenwerkingsagenda 2018, die beschrijft hoe we samenwerken en wat we in 2018 gezamenlijk gaan doen. De Samenwerkingsovereenkomst is op 23 februari 2018 ondertekend door de gemeente Dordrecht en bijna 30 andere deelnemers. Samen willen wij koploper zijn in de energietransitie. We bundelen onze krachten, zodat we gezamenlijk meer kunnen bereiken.
✓	Warmtenet Dordrecht De uitrol van het Warmtenet loopt voorspoedig. In 2017 zijn meer dan 1.000 nieuwe woningen/woningequivalenten¹ aangesloten op het warmtenet, waaronder Stadswerven, Zorggroep Crabbehof, Winkelcentrum Crabbehof, Burgraadt, ING-gebouw, het Waterwiel, flat Haringvlietstraat en flats Orionstraat. Ook steeds meer VvE's en bestaande grootverbruikers kiezen voor aansluiting op het warmtenet. Momenteel zijn bijna 3.000 woningen/woningequivalenten aangesloten op het warmtenet. De komende jaren zal dat aantal worden uitgebreid naar ruim 10.000. In 2017 is circa 4 km warmtenet aangelegd in de stad. De aanleg van het hoofdleidingennet is daarmee goed op weg: er is in totaal 25 kilometer hoofdleidingen aangelegd, dat moeten er later 35 worden. Op 27 oktober is het warmtenet vrijwel losgekoppeld van gas² en aangesloten op de afvalenergiecentrale. Dat is een belangrijke mijlpaal! Ook wordt vooruitgekeken naar aansluiting van andere duurzame warmtebronnen op termijn. Momenteel is onderzoek gestart naar de mogelijkheden voor geothermie.
≈	Zonneweide Dordrecht De ECD ontwikkelt in samenwerking met HVC en Energiezorg een zonneweide op de afvalberg Crayestein. De hiervoor noodzakelijke omgevingsvergunningen zijn verleend en de ECD heeft een SDE+ exploitatiesubsidie van het Rijk. Aanvang bouw was gepland voor het derde kwartaal 2017. Tijdens het maken van het definitief ontwerp bleek dat er aanpassingen in het funderingsontwerp noodzakelijk waren. Dit heeft tot vertraging geleid. Eind 2017 is een aanbestedingsprocedure gestart. Uit deze procedure is geen acceptabele offerte voortgekomen. Hierdoor is zowel de 'financial close' (afsluiten financieringsfase) als de aanbesteding opgeschoven naar het tweede kwartaal 2018. In 2017 is de ECD bezig geweest met het ontwerp van een tweede zonnecentrale op het terrein van "van Maasdam". Begin 2018 is hiervoor een omgevingsvergunning en SDE subsidie aangevraagd.
Doelstelling 3: Klimaatbestendig en waterrobuust inrichten is uiterlijk 2020 integraal onderdeel van beleid en handelen	
✓	Uitvoering Programma Water 2015-2018 In het kader van de uitvoering "Deltabeslissing Ruimtelijke adaptatie" is er samen met het Waterschap Hollandse Delta en de provincie Zuid-Holland succesvol een subsidie binnengehaald voor de start van het Living Lab Ruimtelijke Adaptatie in Dordrecht. Met dit Living Lab kan het klimaatbestendig maken van Dordrecht integraal worden aangepakt. Het traject is nu gestart waarin samen met regionale en lokale partners mogelijke projecten worden geïdentificeerd voor de groenblauwe structuren in de stad, om zo Dordrecht klimaatbestendiger en aantrekkelijker te maken. Daarnaast zal er ook worden gewerkt aan een nieuwe groenblauwe visie.

¹ Woningequivalent: bedrijven en utiliteitsgebouwen, omgerekend naar het warmtegebruik van woningen.

² De tijdelijke warmtecentrales op gas zijn nu nagenoeg allemaal uitgeschakeld en doen alleen nog dienst als achtervang of opstarthulp.

✓	In het kader van de uitvoering "Deltabeslissing Rijn-Maasmondong" is het afgelopen jaar het MIRT – onderzoek Operationalisering strategie Zelfredzaam Eiland grotendeels afgerond. Er is onderzoek gedaan naar de mogelijke 'no regret' maatregelen, deze blijken echter niet kosteffectief, wel wordt er werk gemaakt om de extra veiligheid van de huidige primaire kering te borgen. Daarnaast is het waterveiligheidsplan dit jaar afgerond met de evacuatie strategie (handelingsperspectieven). Met de strategie is ook een investeringsagenda opgesteld, waarin de realisatie van één van de maatregelen (een publiek shelter) momenteel wordt onderzocht.
≈	De activiteiten van de particuliere organisatie die bezig was om een Delta Experience Center (DEC) te vestigen staan nog altijd op een laag pitje. Het nieuwe Global Centre of Expertise on Adaptation (GCEA) is toegekend aan het bod van Rotterdam/Groningen, wat nieuwe kansen biedt voor Dordrecht en de regio. Met het Living Lab Ruimtelijke Adaptatie (LL RA) is nu ook een fysieke locatie betrokken op de Spuiboulevard samen met de kennispartij Ecoshape. Vanuit dit centrum zal er geprobeerd worden aan te sluiten bij het GCEA. Daarnaast zal in 2018 een programma gestart worden voor inwoners van Dordrecht om het eigen terrein meer bestand te maken tegen extreme regen en hitte.
✓	Het Interreg North Sea Region Programma VB project BEGIN is van start gegaan, via het werkpakket city-2-city learning werkt en leert Dordrecht als lead partner samen met Antwerpen, Gent, Hamburg, Kent, Londen (Enfield), Bradford, Aberdeen, Gothenburg en Bergen (N) met ondersteuning van de kennisinstellingen EUR, IHE-Delft, CIRIA, RCA, University of Sheffield en TUHH. Daarnaast zijn de twee Europees gesubsidieerde projecten goedgekeurd waar gewerkt zal worden aan het beter gebruik van smart open data (SCORE) en kwetsbaarheden van vitale netwerken (MEREPUV; elektriciteitsnetwerk).
✓	Dordrecht heeft een actieve bijdrage geleverd aan de voortgang van twee city deals om de kennis die ontwikkeld wordt met het MIRT-onderzoek, BEGIN en het LL RA te verspreiden en tegelijkertijd ook kennis op te halen. Vanuit Dordrecht wordt de themagroep Nature Based Solutions getrokken, en deelgenomen aan de themagroep Meerlaagsveiligheid, beide binnen City Deal Klimaat Adaptatie. Er wordt ook deelgenomen aan de City Deal waarde van blauw en groen in de stad, waar meerdere trajecten lopen rond het gebruik van de TEEB tool. Vanaf 2018 is het programma water overgegaan in de opgave Waterstad. De nieuwe opgave is in 2017 voorbereid om vanaf januari direct aan de slag te kunnen. Met de opgave Waterstad moet Dordrecht in 2035 klimaatbestendig zijn ingericht, daarnaast zal het hele traject naar 2035 de stad mooier en meer zelfredzaam maken, zodat de gemeenschap meer kan genieten van het water, maar ook beter voorbereid is op wateroverlast, overstromingen en hitte.
Doelstelling 4: Verduurzaming mobiliteit	
✓	★ <i>Slimmer sturen op schoon en minder</i> Er zijn circa 30 publieke laadpalen bijgekomen. Wij hebben een voortrekkersrol voor publieke laadinfra op basis van een vergunningmodel en zijn via het Nationaal Kennisplatform Laadinfra betrokken bij de ontwikkeling van een aanvraagportaal en workflowtool.
Doelstelling 5: Verduurzamen (circulaire) economie	
≈	★ <i>Duurzaamheidsimpuls economie van Dordrecht</i> Duurzaamheid biedt de lokale economie nieuwe kansen door de ontwikkelingen op het gebied van duurzame energie, energiebesparing en circulaire economie. Door innovatie en ontwikkeling van nieuwe werkvormen en producten ontstaan nieuwe bedrijvigheid, banen en opleidingen. Wij zetten daarbij in op: • duurzaamheidsimpuls Westelijke Dordtse Oever (zie ook het projectblad WDO en de programmakaart Economie, Sport en Cultuur). Dordtse Kil IV zetten we, op basis van het profiel, in de markt als duurzaam bedrijventerrein met een duurzame energie-infrastructuur en duurzame uitstraling. • deelname aan de City Deal Circulaire Stad, waarin 9 gemeenten, 3 kennispartners en het Rijk ambitieuze doelstellingen formuleren en uitwerken in het kader van de circulaire economie. • toepassen van de uitkomsten van het 'Onderzoek en actie-agenda Circulaire kansen voor Dordrecht' dat Cirkellab eind 2015 heeft opgeleverd. Dit doen we door het organiseren van innovatietafels met vooruitstrevende bedrijven in Dordrecht en de regio. • zoveel mogelijk inschakelen van lokale en regionale bedrijven bij projecten op het gebied van energie en circulaire economie. • onderzoeken hoe we in Wielwijk circulaire kansen kunnen verzilveren in relatie tot de herstructurering van het gebied, in samenwerking met het College van Rijksadviseurs. • verbinden van partijen om zo tot duurzame businesscases te komen, bijvoorbeeld door het uitwisselen van (rest)stromen. • op regionaal niveau werken aan het verder inbedden van circulair inkopen, dat meer kansen biedt voor bedrijven die circulair produceren.
≈	<i>Groei activiteiten Duurzaamheidsfabriek</i> In september 2017 heeft de raad ingestemd (zie RIS-dossier 1953671) met het uitwerken van het voorstel voor de Campusontwikkeling Leerpark, met als onderdeel de doorontwikkeling van de

	Duurzaamheidsfabriek. Daarin zijn voorstellen gedaan voor de inhoudelijke en financiële doorontwikkeling: • Er is aangegeven te streven naar het verder terugbrengen van het exploitatietekort en zo mogelijk op (korte) termijn naar nul terug te brengen. In maart 2017 heeft de raad ingestemd met de herfinanciering van de lening, gebruikmakend van de historisch lage rente op dat moment. Daarmee is de jaarlijkse financieringslast fors teruggebracht. • In overleg met het Da Vinci College is afgesproken de betrokkenheid van het bedrijfsleven en de regio bij de Duurzaamheidsfabriek te vergroten. Hieraan is en wordt invulling gegeven, onder andere door de plannen voor de Campusontwikkeling Leerpark, met het realiseren van de tijdelijke Maakhal, het versterken van het HBO en de vergroting van de bereikbaarheid in het gebied.
Doelstelling 6: Stimuleren duurzaam denken en handelen	
✓	<i>Duurzaamheidscentrum Weizigt</i> • In 2017 zijn Zwijndrecht en Alblasserdam ook aangehaakt als waterpartners en is samen met hen en met Evides Waterbedrijf, Waterschap Rivierenland, Waterschap Hollandse Delta, Sliedrecht, Papendrecht en Hendrik-Ido-Ambacht gewerkt aan het vergroten van het waterbewustzijn van de inwoners en scholieren uit de Drechtsteden. Van 12 tot 21 mei vond voor de derde keer de Drechtstedelijke Week van Ons Water plaats. Zo'n 2.600 kinderen en volwassenen hebben in deze waterweek deelgenomen aan de verschillende wateractiviteiten die werden georganiseerd. Ook werd dit jaar weer goed gebruik gemaakt van de waterlessen en -leskisten en brachten ruim 50.000 inwoners, zowel jong als oud, een bezoek aan het Aquarama.
✓	• 525 kinderen en ouders hebben in de programmaperiode 2016-2017 deelgenomen aan de activiteiten in het Weizigt- en Wielwijkpark en de Biesbosch, waarbij eten, bewegen en beleven centraal stonden. Daarnaast is een app "50 dingen die je gedaan moet hebben voor je 12^e" in ontwikkeling zodat nog meer Dordtse kinderen kunnen genieten van de natuur in Dordrecht en De Biesbosch. De partners van Groen doet goed – Dienst Gezondheid en Jeugd ZHZ, IVN Dordrecht, Nationaal Park De Biesbosch, Sportbedrijf Dordrecht, Stayokay Dordrecht, Stichting Hatrick en Duurzaamheidscentrum Weizigt – willen zich ook de komende jaren gezamenlijk blijven inzetten om kinderen en natuur te verbinden en werken aan een nieuw uitvoeringsplan voor 2018-2019 en de structurele borging van het programma.
✓	• Naast energie-, water- en natuureducatie is ook hard gewerkt aan afvaeducatie. Onder andere middels de campagne 'n Schone Stad en zo'n 700 Dordtse doorpakkers hebben zich ingezet om hun leefomgeving schoon te houden.
✓	• In totaal hebben 30 basisscholen in Dordrecht een energie-scan en –advies ontvangen van het Groene Collectief en hebben 10 scholen uit Dordrecht en de regio een gastles Energieke Scholen gehad van Duurzaamheidscentrum Weizigt. De scholen inventariseren momenteel welke energiebesparende maatregelen (financieel) mogelijk zijn. Uiteindelijk blijven de scholen zelf verantwoordelijk voor de verduurzaming van hun schoolgebouwen. De gemeente blijft daar uiteraard in stimuleren en adviseren.
–	<i>MVO Drechtsteden</i> • Het bedrijvennetwerk is toe aan verbreding en verdieping, met name voor de thema's Energietransitie en Circulaire Economie. Met de bestaande deelnemers loopt de verkenning op welke wijze het bedrijfsleven actief betrokken kan worden bij de doelstellingen. Verwacht wordt dat het MVO-netwerk opgenomen gaat worden in de nieuwe aanpak en werkwijze van de Opgave Duurzaamheid en daarmee niet meer zelfstandig doorgaat. Bundeling van betrokkenheid van het bedrijfsleven rond de thema's Energietransitie en Circulaire Economie wordt daarmee bereikt.

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. Verbeteren woon- en leefomgeving in Dordrecht	• Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ) • Gemeenschappelijke regeling Vuilverwerking Dordrecht en Omstreken (Gevudo) • Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD)
2. Energieneutraal Dordrecht in 2050	• Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) • Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ) • Energie Coöperatie Dordrecht (ECD) • Gemeenschappelijke regeling Vuilverwerking Dordrecht en Omstreken (Gevudo) • Stedin Holding NV

	• Eneco Groep NV
3. Klimaatbestendig en waterrobuust inrichten is uiterlijk 2020 integraal onderdeel van beleid en handelen	• Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid (GR VR ZHZ) • Gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch
4. Verduurzaming mobiliteit	Niet van toepassing
5. Verduurzamen (circulaire) economie	• Energie Coöperatie Dordrecht (ECD) • Gemeenschappelijke regeling Vuilverwerking Dordrecht en Omstreken (Gevudo)
6. Stimuleren duurzaam denken en handelen	• Gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch • Gemeenschappelijke regeling Vuilverwerking Dordrecht en Omstreken (Gevudo) • Energie Coöperatie Dordrecht (ECD)

Wat zeggen de cijfers?

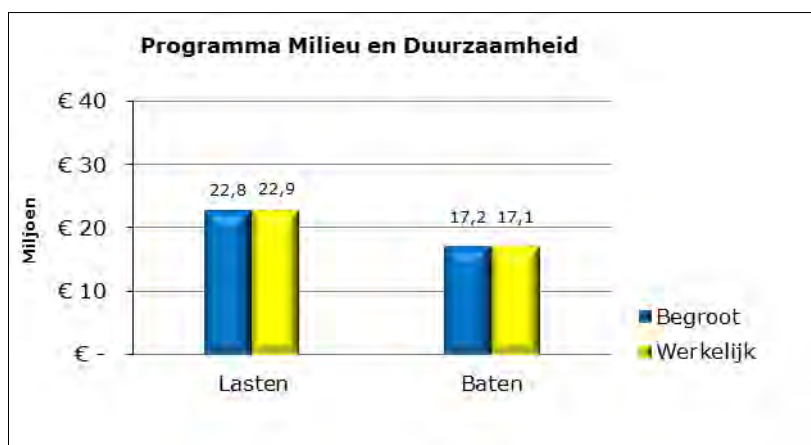
De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij de Tussenbalans aan te passen.

Kengetal	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Aantal geluidbelaste woningen boven de 65dB	1.645 (2012)	1.314 (2016) ¹	1.100
Aandeel van het totaal aan huishoudelijk afval dat gescheiden wordt	48% (2008)	52% (2017)	60%
Verwachte energiebesparing gemeentelijk vastgoed	Nog in te vullen ²	-	-

1. Cijfers zijn gebaseerd op de 'geluidbelastingkaarten 2016', die eind 2017 beschikbaar zijn gesteld.
2. Uit bijlage H van de door de raad vastgestelde Vastgoednota d.d. 31-05-2016, blijkt dat de kengetallen kunnen worden benoemd als inventariserend onderzoek is gedaan naar de huidige staat van de kernportefeuille en de mogelijkheden om deze te verduurzamen. In de eerste helft van 2018 worden de eerste onderzoeken uitgevoerd om een beeld te krijgen van het besparingspotentieel op het energieverbruik.

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.8 Programma Zorg en Ondersteuning

Portefeuillehouder (2017): C.M.L. Lambrechts

In 2017 is verder gewerkt aan de opgaven van de sociale ontwikkelagenda: elkaar helpen, thuis in de wijk en sterke basis in de wijk.

Elkaar helpen

Er wordt een steeds groter beroep gedaan op familie en vrienden in het zorgen voor mensen met een ziekte of beperking. De afgelopen jaren hebben we hard gewerkt om de Dordtse mantelzorger beter in beeld te krijgen. Onder andere bewustwordingscampagnes hebben er voor gezorgd dat we in 2017 meer mantelzorgers in beeld hebben dan ooit tevoren. We weten ook steeds beter wat mantelzorgers nodig hebben. Hierdoor kunnen we, samen met onze uitvoeringspartner MEE, beleid en mantelzorgaanbod ontwikkelen dat aansluit op de behoeften van de mantelzorgers.

Thuis in de wijk

De opgave Thuis in de wijk vraagt om continue dialoog met de vele partijen (woningcorporaties, zorginstellingen, regiogemeenten) die bij de opgaven betrokken zijn en om regelmatige bijstelling van de kaders gedurende het proces. Nut en noodzaak van samenwerking op dit gebied wordt zowel door lokale als regionale partners ingezien. Hiermee wordt een nieuwe impuls gegeven aan de regionale samenwerking op het gebied van zorg, ondersteuning en woonruimteverdeling.

Sterke basis in de wijk

Per 1 januari 2017 zijn de Sociale Teams en Jeugdteams samen verder gegaan als Sociale Wijkteams Dordrecht. Samen vormen zij dé integrale voordeur voor informatie, advies en ondersteuning aan bewoners. De teams zijn bereikbaar op de locaties in de wijken, op scholen en andere vindplaatsen in de wijk, en telefonisch en digitaal (www.sociaalwijkteamdordrecht.nl). Nu de teams zijn samengevoegd, wordt de werkwijze verder integraal doorontwikkeld, naar meer preventief (bijvoorbeeld meer samenwerking met kinderopvang en verenigingen), netwerkgericht (informeel en formeel) en groepsgericht/collectief handelen. Bovendien wordt gewerkt aan de resultaatverantwoordelijkheid van de teams. Dit is een proces dat ook in 2018 doorloopt.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Dordtse inwoners zijn zo min mogelijk afhankelijk van professionele zorg en ondersteuning

★ *Ondersteunen en waarderen van mantelzorgers (Elkaar helpen – opgave sociale ontwikkelagenda)*
In 2017 zijn veel acties uitgevoerd of in gang gezet om mantelzorgers te ondersteunen en te waarderen. Een overzicht:

Vinden van het mantelzorg aanbod:

- Ruim 2.100 geregistreerde mantelzorgers (verwachting 2.600 eind 2018).

Versterken van de positie van de mantelzorger:

- Aantal uitgereikte mantelzorgwaarderingen over 2015 = 997, in 2016 = 1.640 en de verwachting voor 2017 = circa 2.000. We kunnen van 2015 naar 2016 daarom spreken van een toename van 64%.
- 10 werkgevers in de regio hebben in 2017 de Erkenning gekregen van de Stichting Werk & Mantelzorg voor hun personeelsvriendelijk personeelsbeleid (of een verdieping hierop). De gemeente Dordrecht heeft gefaciliteerd in de begeleiding hiervan.

Verlichten van de mantelzorg taken:

- 31 Wehelpen.nl ontmoetingsplaatsen gerealiseerd.
- 15 regelmaatjes zijn geschoold en aan de slag.
- 50 Companen (tablets met software speciaal voor ouderen) zijn geïnstalleerd en zes maanden lang getest. 70% van de gebruikers kocht de tablet en nam het abonnement over. De belangstelling hiervoor is groot. Eind 2017 – begin 2018 worden nog eens 97 Companen bij eenzame, niet-digitaal-vaardige ouderen uitgezet.
- In de herfst van 2017 is gestart met ontmoetingsplekken voor mensen met geheugenproblemen én hun mantelzorgers in Dordrecht Oost op diverse locaties (onder andere bij Sporting Delta). Een indicatie is niet nodig. Deelnemers bepalen zelf hun activiteiten (vraag-gestuurd).
- Eind 2017 is gestart met de pilot inzet respijtconsulent. Het doel van deze pilot (die minstens 6 maanden gaat duren) is om in complexe situaties de mantelzorger te helpen de respijtpuzzel te leggen en om hiaten in het respijtaanbod op te sporen.

	- In het najaar van 2016 is via het platform Argu een city challenge prijsvraag uitgezet. Hierop zijn ruim 30 reacties ontvangen vanuit de stad. Eind 2016 is aan 3 initiatieven prijzengeld uitgereikt. Daarnaast is aan de 3 initiatieven de eerste 6 maanden van 2017 een ambtenaar van de gemeentelijke sector Maatschappelijke Ontwikkeling gekoppeld om het project aan te jagen en te borgen. Helaas hebben deze initiatieven geen duurzaam en blijvend resultaat opgeleverd. <u>Verbinden van formele en informele zorg:</u> - Begin 2017 is de persona Joanna (de fictieve Dordtse Mantelzorger) herijkt (besproken in raadsvergaderingen in 2016 en 2017). De resultaten zijn input geweest van een werkconferentie met meer dan 40 partijen in de stad die zich bezighouden met mantelzorgondersteuning. Het ondersteuningsaanbod is hierop aangescherpt middels het ontwikkelen van de uitvoeringsagenda 2017-2018.
≈	In 2017 is minder inzet gepleegd dan was beoogd aan het ontwikkelen van nieuwe mogelijkheden voor een adempauze van mantelzorgers (ook wel respijtzorg genoemd). Er komen steeds meer mantelzorgers in beeld, het budget 2017 is hierdoor volledig benut voor mantelzorgwaardering, het bieden van het ondersteuningsaanbod en het implementeren van de uitvoeringsagenda. In 2018 volgt een raadsvoorstel om mantelzorgwaardering op een nieuwe manier vorm te geven zodat er meer middelen beschikbaar komen voor innovatie en het uitbreiden van respijtzorg. Doel is om nog beter aan te kunnen sluiten bij de behoeften van de Dordtse mantelzorger.
✓	<i>Doorontwikkelen vrijwilligersondersteuning (Elkaar helpen – opgave sociale ontwikkelagenda)</i> Kern van de veranderopgave Elkaar Helpen is de vrijwillige inzet van Dordtenaren. Onze inzet is erop gericht om de mogelijkheden en talenten van bewoners en hun sociale omgeving zo optimaal mogelijk te benutten, onder andere door het bij elkaar brengen van en ruimte geven aan initiatieven, organisaties en samenwerkingsverbanden. In 2017 is de (landelijk opererende) website Wehelpen.nl ook in Dordrecht de lucht in gegaan en zijn er inmiddels 31 Wehelpen.nl ontmoetingsplekken gerealiseerd (zie RIS-dossier 1920613). Twee keer per jaar wordt er een netwerkbijeenkomst georganiseerd om samen met alle betrokken partijen te bezien hoe het ervoor staat, waar en hoe de contacten beter kunnen en welke acties er worden uitgezet. Er zijn nieuwe bewonersinitiatieven ontstaan, die gefaciliteerd/ondersteund worden door DURF: 8 nieuwe initiatieven worden ondersteund, bestaande initiatieven (zoals DOOR, Wijk voor Wijk of Geef het Dordt) worden ondersteund bij het ontwikkelen van een businessmodel. Het verbinden van het professionele en informele netwerk is verankerd in de werkwijze van de sociale wijkteams en de dienstverlening van zorgprofessionals.
≈	2017 heeft in het teken gestaan van de doorontwikkeling van de vrijwilligersondersteuning in het Vrijwilligershuis. Hiertoe zijn op ambtelijk en bestuurlijk niveau diverse gesprekken gevoerd met het Vrijwilligershuis. Deze zijn gericht geweest op het versterken van de kritische punten uit de evaluatie die het Onderzoekscentrum Drechtsteden (OCD) in 2016 heeft uitgevoerd aangaande het Vrijwilligershuis (zie RIS dossier 1813776). In de zomer van 2017 heeft een herhaalonderzoek plaatsgevonden door het OCD. Hieruit bleek dat er geen verbetering heeft plaatsgevonden, waarop de gesprekken zijn geïntensiveerd. In de eerste helft van 2018 komen wij met een raadsinformatiebrief over het plan van aanpak.
Doelstelling 2: Vergroten van de maatschappelijke participatie en zelfredzaamheid van kwetsbare inwoners	
✓	★ <i>Sterke basis in de wijk</i> (opgave sociale ontwikkelagenda, zie ook programmakaart Jeugd en Onderwijs) In 2017 hebben we flinke stappen gezet in het bouwen aan een "sterke basis in de wijk". De grootste ontwikkeling hierin is het samenvoegen van de Sociale Teams en Jeugdteams tot het Sociaal Wijkteam Dordrecht (SWT), zodat informatie, advies en ondersteuning voor bewoners op één plek laagdrempelig beschikbaar is in de wijk. Het SWT heeft de opdracht om de eigen kracht van bewoners te versterken, en de afhankelijkheid van professionele zorg te beperken. In 2017 (met doorloop in 2018) zijn de professionals getraind in sociale netwerkversterking. Met betrekking tot de zichtbaarheid van het SWT hebben we gewerkt aan de drie voordeuren van het SWT: 1. We hebben geborgd dat er in nagenoeg iedere wijk een fysiek inlooppunt is waar bewoners ook terecht kunnen voor een praatje en ontmoeting met andere bewoners. Er zijn twee nieuwe locaties in Oost geopend. We hebben afspraken met het SWT gemaakt over het meer aanwezig zijn op belangrijke "vindplaatsen", zoals scholen. 2. De website, de digitale voordeur, is in de lucht. In 2018 werken we samen aan het uitbouwen van de website tot interactief bewonersportaal. 3. Daarnaast hebben we het Dordts DNA verspreid onder belangrijke partners in de stad, en merken we dat partners elkaar daar ook steeds meer op aanspreken.
✓	★ <i>Thuis in de wijk</i> (opgave sociale ontwikkelagenda) Deze opgave kent een spoor "langer thuis" (ouderen) en een spoor "passend thuis" (kwetsbare groepen). De opgave kenmerkt zich door vele betrokken partijen met vaak verschillende belangen, met name op het gebied van huisvesting. Hierdoor is deze opgave wat later op gang gekomen. In mei 2016 is de startnotie thuis in de wijk in de raadscommissie besproken en heeft de raad om een nadere

✓ ✓ -	uitwerking gevraagd. Dit heeft eind 2017 geleid tot de agenda huisvesting kwetsbare groepen 2018. De agenda bevat acties gericht op het duurzaam en passend zelfstandig huisvesten en begeleiden van kwetsbare inwoners. De agenda is gezamenlijk opgesteld door gemeenten, zorgaanbieders en woningcorporaties in de Drechtsteden. Wij zijn er trots op dat we samen met onze partners hebben bereikt dat Thuis in de wijk regionaal wordt opgepakt. Alle partijen constateren de nut en noodzaak van samenwerking op dit gebied. De samenwerking zorgt voor bewustwording van wederzijdse afhankelijkheid en beter begrip voor elkaars cultuur, regels en drijfveren. Met de agenda wordt een nieuwe impuls gegeven aan de regionale samenwerking op het gebied van zorg, ondersteuning en woonruimteverdeling. Bij de bespreking van de Kadernota 2018 (zie RIS-dossier 1953667) heeft de raad gevraagd de wenselijkheid van aanstelling van een woningcoach voor ouderen te onderzoeken. Naar aanleiding van de (positieve) ervaringen in Rotterdam met een woningcoach, is de woningcoach opgenomen in de agenda huisvesting kwetsbare groepen. De woningcoach wordt aangesteld door de woningcorporaties en zal regionaal worden ingezet. Een (lokaal) onderwerp uit de agenda is eind 2017 separaat aan de raad voorgelegd: de blijverslening, die woningbezitters de mogelijkheid biedt om hun huis aan te passen en levensbestendig te maken (zie RIS-dossier 2068374). De verwachting om voor de winter (5) Skaeve Huse te realiseren, is niet gelukt. Wij hebben de raad hierover geïnformeerd (zie RIS-dossier 2031599). De randvoorwaarden maakten nader onderzoek naar potentiële locaties noodzakelijk. De potentiële bewoners van Skaeve Huse krijgen ter overbrugging van de wintermaanden een alternatieve, tijdelijke huisvesting aangeboden.
✓	<i>Doorontwikkelen stedelijk netwerk Zorg & Overlast</i> Het stedelijk netwerk is hét gremium voor bemoeizorg in Dordrecht. Deelnemende partijen (DG&J, woningcorporaties, SDD, sociaal wijkteam, zorgaanbieders) werken in het stedelijk netwerk gezamenlijk aan de toeleiding van zorgmijdende bewoners, waaronder personen met verward gedrag. In 2017 hebben wij het stedelijk netwerk zorg & overlast geëvalueerd. De aanbevelingen die daaruit voortvloeiden zijn geïmplementeerd in de werkwijze van het stedelijk netwerk. Zo wordt vanaf 2017 de voortgang op de toeleiding van cliënten actief gemonitord, waarmee wordt getracht trajectuitval van zorgmijders te voorkomen. Verder is in 2017 gewerkt aan het uniformeren van afspraken met aanbieders rondom het bieden van reguliere bemoeizorg in de stad en regio.
✓	<i>Versterken ketenaanpak huiselijk geweld en kindermishandeling</i> In 2017 hebben wij ingezet op het verbeteren van de ketensamenwerking rondom huiselijk geweld en kindermishandeling. Veilig Thuis draagt inmiddels 80% van de meldingen na triage over aan het lokale veld, waaronder het sociale wijkteam. Er zijn in 2017 samenwerkingsafspraken gemaakt tussen Veilig Thuis, het sociaal wijkteam en de JGZ over de overdracht van meldingen. Veilig Thuis Zuid-Holland Zuid is begin 2017 door de inspecties als voldoende beoordeeld. Er zijn geen wachtlijsten bij Veilig Thuis. Per 2018 wordt Veilig Thuis gepositioneerd als cluster van de Dienst Gezondheid & Jeugd (DG&J).
Doelstelling 3: Bevordering vitale en zorgzame wijken	
✓	<i>Opstellen en realiseren wijkagenda</i> Voor iedere wijk in Dordrecht is samen met de partners (MEE, Contour/De Twern, woningcorporaties, wijkagenten, onderwijs) een wijkagenda opgesteld. De wijkagenda is een "levend" document: de acties en aandachtspunten die erin staan worden continue aangepast en geactualiseerd. In Sterrenburg nam bijvoorbeeld de jeugdoverlast af en is daar van de agenda gehaald. In Stadspolders nam deze toe en is daar toegevoegd.
✓	<i>Stimuleren en faciliteren burgerinitiatieven</i> In 2017 zijn weer diverse nieuwe initiatieven of trajecten ontstaan, zoals het Vogelnest in de Vogelbuurt en het participatietraject vernieuwing Sterrenburgpark. Andere participatieprojecten hebben hun meerwaarde inmiddels bewezen en zijn onderdeel geworden van de infrastructuur in de wijken zoals Crabbenhoeve, Groeituinten, Door, E-Wheels, ontmoetingspunten in de wijk (Open Hofkerk, kerk De Bron, Restaurant Verhage aan de Bieshof), moestuinprojecten. De regiegroepen Wijkwensen zijn weer goed bemenst. Met een (kleine) bijdrage vanuit Wijkwensen kunnen zo goede initiatieven ontstaan, zoals "Dubbeldammers voor Dubbeldammers", voortzetting Speeltuin Stadspolders. In Dubbeldam is het Damplein via "placemaking" (Dordt aanZet) grotendeels gerealiseerd. Met het aantrekken van de economie moet het mogelijk worden voor initiatiefnemers om (eenvoudiger) middelen te verwerven. Hier is ook aandacht voor bij de ondersteuning, bijvoorbeeld via Mee, Vrijwilligershuis, info op www.dordtaanzet.nl/hoi, maar ook via "Initiatief zoekt nemer" en Beursvloer Dordrecht.
✓	<i>Bestrijding overlast in de wijken</i> Uit de cijfers blijkt dat we op de goede weg zijn (zie hieronder bij "wat zeggen de cijfers"). De positieve resultaten van de aanpak overlast in Lijnbaan – Vogelbuurt hebben ertoe geleid dat de aanpak ook naar andere wijken wordt uitgerold. Kenmerkend voor de aanpak is de integraliteit: er wordt aan overlastgevers, circa 30/50 personen, een totaalaanbod van voorzieningen op het gebied van zorg, begeleiding, werk en scholing aangeboden. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met

veiligheidspartners zoals politie, handhaving, OM en met maatschappelijke partners zoals, zorginstellingen, jongerenwerk, werkmakelaar, woningcorporaties. Nieuwe gebieden waar de aanpak wordt ingezet zijn: Spuiweg, Kasperspad en omgeving (Vierkant) en jeugdgroep Sterrenburg.

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. Dordtse inwoners zijn zo min mogelijk afhankelijk van professionele zorg en ondersteuning	- Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) - Dienst Gezondheid en Jeugd Zuid-Holland Zuid (GR DG&J ZHZ)
2. Vergroten van de maatschappelijke participatie en zelfredzaamheid van kwetsbare inwoners	- Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) - Dienst Gezondheid en Jeugd Zuid-Holland Zuid (GR DG&J ZHZ)
3. Bevordering vitale en zorgzame wijken	- Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) - Dienst Gezondheid en Jeugd Zuid-Holland Zuid (GR DG&J ZHZ)

Wat zeggen de cijfers?

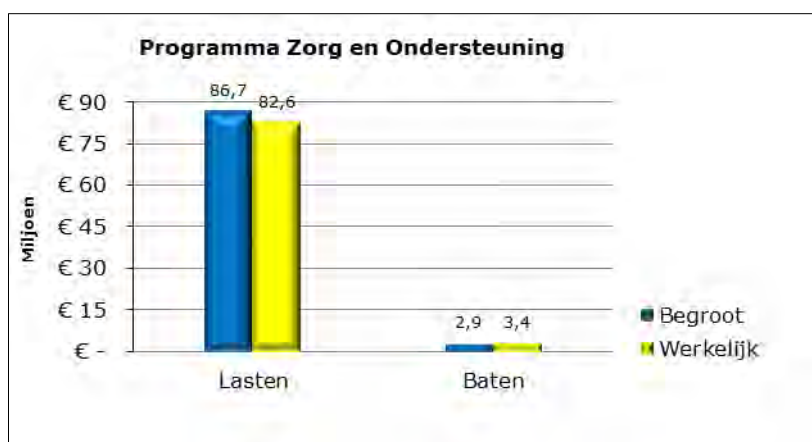
De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij [de Tussenbalans \(zie bijlage 1\)](#) aan te passen.

Kengetal	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
1a Alle door de gemeente gesubsidieerde, algemene voorzieningen Wmo zijn doorgelicht	0% (2013)	100% (2017)	100%
1b Aandeel inwoners dat mantelzorg verleent	24% (2013)	27% (2017)	26%
1c Aantal geregistreerde mantelzorgers	1.200 (2016) ¹	2.413 (maart 2018)	2.600
1d Aandeel inwoners dat vrijwilligerswerk doet	30% (2013)	34% (2017)	34%
2 Groei mate van zelfredzaamheid blijken uit scores matrix ³	81% (2016) ²	81% (2016)	80%
3a Rapportcijfer leefbaarheid in de buurt	7,1 (2012)	7,2 (2017)	7,1
3b Aandeel bewoners dat veel overlast ervaart van rondhangende jongeren	8,5% (2012)	7% (2017)	8,5%

1. Er is geen 0-waarde per 2013 beschikbaar. Deze gegevens worden pas vanaf 2016 geregistreerd.
2. Percentage van de cliënten dat een ondersteuningstraject bij de sociale teams heeft doorlopen en op tenminste een van de onderdelen van de zelfredzaamheidsmatrix gestegen zijn.

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.9 Programma Verkeer en Vervoer

Portefeuillehouder (2017): H. van der Linden

In 2017 is gekozen voor een groeiscenario voor woningbouw en arbeidsplaatsen in de Zuidelijke Randstad ([zie Drechtsteden RIS-dossier 1977294](#)). Dit verhoogt op termijn de druk op de bestaande infrastructuur in en om steden. Tegelijkertijd wordt het draagvlak voor vervoersvoorzieningen (zoals intercity's) hierdoor vergroot. Een bereikbare stad is een belangrijke voorwaarde om onze ruimtelijke en economische ambities te kunnen realiseren.

Knooppuntontwikkeling

Een groeiende stad binnen bestaande bebouwing vraagt om de ontwikkeling van sterke openbaar vervoerknooppunten en het Dordtse centraal station in het bijzonder. We zetten ons in voor het versterken van de intercitykwaliteit van Dordrecht, een lightrailverbinding met Rotterdam en een goede (interwijk-)verbinding tussen de binnenstad, via het station en het Weizigtpark, met een fastlane naar het Leerpark/Gezondheidspark voor het langzaam verkeer. In dit kader is dit jaar in Drechtstedenverband de OV en Spoorvisie 2040 vastgesteld ([zie Drechtsteden RIS-dossier 2019282](#)).

Leefbaarheid

Door heldere keuzes te maken zorgen we voor een goede balans tussen leefbaarheid en bereikbaarheid van de stad. We geven prioriteit aan hoogwaardig openbaar vervoer (bijvoorbeeld in het Programma van Eisen voor de nieuwe DAV-concessie) en de fiets (denk aan de fietsvriendelijke herinrichting van de Oranjelaan-Merwedestraat en aan de pilot met Nextbike-deelfietsen). We stimuleren bezoekers om aan de rand van de stad te parkeren. Maar we zorgen er ook voor dat de stad toegankelijk is voor iedereen, waarbij we de leefbaarheid een belangrijke plaats geven. Zo rijdt Arriva sinds deze zomer lijn 10 grotendeels met elektrische bussen en bieden we parkeergelegenheid voor auto's op het nieuwe parkeerterrein Steegoversloot waardoor de historische straten in de omgeving zoals de Museumstraat ontlast worden. Ook de dit jaar door de politie uitgevoerde speerpuntacties ter handhaving van de maximum snelheid zijn goed voor de leefbaarheid.

Hoofdwegennet

In goede samenwerking met Rijkswaterstaat wordt verder doorgepakkt in de voorbereiding op de reconstructie van de knoop A16/N3 (inclusief aansluiting op DK IV) en de knoop N3/A15. Rijkswaterstaat stelde € 60 miljoen (in plaats van de oorspronkelijk voorziene € 22 miljoen) beschikbaar voor het groot onderhoud van de N3. In samenspraak met de regio en Rijkswaterstaat zijn in een ambitiedocument de ambities om van de N3 een duurzame snelweg te maken vastgelegd. We hebben aan de minister van Infrastructuur en Milieu gevraagd of de maximumsnelheid op de N3 verlaagd kan worden naar 80 km/h.

Verkeersplan Centrum

Vermeldenswaard is tenslotte dat de uitvoering van het Verkeersplan Centrum, inclusief de sobere inrichting van de 30 km/h zones in de Schil, gestaag vordert.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

= collegeprioriteit

Doelstelling 1: Optimaal benutten van de hoofdinfrastructuur	
	Mobiliteitsplan Zoals reeds in de Bestuursrapportage 2017 aangegeven is het concept Mobiliteitsplan dit voorjaar onder de titel 'Koersnota mobiliteit' aangeboden aan de raad en vrijgegeven voor inspraak (zie RIS-dossier 1952591). Alvorens over te gaan tot invulling van het beleid zal met de raad een kaderstellende discussie worden gevoerd over het Mobiliteitsbeleid en de gevolgen van de in 2017 gelanceerde Groeistrategie, voor het Mobiliteitsbeleid.
 	Realisatie Verkeersstructuurplan De realisatie van het VerkeersstructuurPlan Centrum (VSP) heeft in 2017 een vervolg gekregen: • Advies is uitgebracht en besluitvorming door de raad heeft plaatsgevonden over "Fietsdoorsteekjes" en vrij fietsen in de winkelstraten van de binnenstad. • Na communicatie met belanghebbenden is een alternatief maatregelenplan voor de verkeerssituatie in de Wijnstraat gemaakt. Vervolgens heeft daarover besluitvorming in raadsverband plaatsgevonden en aansluitend zijn de wijzingen uitgevoerd. • Vanwege onder meer bezwaarschriften en de totstandbrenging van het parkeerterrein aan het Steegoversloot is besloten een pas op de plaats te maken met betrekking tot de beoogde doorgang door de Museumstraat. • Verdere inrichting van het 30 km/h Schil heeft plaatsgevonden: diverse fysieke wijzigingen zijn tot stand gebracht. Daarnaast vindt overleg en onderzoek plaats naar aanvullende wijzigingen in 2018 en verder. • In oktober jongstleden is in commissieverband extra aandacht geweest voor de handhaving van snelheid in onder meer het gebied Schil.

✓	<i>Sturen op en met het Meerjaren Investerings Programma (MIP)</i> In 2017 is de investeringsagenda in het fysieke domein geïntegreerd in het Meerjaren Onderhouds Programma (MOP). Eén voorbeeld van de grotere projecten uit dit programma voor 2017 is de herstructurering van de Merwedestraat-Oranjelaan.
✓	<i>Rijksinvesteringen aan het Hoofdwegennet</i> • Aanpassing knoop A16/N3 (onderdeel Westelijke Dordtse Oever): voor dit project is het bestemmingsplan medio 2017 vastgesteld. Er is één beroep ingesteld dat momenteel wordt behandeld bij de Raad van State (uitspraak wordt medio 2018 verwacht). Rijkswaterstaat heeft in september 2017 de aanbesteding opgestart, evenals enkele voorbereidende werkzaamheden. De hoofdwerkzaamheden starten in de zomer van 2018 en duren 2 jaar.
✓	• Realisatie nieuwe aansluiting A16/Dordtse Kil IV (onderdeel Westelijke Dordtse Oever): voor dit project is het bestemmingsplan medio 2017 vastgesteld. Er zijn drie beroepen ingesteld die momenteel worden behandeld bij de Raad van State (uitspraak wordt medio 2018 verwacht). De aansluiting op de A16 wordt door Rijkswaterstaat meegenomen in het project A16/N3. De gemeente start in de loop van 2018 met de realisatie van de hoofdinfrastructuur van Dordtse Kil IV. September 2020 dient deze gereed te zijn, gelijktijdig met de werkzaamheden van Rijkswaterstaat.
✓	• Groot onderhoud Wantijbrug: in het kader van het groot onderhoud van de Wantijbrug worden door Rijkswaterstaat maatregelen meegenomen om de geluidhinder als gevolg van de brug te verminderen. Hierbij moet worden gedacht aan een stijvere brugconstructie (minder trillingsgeluid) en demping. Tevens worden geluidsmetingen uitgevoerd om het effect te evalueren. De Wantijbrug wordt in de zomer van 2019 aangepast.
✓	• Groot onderhoud N3: voor het groot onderhoud N3 is gezamenlijk met Rijkswaterstaat, de regio Drechtsteden en de gemeente Papendrecht een ambitiedocument opgesteld (zie RIS-dossier 2019554). In het ambitiedocument zijn daarnaast extra maatregelen op het gebied van innovatie, duurzaamheid, verkeersveiligheid en leefbaarheid opgenomen. Het groot onderhoud N3 start in het vierde kwartaal van 2019 is medio 2021 klaar. We hebben aan de minister van Infrastructuur en Milieu (I&M) gevraagd of de maximumsnelheid op de N3 verlaagd kan worden naar 80 km/h teneinde de geluidshinder te verminderen en de verkeersveiligheid te vergroten.
✓	<i>Beter Benutten 2</i> De werkgeversaanpak wordt door de regio Drechtsteden uitgevoerd. In het kader van deze aanpak is gewerkt aan het realiseren van spitsmijdingen. Hiertoe zijn diverse goedbezochte bijeenkomsten met het bedrijfsleven georganiseerd.
Doelstelling 2: Het bieden van voldoende parkeerruimte voor een goede bereikbaarheid	
✓	<i>Verder digitaliseren van de parkeerketen</i> Het digitaliseren van parkeren verbetert het (parkeer)gemak voor de klant, de kwaliteit van de dienstverlening en levert kostenefficiëntie voor de parkeerorganisatie op. De komende jaren zal de digitalisering daarom verder worden uitgerold. Na het mobiel parkeren (ingevoerd in 2013) zijn in 2017 de bezoekersvergunningen en parkeervergunningen gedigitaliseerd. Een eerstvolgende stap is het invoeren van kentekensparkeren bij de parkeerautomaten (gepland per 1 oktober 2018). De onderstaande onderdelen staan op het digitaliseringsprogramma van het kernteam parkeren: • contactloos pinnen (wellicht in combinatie met kentekensparkeren). • minder parkeerautomaten. • cashless parkeerautomaten (pin only). • mobiel parkeren parkeergarages. • digitale handhaving met scanauto (pilot in november/december 2017). • ontsluiten parkeerdatabank.
≈	<i>Verankeren parkeervisie in het Mobiliteitsplan</i> Alvorens over te gaan tot invulling van het beleid zal met de raad een kaderstellende discussie worden gevoerd over het Mobiliteitsbeleid en de gevolgen van de in 2017 gelanceerde Groeistrategie voor de parkeervisie in het Mobiliteitsbeleid. Wel is in 2017 het nieuwe parkeerterrein Steegoversloot geopend, waardoor de historische straten in de omgeving zoals de Museumstraat ontlast worden.
Doelstelling 3: Versterken van het openbaar vervoer	
≈	<i>Knoop Dordrecht CS</i> Als resultaat van de Alliantiegesprekken met 16 verschillende partijen over de stationsomgeving is een Koersnota opgesteld. Als vervolg hierop is een project gestart ter verbetering van de zuidzijde (Krispijnzijde) van het stationsgebied en het Weizigtpark. Parallel hieraan is, onder verantwoordelijkheid van ProRail, gestart met de planontwikkeling voor een nieuwe fietsenstalling aan de zuidzijde van het station (zie de RIB van 24 oktober 2017; RIS-dossier: 2044710). De realisatie van de fietsenstalling aan de zuidzijde van het station is vertraagd (zie verder onder doelstelling 4).
≈	<i>Impuls haltes Waterbus</i> Er is in 2017 onderzoek gedaan naar de verbetering van de waterbushaltes, onder andere bij de halte Merwekade en het Otto Dickeplein. In 2018 zal vanuit de Drechtsteden, in samenwerking met de Waterbus een plan gemaakt worden om de haltes aan te pakken. Daar waar ontwikkelingen zijn krijgen de haltes een impuls. De kiosk op het ponton op de Merwekade is begin 2018 open gegaan. Op 13 december is een pilot met het deelfietsstelsel Nextbike van start gegaan. Nextbike maakt het mogelijk een deelfiets te huren bij de centrale waterbushalte Merwekade.

✓	<i>Aanbesteding DAV concessie voor openbaar vervoer in de Drechtsteden, Alblasserwaard en Vijfheerenlanden</i> Aanbesteding door de provincie Zuid-Holland is gerealiseerd. De Drechtsteden hebben hierbij volledig geparticipeerd. In het Programma van Eisen dat ten grondslag ligt aan de aanbesteding is aandacht besteed aan de doorontwikkeling van HOV-D naar RNET, een regiecentrale voor het deur-deur vervoer en de inzet van energiezuinige/elektrische bussen. In november en december 2017 vond de beoordeling plaats en begin 2018 is de winnende vervoerder (Q-buzz) bekend gemaakt. De start van de nieuwe concessie is in december 2018.
✓	<i>Gratis reizen voor senioren</i> Het in gang gezette beleid waarbij 65 plussers voor € 12,50 per jaar onbeperkt gebruik kunnen maken van de stadslijnen is in 2017 gehandhaafd.
-	<i>Nachtbussen</i> Vanwege onvoldoende reizigers is de proef met de nachtbussen op het traject Rotterdam - Dordrecht - Breda - Tilburg (in de vrijdag- en zaterdagnacht) gestopt. Kort voor de zomer is de commissie Fysieke Leefomgeving hierover per brief geïnformeerd.
≈	<i>Onderzoek naar verbeteringen overweg Krommedijk</i> ProRail heeft in samenwerking met de gemeente Dordrecht onderzoek gedaan naar de Krommedijk vanuit het Landelijk Verbeterprogramma Overwegen (LVO). Verdere uitwerking kan plaatsvinden als financiële middelen beschikbaar zijn voor het verdere onderzoek en de realisatie (beide op basis van 50% cofinanciering). Ondertussen zijn de voorbereidingen gestart om enkele maatregelen Krommedijk al in 2018 te realiseren in het kader van de 'geen spijt' (no-regret)-maatregelen voor RNET (hoogwaardig openbaar vervoer in de nieuwe OV concessie vanaf december 2018).
≈	<i>Station Zuid</i> ProRail is in 2017 gestart met de voorbereidingen voor een onderzoek naar de upgradering van station Dordrecht Zuid vanaf 2019. Dit omdat het station niet aan de huidige eisen voldoet: het perron is te laag, de draagkracht van de perronconstructie is onvoldoende en het station is niet rolstoeltoegankelijk. Daarnaast is de beleving en oriëntatie van de reiziger onvoldoende. De upgradering zal sober en doelmatig zijn. Deze verbeteringslag van ProRail, om station Dordrecht Zuid weer naar een voldoende te brengen, biedt allerlei kansen om verdere verbeteringen te maken. Met name in de openbare ruimte rondom het station, waarvoor de gemeente Dordrecht verantwoordelijk is. Deze verbeteringen kunnen eventueel gefaseerd én op langere termijn doorgevoerd worden, zoals de overstaprelaties met de fiets, bus, auto maar ook pleinachtige ruimtes en routes voor fietsers en voetgangers naar de omliggende woonwijken en het Gezondheidspark. Het integrale onderzoek van ProRail (planstudie) start met een alternatievenstudie. De gemeente Dordrecht draagt met bescheiden financiële middelen bij aan deze alternatievenstudie.
≈	<i>Aanbesteden Veer Biesbosch (Kop van het Land)</i> De aanbesteding van het veer is uitgesteld tot 2018. De gesprekken met de gemeente Werkendam over een extra financiële bijdrage in een toekomstig milieuvriendelijk veer hebben meer tijd in beslag genomen dan aanvankelijk voorzien.

Foto: Ronald Bosua

Doelstelling 4: Versterken positie fietsers	
	<i>Uitvoering "Dordt Fietst Verder"</i> Het college heeft de ambitie om van Dordrecht een echte fietsstad te maken. De uitwerking van de uitvoeringsagenda "Dordt Fietst Verder" (zie RIS-dossier: 1199556) gaat dan ook door. Voor 2017 stonden de volgende projecten in de planning: doorstroming fietsers Merwedestraat-Oranjelaan (onderdeel project Merwedestraat-Oranjelaan), Maasfietsroute, fietsenstalling Zuidzijde station en fietsoversteek Copernicusweg nabij de N3.
✓	De Maasfietsroute en de maatregelen om de verkeersveiligheid bij de fietsoversteek van de Copernicusweg te verbeteren, zijn inmiddels uitgevoerd. De maatregelen om de doorstroming voor fietsers op de Merwedestraat-Oranjelaan te verbeteren maken integraal onderdeel uit van het ontwerp. Met de uitvoering is gestart. De inrichting van de Merwedestraat is vrijwel gereed. Het deel van de Oranjelaan tussen de Prins Hendrikbrug en de Noordendijk is in uitvoering en eind 2017 gereed. Het deel van de Oranjelaan tussen de Noordendijk en het Sumatraplein zal in 2018 aanbesteed en uitgevoerd worden. De inrichting van het Sumatraplein en het Oranjepark worden eind 2018 en begin 2019 aangepast zodat ook daar de fietser meer ruimte en duidelijkheid krijgt.
-	De fietsenstalling aan de zuidzijde van het station is nog niet gerealiseerd. Voor de realisatie van fietsenstallingen bij stations is er geen cofinanciering van Prorail beschikbaar. Mogelijk gaan er nieuwe middelen beschikbaar komen. De gemeente zet zich in om voor deze nieuwe middelen in aanmerking te komen. Het project is vertraagd. De verwachting is dat de fietsenstalling in 2019/2020 gerealiseerd kan worden.
✓	<i>Aanpak fietsendiefstal</i> In 2017 is de aanpak van fietsendiefstal gecontinueerd. Het stallen van de fiets in de binnenstad is gratis gebleven. De aanpak van weesfietsen is voortgezet en de aanpak van fietsendiefstal is geëvalueerd. Op basis van de evaluatie is gebleken dat de aanpak succesvol is en wordt voortgezet.
✓	<i>Verbeteren Verkeersveiligheid</i> In 2017 is de coördinatie van de regionale projectgroep Verkeersveiligheid (RPV) voortgezet. Vanuit dit educatieprogramma zijn onder andere projecten gerealiseerd onder de noemer 'School op Seef' (basisonderwijs) en 'Totally Traffic' (middelbare scholen). Ook voor de doelgroep 16-25 jarigen, 25-65 jarigen en 65 jaar en ouder zijn acties uitgezet.
Doelstelling 5: Verduurzamen van verkeer en vervoer	
✓	<i>Beheersing van de risico- en hinderplafonds (onder andere externe veiligheid)</i> De gemeente zet in op het beheersen van risico's tot een acceptabel niveau en op het terugdringen van hinder als gevolg van wegverkeer en vervoer over het spoor. In het recente verleden zijn de kortetermijnmaatregelen aan het spoor (wissels) uitgewerkt met ProRail. In februari 2017 is de meest omvangrijke veiligheidsmaatregel, de ontsporingsgeleiding in de bocht, gerealiseerd. In de periode 2015-2022 vindt de aanleg plaats van het derde spoor op het Duitse deel van de Betuweroute. Hierdoor loopt de capaciteit van de Betuweroute terug met als gevolg dat er meer treinen gebruik moeten maken van de Brabanneroute (Kijfhoeke-Venlo). In samenwerking met de Brabantse steden en de Drechtsteden werken we aan het minimaliseren van de hinder als gevolg van deze noodzakelijke omleiding. Dit heeft geresulteerd in een pakket maatregelen dat door het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) wordt uitgewerkt.

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. Optimaal benutten van de hoofdinfrastructuur	Gemeenschappelijke regeling Wegschap Tunnel Dordtse Kil
2. Het bieden van voldoende parkeerruimte voor een goede bereikbaarheid	Niet van toepassing
3. Versterken van het openbaar vervoer	- Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) - Merwedelingelijn Beheer B.V.
4. Versterken positie fietsers	Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD)
5. Verduurzamen van verkeer en vervoer	Merwedelingelijn Beheer B.V.

Wat zeggen de cijfers?

De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij de Tussenbalans aan te passen.

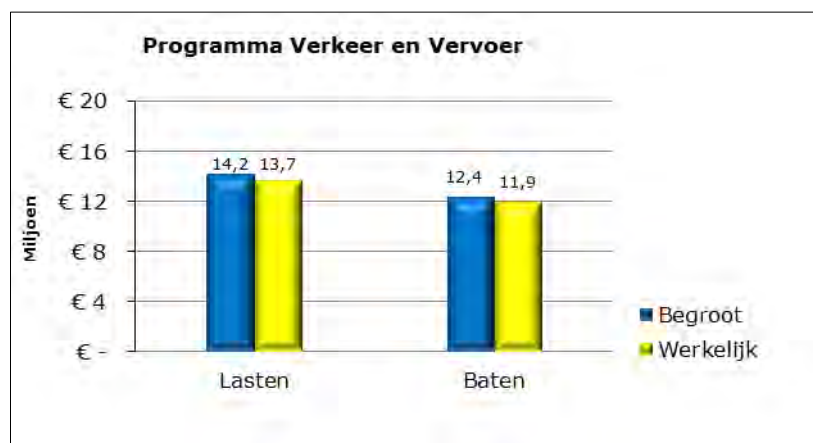
Kengetal	0-waarde (2013)	Actuele waarde (2017) ¹	Streefwaarde 2018
Doorstroming op de hoofdwegen in de gemeente (rapportcijfer)	6,5	6,3	6,6
Parkeermogelijkheden in de gemeente	6,1	6,3	6,2
Openbaar vervoer in de gemeente	7,4	7,4	7,5
Fietsvriendelijkheid in de gemeente	6,9	6,6	7,0

Bron: Factsheet Bereikbaarheid Drechtsteden (OCD).

1. Metingen zijn verricht in het najaar van 2017 (eerdere metingen zijn in het voorjaar verricht).

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.10 Programma Ruimtelijke Ordening en Wonen

Portefeuillehouders (2017): P.H. Sleeking, R.E.C. Reynvaan – Jansen en J. Mos

De uitvoering van het programma Ruimtelijke Ordening en Wonen loopt grotendeels op schema. De afwijkingen en de bijstelling hebben te maken met externe factoren of voortschrijdend inzicht. Hoewel de invoering van de Omgevingswet doorschuift, zijn de voorbereidende werkzaamheden gestart. In 2018 wordt gewerkt aan een concept Omgevingsvisie en een Omgevingsplan.

De woningmarkt is aangetrokken en dat is te merken bij diverse nieuwbouwprojecten in de stad. Op Stadswerven en in het Leerpark zijn nieuwe woningen in aanbouw en in Dordt West en de Vogelbuurt wordt volop gesloopt, om ook daar ruimte te maken voor nieuwe woningen die aansluiten bij de ambitie en het kwaliteitsniveau wat de gemeente voor ogen heeft. Tegelijkertijd is werk verzet om het project Belthurepark definitief te beëindigen. De structuurvisie is aangepast en een nieuw bestemmingsplan is hiervoor in procedure gebracht. Over de voortgang van diverse projecten wordt in de desbetreffende grote projectbladen gerapporteerd.

De tweede deelname aan de Provada heeft tot veel interesse van ontwikkelaars en investeerders in Dordrecht geleid. Partijen zijn geïnteresseerd in het deelnemen aan concrete aanbestedingen en tenders voor het realiseren van woningen. Er is veel werk verzet om in 2018 een aantal van deze locaties op de markt te kunnen brengen.

Voor krachtige, economische groei in de Drechtsteden blijft de regio stevig inzetten op goede bereikbaarheid, goed wonen en goed werken. Daarom is door de colleges en het Drechtstedenbestuur gezamenlijk de 'Groeiaagenda 2030: Goed leven in de Drechtsteden' opgesteld. De groeiaagenda ([zie Drechtsteden RIS-dossier 1977294](#)) omschrijft de ambitie van Dordrecht om weer een groeistad te willen zijn. Hiervoor wordt ingezet op de bouw van 10.000 extra woningen, om daarmee de sociaal economische positie te versterken en het draagvlak voor de voorzieningen waarin de laatste jaren veel is geïnvesteerd, te vergroten.

Er is samen met de corporaties en andere belanghebbenden hard gewerkt aan de nieuwe regionale Woonvisie ([zie Drechtsteden RIS-dossier 2034840](#)). Dit nieuwe beleidskader vormt de basis waarop in 2018 in de lokale uitvoeringsparagraaf besluitvorming over locaties en programma's plaats gaat vinden. Ook zijn de nieuwe lokale PALT afspraken ondertekend met corporaties en de huurdersraden.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

= collegeprioriteit

Doelstelling 1: Duurzame en toekomstbestendige ruimtelijke ontwikkeling	
✓	Deelnemen aan de Delta-Dialoog In 2017 zijn vier ambtelijke bijeenkomsten gehouden bij verschillende deelnemende partners: Drechtsteden, Havenbedrijf Rotterdam, regio West-Brabant en Havenschap Moerdijk. De Dialoog is primair bedoeld voor informatie-uitwisseling en daar waar gewenst samenwerking tussen (een deel van) de partners op ambtelijk en/of bestuurlijk niveau. Zo is op dit laatste punt dit jaar de afstemming tussen de Bestuurlijk Overleg MIRT agenda voor Zuid-West Brabant en Zuid-Nederland aan de orde geweest, waar infrastructurele onderwerpen worden geagendeerd die ook Dordrecht raken.
✓	Stedelijk Programmeren In de stuurgroep stedelijk programmeren zijn besluiten over het programma van ongeveer 12 projecten genomen. Dit betreft zowel gemeentelijke projecten als initiatieven uit de markt. Deze beslissingen zijn mede genomen op basis van de bouwopgave en op basis van de marktanalyses zoals deze zijn opgesteld in de afgelopen jaren. In 2017 zijn de marktanalyses niet bijgesteld door middel van rapporten. Dit wordt tweejaarlijks gedaan om onderzoeksgeld te besparen.
✓	Herontwikkelen Spuiboulevard De raad heeft in september 2017 unaniem ingestemd met het geamendeerde voorstel (zie RIS-dossier 1948538). De scenario's voor de ontwikkeling van de Spuiboulevard zijn voor participatie (stadsdialogen) vrijgegeven, het Programma van Eisen voor de toekomstige huisvesting van het gemeentebestuur, publieksfuncties en ambtelijk apparaat is vastgesteld.
✓	Terugdringen leegstand Als onderdeel van het programma Levendige Binnenstad wordt sinds 2016 bij wijze van proef voor de huidige collegeperiode ingezet op de aanpak van de leegstand en verloedering van vastgoed in een aantal straten van de binnenstad. De aanpak biedt eigenaren en ondernemers de mogelijkheid om met middelenondersteuning van de gemeente de uitstraling van panden aan te pakken (onder andere gevelverbetering) en te komen met nieuwe invulling. In 2017 zijn ongeveer 15 à 20 eigenaren/ondernemers in het aandachtsgebied al dan niet met een subsidiebijdrage aan de slag gegaan met de aanpak van de gevels en puin, variërend van schilderwerk tot gevelherstel.

	Daarnaast hebben we in 2017 de aanschrijving van de eigenaar van de panden in de Voorstraat midden doorgezet. Na de oplegging van een last onder dwangsom zijn we in oktober overgegaan tot beslaglegging. De bank die een hypotheek heeft uitstaan op de panden heeft de executie van de gemeente overgenomen. In het tweede kwartaal 2018 vindt de overdracht van het eigendom plaats. Vanuit het gemeentelijke vastgoedbezit worden actief panden aan de markt aangeboden. Het gemeentearchief (Stek 13), het Regiokantoor (Noordendijk 250) en de school aan de Bosboom Toussaintstraat zijn (onder voorbehoud) verkocht en hier zullen de komende jaren herontwikkelingen plaatsvinden.
✓ ✓ - ≈ ≈	<i>Verbetering van de ruimtelijke kwaliteit</i> - Voor de zuidzijde/Krispijnzijde van het station en aangrenzende Weizigtpark is een nieuw ontwerp gemaakt waarin de verblijfskwaliteit wordt verbeterd en een nieuwe fietsenstalling wordt gerealiseerd. Dit wordt in 2018 uitgevoerd. - In september is het parkeerterrein Steegoversloot/Stek opgeleverd met 65 parkeerplaatsen. Werkzaamheden aan de Augustijnenkamp en Museumstraat zijn in voorbereiding. - In 2017 zijn voorstellen met verschillende varianten gedaan voor de aanpak van de Visbrug (zie RIS-dossier 1934547). De raad heeft na bespreking besloten het voorstel van de agenda te halen en terug te verwijzen naar het college. - De visie op de Dordtse Mijl (zie RIS-dossier 1833383) is in 2017 door het college en raad goedgekeurd. Er is samen met bewoners, ondernemers en gebruikers gewerkt aan een voorlopig ontwerp en aan plannen om het tankstation aan de Dokweg naar een andere locatie in het gebied te verplaatsen. - Er is opdracht gegeven tot het herzien van het Handboek Kwaliteit Openbare Ruimte. In 2018 wordt het herziene handboek voor vaststelling aangeboden.
✓	<i>Aanwijzen gemeentelijke monumenten</i> De voorselectie heeft plaats gevonden. In december 2017 is een inloopavond met eigenaren over zowel de selectie als de groslijst geweest. Vervolgens wordt de publieke stemprocedure voorbereid, omlijst met communicatieve activiteiten om hier aandacht voor te vragen. In 2018 worden nieuwe gemeentelijke monumenten aangewezen.
Doelstelling 2: Meer ruimte voor ontwikkelingen en initiatieven van inwoners, organisaties en bedrijven	
≈	<i>Opstellen concept-Omgevingsvisie</i> De invoering van de Omgevingswet is inmiddels uitgesteld tot 1 januari 2021. Mede hierdoor is deze activiteit vertraagd en hebben andere werkzaamheden prioriteit gekregen. In het kader van de Groeistrategie en Nieuw Dordts Peil (NDP) zijn discussies over de toekomst van de stad gevoerd. Er zijn drie themabijeenkomsten met de werkgroep van de raad geweest en het college heeft in een strategisch overleg hierover gesproken.
✓ ✓ -	<i>Stimuleren zelfbouw</i> - Er zijn twee zelfbouwcafe's georganiseerd. Op Stadswerven en het Johanna Naber-erf zijn de eerste zelfbouwresultaten dit jaar opgeleverd. De Iepenlaan (3 kavels), Papeterspad (7 kavels), Oudendijk (12 kavels) en Troelstrahof (13 kavels) zijn in 2017 in de verkoop gegaan. - De voorbereidingen voor de Grote Hondring (12 kavels) en Wielwijkpark (17 kavels) zijn genomen zodat deze in 2018 in de verkoop kunnen. - De woningen aan de Papendrechtsestraat waren onvoldoende geschikt om als kluswoning op de markt te worden aangeboden. Er wordt onderzocht in hoeverre zelfbouw in bestaand (gemeentelijk) vastgoed mogelijk is.
✓	<i>Stimuleren (tijdelijke) initiatieven</i> - Er zijn in 2017 9 stukken grond (tijdelijk) in gebruik genomen op basis van initiatieven uit de stad. Daarnaast zijn 5 lopende initiatieven begeleid die niet gerealiseerd zijn. - De evaluatie van de tijdelijke initiatieven is opgesteld en wordt medio 2018 aan de raad gestuurd met aanbevelingen voor het vervolg.
Doelstelling 3: Versterken aantrekkelijkheid Dordrecht door meer diversiteit in het woningaanbod	
✓ - ✓	<i>Toevoegen duurdere woningen in een groen en blauw woonmilieu</i> - De kansencarta wonen is opgesteld, in april in de raadscommissie besproken en gebruikt op de Provada om het gesprek aan te gaan met investeerders en ontwikkelaars. In 2018 zal de kansencarta in samenspraak met de raad en bewoners verder worden uitgewerkt in de lokale uitvoeringsparagraaf van de regionale woonvisie. - De locatie Belthurepark is definitief afgevalen als locatie voor duurdere woningen in dit segment. Er wordt binnen andere lopende en nieuw op te starten projecten gezocht naar mogelijkheden om woningen in een duur segment toe te voegen om aan de vraag te kunnen voldoen. Daarnaast is er een risico dat in 2018 planschade over dit besluit uitbetaald dient te worden. - De verkoop van kavels aan de Iepenlaan en Oudendijk is voorspoedig voorlopen. Alle kavels zijn verkocht dan wel onder optie.

✓	<i>Stimuleren diversiteit bij de bouw van goedkope en middeldure woningen</i> - Op het Leerpark en in Wilgenwende zijn woningen in aanbouw in de middeldure klasse. Voor de locaties Zuiderpoort en Patersweg zijn tenders op de markt gebracht met een programma dat gaat leiden tot meer diverse en aantrekkelijke woonwijken. - Door middel van stedelijk programmeren en in gesprekken met ontwikkelaars en initiatiefnemers sturen we programmatisch op de bouw van middeldure woningen welke kwaliteit toevoegen aan de bestaande voorraad. Aan het Kromhout en de Kilwijkstraat leidt dit tot een diversiteit van het woningaanbod in gebieden met een eenzijdig woningaanbod.
✓	<i>Opstellen nieuwe Woonvisie</i> Op 12 december 2017 heeft de Drechtraad (zie Drechtsteden RIS-dossier 2034840) de nieuwe regionale Woonvisie vastgesteld. Hierin is een regionale groeiambitie opgenomen. Deze woonvisie moet in 2018 vertaald worden naar een lokale uitvoeringsparagraaf, waarin locaties en programma's concreet benoemd worden.
Doelstelling 4: Versterken aantrekkelijkheid Dordrecht door verbetering van de bestaande woningvoorraad	
✓	★ <i>Stimuleren particuliere woningverbetering</i> In 2017 is voorlichting gegeven aan particuliere woningbezitters en de ondersteuning van bewoners voor de particuliere woningverbetering. Dit heeft ertoe geleid dat voor de asbesthoudende daken een georganiseerd bewonerscollectief in Sterrenburg tientallen woningen heeft onderzocht en gaat aanpakken.
✓	De financiële regeling voor particulier woningbezit is gecontinueerd en in samenwerking met de Omgevingsdienst ZHZ worden aanschrijvingen voorbereid als de veiligheid in het geding is, zodat laagrentende leningen kunnen worden verstrekt.
≈	Voor de nieuwe collegeperiode is een voorstel in voorbereiding op welke wijze de aanpak van de particuliere woningverbetering wordt voortgezet.
✓	★ <i>Stimuleren verduurzamen van de bestaande woningvoorraad</i> De energiestrategie Drechtsteden is opgesteld (zie Drechtsteden RIS-dossier 2036902). Hierin staat de ambitie energieneutraal te zijn in 2050. Parallel hieraan wordt een samenwerkingsovereenkomst en agenda met partners opgesteld, die in het eerste kwartaal 2018 is ondertekend. De woningcorporaties zijn als partners betrokken. Volgend jaar gaan zij een plan opstellen hoe zij hun woningvoorraad gaan verduurzamen naar energieneutraal in 2050. Via het Energieloket Dordrecht zijn twee acties georganiseerd; een groepsaankoop isolatie (begin dit jaar) en zonnepanelen (loopt). Op 1 oktober 2017 is de groepsaankoop zonnepanelen gestart. 550 woningeigenaren hebben zich aangemeld. De ECD ondersteunt de blok voor blok aanpak die door Drechtse Stroom wordt uitgevoerd. In september is hierover een informatieavond in Crabbehof georganiseerd. Verkenning naar mogelijke toepassing van het woningabonnement (Deventer) en woninggebonden abonnement voor particuliere woningeigenaren (maakt deel uit van de agenda Energiestrategie Drechtsteden) is gestart.
✓	<i>Dordt West en Vogelbuurt</i> De herstructurering van Dordt West en de Vogelbuurt verloopt volgens de afspraken met de partners. De ontwikkeling van de sociale voorraad is herbevestigd in de lokale PALT afspraken die in december 2017 ondertekend zijn. Concreet is het appartementencomplex van Woonbron aan het Vogelplein opgeleverd. Woonbron is met de sloop van een aantal portieketagewoningen in het noordelijk deel van de Vogelbuurt gestart. De vervangende nieuwbouw, in de vorm van eengezinswoningen, vindt plaats in 2018. Voor de locatie aan de Patersweg is door middel van een tenderprocedure een nieuwe partij gevonden die koopwoningen in deze wijk gaat realiseren.
Doelstelling 5: Voldoende aanbod voor bijzondere doelgroepen	
✓	<i>Actualiseren lokale uitwerking van de prestatieafspraken met de corporaties (PALT)</i> In 2017 is in het kader van de Regionale Woonvisie intensief gesproken met de corporaties. In november heeft het college besloten over de lokale afspraken met de woningbouwcorporaties en deze zijn begin december ondertekend. Deze afspraken zijn op basis van de gezamenlijk opgestelde wijk visies. Het convenant screening op basis van overlast is op basis van nieuwe wetgeving vervallen. De raad heeft eind januari 2018 een aanvraag ingediend bij de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om twee gebieden en twee woningcomplexen aan te wijzen waar selectieve woningtoewijzing is toegestaan. In maart 2018 heeft de minister een positieve beschikking aan de raad gestuurd. Na aanpassing van de huisvestingsverordening (naar verwachting eind mei 2018) is het mogelijk om aspirant-huurlers van corporatiewoningen te screenen.
✓	★ <i>Huisvesting arbeidsmigranten</i> Tot en met 2018 zorgt de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (OZHZ) voor controle en handhaving in het kader van de aanpak die gestart is met de Taskforce huisvesting arbeidsmigranten. De OZHZ heeft tot en met het derde kwartaal 139 adressen bezocht in het kader van de huisvesting (niet alleen

	arbeidsmigranten). Daarnaast is de quoteringsregeling, welke het maximale aantal panden kamerverhuur per straat regelt, in 2017 wederom vastgesteld.
✓	<i>Huisvesten vergunninghouders</i> De taakstelling 2017, zijnde 159 personen, is gerealiseerd. De personen die extra worden gehuisvest worden meegerekend bij de taakstelling voor 2018.

Foto: Ronald Bosua

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. Duurzame en toekomstbestendige ruimtelijke ontwikkeling	- Gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch - Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.
2. Meer ruimte voor ontwikkelingen en initiatieven van inwoners, organisaties en bedrijven	- Gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch - Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.
3. Versterken aantrekkelijkheid Dordrecht door meer diversiteit in het Woningaanbod	Niet van toepassing
4. Versterken aantrekkelijkheid Dordrecht door verbetering van de bestaande woningvoorraad	Energie Coöperatie Dordrecht (ECD)
5. Voldoende aanbod voor bijzondere doelgroepen	Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ)

Wat zeggen de cijfers?

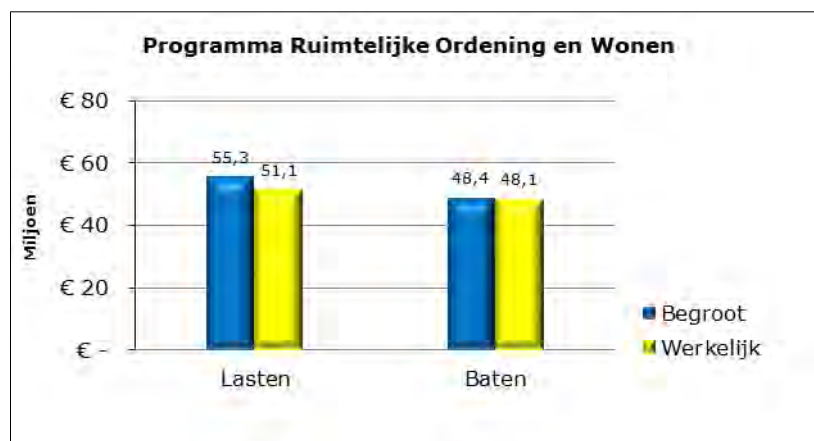
De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij de Tussenbalans aan te passen.

Kengetal ¹	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
1. Aantal gefaciliteerde tijdelijke initiatieven	8	23 (2017)	+24
2. Aantal toegevoegde dure woningen (koop prijs > € 300.000) ²	0	+190 (t/m 2017) ³	+200
3. Aantal toegevoegde bijzondere woningen (goedkoop en middelduur < € 300.000)	0	+201 (t/m 2017) ⁴	+100

1. Bron voor de kengetallen 1 en 3 is gemeente Dordrecht.
2. Bron voor kengetal 2 is de Verkoopmonitor Drechtsteden (OCD). Hier is voor gekozen, omdat de waardebeoordeling nieuwbouw WOZ-waarde achterloopt en daar de 'bijzondere woningen, goedkoop & middelduur' niet uit konden worden afgeleid. Dit is voor alle jaren aangepast, waardoor ook de totalen van eerdere jaren zijn gewijzigd. Aantal toegevoegde dure woningen per jaar: 9 in 2014, 27 in 2015, 37 in 2016 en 117 in 2017.
3. Er is voor gekozen om alleen de toegevoegde woningen te noemen en niet het totale aantal woningen met een WOZ-waarde van > € 300.000, omdat het totale aantal dure woningen ook afhankelijk is van prijsdalingen/prijsstijgingen.
4. Aantal toegevoegde bijzondere woningen per jaar: 58 in 2014, 55 in 2015, 36 in 2016 en 52 in 2017.

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.11 Programma Dienstverlening

Portefeuillehouders (2017): P.J. Heijkoop, J. Mos en C.M.L. Lambrechts

Prettig en gemakkelijk contact

We hebben geïnvesteerd in prettig en persoonlijk contact. Dit kan plaatsvinden aan de balie, via de telefoon, maar ook via de nieuw beschikbare kanalen Livechat en WhatsApp. We hebben hierbij veel aandacht voor het gebruik van eenvoudige taal. Daarnaast hebben we nieuwe online dienstverlening geïntroduceerd. Gevonden en verloren voorwerpen kunnen vanaf november via de website worden gemeld en gezocht door inwoners en bezoekers. Uitvaartondernemers waarderen het digitaal aangeven van overlijden. Zij zijn nu sneller en eenvoudiger geholpen. Deze initiatieven zijn voorbeelden die leiden tot een betere dienstverlening aan de inwoners en bedrijven van Dordrecht. Bij alle ontwikkelingen hebben we aandacht voor de minder digitaal vaardige inwoners en de aanvragen die niet in het standaard proces passen.

Fit voor de toekomst

Door het verlengen van de geldigheidsduur van paspoorten van 5 naar 10 jaar, zal vanaf 2019 het aantal aanvragen voor een paspoort fors dalen. Daarnaast zijn er nog diverse andere ontwikkelingen, zoals digitalisering, waardoor de dienstverlening aan de balie de komende jaren flink zal afnemen. Naast de teruggang in het aantal baliecontacten verwachten we ook een toename in de complexiteit van de klantvraag. In 2017 zijn we gestart met het ontwikkel- en mobiliteitsprogramma "Fit voor de toekomst" voor de klantcontactmedewerkers. Met dit programma spelen we tijdig in op de veranderingen.

Essenhof

De raad heeft in 2017 besloten de dienstverlening binnen de gemeentelijke kaders uit te voeren. We beseffen dat de behoeften van nabestaanden, klanten en bezoekers van de Essenhof aan het veranderen zijn. De uitvaartbranche is flink in beweging en de marktontwikkelingen gaan snel. We zorgen er ook in de toekomst voor dat de dienstverlening aansluit bij de vraag uit de samenleving.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

★ = collegeprioriteit

Doelstelling 1: Ondernemers ervaren de gemeentelijke dienstverlening als toegankelijk en efficiënt	
✓	<i>Verbeteren van de vergunningsprocedures</i> Samen met de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (OZHZ) en ondernemers hebben we overlegd over de procedures. Naast het toewijzen van een accountmanager bij OZHZ is de online informatie verbeterd en uitgebreid. We zijn in gesprek met een vertegenwoordiging van ondernemers en werkgevers over de dienstverlening en om het vestigings- en ondernemersklimaat te verbeteren. In het eerste kwartaal van 2018 rapporteren we hierover.
Doelstelling 2: Inwoners ervaren de gemeentelijke dienstverlening als "dichtbij" en efficiënt	
✓	<i>Meten van excellente dienstverlening en continu verbeteren</i> We meten continu de klanttevredenheid via het Klant Signaal Management. Klanten die aan de balie, telefonisch of online contact met de gemeente hebben gehad, worden uitgenodigd deel te nemen aan het onderzoek. Dit geeft vanuit het klantperspectief input om onze dienstverlening te verbeteren. Het is belangrijk om de (aan)vraag in één keer af te handelen. Dit leidt tot hogere klanttevredenheid, maar is tevens efficiënt voor de gemeente. We hebben de dienstverlening verbeterd door aan de voorkant betere informatie te verstrekken, het doen van een aanvraag klantvriendelijker te maken en eventuele knelpunten in de klantreis (= alle stappen die de klant zelf doorloopt) in kaart te brengen en waar mogelijk direct op te lossen. Ook hebben we de levertijd van een uittreksel aanzienlijk verkort: "Vandaag besteld, morgen geleverd". Daarmee komen we tegemoet aan de verwachting van de inwoner.
✓	<i>Prettig contact en eenvoudige taal</i> De training eenvoudig taalgebruik is in 2017 breder uitgevoerd binnen Dordrecht en we bieden deze nu ook regionaal aan. Het ICT-programma "B1-tool" wordt in het tweede kwartaal 2018 geïmplementeerd, zodat wij brieven en e-mails eenvoudig kunnen controleren op goede toepassing van eenvoudig taalgebruik. In 2017 hebben we meer ingezet op pre-meditation. Indien de klant aangeeft ontevreden te zijn over de dienstverlening, nemen wij contact op om de klantbeleving na te vragen en waar nodig met een passende oplossing te komen. Op deze manier kunnen we veel problemen oplossen, voordat we in een klachtenprocedure terecht komen. Klanten geven aan deze laagdrempelige manier te waarderen. Daarnaast leren we hiervan als organisatie. We hebben onze werkwijze verwoord in de "Visie op dienstverlening". Deze pakken we in 2018 op samen met andere initiatieven rond participatie.

✓	<i>Focus op bereikbaarheid</i> We monitoren continu de bereikbaarheid en voeren een actieplan uit met diverse verbeterkansen. We zijn eind 2017 met een telefonisch bereikbaarheidsonderzoek gestart, dat in het eerste kwartaal van 2018 is afgerond. Dit onderzoek geeft gericht aan waar verbeteringen nodig zijn. We concentreren ons op het in één keer afhandelen van het verzoek. We beantwoorden de vraag direct, we verbinden door met de desbetreffende collega of we maken een terugbelnotitie die binnen één werkdag moet worden opgevolgd.
---	---

Foto: Ronald Bosua

Doelstelling 3: Digitalisering en kanaalsturing: digitale zelfservice waar het kan, persoonlijk waar het moet	
≈	<i>Inrichten van de dienstverlening vanuit het principe: Digitaal, tenzij...</i> De landelijke pilot digitale aanvraag rijbewijzen zou aanvankelijk in 2017 starten, maar is uitgesteld door vertraging van landelijke wetgeving. Een nieuwe startdatum wordt bekend nadat het landelijk onderzoek naar onder meer informatieveiligheid is afgerond. Wel heeft gemeente Dordrecht, samen met enkele andere gemeenten, in de maand november voor een geselecteerde groep deelnemers het proces en de techniek uitgeprobeerd. We zien de pilot met vertrouwen tegemoet. Enkele voorbeelden van nieuwe/verbeterde digitale producten in 2017 zijn het via de website melden en opzoeken van gevonden en verloren voorwerpen voor inwoners en bezoekers van Dordrecht, het digitaal aangeven van overlijden voor uitvaartondernemers en de digitalisering van de parkeervergunningen en bezoekerskaarten.
≈	<i>Aansluiten op en doorontwikkeling van de Berichtenbox van MijnOverheid</i> We zijn aangesloten op de Berichtenbox en bieden de melding voor vernieuwing paspoort/ID-kaart/rijbewijs aan. Door vertraging bij de externe partij die landelijk de koppeling met MijnOverheid verzorgt, hebben we niet meer producten kunnen aanbieden. Zij hebben aangegeven dat wij medio 2018 weer nieuwe producten kunnen leveren. Voor een aantal producten is het voor de geldigheid nodig dat we een "natte" handtekening plaatsen (daadwerkelijk een handtekening op het document plaatsen). Wij kunnen die producten pas via de Berichtenbox bezorgen als de aangekondigde wetwijziging is doorgevoerd.
Doelstelling 4: Efficiency verhogen en kwaliteit borgen, door schaalvergroting, procesoptimalisatie en uniformering	
✓	<i>Samenwerking in Dienstverlening Drechtsteden (voorheen DKCC): procesoptimalisatie</i> We hebben voor de 3 kanalen (balie, telefonie en online) en voor diverse processen teams samengesteld die vanuit het klantperspectief de dienstverlening verder optimaliseren. Voor de producten trouwen, uittreksels, reisdocumenten, overlijden en adreswijziging hebben we de huidige klantreis (proces) geanalyseerd. Eerste verbeterpunten die we hebben doorgevoerd zijn bijvoorbeeld

	het verbeteren van de informatie op de website en het vereenvoudigen van de huidige (digitale) aanvraag. In de eerste helft van 2017 zijn we als pilot gestart met 8 processen in het nieuwe Klant-, Zaak- en Archiefsysteem. Deze pilot is succesvol verlopen. Samen met de diverse betrokkenen in de regio is hiervoor nauw samengewerkt. De andere Burgerzaken processen volgen in 2018.
Doelstelling 5: De Essenhof wordt door iedere bezoeker ervaren als een rustgevende groene omgeving, waarin men zich welkom voelt om te herinneren en te gedenken	
≈	<i>De Essenhof werkt in 2017 aan de uitvoering van het reorganisatieplan dat voorziet in een nieuw organisatieonderdeel voor het beheer en de exploitatie van de begraafplaatsen en een aanbesteding van de taken op het gebied van cremieren en de dienstverlening bij uitvaarten.</i> Na het raadsbesluit van maart 2017 om af te zien van de voorgenomen gedeeltelijke privatisering van de Essenhof, heeft de raad in september 2017 ingestemd met het plan Essenhof 2018-2033 (zie RIS-dossier 2018651). In dit plan is aangegeven op welke wijze klant- en marktgericht wordt ingespeeld op ontwikkelingen in de uitvaartbranche en op maatschappelijke veranderingen in de omgang met de dood, afscheid en rouw, met nieuwe producten en diensten. Tevens is opgenomen hoe we tijdig anticiperen op capaciteitsbehoeften met betrekking tot begraven en cremieren. Het plan bevat concrete acties, een nieuwe opzet van de organisatie van de Essenhof, de begroting 2018 en een meerjarenbegroting en investeringsprogramma.

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. Ondernemers ervaren de gemeentelijke dienstverlening als toegankelijk en efficiënt	Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ)
2. Inwoners ervaren de gemeentelijke dienstverlening als "dichtbij" en efficiënt	Niet van toepassing
3. Digitalisering en kanaalsturing: digitale zelfservice waar het kan, persoonlijk waar het moet	Niet van toepassing
4. Efficiency verhogen en kwaliteit borgen, door schaalvergroting, procesoptimalisatie en uniformering	Niet van toepassing
5. De Essenhof wordt door iedere bezoeker ervaren als een rustgevende groene omgeving, waarin men zich welkom voelt om te herinneren en te gedenken	Niet van toepassing

Wat zeggen de cijfers?

De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij [de Tussenbalans \(zie bijlage 1\)](#) aan te passen.

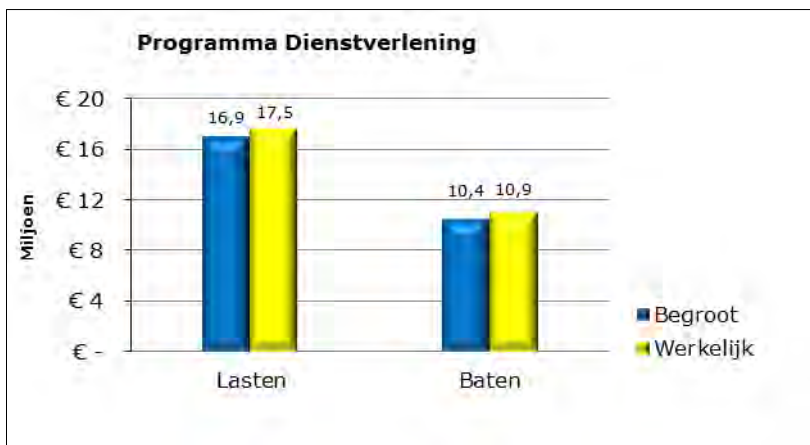
Kengetal	0-waarde (2013)	Actuele waarde	Streefwaarde 2018
Kengetallen dienstverlening algemeen Bron: Mozaiek Informatie Zaaksysteem			
% van de klachten dat binnen zes weken (de wettelijke termijn) is afgehandeld.	83,1% binnen 6 weken	89% binnen 6 weken (2017)	95% binnen 6 weken
% van de klachten dat binnen twee weken is afgehandeld (voor de indiener redelijke termijn).	ca. 34% binnen twee weken	53% binnen twee weken (2017)	> 50% binnen twee weken
Kengetallen voor dienstverlening aan ondernemers Bron: Peiling OndernemingsKlimaat (POK)			
Rapportcijfer voor de bereikbaarheid van de gemeente volgens ondernemers. Dit rapportcijfer wordt samengesteld uit de beoordeling van: a) Vindbaarheid van juiste loket/persoon, b) Openingstijden ondernemersloket en c) Telefonische bereikbaarheid juiste personen.	6,1 (6,2 = landelijk gemiddelde) (2014)	6,4 (6,3 = landelijk gemiddelde) (2016)	≥ landelijk gemiddelde
% van de ondernemers dat het eens is met de stelling: Informatie over gemeentelijke	36%	21% (28% = landelijk gemiddelde)	70%

producten en diensten is makkelijk vindbaar via het web.	(24% = landelijk gemiddelde) (2014)	(2016)	
Rapportcijfer voor de dienstverlening rondom vergunningsaanvragen volgens ondernemers. Samengesteld uit de beoordeling van: a) Tijdsduur van indiening aanvraag tot het besluit b) Interne afstemming van de gemeente tussen afdelingen bij vergunningaanvraag c) Communicatie met bedrijven/instellingen	5,4 (5,5 = landelijk gemiddelde) (2014)	6,4 (2017, landelijk gemiddelde nog niet bekend)	≥ landelijk gemiddelde
Kengetallen voor dienstverlening aan inwoners <i>Bron: KCM Survey voor Dienstverlening Drechtsteden</i>			
Rapportcijfer voor de waardering van de inwoner voor het persoonlijk contact via: • Balie • Telefoon	8,1 (2016) 7,3 (2016)	8,1 (2017) 7,9 (2017)	8,0 8,0
Waardering van de inwoners over de online dienstverlening	6,6 (2016)	6,7 (2017)	8,0
% van de informatievragen en aanvragen dat digitaal start	44% (2016)	n.b. ¹	65% ²
<i>Bron: Telefoon Kwaliteit Analyse Quality Support</i>			
% van de terugbelnotities dat binnen 1 werkdag wordt afgehandeld	65%	46% (2017)	≥ 90% (NEN-norm)

1. In verband met de aangescherpte privacywetgeving zijn we in 2017 gestopt met de tool waarmee we op de website meten hoe vaak een digitale aanvraag wordt gestart. We zijn in gesprek voor nieuwe tooling zodat we in 2018 wel weer kunnen meten.
2. Gemeente Dordrecht heeft als ambitie dat in 2020 80% van de informatievragen en aanvragen via het web start. Om deze ambitie waar te kunnen maken moet eind 2018 een percentage van 65% behaald zijn.

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.12 Programma Bestuur en Samenwerking

Portefeuillehouders (2017): P.H. Sleeking,
R.E.C. Reynvaan – Jansen en C.M.L. Lambrechts

Het oplossend vermogen van de Dordtse gemeenschap verdient het, in het licht van onze open bestuursstijl, om ten volle benut te worden. We proberen die kracht van de stad optimaal te benutten om maatschappelijke opgaven aan te pakken. Dit doen we als gemeente onder andere door 'van buiten naar binnen' te werken. We werken steeds meer opgavengestuurd en we blijven ruimte maken voor (burgerparticipatie)initiatieven. Deze participatieve aanpak is niet nieuw, maar geworteld in een lange Dordtse traditie.

Ook in 2017 hebben we onze open bestuursstijl via tal van concrete projecten actief vormgegeven. Van een experiment met het digitale platform Argu, het ontwikkelen van 'Nieuw Dordts Peil' tot en met het inrichten van een Economic Board en het vormgeven van een datagestuurde aanpak.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

= collegeprioriteit

Doelstelling 1: Belanghebbenden voelen zich gehoord en erkend op thema's die er voor hen toe doen	
	<i>Uitwerken van veranderingen Agenda voor de stad</i> We hebben in 2017 bijgestuurd op vier veranderingen uit Agenda voor de stad. Het gaat om de veranderingen: • Sport. • Gebiedsontwikkeling. • Onderwijshuisvesting. • Zorg en Ondersteuning. Voor een inhoudelijke toelichting per verandering verwijzen we naar de volgende programmakaarten. Economie, Sport en Cultuur voor Sport (zie doelstelling 4, Intensiveren gebruik Sportparken). Ruimtelijke Ordening en Wonen voor gebiedsontwikkeling (zie doelstelling 2, opstellen concept-omgevingsvisie). Jeugd en Onderwijs voor onderwijshuisvesting (zie doelstelling 1 en 2, Continueren taken onderwijshuisvesting en voortzetten doordecentralisatie). Zorg en Ondersteuning voor Zorg en Ondersteuning (zie doelstelling 1, doorontwikkelen vrijwilligersondersteuning).
	<i>Online discussiëren via Argu</i> Via een pilot met het digitale platform Argu hebben we invulling gegeven aan de opdracht van de raad om het online uitwisselen van ideeën met en door inwoners mede mogelijk te maken. De pilot liep van 1 april 2016 tot 1 april 2017. In dat jaar hebben we dit nieuwe instrument uitgeprobeerd. Aan het eind van de proefperiode hebben we geëvalueerd of Argu meerwaarde bood ten opzichte van bestaande mogelijkheden van inspraak, participatie, onderzoek, maatschappelijk debat en (digitale) informatie-uitwisseling. We hebben geconcludeerd dat het instrument slechts ten dele werkte. Vanuit doelmatigheid, doeltreffendheid en financieel oogpunt lag continueren niet voor de hand. De pilot is daarom beëindigd na de proefperiode van een jaar (zie RIS-dossier 1873711).
Doelstelling 2: We zijn een goede samenwerkingspartner door ruimte te maken voor initiatief vanuit de samenleving	
	<i>Ruimte maken via Dordt aan Zet</i> Participatie ontstaat niet alleen als de overheid zegt dat het kan of moet, maar als mensen vinden dat het kan of moet. Burgers en maatschappelijke partijen nemen bijvoorbeeld zelf het initiatief om iets te doen wat de gemeente tot voorheen deed of niet deed. Maar regelmatig faciliteerde de gemeente, soms expliciet onder de noemer Dordt aan Zet, ook participatie initiatieven. Voorbeelden hiervan zijn de Placemaking projecten Damplein, Sterrenburgpark en Spuiboulevard. Daarnaast organiseerden we volgens de filosofie van Placemaking bewonersbijeenkomsten in de Indische buurt-noord en de Bankastraat. Waar de gemeente ruimte maakte voor initiatief en het gevoel van eigenaarschap bevorderde. Een ander voorbeeld van ruimte maken voor initiatieven is het aanwijzen van gemeentelijke accounthouders voor initiatieven, zoals DOOR en het Vogelnest. Tevens is in 2017 de inspraakverordening verbreed tot een participatie- en inspraakverordening. Hiermee is zichtbaar gemaakt dat de gemeente veel belang hecht aan het vroegtijdig betrekken van (groepen) inwoners en andere belanghebbenden.
	<i>Blijven werken met de Rode Loper</i> Het werken met de Rode Loper komt voort uit de ambitie om ruimte te bieden aan initiatieven uit de stad. Deze werkwijze sluit aan bij de sturingsfilosofie van de (nieuwe) Omgevingswet. Het afgelopen jaar zijn er intern veel voorbereidingen getroffen in voorbereiding op de Omgevingswet. Ten aanzien van diverse initiatieven is er ondersteuning vanuit de gemeente en wordt er op raadsniveau over

	gediscussieerd, maar dit leidt nog niet altijd tot directe realisatie van initiatieven. We verwachten echter dat de komst van de Omgevingswet de realisatie van initiatieven zal bespoedigen.
✓	<i>Experimenteren met nieuwe vormen van participatie</i> We zagen en zien veel inwoners initiatieven ontplooiën die bijdragen aan de ontwikkeling van onze stad. Maar regelmatig betrekken wij ook inwoners bij ons beleid. Afgelopen jaar hebben we geëxperimenteerd met diverse nieuwe participatievormen. Zo hebben basisschoolkinderen in het kader van Nieuw Dordts Peil, via de methode Consulting Kids, ideeën geformuleerd over de toekomst van onze stad. Een ander Nieuw Dordts Peil participatievoorbeeld is de Shout Box. Inwoners konden voor de videocamera hun dromen voor Dordrecht inspreken. En op nationaal niveau nemen we bijvoorbeeld deel aan het Leernetwerk Nieuwe Stadmaken, waarbij steden en initiatiefnemers van elkaar kunnen leren over het slim vormgeven van burgerinitiatieven.
✓	<i>Vormgeven en uitvoeren van 'Datagestuurde aanpak'</i> In 2017 is, via twee sporen, actief vormgegeven aan een gemeentelijke datagestuurde aanpak. Het eerste spoor is het opendata traject. Het opendata portaal, dat in 2016 is gelanceerd, is in 2017 aanzienlijk gegroeid. Er zijn 120 datasets gepubliceerd. Voorbeelden hiervan zijn datasets over de verkiezingen, opbouw van de bevolking en objecten in de stad. Het andere spoor, datagestuurde werken binnen de gemeente Dordrecht, heeft op verschillende afdelingen zijn beslag gekregen via de ontwikkeling van zogenaamde 'dashboards'. Deze dashboards bevatten analyses en prognoses en stellen verschillende afdelingen zoals het Sportbedrijf, Stadsbeheer en Openbare Orde en Veiligheid in staat om onderbouwde keuzes te maken en te handelen op basis van feiten.
Doelstelling 3: Bij samenwerking met partners kiezen we voor het schaalniveau waar Dordrecht en haar inwoners het meest bij gebaat zijn	
✓	<i>Ontwikkelen 'Nieuw Dordts Peil'</i> Op 11 oktober 2017 is het eindresultaat van het project Nieuw Dordts Peil (NDP) gepresenteerd. De vier fasen van het proces zijn doorlopen: 1. Ophalen van dromen, zorgen en trots. 2. Ontwerpen van denkrichingen. 3. Tentoonstelling en manifestatie. 4. Eindproduct. Nieuw Dordts Peil is het proces om te komen tot een Lange Termijn Perspectief voor de stad Dordrecht en inwoners. De doelstelling van het project was om een verhaal voor de stad Dordrecht te maken, waarin leven met water een bindend thema is voor de ontwikkeling van de stad en waarin onderwerpen als werk, innovatie, veiligheid, duurzaamheid en structuurversterking in samenhang met elkaar worden gebracht. Op http://www.nieuwdordtspeil.nl/ zijn alle documenten te vinden waaronder het verhaal 'Eens ... op het eiland van ooit'. Er is uiteindelijk niet gekozen voor een uitvoeringsagenda of strategie. Het project heeft een waardevol netwerk opgeleverd van mensen die betrokken zijn bij de stad. De tentoonstelling is bezocht door 460 bezoekers en leverde 70 schriftelijke reacties op. Met het bewonerspanel zijn 727 inwoners bereikt, de broedgroepen bestonden uit circa 80 nauw betrokken leden en ongeveer 75 kinderen hebben meegedaan met Consulting Kids.
✓	<i>Aan de slag met City Deals</i> Dordrecht pakt (delen van) de opgaven Circulaire economie, Groen en blauw in de stad, Binnenstedelijk bouwen, Next Economy en Klimaatadaptatie op via het in 2016 gelanceerde City Deal-concept. Dit concept biedt kaders (brede consortia, gericht op het versterken van groei, innovatie en leefbaarheid in Nederlandse steden) en kent tegelijkertijd veel vrijheid in de nadere invulling. We hebben het afgelopen jaar ervaren, dat scope en realisatietempo van de City Deals op basis van onderhandeling tot stand komen en – net als bij andere netwerksamenwerkingen – voortdurend in beweging blijven. De resultaten van de verschillende deals kennen dan ook uiteenlopende (tussen) resultaten, bijvoorbeeld: • In de City Deal Binnenstedelijk bouwen ontdekten we dat het door ons ingebrachte project (Ontwikkeling Spuiboulevard) niet paste binnen de scope van deze City Deal, omdat de deal zich richtte op doorbraken in de samenwerking met het Rijk, terwijl bij de ontwikkeling van de Spuiboulevard wet- en regelgeving of financiering vanuit het Rijk geen rol van betekenis spelen. Maar deelname aan de deal heeft wél ons netwerk verstrekt en geleid tot de uitnodiging om een (nieuw) binnenstedelijk transformatieproject aan te dragen voor het 4-jarige programma Stedelijke Transformatie; dat begin 2018 start. • De City Deal Circulaire Stad heeft als gezamenlijk resultaat de 'Toolbox Cirkelregio' opgeleverd. Ook zijn er specifieke resultaten voor Dordrecht: een rapport dat inzicht geeft in verschillende materiaalstromen in stad en regio. De selectie van Dordrecht als City Deal partner voor een ontwerpatelier onder leiding van het College van Rijksadviseurs om circulaire kansen voor Wielwijk te verkennen. En tot slot draagt deelname van Dordrecht bij aan het verder brengen van onze eigen circulaire projecten 'Herstructurering Wielwijk, Circulariteit op het Leerpark en Westelijke Dordtse Oever'. Waar veel City Deals het accent leggen op ambtelijke samenwerking, investeert de City Deal Klimaatadaptatie nadrukkelijk ook in een actief en effectief functionerend bestuurlijk netwerk. Dit levert extra bestuurskracht op, waardoor het gelukt is om Meerlaagsveiligheid, waarin Dordrecht

	voorop loopt, een prominente plaats te geven in het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie van Infrastructuur en Waterstaat (voorheen I&M). Ambtelijk resulteert deelname aan de City Deal in versnelling op het leren, concrete projecten hierin zijn de "Bouwenvelop" (methode om gebiedsgebonden wensen meegeven aan projectontwikkelaars om klimaatrobust bouwen te stimuleren) en "Sharing my city" (hoe stimuleer en faciliteer je het nemen van klimaatadaptieve maatregelen door woningbezitters).
✓	<i>Samen uitwerken van het Regionaal Investeringsprogramma en inrichten Economic Board</i> In 2017 is samen met de andere colleges en het Drechtstedenbestuur de 'Groeiaagenda 2030: Goed leven in de Drechtsteden' opgesteld. Hiermee blijft de regio stevig inzetten op goede bereikbaarheid, goed wonen en goed werken. De Groeiaagenda kent zogenaamde 'spotlightprojecten', waarvan drie Dordtse projecten: Spoorzone, Campus Leerpark en Westelijke Dordtse Oever (WDO). Voor het project Spoorzone zijn dit jaar de voorbereidingen gestart, voor het Leerpark zijn de eerste vervolgstappen met betrekking tot het 'campusmodel' gezet en ook bij WDO is met het vaststellen van het bestemmingsplan een belangrijke stap gezet. Deze projecten zijn nadrukkelijk verbonden met het Regionaal Investeringsprogramma, dat mede in opdracht van de provincie Zuid-Holland en de Metropoolregio Rotterdam Den Haag is opgesteld. Het voorbije jaar is de Economic Board ingericht. De Economic Board werkt mee aan de versterking van de economie in de regio. Dit platform kan agenderen, bundelen, initiëren, opschalen en lobbyen. De Economic Board werkt aan de uitwerking van haar programma, dat een aantal 'werkstromen' zal kennen waaronder: binnenvaart, netwerkvorming - young professionals, grote bedrijven en campusontwikkeling.
✓	<i>Stevig verankeren van Public Affairs (PA)</i> Er is volop ingezet om de basisstructuur voor de verschillende taakvelden van PA een stevig fundament te geven. Zo zijn ambassadeurs bij de gemeenten geworven voor het monitoren van Europese subsidies (via Vindsubsidie.nl). Vindt er eenmaal in de drie maanden een PA Podium plaats voor medewerkers uit de hele regio waar elke keer andere thema's centraal staat. En is er proefgedraaid met een ANP-module om de informatievoorziening vanuit de Tweede Kamer digitaal te ontsluiten en zijn, met het oog de implementatie van stakeholdersmanagement, de eerste stappen gezet in een digitaal 'klantvolgsysteem'. Er zijn 'Nieuwspoortabonnementen' afgesloten die bestuurders de gelegenheid geven op de hoogte te blijven van trends en ontwikkelingen in hun portefeuilles en de organisatie is nu beter ingericht om werkbezoeken te faciliteren. In navolging van de PA-bespreking op Drechtstedendinsdag worden eenmaal per maand in het college de zaken rondom public affairs geagendeerd. Met de succesvolle Nieuwspoortbijeenkomst met kamerleden in oktober jongstleden is naar verwachting een trend gezet om Dordrecht/Drechtsteden eenmaal per jaar in Nieuwspoort voor het voetlicht te brengen bij de Volksvertegenwoordiging. Op het gebied van de lobby is, naast structurele monitoring van de dossiers als Intercity, A15 en Spoorveiligheid, inzet gepleegd op het verzilveren van nieuwe kansen (rol in vestigen van een nieuw Klimaatinstituut in Rotterdam) en het afwenden van bedreigingen (BUIG). PA wordt nu nadrukkelijk verbonden aan de (realisatie van de) opgaven in de Groeiaagenda Drechtsteden 2030.
≈	<i>Benutten van het Innovatiefonds</i> Om een voedingsbodem te creëren voor innovaties, de maatschappelijke effecten hiervan in de stad zichtbaar te maken en de investeringsbereidheid van bedrijven en onderwijsinstellingen in innovaties te vergroten is per 1 januari 2017 het Innovatiefonds gelanceerd. Voor 2017 is er een bedrag van € 460.000 beschikbaar voor subsidies en geldleningen. Voor 2018 is hetzelfde bedrag beschikbaar. Tot op heden zijn er 22 subsidieaanvragen gedaan. Hiervan zijn er 8 goedgekeurd, 3 worden nog behandeld en 11 afgekeurd. Er zijn nog geen aanvragen binnengekomen voor een geldlening.
≈	<i>Doorontwikkelen van Dordrecht als 'Smart City'</i> Medio 2017 zijn zowel de opgavemanager als de opgavedirecteur van Smart City/Slimme stad vertrokken. Dit heeft consequenties gehad voor de voortgang van de doorontwikkeling van Dordrecht als Smart City. De opgave is wel voortgezet, maar met sterk verminderde capaciteit. Daardoor is er met name aan communicatie en onderhouden van netwerken minder aandacht besteed. Desondanks staat Smart City Dordrecht nog goed op de kaart gezien de vele leads en vragen die binnenkomen. Vanaf het derde kwartaal van 2017 is extra capaciteit op de opgave gezet. Er is in het derde kwartaal 2017 dan ook een toenemende belangstelling vanuit externe partijen voor het Innovatiefonds waar te nemen. In 2017 zijn opdrachten uitgevoerd met de Hogeschool Rotterdam en het Da Vinci College. Nieuwe pilots zijn uitgevoerd met Internet of Things bij bruggen, er zijn initiatieven ontplooid met inwoners om te verkennen of een Lora-netwerk door en voor Dordtenaren opgericht kan worden en er komt een vervolg op de grondwaterpeilingen. Daarnaast worden diverse goedgekeurde initiatieven voor het Innovatiefonds in samenwerking met de Duurzaamheidsfabriek verder uitgewerkt. Ook hebben we in 2017 deelgenomen aan het Nationaal Smart City Living Lab. Ook het delen van digitale informatie en data analyse ontwikkelt zich verder. Er zijn datasets openbaar gemaakt en er is een start gemaakt met het inventariseren van aanwezige datastromen in de organisatie.

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
Doelstelling 1: Belanghebbenden voelen zich gehoord en erkend op thema's die er voor hen toe doen	Niet van toepassing
Doelstelling 2: We zijn een goede samenwerkingspartner door ruimte te maken voor initiatief vanuit de samenleving	Energie Coöperatie Dordrecht (ECD)
Doelstelling 3: Bij samenwerking met partners kiezen we voor het schaalniveau waar Dordrecht en haar inwoners het meest bij gebaat zijn	Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD)

Wat zeggen de cijfers?

De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij [de Tussenbalans \(zie bijlage 1\)](#) aan te passen.

Toelichting bij de indicatoren 1 en 3: De scores op deze indicator zijn geen rapportcijfers. De scores zijn antwoorden op stellingen die zijn omgerekend naar gemiddelde scores (volgens de voormalige richtlijnen van [www.waarstaatjegemeente.nl](#)). Hierbij hanteren we de volgende waarden: helemaal mee eens: 10, mee eens: 8, neutraal: 6, niet mee eens: 4, helemaal niet mee eens: 2. Als stellingen negatief geformuleerd zijn, dan zijn bij deze stellingen de waarden omgedraaid (helemaal mee eens: 2, helemaal niet mee eens: 10). Veel mensen hebben echter geen mening over deze onderwerpen en nemen een neutrale stelling in, waardoor de variatie aan scores zich vaak tussen 5,5 en 6,5 bevindt. Heel hoge of lage scores komen weinig voor.

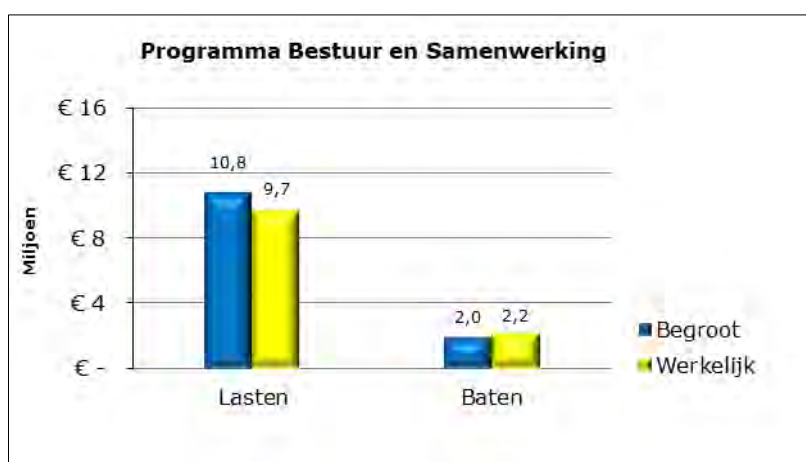
Toelichting bij indicator 3: Dordrecht wijkt met deze score niet af van het Nederlands gemiddelde voor samenwerking met inwoners (5,97), gebaseerd op het gemiddelde voor samenwerking met burgers en organisaties en de mate waarin zij betrokken worden bij de totstandkoming en uitvoering van beleid.

Kengetal	0-waarde	Actuele waarde (2017)	Streefwaarde (2018)
1 Oordeel inwoners over betrokkenheid bij de totstandkoming van gemeentelijke plannen ¹	5,6 (2013)	5,6	6,1
2 Oordeel inwoners over Stadsbestuur ²	6,5 (2013)	6,5	6,7
3 Oordeel inwoners over ruimte voor eigen initiatief ³	6,0 (2015)	5,9	6,3

1. Bron: Monitor communicatie en bestuur. Vraag luidt: burgers worden voldoende betrokken bij de totstandkoming van gemeentelijke plannen, antwoorden door middel van vijfpuntsschaal.
2. Bron: Monitor communicatie en bestuur. Vraag luidt: welk rapportcijfer geeft u voor het gemeentebestuur?
3. Bron: burgerpeiling [waarstaatjegemeente.nl](#) (toekomst: monitor communicatie en bestuur en monitor ondernemingsklimaat). Vraag luidt: burgers en organisaties krijgen voldoende ruimte om ideeën en initiatieven te realiseren, antwoorden door middel van vijfpuntsschaal.

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

2.13 Programma Algemene Dekkingsmiddelen

Portefeuillehouder: J. Mos

Met de financiële strategie, waarbij incidentele uitgaven incidenteel worden gedekt, voorkomt het college dat onnodig vroegtijdig moet worden bezuinigd en is de doelstelling om de lokale lasten laag te houden gerealiseerd. Belastingen, heffingen en tarieven zijn slechts verhoogd met inflatiecorrectie en enkele eerder afgesproken stijgingen, zoals bij de rioolheffing. Dat betekent niet dat alle knelpunten naar de (verdere) toekomst zijn opgelost, maar op dit moment is wel een realistische en sluitende meerjarenbegroting gepresenteerd. Ook het weerstandsvermogen om onverwachte tegenvallers te kunnen opvangen is op peil.

Wat hebben we bereikt en wat hebben we gedaan?

= Agenda voor de stad

= collegeprioriteit

Doelstelling 1: De meerjarenbegroting is duurzaam in evenwicht	
✓	<i>Realiseren van structureel en reëel begrotingsevenwicht m.b.v. de financiële strategie</i> In 2017 hebben we de Begroting 2018 (zie RIS- dossier 2036128) opgeleverd, die ook in de meerjarenraming sluit met een licht positief saldo.
Doelstelling 2: We kennen een gezonde reservepositie en een hierbij behorend adequaat niveau van het weerstandsvermogen	
✓	<i>Beheersen van risico's en aanhouden van voldoende weerstandsvermogen, zodat de weerstandratio ten minste een waarde van 1,0 heeft bij de begroting</i> Bij de Kadernota 2018 (zie RIS-dossier 1953667) leek de weerstandsratio iets onder de 1,0 te gaan uitkomen (prognose 0,9). Door maatregelen en externe ontwikkelingen kon bij de Begroting 2018 toch een weerstandratio gepresenteerd worden van 1,0. Daarmee is het vermogen voldoende om de gekwantificeerde risico's op te kunnen vangen.
Doelstelling 3: We zijn een transparante organisatie	
✓	<i>Verbeteren van de transparantie en sturingsmogelijkheden van de raad</i> De Begroting 2018 is (voor het eerst) geheel digitaal opgeleverd. Met de verwerking van de nieuwe BBV-vereisten (bijvoorbeeld financiële kengetallen en overzicht overhead) en een aantal doorgevoerde vereenvoudigingen in de financiële systematiek (rente-omslag en opheffen gesloten systemen) is de transparantie vergroot. Ook de leesbaarheid is vergroot door ontwikkelingen, doelstellingen en activiteiten bondiger en concreter te formuleren.

Welke verbonden partijen waren aan zet?

Doelstelling	Betrokken verbonden partij(en):
1. De meerjarenbegroting is duurzaam in evenwicht	- Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD) - B.V. Gemeenschappelijk Bezit Evides - Gemeenschappelijke regeling Vuilverwerking Dordrecht en Omstreken (Gevudo) - Stedin Holding NV - Eneco Groep NV - Bank Nederlandse Gemeenten NV
2. We kennen een gezonde reservepositie en een hierbij behorend adequaat niveau van het weerstandsvermogen	Niet van toepassing
3. We zijn een transparante organisatie	Niet van toepassing

Wat zeggen de cijfers?

De indicatoren voor dit programma zijn vastgesteld bij de start van deze bestuursperiode (2014). Dit geldt ook voor de nul- en streefwaarden. Uitgangspunt is om indicatoren en nul- en streefwaarden alleen bij de Tussenbalans aan te passen.

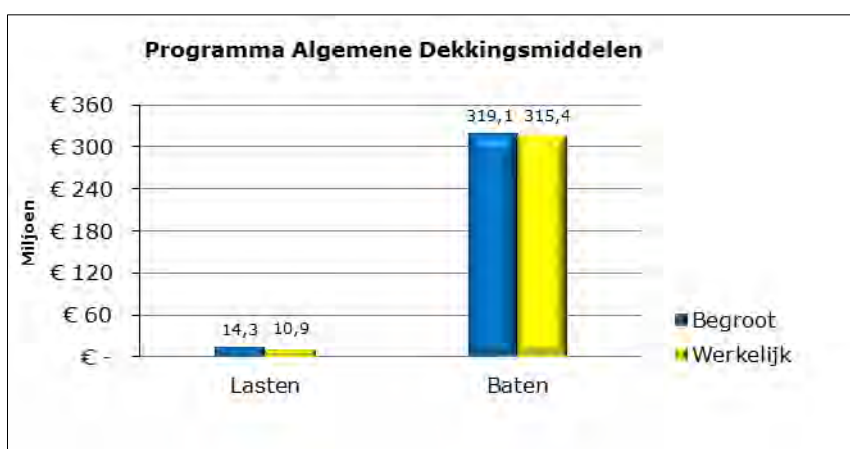
De norm voor het EMU-saldo (Europese Economische Monetaire Unie) is vervallen. Het Rijk heeft geen harde eis om per gemeente te voldoen aan een individuele EMU-norm: de norm geldt alleen op landelijk niveau. Het EMU-saldo per gemeente kan sterk per jaar verschillen. Pas als het Centraal Bureau voor Statistiek (CBS) in het

voorjaar constateert dat het plafond voor het EMU-tekort van de gezamenlijke gemeenten wordt overschreden, kan aan gemeenten worden "gevraagd" de begroting (en dan vooral het investeringsvolume) in dat jaar bij te stellen. Ook de ratio van het weerstandsvermogen kan fluctueren. De laatste jaren is sprake van een dalend verloop en bij de [Kadernota 2018](#) is de waarde voor het eerst (tijdelijk) onder de streefwaarde uitgekomen.

Kengetal	0-waarde	Actuele waarde	Streefwaarde (2018)
Meerjarig sluitende begroting	> € 0	> € 0	€ 0
Ratio weerstandsvermogen	n.v.t.	2,4	> 1,0
EMU-saldo	n.v.t.	€ 2.345.000 (2017)	geen

Wat heeft het gekost?

In hoofdstuk 4 is een verschillenanalyse per programma opgenomen. Hierin leest u wat de belangrijkste oorzaken zijn van de hieronder genoemde verschillen ten opzichte van de actuele begroting. In 4.4.3 is met de programmarekening een totaaloverzicht opgenomen van de gerealiseerde baten en lasten op productniveau.

Vennootschapsbelasting (VPB)

De gemeente Dordrecht heeft de conceptaangifte voor de VPB over 2016 en 2017 gereed. Alle activiteiten van de gemeente zijn ondergebracht in clusters. Per cluster is beoordeeld of sprake is van VPB-plicht en/of vrijstellingen van toepassing zijn. Voor de grondexploitatie is bovendien een aparte toets uitgevoerd. Op basis van deze indeling, de toets en de resultaten over 2016 en 2017 komen wij tot de conclusie dat de aangifte VPB over zowel 2016 als 2017 op nihil gesteld kan worden. De indeling en cijfermatige onderbouwing zijn getoetst door een extern fiscaal adviesbureau en maken onderdeel uit van het controledossier van de accountant. Uiteindelijk zal de Belastingdienst moeten vaststellen of de uitgifte juist en volledig is.

Gebruik post onvoorzien

De volgende bijdragen zijn ten laste van de post onvoorzien (€ 400.000) gebracht:

- de Leefwerf (€ 150.000).
- het Wantijbad (€ 86.665).
- RTV (€ 25.000).

2.13 Overhead

Overheadkosten

In deze paragraaf worden de overheadkosten gepresenteerd conform de definities uit de notitie overhead van de commissie BBV. De overhead bestaat voor een groot gedeelte uit bijdragen aan de Gemeenschappelijke Regeling Drechtsteden, die veel van de PIJOFACH¹ taken voor de gemeente Dordrecht uitvoert. Daarnaast draagt de gemeente zelf de directe kosten van huisvesting en facilitaire zaken. Tot slot beslaat de overhead uit eigen personeelskosten voor staf- en leidinggevende functies en de daaraan verbonden algemene kosten.

De totale overheadkosten zijn als volgt verdeeld:

Bedragen x €1000				
Overheadkosten per onderdeel	prim. begroot	Begroot 2017	Werkelijk 2017	Afwijking
GRD: SCD, ICT en Onderzoekscentrum	14.900	14.989	14.301	688
Personeelskosten overheadfuncties	13.026	12.813	12.606	206
Algemene en personeelsgebonden kosten	4.601	4.729	4.011	718
Huisvesting en facilitaire zaken	2.710	2.581	2.510	71
Totale overheadkosten	35.237	35.111	33.429	1.683
Verrekening met ander taakveld	-749	-734	-910	176
Saldo op taakveld 0.4 overhead	34.488	34.377	32.518	1.859

De werkelijke uitgaven vallen € 1,7 miljoen mee ten opzichte van de begroting. De afwijkingen op de overhead zijn opgenomen in de toelichting op het programma Algemene Dekkingsmiddelen. De overhead die verbonden is met de grondexploitaties wordt toegerekend aan een ander taakveld. In totaal is € 176.000 meer overhead aan grondexploitaties toegerekend dan begroot.

De totale exploitatiebegroting van de gemeente Dordrecht bedraagt ongeveer € 478 miljoen per jaar. De overhead bedraagt circa 7% van de totale exploitatiekosten.

¹ Personeel, Informatievoorziening, Juridisch, Organisatie, Financiën, Automatisering, Communicatie en Huisvesting.

3. Paragrafen

In de paragrafen worden de beleidslijnen vastgelegd met betrekking tot de beheersmatige aspecten. De paragrafen beogen – steeds vanuit een ander perspectief – een vergroting van het inzicht in de financiële positie en geven een dwarsdoorsnede van de jaarstukken. Achtereenvolgens komen de volgende paragrafen aan bod:

- 3.1 Lokale heffingen
- 3.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing
- 3.3 Onderhoud kapitaalgoederen
- 3.4 Financiering
- 3.5 Organisatieontwikkeling en bedrijfsvoering
- 3.6 Verbonden partijen
- 3.7 Grondbeleid

3.1 Lokale heffingen

3.1.1 Inleiding

Het gemeentelijk kader om de lokale heffingen vorm te geven en uit te voeren bestaat uit de [Nota Lokale Heffingen](#), de vier planning en control documenten (kadernota, begroting, bestuursrapportage en jaarstukken) en de verschillende belasting- of tariefsverordeningen. De Nota is meerjarig en richtinggevend van karakter. De P&C-documenten en de tariefsverordeningen betreffen in beginsel altijd een jaarschijf.

3.1.2 Ontwikkelingen en rijksbeleid

Verruiming gemeentelijk belastinggebied

Na diverse studies (2015) die vanuit diverse invalshoeken pleitten voor een herziening van het gemeentelijke belastinggebied heeft de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in 2016 middels een brief aan de Kamer een eerste aanzet geschetst over de [hervorming van de gemeentebelastingen](#). Deze bouwstenen hebben de afgelopen regeerperiode niet tot verdere invulling geleid. Naar verwachting zal het huidige kabinet dit oppakken.

Ontwikkelingen in de Wet waardering onroerende zaken (Wet WOZ)

De [WOZ-waarde](#) wordt steeds belangrijker in het dagelijks leven. Naast dat deze wordt gebruikt voor de heffing van belastingen, wordt deze ook vaker gebruikt in de commerciële sfeer, zoals door banken bij het verstrekken of oversluiten van hypotheek. De WOZ-waarde speelt ook een grotere rol bij het bepalen van de maximale huurprijs, voornamelijk bij huurwoningen in de gereguleerde sector. Gelet op eerdergenoemde en de verwachting van de wetgever dat een transparantere WOZ-waarde van woningen bijdraagt aan de acceptatie van de WOZ-waarde door burgers en aan een verbetering van de kwaliteit van die WOZ-waarde is een wet aangenomen die bepaalt dat WOZ-waarden van woningen openbaar moeten zijn. Door openbaarheid kan de belanghebbende immers de WOZ-waarde van de eigen woning veel beter vergelijken met die van woningen in de omgeving. Daarmee krijgt hij beter inzicht in de wijze waarop verschillen tussen de woningen ook door de gemeente zijn vertaald in verschillen in de WOZ-waarde. De gemeente Dordrecht is in 2017 aangesloten op een landelijke voorziening ([WOZ-waardeloket](#)) van waaruit online de WOZ-waarden van alle woningen in Nederland zijn te raadplegen.

3.1.3 Gemeentelijke belastingopbrengsten

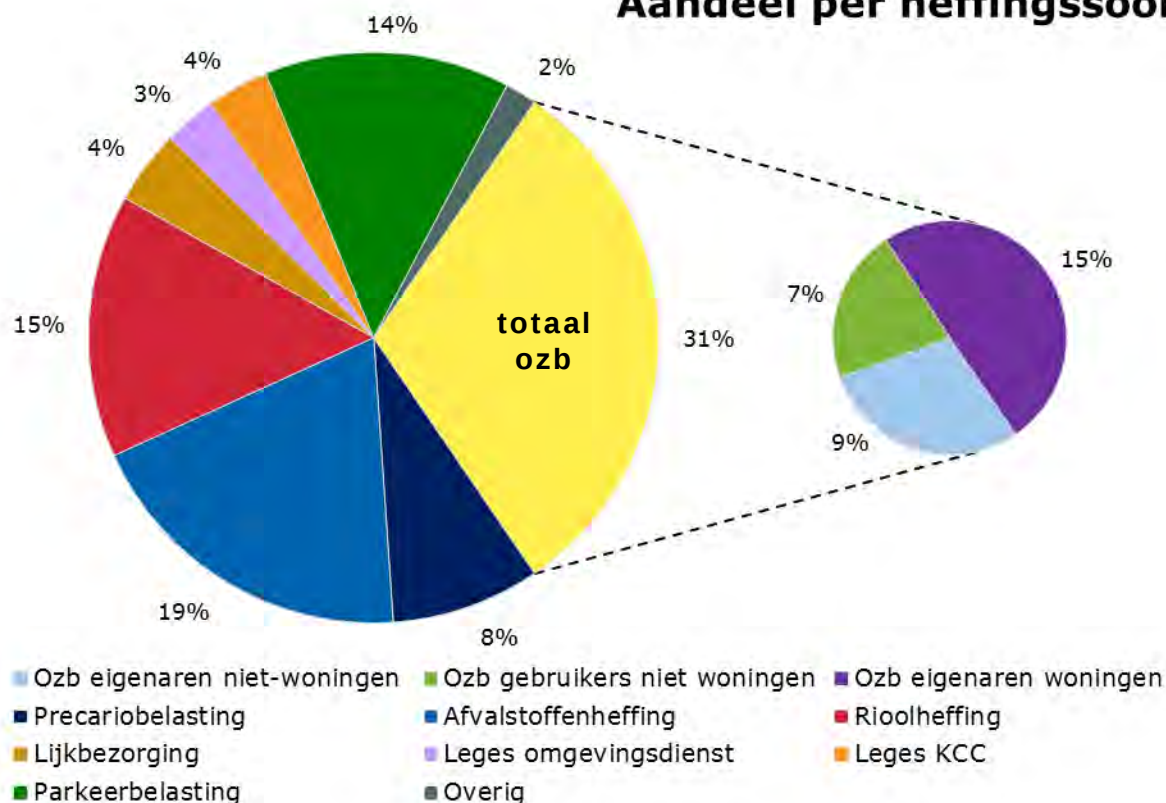
In 2017 is 16% van alle inkomsten afkomstig uit lokale heffingen, waarvan ruim 40% ongebonden inkomsten zijn. Deze vormen daarmee een belangrijke inkomstenbron voor de gemeente. Wij merken op dat de verschillen tussen 2016 en 2017 geen indicatie geven van de stijging of daling van de tarieven, maar van de totale opbrengst. Factoren zoals ontwikkelingen in de WOZ-waarde en areaaluitbreiding spelen hierbij een rol.

Bedragen x €1000

Heffingsoort	Rekening 2016	Begroting 2017 na wijziging	Rekening 2017	Resultaat 2017
Algemene dekkingsmiddelen (ongebonden heffingen)				
Ozb eigenaren niet-woningen	6.838	6.797	6.601	-196
Ozb gebruikers niet woningen	5.006	4.727	4.842	115
Ozb eigenaren woningen	11.285	11.182	11.284	102
Subtotaal ozb	23.129	22.706	22.727	21
Hondenbelasting	555	592	651	59
Precariobelasting	6.178	6.158	6.215	57
Subtotaal ongebonden heffingen	29.862	29.456	29.593	137
Gebonden heffingen				
Afvalstoffenheffing	14.096	14.097	14.200	103
Rioolheffing	10.918	10.988	10.967	-21
Lijkbezorgingsrechten	2.947	2.806	3.085	279
Leges omgevingsvergunning	2.347	1.401	2.196	795
Leges KCC	2.417	2.630	2.566	-64
Leges APV en overige leges	93	358	112	-246
Parkeerbelastingen ¹	10.292	9.798	10.244	446
Marktgeld	248	239	261	22
Bedrijven Investeringszones	36	145	145	0
Reclamebelasting	104	115	152	37
Subtotaal gebonden heffingen	43.498	42.577	43.928	1.351
TOTAAL	73.360	72.033	73.521	1.488

1 Deze categorie bestaat zowel uit de publiekrechtelijke parkeerbelastingen als de privaatrechtelijke parkeergelden.

Aandeel per heffingssoort

3.1.4 Woonlasten (lokale lastendruk)

Tot de woonlasten worden de OZB, de afvalstoffenheffing en de rioolheffing gerekend. De woonlasten vormen het grootste deel van de opbrengst uit de gemeentelijke heffingen en daarmee grotendeels de lokale lastendruk. In onderstaande tabel wordt de ontwikkeling van de woonlasten weergegeven. Hieruit blijkt dat de woonlasten in Dordrecht in 2017 werkelijk met 0,2% zijn gestegen ten opzichte 2016. In de Begroting 2017 werd nog rekening gehouden met een geschatte stijging van de gemiddelde WOZ-waarde van 2,9%. In werkelijkheid was de waardestijging 2,5%.

	2014	2015	2016	Indexering	2017
Gem. WOZ-waarde	159.000	153.000	158.000		162.000
OZB-eigenaar	203,52	202,27	205,55	0,7%	203,63
Afvalstoffenheffing	255,72	258,24	269,52	0,7%	271,32
Rioolheffing eigenaar	86,73	90,20	90,81	0,65%	91,40
Rioolheffing gebruiker	77,52	80,52	81,00	0,65%	81,48
Ontwikkeling lastendruk	623	631	647		648
Stijging	3,5%	1,2%	2,5%		0,2%

Bedragen x €1

Bij de berekening van de woonlasten is uitgegaan van een eigen woning die wordt bewoond door een gezin. De gemiddelde woningwaarde is de basis voor de berekening van de aanslag OZB. Deze waarde is berekend naar de peildatum 1 januari van het voorgaande jaar. De WOZ-waarden 2017 zijn dus berekend naar de waardepeildatum van 1 januari 2016. De gemiddelde WOZ-waarden zijn ontleend aan de geactualiseerde gegevens uit de WOZ-administratie, waardoor deze tabel er bij de begroting anders uit ziet dan bij de jaarstukken.

Ontwikkeling OZB-tarieven in %

Onroerende-zaakbelastingen (OZB)

Om onevenredige stijging van de collectieve lastendruk te voorkomen heeft het Rijk een beperking ingesteld op de stijging van de OZB-tarieven: de macronorm. Deze norm houdt in dat de opbrengst van de OZB van alle gemeenten samen niet meer mag stijgen dan de reële trendmatige groei van het bruto binnenlands product plus de prijsontwikkeling. Bij overschrijding van de norm kan het Rijk bijsturen via de algemene uitkering. Zoals het Rijk ook in eerdere jaren heeft gedaan, is de overschrijding van de macronorm 2016 met € 28,7 miljoen verrekend met de macronorm 2017. De macronorm 2017 is daarmee vastgesteld op 1,97%. De overschrijding werd mede veroorzaakt doordat de overschrijding van 2015 niet volledig was ingelopen. Met een indexering van 0,7% van de OZB-tarieven voor 2017 zijn we dus onder de vastgestelde macronorm van 1,97% gebleven.

De systematiek van de macronorm staat al lang ter discussie. In september 2014 is middels [de 'Evaluatie systematiek macronorm onroerende zaakbelasting'](#) geconcludeerd dat de macronorm geen effectief

beheersingsinstrument is gebleken. Het kabinet vond de in het rapport opgenomen alternatieven voor de norm echter onvoldoende uitgewerkt om meteen te besluiten tot het afschaffen hiervan. In juni 2016 zijn de eerste overwegingen over een herziening van het belastingstelsel geschetst aan de Tweede Kamer. Hierbij is ook aandacht besteed aan instrumenten die ingezet kunnen worden voor een beheerste ontwikkeling van de gemeentelijke lasten. In afwachting van verdere besluitvorming ten aanzien van deze herziening is de macronorm ook voor 2018 gehandhaafd. Deze was vastgesteld op 3,1%, maar inmiddels als gevolg van de totstandkoming van het Regeerakkoord 2018-2021 bijgesteld naar 3,2%. De totale landelijke stijging van de OZB-opbrengst in 2017 is met € 67 miljoen binnen de macronorm 2017 van 1,97% gebleven. Een correctie door het Rijk op de macroruimte van 2018, wegens overschrijding, was daardoor niet nodig.

Basis voor de ontwikkeling van de percentages (in casu: tarieven) zijn de begrote OZB opbrengsten, de inflatiecorrectie, de verwachte waardeontwikkeling van woningen en niet-woningen en de verwachte leegstand bij gebruik niet-woningen. De heffingsgrondslag is de waarde van de onroerende zaak. Deze wordt vastgesteld volgens de regels van de Wet waardering onroerende zaken (Wet WOZ). Voor 2017 gelden de WOZ-waarden met als waardepeildatum 1 januari 2016. De OZB wordt berekend naar een percentage van de waarde van de onroerende zaak.

Via de [Kadernota 2014](#)¹ (+2,5%), de [Begroting 2016](#) (-/-1,3) en de [Kadernota 2017](#) (-/-0,5%) is de inflatiecorrectie vastgesteld op 0,7%. Om de OZB-opbrengsten van het bestaande areaal daadwerkelijk met 0,7% te laten stijgen, houden we rekening met een correctie voor de waardeontwikkeling en voor gebruik niet-woningen met leegstand. De WOZ-waardeontwikkeling van 1 januari 2015 naar 1 januari 2016 is, door de Gemeentebelastingen en Basisinformatie Drechtsteden, voor woningen vastgesteld op 2,9% en voor niet-woningen op -/- 1,0%.

Afvalstoffenheffing

Via de Kadernota 2017 is besloten het tarief afvalstoffenheffing met 0,7% bij te stellen om gelijke tred te houden met de kostenontwikkeling.

Rioolheffing

De tariefsaanpassing van 0,65% voor de rioolheffing is gebaseerd op een stijging van 4% conform het meerjarenperspectief van de rioolexploitatie, overeenkomstig het Gemeentelijk rioleringsplan (GRP), verminderd met het kostenverlagende effect van de lagere rekenrente (van 3,5% naar 3,0%) op de rioolexploitatie.

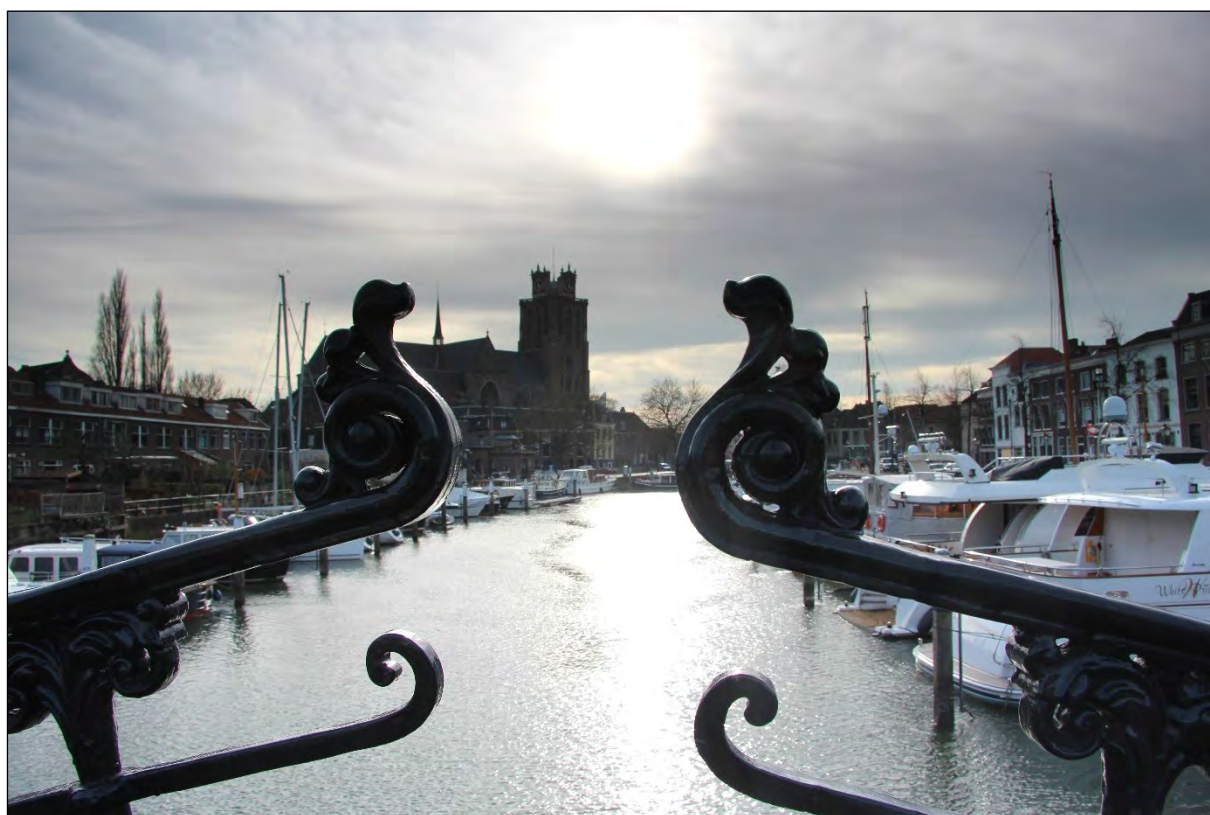

Foto: Judith Kreuger

¹ Middels de Kadernota 2014 is besloten om de inkomsten OZB meerjarig te indexeren.

3.1.5 Vergelijking woonlasten 2017

Om tegemoet te komen aan de maatschappelijke behoefte aan informatie over woonlasten presenteert het COELO jaarlijks een overzicht van de kerngegevens van lokale belastingen. Dordrecht neemt in 2017, in vergelijking met de grote gemeenten, dezelfde plaats in als in 2016. Met € 649 delen we de 8e plaats met de gemeente Leeuwarden. In 29 van de grote gemeenten liggen de lokale lasten dus hoger dan in Dordrecht. In de Drechtsteden zijn de woonlasten in Slidrecht en Papendrecht lager dan in Dordrecht. Van de 5 referentiegemeenten Breda, Delft, Haarlem, Leiden en Alkmaar laten we, evenals in als in 2015 en 2016, de eerste 4 achter ons. Dit houdt in dat de woonlasten er hoger zijn dan in Dordrecht.

Voor een uitgebreide vergelijking van de woonlasten 2017 [met grote gemeenten](#), [met gemeenten van vergelijkbare omvang en met de Drechtsteden](#) verwijzen we u naar de paragraaf Lokale Heffingen in de Begroting 2018.

Belastingcapaciteit op basis van COELO-gegevens

De volgende tabel geeft de belastingcapaciteit van de gemeente weer. De tabel betreft één van de zogenaamde kengetallen die het gemakkelijker moet maken inzicht te verkrijgen in de financiële positie en over de baten en lasten van de gemeente. Voor een beschouwing van alle kengetallen samen verwijzen we u naar paragraaf 1.3.

De belastingcapaciteit geeft inzicht in de mate waarin een eventuele financiële tegenvaller in het volgende begrotingsjaar kan worden opgevangen of ruimte is voor nieuw beleid. Deze wordt berekend door de totale woonlasten meerpersoonshuishouden te vergelijken met het landelijk gemiddelde, uitgedrukt in een percentage. Alle cijfers zijn overgenomen uit de Atlas van de lokale lasten van het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (COELO) van het overeenkomstige jaar. Met een bestendig gemiddeld percentage van 90% woonlasten, voor Dordrecht over de jaren 2014² t/m 2017 ten opzichte van het landelijk gemiddelde, sluiten we aan bij onze lijn om op het terrein van de lokale lasten een terughoudend tarievenbeleid te voeren. Met betrekking tot deze vanuit de BBV voorgeschreven opzet van de woonlasten zien we dat dit percentage stijgt naar 92% in 2018. Dordrecht heeft ervoor gekozen de woonlasten te indexeren in 2018 (zie [Kadernota 2018](#) en [Begroting 2018](#)), daarentegen blijven de landelijke woonlasten voor een gezin in T-1 (F) gelijk aan dat van het voorgaande jaar, namelijk € 723.

Bedragen x €1			
	2016	2017	2018
A OZB-lasten voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde	202	205	208
B Rioolheffing voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde	172	173	180
C Afvalstoffenheffing voor een gezin	270	271	276
D Eventuele heffingskorting	0	0	0
E Totale woonlasten voor gezin bij gemiddelde WOZ-waarde (A+B+C-D)	644	649	664
F Woonlasten landelijke gemiddelde voor gezin in t-1 (dus 2015, 2016 en 2017)	716	723	723
Woonlasten t.o.v. landelijke gemiddelde jaar er voor (E/F) x 100 %	90 %	90 %	92 %

3.1.6 Kwijtschelding van gemeentelijke belastingen

Als een belastingplichtige als gevolg van financiële omstandigheden niet in staat is een belastingaanslag geheel of gedeeltelijk te betalen, kan gehele of gedeeltelijke kwijtschelding worden verleend. Onze gemeente hanteert de zogeheten 100%-norm, wat betekent dat inwoners met een inkomen op bijstandsniveau in beginsel voor kwijtschelding in aanmerking komen. Naast een inkomenstoets vindt ook een vermogenstoets plaats. Vanaf 2010 wordt gebruik gemaakt van de voortoets via het [Landelijk Inlichtingenbureau](#) voor het verlenen van geautomatiseerde kwijtschelding met als doel verlaging van de administratieve lasten voor de burgers en verkorting van de afhandelingstermijnen. Er zijn in 2017 2.424 kwijtscheldingsverzoeken binnengekomen. Het jaar daarvoor was het aantal ingediende verzoeken in diezelfde periode 2.529. Via 4.112 geautomatiseerde kwijtscheldingen is in 2017 ongeveer € 1.410.000 kwijtgescholden, 0,5% minder dan in 2016. Het aantal op geautomatiseerde wijze verleende kwijtscheldingen is met 1% gedaald in 2017.

De regels voor het toekennen worden bepaald door de rijksoverheid, gemeenten mogen zelf bepalen voor welke belastingen kwijtschelding wordt verleend. In Dordrecht kan kwijtschelding worden gevraagd voor: onroerende-zaakbelastingen, afvalstoffenheffing, rioolheffing gebruikers/eigendom, leges huisvestingsvergunning en leges urgentieverklaring.

² Zie de paragrafen Lokale Heffingen [Jaarstukken 2015](#) en [Jaarstukken 2016](#) voor de woonlasten 2014 en 2015.

Heffingsoort	Kwijtschelding 2017	Kwijtschelding in 2017 over eerdere jaren	Totaal
OZB	18	5	23
Afvalstoffenheffing	1.477	56	1.533
Rioolheffing	443	16	459
Totaal	1.938	77	2.015

We voeren een zeer actief beleid op het gebied van invordering, door tijdig te herinneren en aanmaningen te versturen. Waar nodig gaan we over tot dwanginvordering. Desondanks blijken deze inspanningen in sommige gevallen ontoereikend en rest niets anders dan, nadat alle invorderingsmogelijkheden zijn benut, deze posten wegens oninbaarheid af te boeken. In de meeste gevallen is de oorzaak gelegen in faillissementen, onbekende adressen van belastingplichtigen of doordat er een schuldsaneringstraject loopt. Het actief inzetten op het voorkomen van oninbare belastingen is al jaren succesvol. Waar er vanaf 2010 tot en met 2012 sprake was van een sterke toename van het percentage oninbare belastingsschulden, van 0,4% in 2010 naar 1,54% in 2012, daalde deze in 2013 naar 1,11%. Deze daling zette zich voort in de daaropvolgende jaren: 0,79% in 2014, 0,64% in 2015, 0,51% in 2016 en 0,48% in 2017.

3.1.7 Overige lokale heffingen

Jaarlijks worden de tarieven van de lokale heffingen door de raad bij de kadernota vastgesteld voor het komende begrotingsjaar en verwerkt in de tariefsverordeningen.

Hondenbelasting

In 2017 waren de werkelijke inkomsten hondenbelasting € 20.000 hoger dan de uitgaven voor de uitvoering van het hondenbeleid. Dit surplus wordt veroorzaakt door de naheffingsaanslagen inzake de heffingsjaren 2015 en 2016.

Bedrijven InvesteringsZones (BIZ)

Voortbordurend op het succes van BIZ Louterbloemen/Duivelseiland, die in 2017 met vijf jaar is verlengd, en de in 2017 opgerichte BIZ Krabbepolder/Zeehaven(Zuid) is vol ingezet op de verdere uitbreiding van de organisatiegraad van bedrijven in het WDO gebied. Dit heeft geleid tot een positieve uitkomst van de recent gehouden draagvlakmeting op Dordtse Kil I, II en Amstelveen - west. In verband hiermee is per 1 januari 2018 ook op deze onderdelen van de Westelijke Dordtse Oever (WDO) een BIZ ingesteld. Bij een positieve uitslag van de draagvlakmeting voor een BIZ op de Handelskade, zal ook op dit terrein binnenkort een BIZ van kracht zijn. Met de realisatie van deze BIZ op de WDO is het georganiseerd vermogen van het bedrijfsleven op de WDO spectaculair gegroeid van ca 20% in 2016 naar 95% in 2018.

Heffing	Indexatie
Hondenbelasting	2,5%
Leges KCC	2,5%
Leges omgevingsvergunning	2,5%
Leges APV en overige	2,5%
Lijkbezorgingsrechten	gem. 3%
Marktgeld - reclamegeld ³	2,5%
Marktgeld - electra ³	50%
Marktgeld - overige ³	10%
Parkeerbelastingen	nntb
Precariobelasting	2,5%
Reclamebelasting	nvt

Precariobelasting

Door een wetswijziging komt de precariobelasting op kabels en leidingen van nutsbedrijven per 2022 te vervallen omdat gemeenten deze belasting dan niet meer mogen heffen. Dit betekent een bedrag van € 6 miljoen minder op de gemeentelijke begroting vanaf 2022. Met ingang van 2022 moet voor dit structureel bedrag van € 6,0 miljoen een oplossing worden gevonden. Hiervoor wordt een aantal scenario's uitgewerkt. Deze zijn ingedeeld naar alternatieve inkomsten, uitgavenbeperking en kansen voor de toekomst. Een raadsvoorstel volgt in de loop van 2018, waarbij de verwerking van de besluitvorming een plek krijgt in de meerjarenbegroting 2019-2022.

³ De indexaties op de tarieven marktgelden zijn naast de Kadernota 2017 gebaseerd op het raadsbesluit van 8 september 2015 'Vaststellen Verordening marktgeld 2016' ([RIS -dossier 1550746](#)).

3.1.8 Kostendekking

Inleiding

Conform de vereiste BBV-wijzigingen wordt in deze paragraaf de berekening van tarieven van heffingen, die hoogstens kostendekkend mogen zijn, inzichtelijk gemaakt. In de onderstaande overzichten is per heffing de boekhoudkundige⁴ kostendekkendheid bepaald.

Overheadtoerekening

De overheadtoerekening is gebaseerd op de ureninzet van het directe personeel. Daarbij is onderscheid gemaakt in binnen- en buitenfuncties (zonder werkplek). De buitenfuncties krijgen een opslag die de helft bedraagt van die van de binnenfuncties. Dit omdat aan die functie redelijkerwijs minder overhead kan worden toegerekend. Een gedeelte van het personeel schrijft tijd, voor deze groep is de overheadtoerekening hierop aangepast. Voor het personeel dat geen tijd schrijft geldt het begrote bedrag.

Berekening kostendekkendheid van een heffing

Hoewel geen van de onderdelen meer dan 100% kostendekkend is, wil dat niet zeggen dat bij elke individuele in rekening gebrachte product daar ten minste eenzelfde bedrag aan kosten tegenover staat. Er is op onderdelen binnen de genoemde heffingen sprake van kruissubsidiering. De kostendekkendheid wordt per verordening (en soms per titel) bekeken.

	Bedragen x €1000							
	Afvalstoffen- heffing	Rioolheffing	Marktgeld	Lijkbezorgings- rechten	Legesverordening titel 1	Legesverordening titel 2	Legesverordening titel 3	Parkeerbelasting
Kosten taakveld	€ 13.744	€ 10.586	€ 310	€ 2.761	€ 5.327	€ 2.445	€ 600	€ 920
Inkomsten taakveld, excl. Heffingen	€ -	€ 352	€ 39	€ 320	€ 2.277	€ -	€ -	€ -
Netto kosten taakveld	€ 13.744	€ 10.233	€ 271	€ 2.441	€ 3.050	€ 2.445	€ 600	€ 920
<i>Toe te rekenen kosten:</i>								
Overhead	€ 221	€ 997	€ 183	€ 752	€ 5.274	€ 179	€ -	€ 370
BTW	€ 2.613	€ 340	€ 2	€ 52	€ -	€ -	€ -	€ -
Totale kosten	€ 16.578	€ 11.571	€ 457	€ 3.244	€ 8.324	€ 2.624	€ 600	€ 1.290
Opbrengst heffingen	€ 14.200	€ 10.967	€ 277	€ 3.119	€ 2.617	€ 2.197	€ 85	€ 793
Dekkingspercentage	86 %	95 %	61 %	96 %	31 %	84 %	14 %	62 %
Dekkingspercentage Begroting 2017	85%	96%	43%	90%	33%	61%	89%	44%
Vershil	1%	-1%	18%	6%	-2%	23%	-75%	18%

Legesverordening titel 2 (Wabo)

De stijging van het dekkingspercentage met 23% wordt verklaard door een toename van de (bouw)leges van bijna € 800.000. Terwijl er sprake is van beperktere stijging van de kosten. De stijging wordt verklaard door de ontvangen leges van grote projecten. Dit aantal is aanzienlijk hoger dan in de begroting was aangenomen.

Legesverordening titel 3 (Vergunningen APV)

De daling van het dekkingspercentage met 75% wordt verklaard door zowel hogere kosten, als lagere baten dan begroot. De verklaring voor de hogere lasten is kritischere toetsing door toegenomen aandacht voor ondermijnende criminaliteit en aangescherpte eisen voor evenementen. De lagere baten zijn het gevolg van onjuiste aannames over het aantal vergunningen dat wordt aangevraagd.

⁴ Het nieuwe [Besluit Begroting en Verantwoording](#) (BBV) geeft aan dat overhead buiten de taakvelden om aan producten kan worden toegerekend, op basis van een zelf gekozen verdeelsleutel. Wat juridisch toerekenbaar is kan afwijken van hetgeen in het BBV is opgenomen. Over het algemeen zijn bijvoorbeeld de kosten van het maken van "algemeen beleid" niet toerekenbaar aan de heffing, maar zullen boekhoudkundig wel als kosten van het product worden gepresenteerd. Het BBV stelt ook zeer beperkt eisen aan de verdeelsleutel, terwijl een rechter die het tarief moet toetsen hier wel eisen (redelijkheid en billijkheid) aan kan stellen.

3.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing

3.2.1 Inleiding

Het beleid van de gemeente Dordrecht is gericht op een actieve beheersing van risico's. Door het periodiek uitvoeren van risicoanalyses worden risico's en beheersmaatregelen niet op een willekeurige, maar op een gestructureerde wijze geïnventariseerd. Hierdoor ontstaat een completer en betrouwbaar beeld van de risico's. De kans dat risico's over het hoofd worden gezien wordt hiermee gereduceerd. Wij zijn van mening dat we op het terrein van risicomanagement:

- een uitgewerkt risicomanagementbeleid hebben dat bestaat uit afspraken over sturing en verantwoording betreffende de belangrijkste risico's,
- en daardoor een relatief compleet risicoprofiel kennen waarin de belangrijkste risico's zijn opgenomen, en waarmee de benodigde omvang van het weerstandsvermogen op een betrouwbare en robuuste wijze wordt bepaald.

Beleid voor risicomanagement

De gemeente Dordrecht heeft zoals iedere organisatie te maken met risico's. Het is van belang om die risico's inzichtelijk te maken, onder andere omdat de risico's de uitvoer van beleidsdoelen nadelig kunnen beïnvloeden. De [Nota risicobeheersing en weerstandsvermogen](#) legt het begrippenkader en randvoorwaarden voor risicomanagement vast. De Nota definieert risicomanagement als: het effectief en systematisch omgaan met de kansen en bedreigingen die het tot stand komen van organisatiedoelstellingen kunnen beïnvloeden.

De in de Nota opgenomen doelstellingen voor risicomanagement zijn:

1. inzicht krijgen in de strategische risico's die de gemeente Dordrecht loopt en daarmee het risicobewustzijn te stimuleren.
2. vermindering van het negatieve effect van risico's op het bestaande beleid en de kwaliteit van de bestaande voorzieningen.
3. optimaliseren van interne beheersing als onderdeel van integraal management.
4. onderbouwing berekening weerstandsvermogen gerelateerd aan de met de raad afgesproken norm van ten minste 1,0.

In de Nota zijn de uitgangspunten voor risicomanagement en risicobeheersing, alsmede de diverse gemeentelijke, interne rollen en de afbakening en definiëring van de diverse risicobegrippen opgenomen.

3.2.2 Risico's

Op basis van een periodieke risico-inventarisatie krijgen we inzicht in de aard en omvang van het risicoprofiel. Wij definiëren een risico als: de kans op een niet te voorspellen gebeurtenis dat een effect (nadelig of positief) kan hebben op de organisatie, de doelen die zijn gesteld of de financiële (meerjaren)positie van de gemeente Dordrecht. Risico's met financiële effecten worden meegenomen bij de bepaling van de benodigde weerstandscapaciteit en bepalen daarbij mede de omvang van de ratio van het weerstandsvermogen.

Ter voorbereiding op de Jaarstukken 2017 actualiseren we het laatst vastgestelde risicoprofiel, te weten dat van de [Begroting 2018](#) dat in november 2017 is opgesteld. Hiertoe doorlopen de clusters en opgaven hun huidige risicoprofiel, worden de risico's voorzien van een eigenaar, worden de beheersmaatregelen doorgenomen en vindt bespreking ervan plaats binnen de kernteams. Bewustwording van risico's is een belangrijke stap in het beheersen van risico's. Daarom is het van belang regelmatig stil te staan bij de risico's die het bereiken van de doelstellingen in de weg staan en het gesprek hierover te organiseren.

De risico's zijn geïnventariseerd met de volgende uitgangspunten:

- risico's met een structureel gevolg worden opgenomen met een impact van maximaal 3 keer het jaarlijkse gevolg. Wij gaan ervan uit dat er in een termijn van circa 3 jaar een structurele voorziening in de begroting is gevonden voor structurele risico's.
- de gemeente Dordrecht maakt onderscheid in risico's voor de Stad en risico's bij het Grondbedrijf (grondexploitatieprojecten). Alhoewel voor beide entiteiten een eigen risicoprofiel en weerstandsratio kan worden bepaald, gaat het uiteindelijk om de gezamenlijke weerstandsratio voor de gemeente als geheel.
- de risico's van de Grote Projecten zijn in de Naris-database opgenomen en worden verder verantwoord op de projectbladen.

In het volgende overzicht zijn de grootste risico's van de gemeente Dordrecht (exclusief Grondbedrijf) ten tijde van het opstellen van de Jaarstukken 2017 weergegeven. Deze volgt op het laatste overzicht uit de Begroting 2018.

In het risicoprofiel is een gering aantal veranderingen doorgevoerd ten opzichte van de lijst bij de [Begroting 2018](#). De financiële omvang van de risico's van 'Inkomensondersteuning SDD', 'BTW regime Sport' en 'extra

schade aan wegen' zijn neerwaarts bijgesteld. Laatstgenoemde twee risico's zijn daarmee, gelijk met het vervallen risico van de Nieuwe Dordtse Biesbosch, uit de toplist verdwenen. De risico's rondom Boomziekten en GR dienst Gezondheid & Jeugd zijn toegevoegd aan de lijst.

Verder zijn de risicoteksten van alle risico's uit de lijst nagelopen op actualiteit en hierdoor soms (in beperkte mate) herzien. De grote risico's van het Grondbedrijf worden gevormd door de algemene risico's als gevolg van schommelingen in de economische groeiverwachting en risico's als gevolg van de kans op lagere grondopbrengsten en renteverliezen door vertraging. De omvang van het risicoprofiel van het Grondbedrijf is in paragraaf 3.7 Grondbeleid opgenomen.

Het hierna volgende overzicht geeft een nadere uitleg van de belangrijkste stadsrisico's en de beheersing ervan.

Lijst grootste risico's Stad
Decentralisaties Gemeenten zijn sinds 2015 verantwoordelijk voor een groot aantal nieuwe taken op het gebied van Jeugdzorg, WMO en Participatie. Deze taken zijn met forse kortingen door het Rijk overgeheveld naar gemeenten. Het uitgangspunt is dat we deze taken uitvoeren met de middelen die we van het Rijk ontvangen. De werkelijke kosten kunnen echter afwijken van de beschikbaar gestelde rijksmiddelen. Het huidige risicoprofiel is geactualiseerd voor mogelijke extra gemeentelijke bijdragen aan Jeugdzorg en Participatie/WSW die nog niet in de meerjarenbegroting zijn verwerkt voor de jaren 2018-2020. <i>Beheersing</i> De verschillende regionale uitvoeringsorganisaties (SOJ, Drechtwerk) voorzien gemeenten periodiek van inhoudelijke en financiële voortgangsrapportages, waardoor uitputting van budgetten te volgen is. Bij dreigende overschrijdingen worden bestuurlijke keuzes voorgelegd, waarbij de wenselijkheid van bijvoorbeeld (het ontstaan van) wachtlijsten een afweging kan zijn.
Belthurepark De raad heeft op 20 februari 2018 het bestemmingsplan voor de Zuidrand van Dubbeldam (voormalig Belthurepark) vastgesteld. Het nieuwe bestemmingsplan kan, wanneer dit onherroepelijk in werking is getreden, reden zijn voor grondeigenaren/ontwikkelaars om een aanvraag tot tegemoetkoming in planschade in te dienen. De vaststelling van het nieuwe bestemmingsplan heeft derhalve consequenties voor het risicoprofiel en weerstandsvermogen van de gemeente. <i>Beheersing</i> Beoordelen van de risico's en treffen van juridische maatregelen.
Inkomensondersteuning Sociale Dienst Drechtsteden (SDD) De extra gemeentelijke bijdrage op inkomensondersteuning aan de SDD die in 2017 noodzakelijk was, zal ook voor 2018 en verder nodig zijn. Een groot deel hiervan (€ 4 miljoen) is echter reeds in de meerjarenbegroting verwerkt bij de Kadernota 2018. Hierdoor, en omdat de stijging van de klantaantallen lijkt te stabiliseren, kan het risicoprofiel op dit punt naar beneden worden bijgesteld ten opzichte van de vorige actualisatie. Bij de ontwikkeling van het tekort zijn er een aantal onzekerheden en afhankelijkheden die van invloed kunnen zijn, te weten: • de landelijke ontwikkeling van de aantallen uitkeringsgerechtigden kan in 2018 (opnieuw) resulteren in een aanpassing van het macrobudget 2018 en verder. • inzet op lobbyactiviteiten en participatie in onderzoeken naar de effecten van het nieuwe verdeelmodel kunnen leiden tot een aanpassing in het verdeelmodel. • ontwikkelingen in de taakstelling en daadwerkelijk gehuisveste statushouders. • nieuwe instroom vanuit de Participatiewet. • de uitkomst van het ingediende bezwaar op de toekenning van het rijksbudget 2018. <i>Beheersing</i> De SDD ontplooit activiteiten die bijstandsafhankelijkheid tegengaan, niet alleen door het beperken van de instroom, maar ook door het bevorderen van uitstroom. Daarbij wordt gericht gekeken naar welke cliënten het snelst kunnen uitstromen. De SDD en de deelnemende gemeenten volgen de doelstellingen en de inspanningen die daarop worden verricht nauwgezet, evenals de ontwikkelingen met betrekking tot voornoemde onzekerheden.
Effect economische crisis op borgstellingen Nog steeds zijn er inkomstenproblemen voor instellingen, werkzaam op maatschappelijk gebied; daaronder begrepen sportverenigingen. Zij zijn afhankelijk van inkomsten uit subsidies, verhuur, sponsoring, de bar en contributies. Voor een aantal van die verenigingen/stichtingen staat de gemeente voor leningen borg of heeft deze zelf leningen verstrekt. Ook de zorgsector staat door eerdere rijksbezuinigingen voortdurend onder druk. Voor het maximale risico is uitgegaan van ongeveer 1% van het totaal van de uitstaande rechtstreekse risicobedragen (dus exclusief achtervangconstructie voor woningbouwcorporaties en exclusief garanties GR Gevudo ten bate van HVC omdat een aanspraak aldaar inmiddels zeer onwaarschijnlijk is). <i>Beheersing</i> Risicobeheersing concentreert zich op het voortraject, bij de afweging of we borg willen staan. We voeren daarbij zoveel mogelijk in een vroegtijdig stadium overleg met de betrokken partijen in kwestie. We volgen actief de financiële positie van de partijen waar we borg voor staan en zijn hierover met hen in gesprek. Specifiek voor de zorgsector geldt dat het alleen nog om financiering van Yulius gaat en deze relatie in enkele jaren grotendeels wordt afgebouwd, afhankelijk van de mogelijkheid om vastgoed af te stoten.

Lijst grootste risico's Stad

Westelijke Dordtse Oever (WDO)

Risico voor afwijkingen in kosten, opbrengsten, uitgeefbaar gebied, programma en looptijd. Op 23 september 2014 heeft de raad met besluit 1260913 ([zie RIS-dossier 1324138](#)) ingestemd met de ontwikkeling van Dordtse Kil IV, de uitvoering van een achttal maatregelen binnen de Westelijke Dordtse Oever (WDO) en de bijbehorende risico's. De grondexploitaties DK IV en DK III Zuidwesthoek zijn ondergebracht bij het Grondbedrijf en daarmee ook de risico's. In het risicoprofiel voor de Stad worden alleen de WDO overall programma risico's, waaronder de hoofdinfra, meegenomen. Het gewogen risicoprofiel voor het WDO programma bedraagt € 1,2 miljoen.

Beheersing

De projectorganisatie "Westelijke Dordtse Oever" is er qua capaciteit en bemensing op ingericht om te kunnen sturen op planning, kwaliteit, financiën en risico's. Twee keer per jaar worden de risico's geïnventariseerd, geanalyseerd en geactualiseerd. Binnen diverse overlegvormen wordt bepaald welke actie op welk moment gewenst is en er wordt via de stuurgroep afgestemd met de portefeuillehouder.

Boomziekten

In Dordrecht heersen diverse boomziekten zoals de Iepziekte, Watermerkziekte, Kastanjebloedingsziekte, Massariaziekte (platanen) en de Essentaksterfte. Deze ziekten tasten een groot deel van ons bomenbestand aan. We weten dat de Iepziekte en Watermerkziekte stabiliseren. Het aantal aangetaste bomen en de mate van aantasting door de Kastanjebloedingsziekte en Massariaziekte varieert. De Essentaksterfte is prominent aanwezig want 80% van ons bomenbestand is aangetast. Deze ziekte heeft grote consequenties. Zo zijn er maatregelen nodig variërend van takken afzagen tot het compleet vervangen van de bomen.

Beheersing

We werken samen met gespecialiseerde bedrijven zoals BTL-bomendienst en de Wageningen University Research om kennis te delen, onderzoeken te versnellen en nieuwe behandelmethoden uit te proberen. We nemen preventieve maatregelen in de vorm van optimaliseren van groeiplaatsen. Ons gehele bomenbestand wordt periodiek geïnspecteerd (1/5^e van het bomenbestand per jaar). De aangetaste bomen worden intensiever gemonitord afhankelijk van de mate van aantasting en veiligheidstoestand. Als het nodig is worden maatregelen getroffen zoals kappen, herplanten of groot onderhoud. We communiceren altijd met de belanghebbenden (omwonenden en dergelijke) en zo mogelijk wordt de te nemen maatregel met de belanghebbenden vastgesteld.

Onvoldoende weerstandsvermogen bij GR dienst Gezondheid & Jeugd

De GR DG&J brengt periodiek de risico's voor haar 'dochter' dienst Gezondheid & Jeugd in beeld. Hierbij kan gedacht worden aan onder meer het niet volledig realiseren van het dekkingsplan uit 2015, het uitblijven van subsidies c.q. bijdragen van derden, het (tijdelijk) extra inlenen van capaciteit en het schadeloos stellen bij claims. (De risico's bij jeugdhulp blijven dus buiten beschouwing. Zie hiervoor combi-risico Decentralisaties.) Daarnaast kunnen eventueel frictiekosten ontstaan door de uittreding van Leerdam en Zederik.

De GR DG&J heeft geen weerstandsvermogen om de risico's op te vangen, als die zich voordoen. De gemeenten staan dan 'aan de lat' om deze tekorten af te dekken met een extra inwonerbijdrage.

Beheersing

- De GR DG&J heeft in de afgelopen jaren verbeteringsmaatregelen qua bedrijfsvoering getroffen en heeft de financiële functie herijkt.
- De GR DG&J kent een grote verscheidenheid aan producten. Om de kwaliteit hiervan te borgen worden de nodige inspanningen geleverd, mede in het kader van de HKZ-certificatie. Hierdoor worden risico's op fouten (zoals miscommunicatie en foutieve registraties) en hieruit mogelijk voortkomende schadeclaims verminderd.
- Er wordt bij de GR DG&J een projectorganisatie geformeerd, die zich buigt over een uittredingsvoorstel en –som.
- Daarnaast adviseert een team van regionale ambtenaren de wethouders van de deelnemende gemeenten eenduidig. Hierdoor kan meer invulling aan de eigenaars- en opdrachtgeversrol van deze gemeenten richting GR DG&J worden gegeven.

Risicomanagement in de planning en control cyclus

Onze gemeente kent een grote diversiteit aan beleidsterreinen: de decentralisaties in het sociaal domein, vastgoed, grondexploitaties, sport, veiligheid. Op al deze gebieden lopen we verschillende soorten risico's: financieel, juridisch, veiligheid, bestuurlijk, imago, maatschappelijk en integriteit. Daarom is het belangrijk dat we vooraf nadenken over de mogelijke gevolgen van beleid en dat we afwegen welke risico's we kunnen en willen nemen en welke maatregelen we nemen om de risico's te monitoren en te beheersen. Het moet vanzelfsprekend worden dat we regelmatig het gesprek voeren over ontwikkelingen en risico's, de risico's daarna concretiseren en nadenken over hoe we ermee omgaan. Risicobeheersing is geen doel op zich maar draagt bij aan het bereiken van onze doelstellingen.

In de loop van het jaar worden ten behoeve van de communicatie over risico's zowel managementrapportages (intern) als een bestuursrapportage (extern) opgesteld om risico's op beleid en financiën bij te sturen en waar nodig ook bijstellingen te doen. Bij de afsluiting van het jaar wordt in de jaarstukken verantwoording afgelegd over onder andere ontwikkelingen en maatregelen van risicomanagement en de gevolgen ervan voor het weerstandsvermogen. Indien er tussentijds verstoringen zijn die van grote invloed zijn op de uitvoering van de

gemeentelijke maatschappelijke opdracht, dan is er een actieve meldingsplicht van het college aan de raad. Zo is risicomanagement verankerd in ons proces van bestuurlijke beleidsvorming en verantwoording.

3.2.3 Weerstandsvermogen

De mate waarin de gemeente in staat is om de ingeschatte risico's financieel op te vangen, wordt zichtbaar gemaakt via het weerstandsvermogen. Uitgangspunt daarbij is risicobeheersing.

Risicobeheersing is het geheel aan maatregelen dat bewust genomen wordt door het college om gesignaleerde risico's te vermijden, over te dragen, te verminderen of te accepteren. In alle keuzes van de gemeente is het van belang de ontwikkeling van de risico's en de genomen beheersmaatregel te monitoren. En als een risico zich daadwerkelijk voordoet om dan keuzes te maken in acties die de schade kunnen beperken.

Het weerstandsvermogen is één van de bepalende indicatoren voor de gemeentelijke financiële positie. Concreet in formulevorm: het weerstandsvermogen bestaat uit de verhouding tussen de weerstandscapaciteit, dit zijn de middelen waarover de gemeente beschikt/kan beschikken, en de risico's waarvoor geen voorzieningen zijn getroffen.

Om te bepalen of het weerstandsvermogen toereikend is, leggen we de relatie tussen de financieel gekwantificeerde risico's (de benodigde weerstandscapaciteit) enerzijds en de beschikbare weerstandscapaciteit anderzijds.

Benodigde weerstandscapaciteit

Op basis van het geconsolideerde risicoprofiel van de gemeente Dordrecht kan worden bepaald hoeveel geld benodigd is om alle risico's te kunnen dekken. De benodigde weerstandscapaciteit wordt berekend op basis van een risicosimulatie uit Naris. Uitgangspunt hierbij is een statistische benadering die er vanuit gaat dat nooit alle risico's zich tegelijk én in hun maximale omvang voordoen. Door deze benadering kan op een verantwoorde manier minder vermogen aan worden gehouden.

In totaal zijn er voor de gemeente circa 100 risico's in beeld gebracht en van een risico inschatting voorzien. Wanneer al die risico's zich tegelijk in hun maximale omvang zouden voordoen, is hiermee een bedrag gemoeid dat vele malen boven de benodigde weerstandscapaciteit uitkomt (absoluut maximum). Echter, rekening houdend met de inschatting van kans op voorkomen en verwacht geldelijk gevolg, kan op basis van simulatie in Naris bepaald worden dat het totale risicobedrag niet boven de € 17,5 miljoen (Stad en Grondbedrijf) uitstijgt.

Verwachte beschikbare weerstandsvormogen

De weerstandscapaciteit bestaat uit middelen en mogelijkheden waarover de gemeente beschikt om niet begrote kosten, die onverwachts en substantieel zijn, te dekken, zonder dat de begroting en het beleid aangepast hoeven te worden.

Primair dienen de algemene reserves als buffer voor financiële tegenvallers. Dordrecht kent twee algemene reserves, namelijk de algemene stadsreserve (stand bij Jaarstukken 2017 € 30,5 miljoen en de algemene reserve van het Grondbedrijf (stand bij Jaarstukken 2017 € 0,7 miljoen). Naast deze twee vermogensbestanddelen kent Dordrecht weerstandscapaciteit toe aan de Post onvoorzien voor een periode van één jaar (€ 0,4 miljoen). Aan het einde van het jaar valt het niet bestede deel van de Post onvoorzien toe aan het jaarrekeningresultaat, vandaar dat deze in tabel hierna op € 0 is geplaatst.

De ratio van het weerstandsvormogen

De benodigde weerstandscapaciteit die uit de risicosimulatie voortvloeit, zetten we af tegen de beschikbare weerstandscapaciteit. De uitkomst van die berekening vormt de ratio van het weerstandsvormogen. In onderstaande tabel presenteren we de diverse onderdelen.

Specificatie van het verwachte weerstandsvormogen bij Jaarstukken 2017

	Beschikbare weerstandscapaciteit	Risico's	Ratio van het weerstandsvormogen
Algemene reserve Stad	30,5	10,5	
<i>Rekeningresultaat 2017</i>	11,3		
Algemene reserve Grondbedrijf	0,7	8,6	
Post onvoorzien	0		
	42,5	17,5 *	2,4

* Gezamenlijke simulatie van risico's Stad en Grondbedrijf geeft een lager totaal risicoprofiel doordat de totale hoogte van het risicoprofiel gewogen wordt over een groter aantal risico's.

Ontwikkeling weerstandsvormogen

De weerstandsratio komt bij de Jaarstukken 2017 uit op een stand van 2,4. Dat is hoger dan de met de raad afgesproken normratio van 1,0. Hierbij geldt de nuancering dat de algemene reserve Stad een stand weergeeft per 31/12, terwijl er in de jaren 2018 t/m 2020 nog voor ruim € 12 miljoen onttrekkingen begroot staan (beleidswensen uit [Kadernota 2017](#) en [2018](#) en [Begroting 2018](#)). Daarnaast wordt bij de besluitvorming rond de Jaarstukken 2017 voorgesteld om een groot deel van het rekeningresultaat te bestemmen in de nog te vormen bestemmingsreserve juridische risico's van € 10,2.

Na correctie van genoemde besluiten resteert in 2018 een weerstandsratio van 1,2.

De berekeningen van de ratio kennen daarnaast een andere belangrijke nuancering: de rapportage omtrent het weerstandsvormogen is altijd een momentopname. Nieuwe projecten, economische ontwikkelingen en investeringsbeslissingen kunnen het risicoprofiel beïnvloeden waardoor het weerstandsvormogen aan tussentijdse fluctuaties onderhevig is.

Zo spelen er diverse ontwikkelingen die binnen een tijdsbestek van enkele jaren zowel een positieve als negatieve invloed kunnen hebben op de vermogenspositie en hiermee de ratio van het weerstandsvormogen. Te denken valt hierbij aan te nemen besluiten en verwachtingen omtrent:

- de werkelijke impact van de grote decentralisaties en hiermee gepaard gaande financiële afwegingen.
- de realisatie van diverse al ingeboekte taakstellingen, waaronder die op de verdergaande regionale samenwerking (onder andere de Veiligheidsregio).
- de beleidswensen uit het nieuwe coalitieakkoord.
- het structureel sluitend krijgen en houden van de meerjarenbegroting 2019-2022.

In paragraaf 3.7 Grondbeleid wordt separaat uitleg gegeven over de ontwikkeling van het risicoprofiel en de algemene reserve van het Grondbedrijf in 2017.

Voor een beschouwing op de financiële kengetallen en een beoordeling van de verhouding tussen deze kengetallen in relatie tot de financiële positie verwijzen wij naar paragraaf 1.3 Financiële positie.

3.3 Onderhoud kapitaalgoederen

3.3.1 Inleiding

Algemeen

Deze paragraaf beschrijft het beheer en onderhoud en daarmee de borging van het kwaliteitsniveau van kapitaalgoederen. Kapitaalgoederen zijn goederen waarvoor grote investeringen nodig zijn. De nadruk in deze paragraaf ligt op het vastgestelde onderhoudsniveau en de (langetermijn)onderhoudsplanning voor belangrijke gemeentelijke activa zoals gebouwen, wegen, constructies, riolering, havens en groen. Deze kapitaalintensieve investeringen leggen een aanzienlijk beslag op de gemeentelijke middelen, zowel in aanschaf als in exploitatie (zoals rente, afschrijving, kosten van groot en klein onderhoud en beheerskosten). Bovendien is adequaat onderhoud van deze investeringen van groot belang voor het functioneren van de gemeente op vele gebieden zoals leefbaarheid, veiligheid, vervoer en recreatie.

De beschreven kapitaalgoederen betreffen gemeentelijk vastgoed, wegen, groen, openbare verlichting, verkeersregelinstanties, constructies, speelvoorzieningen, havens en riolering. Over dit gehele areaal worden, waar nodig, diverse dagelijkse beheer- en onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd. Dit gebeurt veelal door het uitvoeren van meerjarenonderhoudsplannen op basis van normen van het kenniscentrum voor verkeer, vervoer en infrastructuur (CROW) of andere vakinhoudelijke normen.

Kaders en beleid

Het huidige beleid met betrekking tot het onderhoud van kapitaalgoederen van de gemeente Dordrecht is vastgelegd in verschillende beleidsnotities die in het verleden door de raad zijn vastgesteld. Het onderhoud en beheer is vastgelegd in meerjarenonderhouds- en beheerplannen. Al deze kaders worden in de '[Nota onderhoud kapitaalgoederen](#)' vermeld. Omdat bij deze nota de beleidsdiscussie plaatsvindt, kan in deze paragraaf worden volstaan met de verwijzing naar deze nota. Het uitvoeren van het beleid moet leiden tot een bestendige situatie waarin kapitaalgoederen worden onderhouden conform de vastgestelde functionaliteits- en kwaliteitsniveaus.

De ambities en doelstellingen van het geplande onderhoud komen aan bod in de [Begroting 2017](#) (zie [RIS-dossier 1800157](#)). In de navolgende paragraaf wordt duiding gegeven aan de meest actuele ontwikkelingen op het gebied van beheer en het gerealiseerde onderhoud van de kapitaalgoederen.

3.3.2 Onderhoud per kapitaalgoed

Gemeentelijk vastgoed

Het beheer en onderhoud van het gemeentelijk vastgoed gebeurt door het Vastgoedbedrijf (VGB). In [de Vastgoednota 2016-2018](#) zijn de uitgangspunten hiervoor vastgelegd. Belangrijk speerpunt is het substantieel verkleinen van de vastgoedportefeuille door middel van de verkoop van panden (dispositie).

Kerncijfers

De diversiteit blijkt uit onderstaande voorbeelden van een aantal complexen die deel uitmaken van het gemeentelijk bezit:

• Stadhuis	• Dordrechts Museum
• Stads Kantoor	• "Hof van Nederland" Museum
• Parkeergarages	• "Huis ter Merwede" (Ruïne)
• Gymzalen	• "Sportboulevard" (IJshal/Zwembad/Sportthal)
• Ateliers	• "Het Energiehuis" Theater/Popcentrum
• Woonwagenlocaties	• "De Holland" Nationaal onderwijs museum

Het bezit van het VGB bestaat uit 179 panden (inclusief dispositiepanden) en 12 woonwagenlocaties. In 2017 zijn 5 panden met het oormerk dispositie en 9 woningen aan de Weeskinderendijk verkocht.

Beheer en onderhoud van het areaal

Het beheer en onderhoud wordt planmatig georganiseerd en is gericht op het behoud van de functionaliteiten. Voor elk pand is hiervoor een meerjarenonderhoudsplan (MJOP) opgesteld met als uitgangspunt 'niveau 3' conform de NEN 2767 norm. Aan de hand van jaarplannen wordt bepaald welk onderhoud daadwerkelijk wordt uitgevoerd. In de Vastgoednota is vastgelegd dat onderscheid wordt gemaakt tussen af te stoten en te behouden complexen. Bij af te stoten panden is op basis van de bestaande meerjarenonderhoudsplannen (MJOP's) een taakstellend budget vastgesteld waarbij de functionaliteit, veiligheid en afspraken met zittende huurders zijn gewaarborgd, maar wordt voorkomen dat vervangingen worden gedaan die achteraf niet zinvol blijken. Bij de panden die wel in portefeuille blijven, wordt aan de hand van de jaarschijf jaarlijks bepaald wat er daadwerkelijk aan onderhoud wordt uitgevoerd. In 2017 zijn er 16 stuks huurdermutaties uitgevoerd.

Wat zouden we doen in 2017?

- Dispositie panden: een nog te bepalen deel van de portefeuille zal ter verkoop worden aangeboden.
- Contractonderhoud: aan liften, CV installaties en luchtbehandelingsinstallaties.

- Uitvoeren planmatig onderhoud aan vastgoed conform jaarplanning zoals schilderwerk, herstel van dakbedekkingen en kozijnen en het vervangen van CV installaties en luchtbehandelingsinstallaties.
- Alle MJOP's worden geactualiseerd, waarbij de uitgangspunten uit de Vastgoednota 2016-2018 verwerkt worden en er tevens meer uniformiteit in de plannen wordt aangebracht.

Wat hebben we gedaan in 2017?

- 5 panden met oormerk dispositie zijn verkocht, 10 in onderhandeling, 4 in opstart.
- 9 woningen aan de Weeskinderdijk zijn verkocht.
- Contractonderhoud is conform het jaarplan 2017 uitgevoerd, waarbij ook een nieuw onderhoudscontract liften is aanbesteed.
- Het planonderhoud is in mei 2017 opgestart (deels opgestart/uitgevoerd, maar het merendeel van het onderhoud is doorgeschoven naar 2018).
- Op basis van 47 inspecties (en herinspecties) zijn de MJOP's aangepast en is uniformiteit verder doorgevoerd.

Wegen

Het 'Integraal Wegenbeheerprogramma 2010-2019' is leidend bij de uitvoering van het onderhoud. Dit programma duidt een toename van het noodzakelijk onderhoud aan zowel asfaltwegen als elementverhardingen. Per 2016 is het jaarlijks budget voor groot onderhoud verhoogd met € 5 miljoen. Een deel hiervan is gekapitaliseerd voor de uitvoering van de hoofdas Merwedestraat-Oranjelaan-Oranjepark. Dit is in 2017 vervut het grootste lopende project. De fundering van deze weg heeft te weinig draagkracht door het vele verkeer dat er overheen rijdt en moet gereconstrueerd worden. De dekking van deze significante impuls aan het wegenonderhoud vindt plaats door precarioheffing op kabels en leidingen van nutsbedrijven en heeft ertoe geleid dat de afname van de visuele kwaliteit van de wegen tot stilstand is gebracht.

Kerncijfers

Verhardingstype	Oppervlak in m2
Asfalt	2.056.000
Cementbeton	5.400
Elementen	3.323.000
Onverhard	817
Halfverhard	11.500
Totaal	5.397.000

Beheer en onderhoud van het areaal

In onderstaande tabel wordt de beeldkwaliteit beoordeeld en vergeleken met de maximaal toelaatbare percentages die door het CROW zijn vastgesteld. De conclusie is dat de verbetering die in 2015 is opgetreden bestendig is. Wel blijkt uit de tabel de noodzaak om te blijven investeren in de technische staat van het wegonderhoud. In 11% van het areaal is de richtlijn namelijk nog steeds ernstig overschreden. De meest urgente knelpunten worden als eerste aangepakt, maar ook de verkeersveiligheid is een belangrijke factor. Er wordt continu gezocht naar nieuwe, innovatieve manieren van wegonderhoud. Ook wordt bij elk project een afweging gemaakt om te bezien in hoeverre burgerparticipatie of 'Dordt aan Zet' toegepast kan worden.

Assetmanagement is inmiddels voor een deel aanbesteed en in landelijk werkgroepverband (CROW) wordt gewerkt aan een beheersystematiek voor de openbare ruimte op basis van assetmanagement. De verwachting is dat dit rond 2019-2020 gereed is. Risico-gestuurd beheer is hierin opgenomen. De wegbeheersystematiek wordt hierop aangesloten. Verder is een begin gemaakt met het plannen van de werkzaamheden die voort komen uit de asfalt-onderzoeken. Vermindering van verharding is uitgangspunt van alle projecten, maar de vervanging van asfalt is niet altijd haalbaar, omdat asfaltwegen flexibeler zijn aan te leggen en gemakkelijker te onderhouden dan wegen gemaakt met andere materialen.

De afgelopen winters waren vrij zacht, waardoor er nauwelijks vorstschade is geweest. Door het aanbrengen van slijtlagen en het vullen van scheuren is het asfalt voldoende dicht gemaakt om in milde winters de schade te beperken.

	Voldoende	Matig	Richtlijn overschreden	Richtlijn ernstig overschreden
Resultaat 2015	87%	1%	1%	11%
Resultaat 2016	86%	2%	1%	11%
Resultaat 2017	86%	2%	1%	11%
Max. toelaatbaar:	81-88 %	7-11 %	5-8 %	0 %

Wat zouden we doen in 2017?

- Uitvoeren van regulier onderhoud van wegen.
- Uitvoeren van grote projecten volgens jaarschijf 2017 van de Meerjaren Onderhoud Planning (MOP).

- Starten met de voorbereiding van grote projecten volgens jaarschijf 2018 en 2019 van de MOP.
- Verder uitwerken van denkrichtingen voor het beperken van de financiële opgave voor wegen.

Wat hebben we gedaan in 2017?

- Regulier onderhoud conform wijkbestekken is uitgevoerd.
- Uitgevoerd zijn de grote projecten: Merwedestraat, Groenedijk, Singel, Pearl Buck-erf, Johanna Naber-erf, Boris Pasternak-erf, Selma Lagerlof-erf, Albert Camus-erf, H. Roland Holst-erf, Stamlijn Dordt-west, Nijverheidstraat, Louterbloemenstraat, Prinses Beatrixstraat, Prinses Marijkestraat.
- Grote projecten nog in uitvoering, zijn: Houutuinen, Dommelstraat, Damplein, Slangenburg, Thorbeckeplein, Van Hallstraat, Abraham Kuyperweg, Wiardi Beckmanplantsoen, Groen van Prinstererweg, Meindert Hobbemastraat.
- Gestart is met de voorbereiding van de grote projecten volgens jaarschijf 2018 en 2019 van de MOP.
- In het kader van het verder beperken van de financiële opgave wordt gewerkt aan een beheerssystematiek op basis van assetmanagement, waarbij verwacht wordt dit rond 2019-2020 daadwerkelijk toe te passen.

Groen

Het groen speelt een belangrijke rol bij een positieve beleving van de stad. Met name in de binnenstad is het van groot belang dat de onderhoudskwaliteit van hoog niveau is. Het onderhoud in het centrum en het boomonderhoud gebeurt voor het grootste deel door eigen medewerkers. Het groenonderhoud buiten het centrum vindt plaats door de inzet van maatschappelijke partners (particuliere ondernemers en sociale werkvoorziening). Groot, projectmatig onderhoud wordt gepland via het meerjarenonderhoudsprogramma. Dit gebeurt bijna altijd in combinatieprojecten met overige producten in de openbare ruimte, waarvan 'wegen' en 'riolering' de belangrijkste zijn. In 2017 moest een aantal bomen als gevolg van de dijkverzwaring worden verwijderd.

Kerncijfers

Soort	2015	2016	2017	
Aantal bomen	44.500	44.500	44.250	Stuks
Oppervlak bossen en struwelen	852.000	849.000	870.000	m2
Oppervlak heesters en bodembedekkers	437.000	436.000	438.000	m2
Oppervlak sierbeplanting	21.500	21.500	20.000	m2
Lengte hagen	42.500	43.000	44.000	m2
Oppervlak intensief gras	1.391.000	1.398.000	1.437.000	m2
Oppervlak extensief gras	2.735.000	2.728.000	2.739.000	m2
Oppervlak water	1.469.000	1.471.000	1.514.000	m2

Beheer en onderhoud van het areaal

De staat van onderhoud van het groenareaal wordt wekelijks stadsbreed gemonitord. Er zijn gemiddeld over het jaar nauwelijks tot geen onderhoudsachterstanden. In zeker 95% van de gemeten gevallen voldoet het groenonderhoud aan de gestelde eisen (hoogste A-niveau voor de Binnenstad en B-niveau voor de rest van de stad).

Boomziekten zijn een onverminderd groot probleem. In Dordrecht heersen diverse boomziekten zoals de Iepziekte, Watermerkziekte, Kastanjabloedingsziekte, Massariaziekte (platanen) en de Essentaksterfte. Deze ziekten tasten een groot deel van ons bomenbestand aan. De Iepziekte en Watermerkziekte stabiliseren. Het aantal aangetaste bomen en de mate van aantasting door de Kastanjabloedingsziekte en Massariaziekte varieert. Met name de Essentakziekte is een groot risico omdat 16% van het bomenbestand in Dordrecht uit deze boomsoort bestaat. Als de ziekte zich doorzet zoals het nu lijkt, heeft dat grote gevolgen, zowel financieel als landschappelijk/stedenbouwkundig. De raad is hierover geïnformeerd met de raadsinformatiebrief Boomziekten ([zie RIS-dossier: 2081751](#)).

De veiligheid voor de mensen in het openbaar gebied en ook de landschappelijke/stedenbouwkundige kwaliteit van het openbaar gebied zijn van groot belang. Waar nodig, zal de gemeente zodanige maatregelen aan de essen in het openbaar gebied van Dordrecht treffen dat deze aspecten op een aanvaardbaar niveau blijven. In de praktijk betekent dit naar verwachting het snoeien en vooral ook het rooien en vervangen van aangetaste bomen. Momenteel wordt gewerkt aan de uitwerking van een aantal scenario's om met deze boomziekte om te gaan. In de loop van 2018 wordt verwacht meer inzicht te hebben in de (financiële) consequenties van deze scenario's.

Wat zouden we doen in 2017?

- Groenonderhoud binnen de vastgestelde beleidsafspraken.
- Groenrenovaties en projecten in het meerjarenonderhoudsprogramma.
- Bestrijding van en het anticiperen in onderzoek naar boomziekten.
- Experimenteren met en bijdragen aan nieuwe ontwikkelingen met betrekking tot boomziekten en aantastingen.

- Aanbesteding van het onderhoudscontract van het ecologisch groenonderhoud (samenwerking met de Natuur- en Vogelwacht Biesbosch).
- Verdere implementatie van het (integraal) beheersysteem.
- Opstellen en aanbesteden van drie integrale wijkonderhoudsbestekken voor Krispijn, Sterrenburg en Dubbeldam.
- Start maken met assetmanagement 'Bomen'.

Wat hebben we gedaan in 2017?

- Groenonderhoud is uitgevoerd conform de vastgelegde beleidsafspraken.
- De bijdragen aan de renovaties en -projecten binnen de MOP zijn conform planning uitgevoerd.
- Onderzoek naar boomziekten is uitgevoerd. Het blijkt dat circa 80% van de in totaal 8.000 essen in Dordrecht ziek is.
- Experimenteren met en bijdragen aan nieuwe ontwikkelingen door participatie in kennisnetwerken rondom Massariaziëkte en Essentaksterfte, door:
 - o samenwerking met de WUR (Wageningen University and Research).
 - o kennisuitwisseling met een expertbedrijf.
 - o proeven met warmtebehandeling van de kastanjebloedingsziekte.
- Aanbesteding van het onderhoudscontract van het ecologisch groenonderhoud is uitgevoerd, waarmee een meerjarige samenwerking met de met de Natuur- en Vogelwacht Biesbosch overeengekomen.
- De conversietabel, zijnde de basis voor de conversie van de groendata ten behoeve van het nieuwe beheersysteem, is opgesteld. De daadwerkelijke implementatie van het onderdeel Groen in het integrale beheersysteem is verlaagd naar 2018, omdat de technische implementatie (ook regionaal) complexer blijkt dan was voorzien.
- De integrale wijkonderhoudsbestekken Krispijn en Dubbeldam zijn met een jaar verlengd (2018). De meerjarige aanbesteding van deze bestekken is verschoven naar 2018 (voor de jaren 2019 en verder), omdat er meer tijd nodig was om de burgerparticipatie in deze bestekken vorm te geven.
- Het onderhoudsbestek Sterrenburg is aanbesteed (voor de jaren 2018 t/m 2021).
- De start assetmanagement 'Bomen' is gemaakt en heeft geleid tot een risicomatrix 'Groen en Bomen'.

Openbare verlichting

De openbare verlichting speelt een belangrijke rol bij de leefbaarheid en het veiligheidsgevoel onder de bewoners. De gemeente hanteert als uitgangspunt voor de toepassing van openbare verlichting de aanbevelingen en technische richtlijnen van de Nederlandse Stichting Voor Verlichtingskunde (NSVV) en de Nederlandse Praktijk Richtlijn (NPR). In het kader van 'Smart City' zijn er investeringen gedaan in SMART verlichting en LED-lampen waardoor er nu meer lichtobjecten zijn, terwijl het energieverbruik afneemt. Naast het eigen onderhoud aan de verlichting is ook het onderhoud en beheer in Alblasserdam, Sliedrecht en Zwijndrecht naar tevredenheid van de opdrachtgevers uitgevoerd.

Kerncijfers

Onderstaande cijfers geven het areaal weer per 31 december van het vermelde jaar.

	2015	2016	2017
Lichtobjecten (aantal)	24.875	24.972	25.014
Geïnstalleerd vermogen (Kw)	1.116*	1.091*	1.076*
Energieverbruik (Kwh)	4.579.810*	4.478.870*	4.400.433*

**inclusief sfeer en objectenverlichting*

Beheer en onderhoud van het areaal

Staat van onderhoud van het areaal met betrekking tot verlichting is als volgt:

	2015	2016	2017
Voldoet aan licht-technische richtlijn (%)	97,02	98,32	98,45
Gemiddelde leeftijd lichtmast (jaar)	20,42	20,66	20,44
Gemiddelde leeftijd armatuur (jaar)	9,24	9,20	9,79

Wat zouden we doen in 2017?

- Regulier onderhoud.
- Lichtmasten schilderen.
- Groepsgewijze lampvervanging.
- Storingen (wijklijnmeldingen) behandelen.

Wat hebben we gedaan in 2017?

- Regulier onderhoud is conform planning uitgevoerd (onder andere schoonmaak 125 lichtmasten en testen 425 masten).
- 65 lichtmasten geschilderd.
- 400 stuks lampen vervangen.
- 1.150 lampstoringen opgelost.

Verkeersregelinstallaties (VRI's)

Het doel van de verkeersregelinstallaties is het waarborgen van de bereikbaarheid, het verbeteren van de luchtkwaliteit en het verbeteren van de doorstroming van fiets- en busverkeer. VRI's zijn onderdeel van het wegennetwerk van de gemeente Dordrecht en zijn afgelopen decennia ontwikkeld tot complexe computersystemen. Moderne VRI's zijn tot veel meer in staat dan enkel het aan- en uitschakelen van groene, gele en rode lampen en worden nu gezien als een belangrijk hulpmiddel bij het verbeteren van een veilige doorstroming. Behalve op het Dordtse wegennet spelen deze installaties ook een belangrijke rol bij regionale en aangrenzende rijkswegen. Met het aanschaffen van een aanvullende module in het kwaliteitssysteem en het implementeren van een assetmanagementsysteem, worden de prestaties en de kwaliteit van ieder kruispunt in Dordrecht op een hoger abstractieniveau gemonitord, gemeten en gerapporteerd.

Kerncijfers

Aantal VRI's	Leeftijdsgroep	Categorie	Percentage
26	5jaar <	Uitstekend	55%
11	5 tot 8 jaar	Goed	23%
6	8 tot 12 jaar	Basis	13%
4	12jaar >	Sober	9%
47			100 %

Beheer en onderhoud van het areaal

Op het basisniveau wordt er vanuit gegaan dat de verkeersregelinstallatie 'normaal/sober' wordt onderhouden en dat de regelautomaat na vijftien tot twintig jaar wordt vervangen. Een oudere automaat leidt tot een lager kwaliteitsniveau, vanwege een hogere storingsgevoeligheid en een afnemende beschikbaarheid van reserveonderdelen. Naast het beheer en onderhoud in Dordrecht zelf, vindt ook de regie plaats op 57 VRI's in de regio. Een nieuwe ontwikkeling in het kader van 'Smart City' is de 'intelligente verkeersregelinstallatie'. Deze iVRI's zenden niet alleen data naar voertuigen en fietsers, maar kunnen ook data ontvangen en daarop de regelingen aanpassen. Dit biedt mogelijkheden om sommige verkeersdeelnemers prioriteit te geven boven andere, zoals nood- en hulpdiensten of openbaar vervoer.

Wat zouden we doen in 2017?

- Vervangen VRI's Merwedestraat en Oranjelaan "Project Reconstructie Oranjelaan, Rijksweg – Kamerling Onnesweg en Pieter Zeemanweg.
- Regie onderhoud aan verkeersregelinstallaties.
- Onderhoud binnenstadsafsluiting (pollers).
- Herstel en verhaal van schade aan VRI's.
- VRI-masten schilderen.
- Aanbesteding 1ste lijns onderhoud verkeersregelinstallaties.
- Assetmanagement uitvoeren op de Asset VRI en uitbreiden nieuwe assetmanagementsysteem.
- VRI's aansluiten op cameramanagement systeem (monitoren verkeersstromen).
- Verkeerscomputer en beheersystemen op orde houden.
- Realisatie verkeersregelinstallatie "Smart City" (intelligente verkeersregelautomaten).

Wat hebben we gedaan in 2017?

- Alle VRI's zijn in de reconstructie project Merwedestraat en Oranjelaan zijn vervangen.
- De VRI's aan de Mijlweg en Hugo de Grootlaan zijn opgeleverd.
- Regie op onderhoud, beheer en in stand houden van pollers in de binnenstadsafsluiting is uitgevoerd.
- Onderhoud pollers is uitgevoerd.
- Schades aan VRI's zijn hersteld en verhaald.
- Een gedeelte van de masten is in 2017 geschilderd, de rest zal in 2018 geschilderd worden.
- Aanbesteding 1ste lijns onderhoud vindt plaats in het eerste kwartaal van 2018. De documenten zijn gereed en liggen ter toetsing bij het Servicecentrum Drechtsteden (JKC/inkoopbureau).
- Assetmanagementtraject is in 2017 gestart en wordt in 2018 verder uitgerold.
- De VRI's die onderdeel uit maakten van de reconstructie Merwedestraat zijn aangesloten op de cameramanagement systeem.
- Verkeerscomputer en beheersystemen zijn op orde.
- Verkeersregelinstallatie "Smart City" voorbereid en in 2018 worden de eerste intelligente (iVRI's) op de Mijlweg geplaatst.

Constructies

Onder de noemer 'constructies' vallen bruggen, tunnels en viaducten, dam- en keerwanden, duikers en fontein. Het jaarlijks onderhoud wordt uitgevoerd volgens het onderhoudsplan van het beheersysteem 'KUBIS'. Het groot onderhoud wordt uitgevoerd in het kader van de meerjareninvesteringsplanning.

Kerncijfers

	Aantal		Aantal
Vaste bruggen	261	Fonteinen	10
Beweegbare bruggen	11	Keermuren	75
Constructieve duikers	89	Trappen en hekwerken	501
Tunnels	21	Kunstwerken	114
Viaducten	7	Overig	289
Damwanden	81		

Beheer en onderhoud van het areaal

Het areaal is goed op orde. De staat van onderhoud van het areaal wordt uitgedrukt in een veiligheidsurgentie en een economische urgentie tot onderhoud. Aan elke schade of gebrek van een constructie is daarvoor een urgentiewaarde toegekend in het beheersysteem. Deze urgenties worden weergegeven met een cijfer dat varieert van 1 tot en met 5. Het cijfer 1 geeft aan dat aan de constructie de komende 5 jaar geen onderhoudswerkzaamheden nodig zijn. En het cijfer 5 betekent dat er direct maatregelen moeten worden genomen. Het algemeen gemiddelde op veiligheid blijft in Dordrecht constant op 1,9. En het algemeen gemiddelde van de economische urgentie blijft op 2,1.

Wat zouden we doen in 2017?

- Het in stand houden van de objecten die zijn opgenomen in het beheersysteem KUBIS, alle objecten moeten veilig, heel en schoon zijn.
- Invoering van het nieuwe beheersysteem en assetmanagement.
- Verwijderen van graffiti in tunnels en op bruggen.
- Uitvoeren van groot onderhoud aan diverse constructies:
 - o Vervangen rolbasculebaan en pennenbaan Engelenburgerbrug.
 - o Vervangen van de apparatuur van de Centrale Brugbediening.
 - o Vervangen van enkele wijkbruggen.
 - o Vervangen van enkele houten damwanden.
 - o Voorbereiding voor de vervanging van de Vlijbrug en Baden Powelbrug.
 - o Vervangen van de Wijnbrug.
 - o Conservering tunnel Krispijn.
 - o Conservering Prins Hendrikbrug.
- Schade herstel vandalisme.
- Vervangen verkeersbrug Rijksweg en de brug Noorderelsweg.
- Vernieuwen elektrische installatie Engelenburgerbrug.

Wat hebben we gedaan in 2017?

- De objecten die zijn opgenomen in het beheersysteem KUBIS zijn nagelopen, alle geplande inspectierondes zijn uitgevoerd en alle objecten zijn veilig, heel en schoon.
- Nieuw beheersysteem 'constructies' is aanzienlijk vertraagd, omdat de technische implementatie (ook regionaal) veel complexer blijkt dan was voorzien.
- Gestart met de invoering assetmanagement middels een nieuw beheerplan over een periode van 10 jaar.
- Graffiti in diverse tunnels en op bruggen verwijderd.
- Uitvoeren van groot onderhoud aan diverse constructies:
 - o De feitelijke uitvoering van de rolbasculebaan en pennenbaan Engelenburgerbrug is uitgesteld naar begin 2018 in verband met de werkzaamheden aan de kademuur van de Lange Gelderse kade.
 - o Vervangen van de apparatuur van de Centrale Brugbediening is gereed.
 - o De vervanging van de wijkbrug aan de Noorderelsweg is, mede door vergunningen, vertraagd.
 - o Vernieuwing van de wijkbrug Dubbeldamse weg is vertraagd doordat de benodigde vergunning nog niet is verkregen. Er is een negatief advies van de Welstandscommissie waardoor er nu een nieuw ontwerp wordt gemaakt. Uitvoering start naar verwachting in 2018.
 - o Restauratie gemetselde wijk-heulbrug Smitsweg is gereed.
 - o Conservering tunnel Kilweg gereed.
 - o De tweede serie van twee remmingwerken van de fietsbrug over het Wantij is gereed.
 - o De vervanging van de houten damwanden in de Venuslaan en Noorderelsweg is door het nog niet verkrijgen van de benodigde vergunning uitgesteld naar 2018.
 - o Voorbereiding voor de vervanging van de Vlijbrug en Baden Powelbrug is gestart.
 - o Herstel, c.q. renovatie en vervanging van de Wijnbrug is gestart. Verwachte oplevering in 2018.
 - o Conservering tunnel Krispijn niet noodzakelijk na nadere inspectie.
 - o Conservering Prins Hendrikbrug is uitgesteld in afwachting van het plan aangaande de vernieuwing van de bovenbouw inclusief verbreding.
- Alle schade door vandalisme is middels het reguliere onderhoud hersteld.
- De brug Rijksweg wordt niet vernieuwd in afwachting van de toekomstige gebiedsontwikkelingen in het project 'Dordtse Kil', waarbij het de vraag is of er in de toekomst wel een zware, nieuwe brug nodig is. Bovendien bleek na onderzoek dat de brug aan de Rijksweg deels een monument is, zodat er nu levensduurverlengende maatregelen worden ingepland.
- De vervanging van de brug aan de Noorderelsweg is vertraagd, omdat de benodigde vergunning nog niet is verkregen.

- Aanbesteding en uitvoering vernieuwen elektrische installatie Engelenburgerbrug vinden plaats in 2018 vanwege de koppeling van het project aan de geplande werkzaamheden aan het bewegingswerk van deze brug.

Speelvoorzieningen

Overeenkomstig de nota 'Speelruimtebeleid Dordrecht 2013 – 2022' streeft de gemeente naar een woonomgeving met kwalitatief en kwantitatief goede speelruimte. De speelvoorzieningen zijn bedoeld voor kinderen uit verschillende leeftijdsgroepen. Daarbij wordt gestreefd naar een evenwichtige verdeling van de speelvoorzieningen over de wijken in relatie tot de huidige en toekomstige kinderaantallen.

Kerncijfers

Aantal speelplekken	367
Aantal speeltoestellen	979
Aantal sporttoestellen	285

Beheer en onderhoud van het areaal

De voorzieningen in Dordrecht voldoen aan de wettelijke kaders en zijn in goede staat van onderhoud. Speeltoestellen worden conform de wettelijke veiligheidseisen jaarlijks vier maal geïnspecteerd. De afgelopen jaren is vooral geïnvesteerd in duurzame voorzieningen, waardoor de kwaliteit ook op de lange termijn kan worden geborgd. Hierbij wordt rekening gehouden met de technische noodzaak tot onderhoud of vervanging en de behoefte die er bij bewoners is.

Wat zouden we doen in 2017?

- Regulier onderhoud.
- Onderhoud aan kunstgrasondergronden, valdempende ondergronden en zandondergronden.
- Onderhoud zandbakken (verversen zand).
- Herinrichting van de speelplekken in de Schipbeekstraat, de Lindelaan en het Mina Krüseman-erf.
- Op basis van de veiligheidsinspectie en maatschappelijke ontwikkelingen wordt in januari 2017 een lijst opgemaakt van her in te richten speelplekken.

Wat hebben we gedaan in 2017?

- Regulier onderhoud is uitgevoerd.
- Onderhoud aan de kunstgrasondergronden (valdempende ondergronden), zandondergronden en zandbakken (verversen zand) is uitgevoerd.
- Zand in al de zandbakken is verversd.
- Herinrichting van de speelplekken in de Schipbeekstraat, de Lindelaan en het Mina Krüseman-erf heeft plaatsgevonden.
- Op basis van de veiligheidsinspectie en maatschappelijke ontwikkelingen is januari 2017 een lijst opgesteld van her in te richten speelplekken.

Havens

Het onderhoud van de havenvoorzieningen wordt conform het meerjarenonderhoudsplan 2009–2019 uitgevoerd. Het areaal in het havengebied bestaat onder andere uit kademuren, steenglooingen, steenbestortingen, scheepvaartverkeerstekens, afmeervoorzieningen (steigers, palen, pontons en remmingwerken) en waterbodems.

Kerncijfers

Waterbodems (onderhoudsbaggeren)	ca. 1,2 mln. m2
Kademuren	ca. 5,5 km
Oeverconstructies (steenglooing en bestorting)	ca. 30 km
Steigers	ca. 350 m
Vloepalen	ca. 750 st
Scheepvaartverkeerstekens	ca. 50 st
Watertrappen (staal)	ca. 300 st
Walbolders	ca. 150 st

Beheer en onderhoud van het areaal

Alle havenvoorzieningen in Dordrecht, de historische kades in het bijzonder, worden regelmatig gemeten en geïnspecteerd. Uit deze bewaking is gebleken dat een aantal kades aan het verzakken zijn en scheuren vertonen. 85% van de kademuren is in goede staat, maar 15% is toe aan groot onderhoud of vervanging. Vanwege deze toenemende zorg is gestart om enkele kades zeer grondig te inspecteren en constructief te toetsen. Daaruit bleek dat de stabiliteit en kwaliteit bij verschillende kades extra aandacht nodig heeft. De onderhoudstoestand van het areaal kan als volgt worden weergegeven:

Staat van onderhoud van het areaal

	Op orde
Kademuren	85%
Steenglooingen	90-95%
Steenbestortingen	90%
Scheepvaartverkeerstekens	95%
Afmeervoorzieningen	90%
Waterbodems	95%

Wat zouden we doen in 2017?

- Volgens het inspectie plan kademuren 2015-2020 zullen er risico gestuurde inspecties worden uitgevoerd in volgorde van belangrijkheid aan een aantal kademuren om de risico's van deze kademuren in beeld te brengen.
- Vervangen kademuur aan de Korte Gelderse Kade en de Engelerburgerkade.
- Onderhoud steenglooingen langs het Wantij.
- Aan de hand van de controle peilingen zullen er onderwaterbestortingen worden uitgevoerd aan bodembestorting langs kademuren en onderwatertaluds in de binnenstadhavens.
- Onderhoudsbaggerwerk aan de Westergoot, het Wantij en de Hooikade.
- 10 vloiepalen vervangen in de Voorstraathaven.
- Schilderen van de paalkoppen van vloiepalen in de binnenstad.

Foto: Jeroen Musch

Wat hebben we gedaan in 2017?

- Gestart met de inspecties van de kademuren waarvan de resultaten eerste kwartaal 2019 bekend zijn.
- Werkzaamheden voor vervangen kademuur aan de Korte Gelderse Kade en de Engelerburgerkade zijn gestart en lopen door in 2018. Omdat door de viering van het 400-jarig jubileum van de Dordtse Synode, de werkzaamheden tijdelijk stil moeten worden gelegd, wordt de eindoplevering van het project nu verwacht in 2019.
- Het onderhoud steenglooingen langs het Wantij is na herprioritering van het uitvoeringsplan 2017 vanwege budgettaire redenen doorgeschoven naar 2018.
- In de Bomhaven, Merwekade, Noorderhoofd en Papendrechtse straat is de bodembestorting welke bescherming biedt tegen bodem uitschuring op orde gebracht.
- De genoemde baggerwerkzaamheden zijn uitgevoerd. Tijdens het regulier baggerwerk is voor het project Stadswerven de zuidelijke insteekhaven van de havens gebaggerd. Bovendien is ook het haventje aan de Maasstraat gebaggerd.

- Naar aanleiding van een risico afgewogen herprioritering, zijn niet de vloepalen in de Voorstraathaven vervangen, maar zijn in plaats daarvan een 9-tal vloepalen langs de Merwekade en de Vlijhaven vervangen.
- In de Riedijkshaven (binnenstad) zijn alle 68 vloepalen geschilderd.

Riolering

De wet 'Verankering en bekostiging gemeentelijke watertaken' verplicht gemeenten te beschikken over een verbreed Gemeentelijk RioleringsPlan (GRP). In 2015 is het huidige GRP V (2016-2020) opgesteld en door de raad vastgesteld. Met het Waterschap en de gemeenten Hendrik-Ido-Ambacht en Zwijndrecht wordt samengewerkt om hogere kwaliteit en verminderde kwetsbaarheid te bereiken. De vijf gekozen werkvelden hierbij zijn: vervangingssystematiek riolering, optimaliseren bewaking lozingen riolering, gezamenlijk onderhoud gemalen, gezamenlijke wachtdienst inventarisatie en een meet- en monitoringssysteem.

Kerncijfers

Dordrecht heeft ca. 700 km riolering (vrijverval riolering, persleidingen, duikers).

Beheer en onderhoud van het areaal

Ieder jaar wordt invulling gegeven aan de wettelijke zorgplicht inzake een doelmatige inzameling en transport van afvalwater. Verder moet uitvoering worden gegeven aan het gemeentelijk rioleringsplan. Er zijn hierbij geen onderhoudsachterstanden. Alle noodzakelijke werkzaamheden zijn ingepland of in uitvoering. Het voornaamste risico in relatie tot de staat van onderhoud zijn ingroeiende boomwortels. De steeds extremere weersomstandigheden leiden tot problemen. Hevige regenval kan leiden tot overstroming van gebouwen en meer riooloverstorten en dus meer vervuiling van het oppervlaktewater. Het rioolstelsel is onderzocht op het hydraulisch functioneren. Hierbij is geïnventariseerd of er potentiële knelpunten zijn bij extreme buien. De conclusie is dat het rioolstelsel zodanig robuust is dat er in ieder geval op korte termijn geen acute maatregelen nodig zijn. In 2017 is begonnen aan de aanleg van een bypass systeem dat de volledige capaciteit van hoofdrioolgemaal in geval van nood kan overnemen.

Wat zouden we doen in 2017?

- Rioolvervanging: Voorstraat Oost (140m), Riouwstraat (259m), Krommedijk (32m), Gravensingel (150m), Magnoliastraat (325m), Roland Holst-erf (408m), Assumburg (628m), Van Hallstraat (177m), Erasmuslaan (269m).
- Van binnenuit repareren (relining): Ceramstraat (33m), Laan der VN (64m).
- Deelrenovaties door de gehele stad.
- Reiniging en inspectie: Staart Oost, Sterrenburg gedeeltelijk, Dordtse Hout en hoofdriool.
- Vervanging leidingwerk gemaal Kerkeplaat.
- Vervanging leidingwerk en pomp(en): gemalen Hugo de Grootplein, Kilkade, Kalkhaven / Keizershof, De Vereeniging, Noordendijk, Land van Valk.
- Overig onderhoud: inspectie ont- en beluchters en plaatsen hekwerken (gemaal Robijn), aanpassen elektronische installatie (gemaal Tunnel Laan der VN) en vervangen van de toegangsluiken (gemaal Handelskade).

Wat hebben we gedaan in 2017?

- Rioolvervanging: Voorstraat Oost (140m), Krommedijk (32m), Abraham Kuiperweg e.o. (915m).
- Van binnenuit repareren (relining): Turfsteiger (20m), Hoge Nieuwstraat (182m), Hoge Bakstraat (144m), Voorstraat midden (145m), Rijkssstraatweg (264m), Laan der VN (64m).
- Kleine deelrenovaties in de gehele stad uitgevoerd.
- Reiniging en inspectie tot. 18,2km: Rivierenplein/de Diepen, Bloemenbuurt/Amalia van Solmsstraat, Bankastraat/Reeweg, Pijl e.o.
- Vervanging leidingwerk gemaal Kerkeplaat en pompen is (nog) niet uitgevoerd omdat dit na analyse in het kader van het risico gestuurd onderhoud nog niet noodzakelijk bleek.
- Overig onderhoud: door het ontbreken van de technische noodzaak is de aanpassing van de elektronische installatie tunnel Laan der VN vervallen en zijn de werkzaamheden aan het gemaal Robijn en gemaal Handelskade doorgeschoven in de planning.

3.4 Financiering

De financieringsfunctie van de gemeente Dordrecht dient uitsluitend de publieke taak. Het prudente beleid valt binnen de kaders die zijn gesteld in de [Wet financiering decentrale overheden \(Wet fido\)](#). Centraal in deze wet staan transparantie en risicobeheersing. Om inzicht te geven in de wijze waarop de gemeente dit doet en beeld te geven van de stand van zaken wordt in deze paragraaf ingegaan op de rentecomponenten, het risicobeheer (met name rente- en kredietrisico), de financierings- en schuldpositie, het kasbeheer en de informatievoorziening.

3.4.1 Algemeen

[Het Financieringsstatuut](#) (vastgesteld op 9 december 2014) vormt het kader voor beleid en uitvoering van de treasuryfunctie.

De renteontwikkelingen in 2017 waren in algemeen opzicht redelijk stabiel. Het gehele jaar bewoog de 10-jaars IRS (Interest Rate Swap) zich tussen de 0,6% en 1,0%. Na de zomer is de weg naar een wat structureel hoger niveau ingeslagen, maar in absolute termen is de lange rente nog steeds laag gebleven. De rente op de geldmarkt was als gevolg van de ECB-maatregelen zeer constant.

Onder de huidige marktomstandigheden blijft het uitgangspunt bij het aantrekken van vermogen, de kasgeldlimiet zoveel mogelijk te benutten en kort te financieren.

In 2017 is het vernieuwde [Besluit Begroting en Verantwoording \(BBV\)](#) van kracht geworden. De belangrijkste wijzigingen betreffen de berekening van het renteomslag percentage, de toe te rekenen rente aan grondexploitaties en het toerekenen van rente aan de nieuwe taakvelden. In de volgende paragraaf wordt dit verder uitgewerkt.

3.4.2 Schuldpositie

Leningenportefeuilles

Er worden twee soorten leningenportefeuilles onderscheiden, te weten opgenomen leningen en uitzettingen.

Opgenomen langlopende leningen

Onderstaande tabel geeft inzicht in de mutaties van de totale portefeuille aan opgenomen leningen in 2017.

Bedragen x €1000		
Omschrijving	Bedrag 2017	Gemiddeld percentage
Stand per 1 januari	€ 315.209	3,34%
Nieuwe leningen		
Reguliere aflossingen	€ 12.537-	
Vervroegde aflossingen	€ 1.268-	2,25%
Rente-aanpassing (oud percentage)		
Rente-aanpassing (nieuw percentage)		
Stand per 31 december	€ 301.404	3,36%

Tabel 1 Mutaties leningenportefeuille OG 2017

Toelichting vervroegde aflossingen

Gezien de liquiditeitspositie is gebruik gemaakt van de mogelijkheid om op de lening bij de Triodos bank 10% van de restant hoofdsom (€ 12,7 miljoen) vervroegd af te lossen.

Uitzettingen

Uitzettingen zijn binnen [de Wet fido](#) gedefinieerd als verstrekte geldleningen en beleggingen. De mutaties van de uitzettingenportefeuilles gedurende 2017 kunnen als volgt worden weergegeven:

		Bedragen x €1000
Omschrijving		Bedrag
<u>Verstrekte geldleningen</u>		
Stand per 1 januari 2017	€	35.512
Nieuwe leningen	€	65
Reguliere aflossingen	€	4.155-
Vervroegde aflossingen		
Rente-aanpassing (oud percentage)		
Rente-aanpassing (nieuw percentage)		
Stand per 31 december 2017	€	31.422
<u>Beleggingen</u>		
Stand per 1 januari 2017	€	73.615
Afloop/expiratie	€	14.500-
Herbelegging		
Opgebouwd rendement duurzame belegging	€	1.275
Stand per 31 december 2017	€	60.390
Totaal uitzettingen per 1 januari 2017	€	109.127
Totaal uitzettingen per 31 december 2017	€	91.812

Tabel 2 Mutaties uitzettingen 2017

Toelichting bij afloop/expiratie: in oktober vond de eerste vrijval plaats van de duurzame belegging (inclusief opgebouwd rendement) van € 14,5 miljoen bij Halifax Bank of Scotland. Deze gelden zijn ingezet ter financiering van de aflossingen en de investeringen.

3.4.3 Risicobeheersing

Renterisico

Renterisico's worden binnen [de Wet fido](#) gezien op de korte en op de langere termijn.

Renterisico op de korte schuld: de kasgeldlimiet

Met de kasgeldlimiet is in de Wet fido een norm gesteld voor het maximale bedrag waarmee de gemeente haar financiële bedrijfsvoering met kortlopende middelen (looptijd <1 jaar) mag financieren: 8,5% van het begrotingstotaal. In onderstaande tabel is de benutting van de kasgeldlimiet over 2017 weergegeven.

Bedragen x €1000

1) Berekening kasgeldlimiet 2017:					
Begrotingstotaal (lasten)	490.368				
Wettelijk percentage	8,50%				
Kasgeldlimiet	41.681				
2) Kwartaaluitkomsten kasgeldlimiet 2017:					
	1e kwartaal	2e kwartaal	3e kwartaal	4e kwartaal	
Gem. netto vlottende schuld	40.258	43.028	31.209	36.979	
Kasgeldlimiet	41.681	41.681	41.681	41.681	
Ruimte (+) c.q. overschrijding (-)	1.423	-1.347	10.472	4.702	

Tabel 3 Kasgeldlimiet 2017

De éénmalige overschrijding van de kasgeldlimiet valt binnen de bepaling van de Wet fido, dat maximaal drie achtereenvolgende kwartaaloverschrijdingen zijn toegestaan.

Renterisico op langlopende schuld: de renterisiconorm.

De gemeente loopt renterisico op het moment dat voor aflossingen nieuwe leningen moeten worden aangetrokken (herfinanciering) of als een renteherziening van toepassing is. Om het renterisico te beheersen, is in de Wet fido de renterisiconorm geformuleerd. Het doel van deze norm is het voorkomen van een overmatige afhankelijkheid van het renteniveau in één bepaald jaar, één en ander ter bescherming van de gemeentelijke financiële positie. Met deze norm beoogt de Wet fido een solide financieringswijze bij openbare lichamen.

Uit de volgende tabel blijkt dat de gemeente Dordrecht met haar financiering in 2017 ruim binnen de renterisiconorm is gebleven.

Bedragen x €1000

1) Berekening renterisiconorm 2017:

Begrotingstotaal (lasten)	€	490.368
Wettelijk percentage		20%
Renterisiconorm	€	98.074

2) Toetsing werkelijk renterisico aan norm:

Renteherzieningen	€	-
Aflossingen	€	13.805
Renterisico	€	13.805
Renterisiconorm	€	98.074
Ruimte binnen de norm	€	84.269

Tabel 4 Berekening renterisiconorm 2017

Kredietrisico

Kredietrisicobeheersing richt zich op de kredietwaardigheid (en dus het risicoprofiel) van de tegenpartijen bij financiële transacties. Kredietrisico's komen voor bij uitzettingen (verstekte leningen en beleggingen) en bij verleende garanties.

Kredietrisico op leningen en beleggingen

De gemeente Dordrecht heeft deelnemingen en uitzettingen. Deze zaken staan onder de noemer 'financiële activa' op de balans. De totale boekwaarde aan financiële activa kan als volgt worden gespecificeerd:

Bedragen x €1000

Risicogroep:	boekwaarde per 1-1-2017	boekwaarde per 31-12-2017	% eind 2017
Woningcorporaties	11.513	10.589	11,5%
Financiële instellingen (1)	73.615	60.390	65,8%
Overige instellingen volgens Treasurystatuut/gemeentelijk beleid (2)	23.999	20.833	22,7%
Totaal	109.127	91.812	100,0%

(1) zie specificatie in tabel 6

(2) zie specificatie in tabel 7.

Tabel 5 Specificatie uitzettingen naar risicocategorie 2017

Kredietwaardigheid

In de volgende tabellen wordt de gehele uitzettingenportefeuille naar kredietwaardigheid gespecificeerd. Tabel 6 betreft de uitzettingen bij financiële instellingen, tabel 7 de uitzettingen bij andere lenende partijen.

Bedragen x €1000

Tegenpartij	Jaar aanvang	Jaar afloop	Coupon	Boekwaarde per 31-12-2017	Creditratings ultimo 2017	Opm.
CLN ING Bank/GE Euro Capital	2008	2021	5,600%	€ 11.000	A-/A	
CLN RBS/GE Euro Capital	2008	2018	5,500%	€ 11.000	A/A	
CLN Barclays/GE Euro Capital	2011	2020	3,150%	€ 9.240	A/A	
HBOS/FTSE 4 Good Global 100 inc	2007	2017	4,500%	€ -		
HBOS/FTSE 4 Good Europe 50 inc	2007	2018	4,500%	€ 14.575	A	(1) (2)
UniCredit/Belair Sustainabele Fund	2007	2018	4,500%	€ 14.575	BBB-	(1) (2)
TOTAAL				€ 60.390		

(1) Deze uitzettingen betreffen duurzame garantieproductie via Oyens & Van Eeghen.

(2) De weergegeven boekwaarde betreft de oorspronkelijke inleg van € 10 miljoen nominaal, vermeerderd met € 4.575 miljoen aan opgebouwd rendement dat per einddatum van de belegging ineens zal worden uitgekeerd.

Tabel 6 Specificatie uitzettingen bij financiële instellingen

Bij sommige partijen is na het moment van aankoop, de creditrating verlaagd. De daarmee verband houdende beleggingen mogen volgens [de Wet fido](#) worden gehandhaafd. Deze worden niet tussentijds verkocht.

Bedragen x €1.000

Tegenpartij	31-12-2017
Leningen SVN iz funderingsherstel	€ 11.042
Voorziening leningen SVN iz funderingherstel	€ 37-
Overige langlopende leningen	€ 7.100
Leningen NRF Dordrechts Restauratiefonds	€ 2.243
Selfservice vervanging VOB	€ 189
Leningen SVN Dichterskwartier iz PWV	€ 47
Via SVN verstrekte Startersleningen	€ 111
Via SVN verstrekte leningen woningverbetering	€ 138
Totaal	€ 20.833

Tabel 7 Specificatie uitzettingen bij andere instellingen

Bij langlopende leningen is een belangrijk deel gekoppeld aan doorverstrekte leningen aan Yulius. Yulius is een partner in de zorgketen (onder andere Jeugdzorg/WMO). Er zijn geen betalingsproblemen. Bij recentere renteherzieningen is afgesproken om het rentevoordeel te benutten voor versnelde aflossing. Hierdoor ontstaan wel enige verschillen tussen de gemeentelijke financiering en die van Yulius. Daarnaast is ten tijde van het opstellen van het jaarverslag een raadsvoorstel ingediend waarbij Yulius een deel van haar zekerheden zal verkopen zonder die opbrengst af te lossen, in verband met financiering van vervangende nieuwbouw elders.

Garantierisico

We kennen als gemeente directe borgstellingen en achtervang. Bij directe borgstellingen staat de gemeente jegens geldgevers borg voor de betaling van rente en aflossing op langlopende geldleningen die door lokale organisaties, instellingen of verenigingen zijn aangetrokken die veelal activiteiten verzorgen welke in het verlengde liggen van de gemeentelijke, publieke taak. Achtervang houdt in dat de gemeente, al dan niet samen met het Rijk, een rol speelt in de zekerheidsstructuur van een waarborgfonds, bijvoorbeeld de Stichting Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW). Door deze structuur kunnen instellingen die bij een waarborgfonds zijn aangesloten tegen een lagere rente lenen.

Bedragen x €1.000

Vorm	Bedrag per 1-1-2017	Bedrag per 31-12-2017	% per eind 2017
Directe borgstellingen			
HVC Alkmaar (getrapt via GR Gevudo)	33.938	33.077	4,6%
Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.	7.410	8.465	1,2%
Sportverenigingen en stichtingen	7.047	6.678	0,9%
Overige	192	88	0,0%
	48.587	48.308	6,8%
Achtervang			
WSW (woningcorporaties)	553.359	666.089	93,2%
TOTAAL	601.946	714.397	100,0%

Tabel 8 Specificatie borgstellingen per categorie

Het totaalbedrag aan door het Waarborgfonds Sociale Woningbouw (WSW) geborgde leningen met achtervang van de gemeente Dordrecht bedraagt per eind 2017 € 666,0 miljoen. In werkelijkheid ligt dit bedrag lager omdat een deel van de leningen zogenaamde flexleningen betreft. Dat zijn leningen die naar behoefte worden opgenomen. WSW registreert alleen een maximumbedrag. De toename in 2017 wordt veroorzaakt door nieuw geborgde leningen aan Woonbron. Gezien de zekerheidsstructuur van het WSW is de kans dat er een beroep gedaan wordt op de garantie zeer klein. Bij de achtervangconstructie WSW dienen bij aanspraken van banken, voor zover het WSW zelf onvoldoende geld heeft, de corporaties eerst collectief bij te dragen. Vervolgens kan overgegaan worden tot verkoop/executie van vastgoed. WSW streeft er bij haar toezichtsbeleid naar om het betaalrisico voor gemeenten maximaal 1% te laten zijn. Daarom stellen we het WSW-risico op nihil bij de bepaling van het gemeentelijke weerstandsratio.

Voor de periode van 1 januari 2015 tot 1 januari 2020 heeft de gemeente een achtervangovereenkomst met het WSW gesloten. Deze geldt voor nieuwe financieringen uitsluitend voor de corporaties Woonbron en Trivire. Het garantierisico sportsector wordt jaarlijks beschouwd in het gemeentelijke risico-inventarisatiesysteem. Voor verdere specificatie verwijzen wij naar de staat van gewaarborgde geldleningen; zie bijlage 5 bij dit jaarverslag.

3.4.4 Kasmanagement

Betalingsverkeer

De inrichting van het betalingsverkeer (het beheer van het gemeentelijke rekeningstelsel, het coördineren van de bevoegdheden en het verrichten van feitelijke betalingen) alsmede de saldoregulatie wordt verzorgd vanuit het Servicecentrum Drechtsteden (SCD). De NV Bank Nederlandse Gemeenten is huisbankier van de gemeente Dordrecht. Daarnaast heeft de gemeente betalingsverkeerrelaties met ABN AMRO, ING en Rabobank.

Schatkistbankieren

Met betrekking tot het verplicht schatkistbankieren is het toegestaan dat decentrale overheden een bedrag van 0,75% van het begrotingstotaal buiten de Schatkist houden, het zogenoemde drempelbedrag. Het drempelbedrag mag als *gemiddeld creditbedrag per kwartaal* niet overschreden worden. In onderstaande tabel staat per kwartaal aangegeven wat het gemiddelde positieve banksaldo was.

Hieruit blijkt dat in 2017 het drempelbedrag van € 3,6 miljoen niet overschreden is.

Bedragen x €1000

1) Benutting drempelbedrag Schatkistbankieren 2017:

Begrotingstotaal	€ 490.368
Wettelijk percentage	0,75%
Drempelbedrag	€ 3.678

2) Kwartaaluitkomsten benutting drempelbedrag 2017:

	1e kwartaal	2e kwartaal	3e kwartaal	4e kwartaal
Benutting drempelbedrag	€ 1.219	€ 3.488	€ 1.572	€ 1.173

Tabel 9 Schatkistbankieren

De gemeente heeft in 2017 structureel uitzettingen gehad bij de Schatkist. Dit heeft geen onnodige kosten veroorzaakt door de negatieve rente op de kasgeldleningen.

In het najaar van 2016 heeft het Agentschap van de Generale Thesaurie van het Ministerie van Financiën een enquête uitgezet over het gebruik en ervaringen met schatkistbankieren. De in 2017 gepubliceerde resultaten zullen worden betrokken in de ministeriële beleidsdoorlichting schatkistbankieren die voor 2018 gepland staat. Deze beleidsdoorlichting zal ook worden gebruikt als input voor de evaluatie van de wijziging van de wet Fido van december 2013, waarmee het verplichte schatkistbankieren is ingevoerd.

3.4.5 Renteoverzicht

Op grond van het nieuwe [Besluit Begroting en Verantwoording](#) (BBV) zijn alle rentekosten en rentebaten met ingang van 2017 verantwoord op het taakveld Treasury. In het door de Commissie BBV aanbevolen standaard rente overzicht, zijn enkele regels aan dit overzicht toegevoegd om aansluiting te maken met het totaal van het taakveld Treasury. Onderstaand renteschema geeft inzicht in de rentelasten van externe financiering, het renteresultaat en de wijze van rentetoerekening. De begrote bedragen in deze tabel zijn de ramingen zonder nadere begrotingswijziging, omdat de commissie BBV in de notitie rente 2017 voorschrijft dat de rente aan taakvelden moet zijn gebaseerd op de voorgerecalculeerde gegevens.

Bedragen x €1000

Overzicht rente Begroting 2017	begroting	realisatie	afwijking
a1. De externe rentelasten over de lange financiering	10.447	10.358	89
a2. De externe rentelasten over de korte financiering	0	-187	187
b1. De externe rentebaten	-3.805	-3.669	-136
Totaal door te rekenen externe rente	6.642	6.502	140
c1. De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	-1.468	-1.363	-105
c2. Correctie i.v.m. verwachte afwijking rentepercentage grondexploitaties (jaarlijkse herrekening)	170	0	170
c3. Resultaat projectfinanciering Trivire en Yulius (lasten en baten naar eigen taakveld)	-2	-2	0
Saldo door te rekenen externe rente in renteomslag	5.343	5.138	205
d1. (Bespaarde) rente over eigen vermogen	12.256	12.256	0
d2. Rente over voorzieningen (gewaard. op contante waarde)	0	0	0
De aan taakvelden (programma's incl. overzicht Overhead) toe te rekenen rente	17.599	17.394	205
e1. De werkelijk aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag obv afgerond percentage)	-19.964	-19.261	-703
e2. Stelpost i.v.m. temporisering investeringen	387	0	387
Renteresultaat op het taakveld treasury cf. BBV	-1.978	-1.867	-111
f1. Toegerekende rente aan financiële vaste activa (binnen het taakveld treasury)	591	591	0
f2. Dividenden en winstuitkeringen op taakveld Treasury (buiten renteomslag)	-8.532	-10.806	2.274
Saldo taakveld Treasury	-9.919	-12.083	2.163

Tabel 10 Renteschema

Toelichting:

- Dit zijn de werkelijke rentekosten van de huidige leningenportefeuille. De rente op kasgeldleningen is het gehele jaar negatief geweest.
- Dit onderdeel betreft de rentebaten. Hieronder valt de rente die ontvangen wordt over uit- en doorgeleende gelden, waaronder Trivire, Yulius en leningen in het kader van het stimuleringsfonds volkshuisvesting en monumentenherstel.
- De omvang van de grondexploitaties per 1-1-2017 is iets lager dan verwacht bij de [Begroting 2017](#). Dit is vooral toe te schrijven aan het vervallen van de grondexploitatie Belthurepark (waaraan € 80.000 rente zou worden toegerekend). Het gevolg is dat minder rente vanuit de exploitatie aan de grondexploitaties kan worden toegerekend. Anderzijds ontstaat een voordeel, omdat het rentepercentage dat aan grondexploitaties is toegerekend licht afwijkt van de Begroting 2017. Bij de Begroting 2017 is 1,42% in de grondexploitaties verwerkt. Daarnaast was een stelpost van € 170.000 opgenomen, omdat verwacht werd dat het maximaal toegestane percentage op 1,26% zou uitkomen. Bij deze Jaarstukken 2017 komt de verplichte nacalculatie echter uit op 1,41%, waardoor de stelpost nagenoeg overbodig blijkt te zijn. Het verschil is met name het gevolg van een aangepaste berekeningswijze, waarover bij het opstellen van de Begroting 2017 nog discussie bestond.
- De bespaarde rente over het eigen vermogen is conform begroting verwerkt.
- Aan alle overige activa, die integraal gefinancierd zijn, is een rente van 3% toegerekend. Het bedrag dat kon worden toegerekend is € 700.000 lager, omdat de omvang van gerealiseerde investeringen, door vertragingen, per 1-1-2017 lager is dan aangenomen bij de Begroting 2017. Het betreft diverse soorten investeringen, waaronder strategische verwervingen/gronden (met name Dordtse Kil IV en Amstelveen), vastgoed, onderwijshuisvesting, parkeervoorzieningen en riolen. In de Begroting 2017 was in verband met voorziene vertragingen een stelpost opgenomen van € 387.000, zodat de afwijking beperkt blijft tot zo'n € 317.000. Het gesaldeerd renteresultaat (a t/m e), dat is verwerkt binnen het programma Algemene Dekkingsmiddelen, bedraagt € 111.000 nadelig.
- Naast de renteposten zijn binnen het taakveld Treasury (en het programma Algemene Dekkingsmiddelen) ook de deelnemingen en bijbehorende dividenden opgenomen. Hier is een voordeel ontstaan van € 2 miljoen door een hoger dividend van Eneco (dat bij de [Bestuursrapportage 2017](#) in de Begroting 2017 is verwerkt) en € 250.000 door een hoger dividend van de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG).

3.5 Organisatieontwikkeling en bedrijfsvoering

In deze paragraaf beschrijven we de behaalde resultaten op de voorgenomen activiteiten voor 2017 op het gebied van de organisatieontwikkeling en bedrijfsvoering van de gemeente Dordrecht.

3.5.1 Inleiding

In 2016 hebben we een nieuwe manier van werken omarmd. Per 1 januari 2018 is het de bedoeling beter aan te sluiten bij de energie en de dynamiek die in onze samenleving leeft. Een beweging die van de organisatie en medewerkers een andere invulling vraagt. 2017 was daarmee voor de gemeente Dordrecht op het gebied van organisatieontwikkeling een jaar van verandering.

3.5.2 Organisatieontwikkeling

De transitie die in 2017 vorm heeft gekregen, heeft als doel dat we ons meer richten op netwerken, op het verbinden van partijen en op het mogelijk maken dat goede ideeën van bewoners of partners ook worden uitgevoerd. De buitenwereld hoort daarbij centraal te staan.

Naar een lerende opgabegepaste organisatie

In 2017 heeft de organisatie flinke stappen gezet in het beter aansluiten op onze samenleving. We hebben dit vertaald in hoe we sturen, waarop we sturen, hoe we ons werk organiseren en hoe we van elkaar leren. Een beweging die van organisatie en medewerkers veel vraagt, maar op termijn ook veel oplevert: meer gericht op maatschappelijke opgaven en flexibele en duurzame inzetbaarheid van medewerkers. De opgaven staan centraal in ons werk en iedereen levert hieraan een bijdrage: of dat nu is in een specifieke, tijdelijke opgave of via kerntaken.

Onze sturing sluit daar logischerwijs op aan: sturing op opgaven en sturing op kerntaken. Om dit goed te kunnen doen hebben we de structuur van de organisatie aangepast. Om inhoudelijke focus en strategische sturing te organiseren op de maatschappelijke opgaves zijn portefeuilledirecteuren verantwoordelijk voor opgaven. Samen met opgavemanagers en tal van partners in de stad werken zij aan de realisatie van opgaven. Clustermanagers zijn verantwoordelijk voor het beleid en uitvoering van kerntaken. In 2017 hebben zij gezamenlijk gewerkt aan de inrichting van de nieuwe organisatie die zich kenmerkt door sterke, en daar waar passend zelforganiserende, teams, collectiviteit en wederzijdse afhankelijkheid. Opgaven en kerntaken hangen met elkaar samen en versterken elkaar. Dit vraagt om continue dialoog over de bedoeling, prioriteiten en inzet van mensen en middelen.

Gedurende 2017 is de bedrijfsvoering voorbereid op onze nieuwe manier van sturen en structuur en is nadrukkelijk geïnvesteerd in de lerende organisatie ter ondersteuning van de organisatieontwikkeling. Prioriteiten lagen in 2017 op het inzetten van medewerkers op hun talenten (matching op opdrachten). Zo gaat meer energie stromen voor de stad. Verder is ingezet op teamontwikkeling naar waar mogelijk zelforganiserende teams. Dat vraagt om medewerkers die persoonlijk leiderschap pakken en die weten hoe zij complementair aan elkaar werken aan de ambities van het team en daarmee aan de ambities van onze stad.

Ontwikkelingen in het personeelsbestand

De afgelopen jaren is de omvang van ons ambtelijk apparaat flink geslonken, bijvoorbeeld door de verzelfstandiging van Toezicht. De formatie in 2017 is in vergelijking met 2016 nagenoeg gelijk gebleven, terwijl de bezetting gedaald is. 2017 is het aanloopjaar geweest naar een nieuwe organisatiestructuur. Deze verandering heeft invloed gehad op de formatie-indeling, plaatsing van medewerkers alsmede de verdeling van taken en opgaven. Hierdoor is in 2017 een deel van de vrijgekomen bezetting niet ingevuld. Daarnaast vragen de trends en ontwikkelingen in de maatschappij een steeds flexibelere overheid waardoor een flexibele schil gewenst is. Om die reden is er ruimte in de formatie om hier op te kunnen inspelen.

Inhuur

De gemeente Dordrecht streeft er naar om met eigen personeel in te spelen op opgaven en vraagstukken. Toch komt het voor dat voor een bepaalde opgave of vraag kennis of expertise ontbreekt, waardoor inhuur nodig is. Inhuur is ook nodig wanneer piekmomenten ontstaan. Een voorbeeld is dat voor de zomervakantie bij dienstverlening een stijging is aan paspoortaanvragen. Inhuur van tijdelijk personeel helpt om deze piekmomenten op te vangen en voorkomt leegloop bij vast personeel op rustige momenten. De gemeente Dordrecht hanteert daarom een flexibele schil om zo optimaal mogelijk in te spelen op opgaven, vraagstukken en piekmomenten. Via spelregels, budgettering en periodieke gesprekken met managers wordt sturing gegeven aan de inzet van inhuur. De belangrijkste spelregel is dat we vacatures en klussen eerst intern uitzetten en regionaal uitzetten via de coördinatie van het Drechtstedelijk Mobiliteitsbureau.

Het personeelsbudget van de formatie voor vast personeel was in 2017 € 50,8 miljoen. De werkelijke uitgaven waren € 50,7 miljoen. Van deze uitgaven betrof € 4,7 miljoen inhuur. Dit komt neer op 9%. Per

bedrijfsonderdeel kan dit percentage sterk verschillen. Bij Dienstverlening, de Essenhof en het Dordrechts Museum ligt het percentage hoger (tot 30%). Het betreft voornamelijk veel uitvoerende werkzaamheden, waarbij de uurtarieven nagenoeg gelijk zijn aan de loonkosten van vast personeel. Bij de inhuur bij beleidsafdelingen is meer sprake van specialistische kennis, projectleiding en vervanging, waarbij de kosten vaak (tijdelijk) hoger zijn dan vast personeel.

Formatie	Begroet 2017	Werkelijk 2017	
Salarisbudget	€ 50.785.000	Eigen personeel	€ 45.984.000
		Inhuur op formatie	€ 4.733.000
Totaal	€ 50.785.000		€ 50.717.000

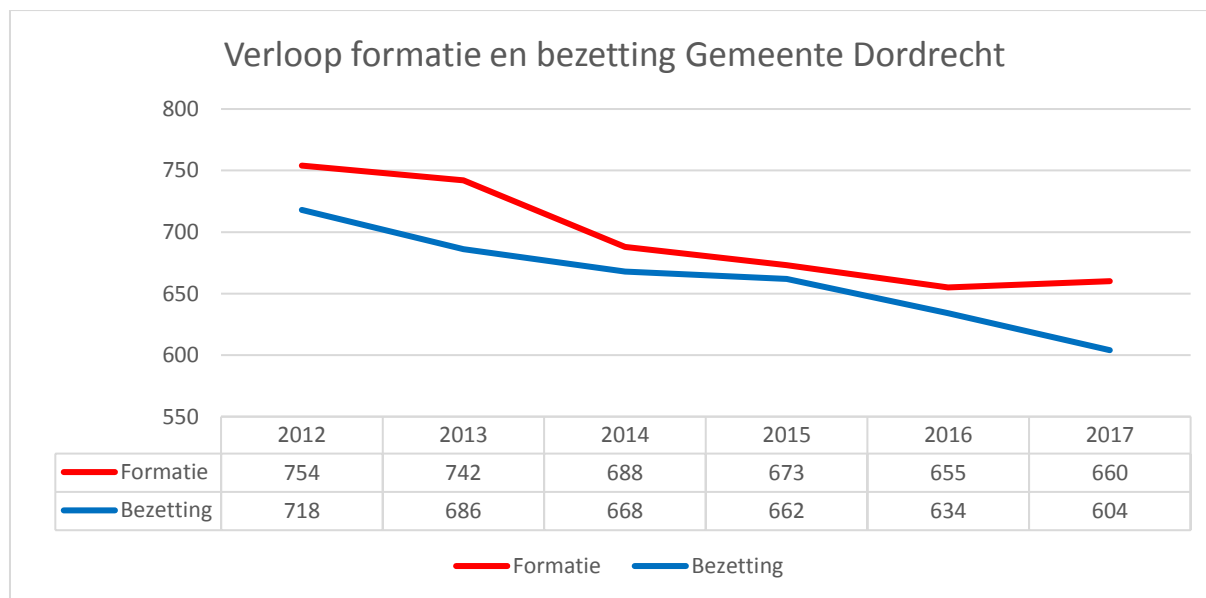
Naast inhuur op gemeentelijke functies is ook ingehuurd voor taken die de gemeente Dordrecht niet zelf uitvoert of kan uitvoeren. De kosten van deze inhuur worden niet uit het personeelsbudget gedekt, maar binnen de programma/projectbegroting:

Soort inhuur	Uitgaven
Inhuur op formatie (zie figuur hierboven)	€ 4.733.000
Specialistische kennis, uitbesteding en projecten	€ 7.282.000
Totaal externe capaciteit	€ 12.015.000

Een aantal taken wordt uitbesteed aan de markt. Voorbeelden zijn toezicht en handhaving en het bemensen van de fietsenstallingen. De gemeente Dordrecht heeft handhaving uitbesteed aan de markt, maar stuurt dit externe personeel wel aan. Daardoor valt het formeel onder inhuur.

Voor grote projecten (bijvoorbeeld Westelijke Dordtse Oever) en ingrijpende veranderingen (bijvoorbeeld de decentralisatie sociaal domein) is tijdelijke capaciteit nodig geweest met specifieke expertise en projectleiding. De dekking voor inhuur is in het project aanwezig in de vorm van een projectbudget.

Het personeelsbestand in cijfers

Stages en traineeships

De gemeente Dordrecht draagt bij aan de ontwikkeling van studenten door stageplaatsen en traineeships aan te bieden. Wij zien het als een maatschappelijke plicht om voor hen ruimte te creëren om kennis en talenten te ontplooien en te ontwikkelen. Op allerlei plaatsen in onze organisatie komen we jong talent tegen dat deze kans geboden wordt.

Stages

De gemeente Dordrecht heeft een stagebureau. Voor de organisatie is het uitnodigend dat voor stages en het proces daaromheen een centraal punt is voor coördinatie en ondersteuning.

De organisatie streeft er in samenwerking met het stagebureau naar dat op jaarbasis 7% van het personeelsbestand uit stagiairs bestaat. Hiermee wordt bedoeld het aantal stagiairs afgezet tegen de bezetting in FTE. In 2017 is dit doel met 15,8% ruimschoots behaald.

Traineeships

De gemeente Dordrecht heeft van maart 2016 tot maart 2017 in samenwerking met andere Drechtsteden een Drechtstedelijk traineeprogramma verzorgd. Binnen de Drechtsteden waren negen trainees actief met verschillende studieachtergronden op verschillende posities. Van de negen trainees waren er vijf werkzaam bij de gemeente Dordrecht.

In september 2017 is wederom in samenwerking met andere Drechtsteden een traineeprogramma gestart. Binnen de Drechtsteden zijn 15 trainees actief met wederom verschillende studieachtergronden op verschillende posities. Van de 15 trainees zijn er zes werkzaam bij de gemeente Dordrecht.

Leiderschap

In 2017 zijn diverse bijeenkomsten georganiseerd waarin leidinggevend met elkaar hebben verkend wat de organisatieontwikkeling betekent en vraagt in termen van leiderschap. Hierin is bewust ook inspiratie 'van buiten' gehaald en is tijd genomen voor reflectie. Een netwerk van leidinggevend is aan de slag gegaan met het opstellen van leidende principes voor ons handelen: 'we werken vanuit de bedoeling'; 'we zeggen ja, tenzij', 'we stellen jou centraal' en 'we praten met, in plaats van over'. Om deze principes verder te brengen in de organisatie is een serious game ontwikkeld, die zowel met gemeentelijke collega's als partners is gespeeld.

Gezondheidsmanagement en ziekteverzuim

De inzet van de verzuimcoach per januari 2016 heeft positieve effecten gehad op de ontwikkeling van het verzuimpercentage in 2017. De daling van het verzuimpercentage in 2016, heeft zich in 2017 voortgezet.

Er is extra inzet gepleegd bij afdelingen met een hoog ziekteverzuim. Gesprekken met zowel leidinggevend en medewerkers gezamenlijk, alsook afzonderlijk over ziekte en verzuim hebben resultaat gehad. Vanuit de gedachte: 'ziek zijn overkomt je, verzuim is een keuze' is getracht het verzuim zoveel mogelijk te beperken. Belangrijke vragen zijn daarbij: Ben je als werknemer nog gemotiveerd? Zit je op de juiste plek of gaan we een andere plek/werkzaamheden zoeken? Alles met als doel te komen tot werkhervatting.

Deze gespreksonderwerpen hebben bijgedragen aan een betere interactie tussen betrokkenen en daarmee ook aan een gezondere bedrijfscultuur. Het resultaat is dat het verzuimpercentage per december 2017 is gedaald naar 4,82%. Daarmee is voor het eerst sinds jaren het streefcijfer van 5% gehaald.

Duurzame inzetbaarheid

In 2017 zijn we in het kader van Duurzame Inzetbaarheid een traject gestart voor de medewerkers met fysiek zware beroepen. Doel is met betrokkenen te zoeken naar een aanpak waarbij iedereen, met name de oudere werknemers, zo lang mogelijk op een vitale en productieve manier zijn werkzaamheden kan blijven doen. Door de gestegen pensioenleeftijd is aandacht voor deze groep van groot belang.

Het werk binnen Dienstverlening Drechtsteden verandert de komende jaren flink. Vanaf 2019 krijgen we bijvoorbeeld te maken met de zogenaamde 'paspoortendip'. Vanaf 2019 komen er gedurende 5 jaren minder inwoners aan de balie voor het verlengen van hun reisdocument. Dit omdat vanaf 2014 een reisdocument 10 jaar geldig is. Een andere ontwikkeling is dat het verder kunnen automatiseren van het administratieve werk op termijn minder arbeidsinzet van medewerkers vraagt. Daarnaast verdwijnen sommige diensten zelfs helemaal bij ons omdat de landelijke overheid voor een andere werkwijze kiest. De klanten die nog wel bij ons langs komen of contact met ons op nemen, hebben meer complexe vragen. Veel antwoorden vinden zij online op onze website maar we blijven natuurlijk nog steeds onze diensten persoonlijk aanbieden voor klanten die vanwege ouderdom, beperking of taalachterstand er via de website niet uitkomen. Om medewerkers goed voor te bereiden op deze aankomende ontwikkelingen zijn we in 2017 gestart met diverse ontwikkel- en mobiliteitsactiviteiten om de organisatie en de medewerkers goed toe te rusten voor de toekomst. Dit ontwikkel- en mobiliteitsprogramma noemen we 'Fit voor de toekomst'. We maken of houden medewerkers 'fit' voor hun huidige functie of trachten een passende herplaatsing te realiseren naar een nieuwe functie, binnen of buiten Dienstverlening Drechtsteden.

3.5.3 Bedrijfsvoering

Onze organisatieontwikkeling kan alleen slagen met een sterke en flexibele bedrijfsvoering die onze organisatie en de ambities van het college maximaal ondersteunt. In 2017 is daarom geïnvesteerd in de verdere standaardisatie en digitalisering van onze bedrijfsvoeringsprocessen. In 2017 is het bedrijfsvoeringsdashboard in gebruik genomen. Ook hebben wij een pilot uitgevoerd met blockchaintechnologie om de interne

verrekeningen binnen de Drechtsteden te automatiseren. Deze pilot is afgerond en succesvol gebleken. In 2018 zijn wij daarom van plan deze proefopstelling voor een onderdeel daadwerkelijk in productie te nemen.

Kleine kwaliteit

De gemeente Dordrecht staat voor een goede dienstverlening aan inwoners en klanten. Daarbij hanteert de gemeente eigen servicenormen. Zo ontvangt iemand die een brief stuurt altijd een ontvangstbevestiging. Vervolgens beantwoordt de gemeente de brief binnen zes weken. Als de gemeente daar niet in slaagt, stelt zij de brievenficheur daarvan tijdig op de hoogte. De gemeente heeft als norm om 90% tijdig af te handelen óf de brievenficheur in te lichten bij het overschrijden van de periode van 6 weken.

	Totaal	Percentage afhandeling binnen servicenormen	Norm
Facturen	25.521	89%	90%
Brieven	1.725	76%	90%
Telefonie	101.292	78%	80%

In 2017 handelde de gemeente 89% van de facturen tijdig af. Deze prestatie is een lichte daling ten opzichte van vorig jaar, waardoor de servicenorm net niet is behaald. Een vaak voorkomende reden waardoor facturen niet tijdig betaald zijn, is omdat de routenummers door de afzender niet vermeld worden. Hierdoor is het niet duidelijk wie intern de factuur dient af te handelen. Ook is voorgekomen dat met de leverancier in overleg wordt getreden over de hoogte van de factuur.

In 2017 behandelde de gemeente 76% van de brieven volgens de norm. Een gelijke score in vergelijking met 2016, maar nog onder de servicenorm van 90%. Een vaak voorkomende reden is dat brieven in het digitaal systeem niet correct de route ingaan, waardoor brieven niet op de juist plek aankomen. Hierdoor ontstaat vertraging totdat de brief wel op de juiste plek aankomt. Ook komt het voor dat brieven niet als 'behandeld' afgemeld worden, terwijl ze feitelijk wel zijn behandeld.

In 2017 handelde de gemeente 78% van de telefoontjes tijdig af. Deze prestatie is een lichte stijging ten opzichte van vorig jaar, maar nog onder de norm van 80%. Belangrijkste verklaring is dat telefoons niet (correct) zijn doorgeschakeld of niet uitgeschakeld staan als medewerkers afwezig zijn. De gemeente handelde 84% van de terugbelnotities binnen een werkdag af.

De servicenormen worden ieder kwartaal besproken met de managers. Gezien de behaalde resultaten in 2017, wordt in overleg bepaald welke acties ondernomen worden om de resultaten te verbeteren.

Klachten

Wanneer iemand ontevreden is over de dienstverlening van een ambtenaar, kan diegene een klacht indienen bij de gemeente. Wordt de klacht niet naar tevredenheid opgelost, dan kan de klager een schriftelijke klacht indienen bij de Nationale Ombudsman.

Er zijn in 2017 92 klachten ingediend bij de gemeente Dordrecht. Dat zijn er 18 meer dan in 2016. Van de 92 klachten waren er 8 nog in behandeling op 1 januari 2018. Van de 84 klachten die in 2017 zijn afgedaan, zijn er 71 binnen de wettelijke termijn van 6 weken afgedaan. Dat is 85% ten opzichte van 80% in 2016. 42 klachten zijn zelfs binnen 2 weken afgedaan. Dat is 50% van de klachten, een flinke toename ten opzichte van vorig jaar (36%). Daar staat tegenover dat 13 klachten niet binnen de wettelijke termijn zijn afgedaan (15%). 27 klachten bleken gegrond, 31 gedeeltelijk gegrond en 25 ongegrond. Over 1 klacht is geen oordeel uitgesproken.

Er zijn in 2017 bij de Nationale Ombudsman 48 klachten ingediend over de gemeente Dordrecht. Aangezien er nog 2 klachten in behandeling waren op 1 januari 2017 heeft de ombudsman 50 klachten over de gemeente Dordrecht behandeld in 2017. Van de 50 klachten zijn er 42 door de ombudsman niet in behandeling genomen. De reden daarvan kan zijn dat de klager zijn klacht eerst bij de gemeente Dordrecht zelf moet indienen of dat er bezwaar of beroep open staat. Ook kan het zijn dat de ombudsman niet bevoegd is om van de klacht kennis te nemen en soms is de klacht onduidelijk. Van de 8 behandelde klachten is er 1 afgesloten met een onderzoek.

Dit onderzoek had betrekking op de klacht dat de gemeente Dordrecht bij inschrijving van de klager op zijn nieuwe adres hem niet had meegedeeld dat er nog andere personen op dat adres stonden ingeschreven. De aanbevelingen van de ombudsman hebben ertoe geleid dat het protocol bij adresinschrijvingen is aangepast. Alle personen die op een bepaald adres staan ingeschreven worden nu geïnformeerd als er een wijziging in de inschrijving op dat adres plaatsvindt.

2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
41	37	65	59	47	74	92

Bezwaarschriften

Een indicatie voor de kwaliteit van de dienstverlening is het aantal (gehonoreerde) bezwaarschriften dat de gemeente ontvangt. De meeste bezwaarschriften, in absolute aantallen, zijn gericht tegen de gemeentelijke belastingen, in het bijzonder de hoogte van de getaxeerde WOZ-waarde (van belang voor onder andere de onroerende-zaakbelastingen) en de parkeerboetes (een naheffing van parkeerbelasting).

	Aantal aanslagen	Bezwaarschriften	Gehonoreerd
WOZ-OZB	58.213	481 (0,8%)	234
Hondenbelasting	6.556	33 (0,5%)	19
Rioolrecht kleinverbruik	55.585	106 (0,2%)	63
Rioolheffing eigenaren	58.188	44 (0,1%)	37
Afvalstoffenheffing	56.523	105 (0,2%)	71
Parkeerbelasting	14.051	1.578 (12,4%)	813

Procentueel gezien wordt het meest bezwaar gemaakt tegen de naheffingen parkeerbelasting. Van alle ingediende bezwaren wordt ongeveer de helft gehonoreerd. Dat is in lijn met voorgaande jaren.

Overige bezwaarschriften

Sinds 1 oktober 2013 wordt er onderscheid gemaakt in de behandeling van bezwaren, waarbij ofwel ambtelijk wordt gehoord, ofwel door de onafhankelijke bezwarencommissie. In 2017 zijn 121 bezwaarschriften ontvangen. Het betrof 23 bezwaren tegen omgevingsvergunningen, 23 bezwaren tegen besluiten in het kader van de Parkeerverordening, 22 bezwaren tegen besluiten in het kader van de Huisvestingsverordening, 15 bezwaren tegen afwijzingsbesluiten ten aanzien van vergoeding kosten bloedtest PFOA, 7 bezwaren tegen handhavingsbesluiten, 7 bezwaren tegen besluiten in het kader van de Wob, 6 bezwaren tegen subsidiebesluiten, 6 bezwaren tegen besluiten in het kader van leerlingenvervoer, 5 bezwaren tegen besluiten in het kader van de Basisregistratie Personen, 3 bezwaren tegen het verwijderen van een fiets, 3 bezwaren tegen verkeersbesluiten en 1 bezwaar tegen besluiten in het kader van de Havenverordening. In 51 gevallen heeft informeel overleg plaatsgevonden. Dat heeft in 43 gevallen geleid tot een intrekking van het bezwaarschrift. Er zijn 67 bezwaren formeel behandeld. Van het restant (11) zijn er 3 bezwaren buiten behandeling gesteld en 8 bezwaren ingetrokken. Het percentage informele overleggen is 42,15% waarvan uiteindelijk 84,31% wordt ingetrokken. Van de beslissingen op bezwaar zijn er 16 (kennelijk) niet ontvankelijk verklaard, 41 ongegrond en 9 gegrond verklaard. Verder is 1 bezwaar ontvankelijk verklaard op andere gronden. Voor de bezwaarschriften die formeel behandeld zijn geldt een beslistermijn van 6 weken, met de mogelijkheid van 6 weken verdagen, behoudens opschorttermijnen. Van de formeel behandelde bezwaarschriften (67) zijn er 51 tijdig afgehandeld en 16 niet tijdig. Het percentage tijdig beslist is derhalve 76,12%. Het aantal daaruit voortvloeiende beroepschriften betreft 4 beroepszaken en 1 beroepszaak waartegen eveneens hoger beroep is ingediend.

Regionale samenwerking

De gemeente Dordrecht voert haar taken uit op verschillende schaalniveaus (lokaal, Drechtsteden, Zuid-Holland Zuid) in een diversiteit aan structuren met wisselende samenwerkingspartners. De intensiteit van de samenwerking varieert van lokaal naar meervoudig lokaal, verlengd lokaal bestuur tot verlegd lokaal bestuur. Dit betreft zowel taken in het ruimtelijk-economisch als het sociaal domein. Rond sommige taken is de samenwerking en het schaalniveau door de wetgever bepaald (onder andere Veiligheidsregio), bij andere taken kiezen we op vrijwillige basis voor de samenwerking (bijvoorbeeld Drechtsteden).

Inmiddels verloopt meer dan de helft van de Dordtse uitgaven via Gemeenschappelijke regelingen. Vanwege een aantal ontwikkelingen op het schaalniveau van zowel Zuid-Holland Zuid als de Drechtsteden, gekoppeld aan de behoefte aan meer slagkracht en de daarvoor nodige integrale sturing is een strategische heroriëntatie voorbereid op onze regionale samenwerking. Dit betreft dus de samenwerking vanuit de gemeente Dordrecht en de andere Drechtstedengemeenten met elkaar en binnen de grootste Gemeenschappelijke Regelingen (GRD, GR OZHZ, GR VRZHZ en GR DG&J) in onderlinge samenhang.

Op 8 september 2017 vond een conferentie plaats over de toekomst van de regionale samenwerking, alwaar de Drechtstedencolleges consensus bereikten over het uitvoeren van een gezamenlijk onderzoek naar de sturingsrelaties in het regionaal complex op schaal van Zuid-Holland Zuid en de Drechtsteden. Op basis van een gedragen onderzoeksvraag is bureau Berenschot gevraagd om een oordeel/advies te geven over onze regionale samenwerkingspraktijk. Kernvraag is of wij de maatschappelijke effecten die wij als gemeenten wensen te behalen via de regionale samenwerkingsverbanden weten te bereiken en of de gekozen constructen hierbij doelmatig en doeltreffend zijn ingericht. De gemeente Dordrecht acteert als opdrachtgever voor het onderzoek. Het onderzoek is begeleid door een coördinatiegroep bestaande uit de burgemeesters van de Drechtsteden gemeenten. Het eindrapport is begin 2018 opgeleverd ([zie RIS-dossier 2128864](#)), zodat het trekken van politiek bestuurlijke conclusies meegenomen kan worden bij de aanstaande raadswisselingen.

Toetreding gemeente Hardinxveld-Giessendam

In 2017 is de toetreding van de gemeente Hardinxveld-Giessendam tot de gemeenschappelijke regeling Drechtsteden verder voorbereid. Per 1 januari 2018 is de gemeente Hardinxveld-Giessendam volwaardig lid geworden van de Drechtsteden.

ICT strategie

In de afgelopen jaren is een stevig ICT fundament gerealiseerd, waarbij onze ICT infrastructuur vernieuwd is en de ICT dienstverlening van het SCD verbeterd is. We zijn echter de afgelopen periode maar beperkt in staat geweest om de veelheid aan ontwikkelingen op het gebied van de ICT op een voor de gemeente Dordrecht passende wijze, te implementeren. De ICT is daardoor vaker een remmende factor geweest, dan dat het de gemeente Dordrecht heeft geholpen in het realiseren van haar ambities. Daarom staan we op het punt een fundamentele heroriëntatie te maken op onze ICT strategie. Niet langer alles in eigen beheer in eigen rekencentra uitvoeren, maar (deels) uitbesteden. Wij zijn voornemens deze strategie in de loop van 2018 concreet uit te werken.

Onze inhoudelijke ICT speerpunten van 2017 komen voort uit de Digitale Agenda 2020. Om deze ambitie waar te maken hebben wij verder gewerkt aan het uniformeren van processen en het verstevigen van systemen. Denk hierbij aan de invoering van het BOA-registratiesysteem, het regionaal uniformeren van het subsidieproces en het proces 'meldingen openbare ruimte'. In 2017 is ook ons vernieuwde intranet in gebruik genomen met als doel het delen van informatie en de onderlinge communicatie te verbeteren.

Daarnaast is de invoering van het Klant-Zaak-Archief-Systeem een zeer belangrijke ontwikkeling. Dit project zorgt er voor dat de kwaliteit van ons archief op het door de wet vereiste niveau worden gebracht en onze digitale dienstverlening een kwaliteitsimpuls krijgt. Het gaat hier om een complex regionaal project. Met een opdracht om het huidige Klant-Zaak-Archief-Systeem om te zetten naar één regionale uniforme oplossing per proces. Dit uniformeren en passend maken aan de lokale werkwijze kost veel tijd. Wij hebben geconstateerd dat de manier waarop dit systeem regionaal wordt ingevoerd een zeer lange doorlooptijd kent. Hierom is eind 2017 besloten de invoeringsstrategie te herijken en de invoering tijdelijk stop te zetten. Wij zullen begin 2018 een besluit nemen over het vervolgtraject. Waarbij wij inzetten op een volledige invoering in 2018.

Datagestuurd werken

Voor de gemeente Dordrecht is datagestuurd werken de afgelopen jaren een belangrijke ambitie geweest. Om dit waar te maken hebben we veel experimenten uitgevoerd en is er vorig jaar aanvullende capaciteit gecreëerd. Dit team heeft samen met de lijnorganisatie opgetrokken om het bewustzijn binnen onze organisatie te vergroten. Er zijn diverse dashboards ontwikkeld en er is veel tijd gestoken in het realiseren van procesmatige en technische (ICT) randvoorwaarden.

Deze aanpak heeft gewerkt. We komen steeds meer in een situatie waar datagestuurd werken niet alleen experimenteel wordt ingezet, maar wordt beschouwd als volwaardig hulp- of sturingsmiddel. Om deze omslag verder vorm te kunnen geven, is borging van datagestuurd werken nodig. We zullen afspraken moeten gaan maken over het beheer. We gaan de organisatie helpen om met de dashboards te leren werken en de kansen van datagestuurd werken te leren herkennen. Ook zullen we 'gegevensmanagement' in gaan richten om ervoor te zorgen dat alle data beschikbaar is, de datakwaliteit wordt verhoogd en we data kunnen delen.

Informatiebeveiliging en privacy

Met de voortschrijdende digitalisering van de maatschappij neemt het belang van informatiebeveiliging in rap tempo toe. In de resolutie informatieveiligheid hebben alle gemeenten afgesproken aan de slag te gaan met de Baseline Informatiebeveiliging Nederlandse Gemeenten (BIG). De gemeente Dordrecht en haar regionale partners zijn sindsdien bezig om de randvoorwaarden voor informatiebeveiliging in te voeren. In 2015 hebben wij het informatiebeveiligingsbeleid vastgesteld. Het privacy beleid hebben wij in 2017 in concept opgesteld. We zullen dit beleid in het eerste kwartaal 2018 vaststellen.

Rekenkameronderzoek

In 2017 heeft de Rekenkamer een onderzoek uitgevoerd naar informatiebeveiliging. Dit onderzoek heeft onder andere een aantal kwetsbaarheden in de techniek aan het licht gebracht. De maatregelen die nodig waren om de meest kritische kwetsbaarheden op te lossen zijn in 2017 doorgevoerd om beveiligingsincidenten te voorkomen. Daarnaast is een groot aantal van de overige punten ook in 2017 opgelost. Eind 2017 is ongeveer 90% van de geconstateerde kwetsbaarheden verholpen. Wij werken er hard aan om de overige kwetsbaarheden zo snel mogelijk op te lossen en zullen dit voor de zomer 2018 afronden. De Auditcommissie heeft van dit onderwerp één van hun speerpunten gemaakt waardoor het gesprek met de raad regelmatig plaatsvindt.

I-bewustzijn

Het vergroten van de informatieveiligheid begint bij het onderkennen van kansen en risico's door alle medewerkers die werken met informatie. De iBewustzijns campagne geeft vorm aan dit onderdeel van informatiebeveiliging. Eind 2016 is als onderdeel van deze e-learning een module over phishing-e-mails toegevoegd. Daarmee maken wij onze medewerkers meer bewust en weerbaarder voor de risico's van deze ongewenste e-mails. Het volgen van deze module heeft tot aantoonbaar minder risicovolgedrag geleid. De spear-phishingtest in het onderzoek van de rekenkamercommissie bevestigd eveneens het belang en de effectiviteit van deze campagne. Wij hebben het voornemen deze campagne in 2018 voort te zetten. En zullen, op basis van een evaluatie in het eerste kwartaal van 2018, bezien hoe wij deze bewustwordingscampagne verder kunnen versterken en integreren met ons regulier opleidingsaanbod.

Registratie en melding van informatiebeveiligingsincidenten en datalekken

Sinds 2015 worden alle gemelde informatiebeveiligingsincidenten, binnen de reguliere registratieprocessen van het Serviceloket geregistreerd. Sinds de ingang van de Meldplicht Datalekken worden per 1 januari 2016 alle informatiebeveiligingsincidenten tevens getoetst of er sprake kan zijn/is van een eventueel datalek. Een mogelijk datalek wordt nader onderzocht en de resultaten worden in de incidentmelding geregistreerd. In het geval van een (vermoed) datalek wordt dit door SCD-JKC binnen de verplichte 72 uur gemeld bij de Autoriteit Persoonsgegevens. In 2017 zijn er binnen de gemeente Dordrecht 3 datalekken gemeld.

ENSIA

De Eenduidige Normatiek Single Information Audit (ENSIA) is per 1 juli 2017 van start gegaan. Dit betreft de inhoudelijke verantwoording van het college, over de status van de invoering van de BIG, richting de ministeries voor 31 december 2017. Alle antwoorden op de vragenlijsten in de landelijke ENSIA-tool zijn tijdig door de ENSIA-coördinator ingeleverd. De ambtelijke/bestuurlijke verantwoording richting de raad per 15 juli 2018 dient te gebeuren op basis van een interne controle verklaring. Deze verklaring dient door het college te zijn ondertekend en te zijn getoetst door een onafhankelijke IT-auditor. De voorbereidingen hiervoor door de ENSIA-coördinator worden momenteel getroffen.

Huisvesting

Eind 2017 hebben we de interne verhuizing op het Stadskantoor afgerond. Verder zijn er, naast klein onderhoud, maatregelen genomen om de akoestiek te verbeteren.

We zijn terughoudend met het uitvoeren van groot onderhoud vanwege de mogelijke verplaatsing van het Stadskantoor. In de eerste helft van 2017 hebben we, parallel aan het traject rondom de herontwikkeling van de Spuiboulevard e.o., een huisvestingsconcept opgesteld. Dit concept is eind september vastgesteld door de raad.

Eén van onze ambities is om van het nieuwe Stadskantoor een echt huis van de stad te maken. In 2017 hebben we met Bibliotheek Aanzet, Dordrecht Marketing, Dordt Onderneemt, Sociale Dienst Drechtsteden en VVV Zuid-Holland Zuid verkend hoe we elkaars dienstverlening kunnen versterken. In het verlengde daarvan hebben we verkend wat de meerwaarde is van gezamenlijke huisvesting.

Deze verkenning moet in de eerste helft van 2018 leiden tot besluitvorming over gezamenlijke huisvesting. Op basis daarvan schrijven we een functioneel programma van eisen dat leidend is bij een aanbesteding. Parallel daaraan bepalen we ten aanzien van het ontwerp en de bouw welk type aanbesteding/samenwerking het beste past bij onze eisen en wensen.

3.6 Verbonden Partijen

3.6.1 Inleiding

De gemeente gaat de verbintenis aan met anderen in en buiten de stad om haar doelen te realiseren en processen tot uitvoer te brengen. Rond sommige taken is de samenwerking en het schaalniveau door de wetgever bepaald (onder andere Veiligheidsregio), bij andere taken kiezen we op vrijwillige basis voor de samenwerking (bijvoorbeeld Drechtsteden).

We spreken van een verbonden partij als de gekozen vorm van samenwerking leidt tot een rechtspersoon waarin de gemeente een bestuurlijk én financieel belang heeft. Bestuurlijk belang is zeggenschap, ofwel via vertegenwoordiging in het bestuur ofwel via stemrecht. Financieel belang is het ter beschikking stellen van een bedrag dat niet verhaalbaar is indien de verbonden partij failliet gaat, ofwel waarvoor aansprakelijkheid bestaat indien de verbonden partij haar verplichtingen niet nakomt. Hieronder vallen ook de ontvangst van baten uit beleggingsdeelnemingen, leningen of werkkapitaal verstrekken, garant staan en/of grondbezit dat in de verbonden partij is ingebracht.

Als sprake is van een andere vorm van verbondenheid, bijvoorbeeld strategisch bestuurlijk (zoals Zuidvleugel) of financieel via een subsidierelatie, is de organisatie wel een maatschappelijke samenwerkingspartner, maar *geen* verbonden partij. Want zelfs als een wethouder lid is van het bestuur van de gesubsidieerde organisatie is geen sprake van een financieel belang als de gemeente bij een faillissement niet aansprakelijk is voor de schulden van de organisatie.

Deelname aan sommige verbonden partijen is bij wet verplicht, andere zijn we vrijwillig aangegaan. Ook de aard van de verbonden partij verschilt. Soms is sprake van strategische samenwerking om beleid te realiseren, soms is de samenwerking meer van operationele aard omdat een verbonden partij uitvoeringstaken voor de deelnemende gemeenten doet en soms is sprake van een combinatie. De [Nota Verbonden Partijen](#) (2014) biedt een kader voor deelname aan, het oprichten van en het

sturen op verbonden partijen, vooral gemeenschappelijke regelingen. Het doel is te komen tot verbonden partijen die maximaal bijdragen aan de lokale bestuurlijke ambities met minimale risico's zodat de gemeentelijke doelen zo effectief en efficiënt mogelijk worden gerealiseerd. De rollen van de raad, het college en het ambtelijk apparaat in relatie tot de verbonden partijen zijn eveneens beschreven in de Nota Verbonden Partijen.

Uiteraard hebben verbonden partijen ook een eigen verantwoordelijkheid. Ze moeten rechtmatig opereren, adequaat reageren op nieuwe ontwikkelingen en transparant zijn in de informatievoorziening. Ze dienen kansen en bedreigingen tijdig te signaleren en hier met risicomanagement op te sturen. Vanwege de vaak aanmerkelijke bestuurlijke, beleidsmatige en financiële belangen is inzicht in en effectieve sturing op deze verbonden partijen gewenst. Zo wil de gemeente bereiken dat de verbonden partij de overeengekomen opdracht realiseert binnen de daarover afgesproken beleidsinhoudelijke en financiële kaders. Daarom beschouwen we in deze paragraaf de verbonden partijen van de gemeente.

3.6.2 Overzicht verbonden partijen

Dordrecht participeert momenteel in 17 verbonden partijen. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen deelnemingen door de gemeente in publiekrechtelijke samenwerkingsorganisaties (gemeenschappelijke regelingen), privaatrechtelijke samenwerkingsorganisaties (NV's, BV's, stichtingen, et cetera) en publiek-private samenwerkingsorganisaties (PPS-constructies). In de volgende tabel ziet u de verbonden partijen van de gemeente Dordrecht en in welke programma's hun rol tot uitdrukking komt.

Naam verbonden partij	Vestigingsplaats	Soort	Verbonden aan programma
Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD)			
	Dordrecht	GR	1. Veiligheid 2. Leefbaarheid & Stedelijk Beheer 4. Werk & Inkomen 5. Economie, Sport & Cultuur 6. Milieu & Duurzaamheid 7. Zorg & Ondersteuning 8. Verkeer & Vervoer 11. Bestuur & Samenwerking 12. Algemene Dekkingsmiddelen
Gemeenschappelijke regeling Dienst Gezondheid en Jeugd Zuid-Holland Zuid (GR DG&J ZHZ)			
	Dordrecht	GR	1. Veiligheid 3. Jeugd & Onderwijs 7. Zorg & Ondersteuning
Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ)			
	Dordrecht	GR	1. Veiligheid 2. Leefbaarheid & Stedelijk Beheer 6. Milieu & Duurzaamheid 9. Ruimtelijke Ordening & Wonen 10. Dienstverlening
Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid (GR VR ZHZ)			
	Dordrecht	GR	1. Veiligheid 6. Milieu & Duurzaamheid
Gemeenschappelijke regeling Sociale Werkvoorziening Drechtsteden (Drechtwerk)			
	Dordrecht	GR	2. Leefbaarheid & Stedelijk Beheer 4. Werk & Inkomen
ROM-D: Holding Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden NV			
	Dordrecht	NV	5. Economie, Sport & Cultuur
Gemeenschappelijke regeling Wegschap Tunnel Dordtse Kil			
	Dordrecht	GR	2. Leefbaarheid & Stedelijk Beheer 8. Verkeer & Vervoer
Gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch			
	's-Hertogenbosch	GR	5. Economie, Sport & Cultuur 6. Milieu & Duurzaamheid 9. Ruimtelijke Ordening & Wonen
B.V. Gemeenschappelijk Bezit Evides			
	Rotterdam	BV	12. Algemene Dekkingsmiddelen
Eneco Groep NV			
	Rotterdam	NV	6. Milieu & Duurzaamheid 12. Algemene Dekkingsmiddelen
Stedin Holding NV			
	Rotterdam	NV	6. Milieu & Duurzaamheid 12. Algemene Dekkingsmiddelen
Bank Nederlandse Gemeenten NV			
	Den Haag	NV	12. Algemene Dekkingsmiddelen
Stichting Administratiekantoor Breedband Drechtsteden			
	Dordrecht	Stichting	5. Economie, Sport & Cultuur
Energie Coöperatie Dordrecht (ECD)			
	Dordrecht	Coöperatie	6. Milieu & Duurzaamheid 9. Ruimtelijke Ordening & Wonen 11. Bestuur & Samenwerking

3.6.3 Beleidsinformatie verbonden partijen

Actuele ontwikkelingen algemeen

Als we boven de verbonden partijen gaan hangen en kijken naar trends en ontwikkelingen dan valt onder andere het volgende waar te nemen:

- De budgetten behorend bij de decentralisatie van het sociale domein staan onder druk. Het beroep op het sociale domein is groot en de transformaties bij gemeenten en zorgaanbieders moeten (financieel) hun vruchten nog afwerpen.
- Omgevingsfactoren zijn van invloed op ontwikkelingen en het toekomstperspectief van verbonden partijen. Daarbij valt te denken aan de bestuurlijke veranderingen op de flanken, subregio Hoeksche Waard en Alblasserwaard-Vijfheerenlanden – waaronder de toetreding van Hardinxveld-Giessendam tot de regio Drechtsteden – en veranderende wetgeving zoals de Omgevingswet.
- Inmiddels verloopt meer dan de helft van de Dordtse uitgaven via gemeenschappelijke regelingen.
- Taken en maatschappelijke doelen van gemeenten kunnen in de loop der tijd veranderen zoals ook verbonden partijen zelf evolueren. Het is goed om dan na te gaan of schaalniveau, organisatie en governance nog aansluiten bij de te realiseren maatschappelijke opgaven.

Door deze ontwikkelingen, gekoppeld aan de behoefte aan meer slagkracht en integrale sturing, groeide de behoefte aan strategische heroriëntatie van onze regionale samenwerking. Dit is in 2017 aanleiding geweest voor Dordrecht om opdracht te verstrekken aan Bureau Berenschot om onderzoek te doen naar de regionale samenwerking. Kernvraag is of wij de maatschappelijke effecten die wij als gemeenten wensen te behalen via de regionale samenwerkingsverbanden weten te bereiken en of de gekozen constructen hierbij doelmatig en doeltreffend zijn ingericht. In februari 2018 is het onderzoeksrapport '[Verstandig Versterken](#)' verschenen. Met de uitkomsten gaan de Drechtstedengemeenten in 2018 aan de slag.

Actuele ontwikkelingen verbonden partijen

Onderstaand ziet u per verbonden partij de algemene basisgegevens en leest u wat de belangrijkste (mutaties in de) ontwikkelingen en risico's bij die verbonden partij zijn. Voor zover relevant geven we een terugblik op 2017, maar hoofdzakelijk zoomen we in op de actuele ontwikkelingen.

Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD)

Onderdelen	• Bureau Drechtsteden, beleid en staf, regiogriffie en CIO (BD) • Sociale Dienst Drechtsteden (SDD) • Servicecentrum Drechtsteden (SCD) • Ingenieursbureau Drechtsteden (IBD) • Onderzoekscentrum Drechtsteden (OCD) • Gemeentebelastingen en Basisinformatie Drechtsteden (GBD)
Website	• www.drechtsteden.nl • www.socialedienstdrechtsteden.nl • www.servicecentrumdrechtsteden.nl • www.ingenieursbureaudrechtsteden.nl • www.onderzoekcentrumdrechtsteden.nl • www.drechtsteden.nl/gb
Vertegenwoordiging Dordrecht	• Dhr. A.W. Kolff (voorzitter Drechttraad en Drechtstedenbestuur) • Dhr. P.J. Heijkoop (lid Drechtstedenbestuur) • Mw. C.M.L. Lambrechts (lid Drechtstedenbestuur)
Openbaar of gemeentelijk belang	De GRD heeft tot doel draagvlak te creëren voor een evenwichtige ontwikkeling van het gebied. Hiertoe behartigt de GRD de gemeenschappelijke regionale belangen op de terreinen (a) economie en bereikbaarheid, (b) fysiek, (c) sociaal, (d) bestuurlijke ontwikkeling en grotestedenbeleid, (e) staf- en ondersteunende diensten en de bedrijfsvoering en (f) beleidsonderzoek. Daarnaast heeft de GRD als doelstelling om zorg te dragen voor de efficiënte en effectieve heffing en invordering van belastingen en de uitvoering van de WOZ. Daarnaast heeft de Drechttraad voor de GRD drie ambities geformuleerd: • versterken van onze economie: kracht, op duurzame wijze. • aantrekkelijker maken van ons gebied. • zorg en (zelf)redzaamheid van onze inwoners.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 • In juli 2017 is de 'Groeiaagenda 2030: Goed Leven in de Drechtsteden' aangeboden aan de provincie Zuid-Holland en gedeeld met de Drechttraad. • In het laatste half jaar van 2017 is het aantal inwoners met een bijstandsuitkering gestaag gedaald. De regio Drechtsteden behoort tot de grootste dalers in Nederland. • De voorbereidingen voor toetreding van de gemeente Hardinxveld-Giessendam hebben ertoe geleid dat volgens planning en binnen budget Hardinxveld-Giessendam op 1 januari 2018 kon toetreden.

- De IBD taakstelling opgelegd door de gemeente Dordrecht is met ingang van 2017 niet meer aan de orde door organisatorische aanpassingen en wijzigingen in de bedrijfsvoering bij het IBD.
- Samen met de GR Drechtwerk heeft de SDD voorbereidingen getroffen om en aan de slag gegaan met de inrichting van een BV om detachingsactiviteiten in onder te brengen.

Relevante actuele ontwikkelingen

- Er is een nieuwe Drechtraad gevormd die nog een raadsprogramma gaat opstellen. De nieuwe Drechtraad kan het regionaal Meerjarenprogramma (rMJP) wijzigingen vanaf de jaarschijf 2018.
- Met ingang van 2018 is naast Dordrecht en Zwijndrecht de gemeente Hardinxveld-Giessendam mede risicodragend eigenaar geworden van het IBD.
- In het Interbestuurlijk programma (IBP) heeft de VNG met het Rijk afspraken gemaakt over het oplossen van de problemen die in het sociaal domein zijn ontstaan rond de brede koppeling van de algemene uitkering aan de totale rijksuitgaven en de overheveling van integratieuitkeringen Sociaal domein naar de algemene uitkering/accres. Deze ontwikkelingen vragen niet alleen om herijking van financiële kaderstelling, maar juist ook om een (bestuurlijke) inhoudelijke discussie om tot oplossingen te komen (van de tekorten) in het sociaal domein. Deze discussie moet tijdig gevoerd worden om tot afspraken en kaders te komen voor de P&C cyclus 2020.
- Beleidsmatig staat 2018 in het teken van nieuw beleid op het gebied van de WMO en participatie. Hier wordt intensief op samengewerkt door de SDD en de afzonderlijke gemeenten. De verwachting is dat een deel van de participatieplekken die nu via de SDD zijn georganiseerd straks vanuit de afzonderlijke gemeenten worden georganiseerd. Dit betekent dat deze taak deels verdwijnt bij de SDD.

Risico's

(Veranderingen) in actuele risico's

- Bij de jaarrekening 2017 zien we wederom voordelen, die de GRD voornamelijk duidt als incidenteel. Over het algemeen (opnieuw) het beeld dat er aan de voorkant en tijdens de burap voorzichtig wordt geraamd, waardoor bij de jaarrekening voordelen zijn te melden. Aan de GRD is gevraagd om bij de Eerste bestuursrapportage 2018 te duiden of er toch besparingsmogelijkheden zijn. Dit is dus een positief risico.
- Er is nog steeds sprake van een tekort op de bijstand. De rijksbudgetten zijn onvoldoende om de uitgaven te bekostigen. Anderzijds kan wel gemeld worden dat het tekort daalt door een dalend klantenaantal. Desondanks blijven de ontwikkelingen en dreigende tekorten in het sociaal domein zowel beleidsmatig als financieel een risico vormen. Zorgpunten zijn vooral het aantal personen in de bijstand en de stijging van het aantal statushouders.
- In het Interbestuurlijk programma (IBP) zijn ambities opgenomen waar Rijk en gemeenten samen aan meebetalen. Hier worden mogelijk claims gelegd op het accres. Risico is dat het Rijk ambities wil realiseren die gemeenten mede financieren uit accres.
- De (concept) primaire Begroting 2019 en (concept) Perspectiefnota 2019 bevatten alleen staand beleidzaken en indexatie. Voor zover dit afwijkt van onze meerjarenbegroting 2018 is dit meegenomen in onze [Kaderbrief 2019](#) om het budget bij te stellen. Diverse zaken zoals structurele uitgaven Economic Development Board, structureel hogere kosten minimele beleid, ontwikkelingen ICT-kosten, zijn alleen voor 2019 opgenomen maar worden mogelijk in het raadsprogramma (en Begroting 2020) opgenomen en vormen daarmee een aandachtspunt voor de jaren 2020 en verder.

Gemeenschappelijke regeling Dienst Gezondheid en Jeugd Zuid-Holland Zuid (GR DG&J ZHZ)

Onderdelen	• Dienst Gezondheid & Jeugd (DGJ) • Regionale Ambulancevoorziening Zuid-Holland Zuid (RAV) • Serviceorganisatie Jeugd ZHZ (SOJ)
Website	• www.dienstgezondheidjeugd.nl • www.jeugdzhz.nl • www.veiligthuiszuidhollandzuid.nl • www.ravzhz.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	• Mw. C.M.L. Lambrechts (voorzitter Algemeen en Dagelijks Bestuur) • Dhr. H. van der Linden (lid Algemeen en Dagelijks Bestuur)

Openbaar of gemeentelijk belang	Het in algemene zin behartigen van belangen op het terrein van: publieke gezondheid, maatschappelijke zorg, onderwijs, jeugdgezondheidszorg, ambulancezorg en jeugdhulp.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 - Voor het onderdeel <i>dienst Gezondheid & Jeugd/jeugdgezondheidszorg (DGJ/JGZ)</i> heeft het AB het basispakket Jeugdgezondheidszorg (JGZ) vastgesteld. Dit basispakket geeft inhoud aan het nieuwe Besluit Publieke Gezondheid, waarvan het uitgangspunt is dat alle Nederlandse kinderen hetzelfde pakket krijgen aangeboden. Met het genomen besluit bestaat het pakket voor gemeenten in Zuid-Holland Zuid uit: - het aanbieden en de uitvoering van wettelijke contactmomenten. - de uitvoering van het Rijksvaccinatieprogramma (RVP). - het Digitaal Dossier JGZ. - Bij de <i>Serviceorganisatie Jeugd (SOJ)</i> stond 2017 in het teken van: - opleveren van het verbeterplan en de realisatie van geformuleerde acties 2017 (ter uitvoering van de verbeterpunten uit de 'evaluatie Serviceorganisatie Jeugd en formule Jeugdteams ZHZ', 2016) op het gebied van: - vormgeven transformatie. - verbeteren informatiepositie. - gemeenteraden in positie. - verhelderen afspraken tussen gemeenten. - Stichting Jeugdteams en Serviceorganisatie. - versterken Serviceorganisatie. - het besluit tot verlenging financiële solidariteit ZHZ met twee jaar, tot en met 2019. - wederom een tekort van circa € 1,7 miljoen op jeugdhulp, primair als gevolg van toename van de vraag; wel zijn meer jeugdigen geholpen voor hetzelfde geld. - het opleveren van het meerjarenperspectief (opvolger Beleidsrijk Regionaal Transitie Arrangement), met daarin acties voor de periode 2018-2022. - In 2017 zijn voorbereidingen getroffen voor de herpositionering van de <i>Regionale Ambulancevoorziening Voorziening (RAV)</i>. Relevante actuele ontwikkelingen - Bij de <i>dienst Gezondheid & Jeugd/jeugdgezondheidszorg (DGJ/JGZ)</i> spelen twee ontwikkelingen een rol: - aanvullende lokale afspraken tussen gemeenten en JGZ zijn niet opgenomen, wij maken deze zelf met Careyn en/of andere aanbieders. Hierbij gaat het om bijvoorbeeld opvoedondersteuning, VVE, voorzorg en prezorg. Ook de lokale aansluiting op sociale wijkteams en bijvoorbeeld het onderwijs is geen onderdeel van het regionaal basispakket, maar lokaal maatwerk. Dit geeft de ruimte om op de lokaal ingeslagen weg door te gaan. - met ingang van 1 januari 2020 eindigt de huidige 'uitvoeringsovereenkomst regionaal basispakket JGZ, gemeenschappelijke regeling Regio Zuid-Holland-Zuid 2018-2019'. Om de uitvoering van de JGZ te borgen heeft het AB een bestuursopdracht verstrekt. Naar verwachting zal de bestuursopdracht na het zomerreces worden afgerond. Met de bestuursopdracht worden de volgende resultaten bereikt: - een door het AB geaccordeerde uitwerking van het gekozen scenario voor positionering van de uitvoering van de JGZ in de vorm van een adviesrapportage. - een door het AB geaccordeerd implementatieadvies en een implementatieplan onderliggend aan het gekozen scenario. - Bij de <i>Serviceorganisatie Jeugd (SOJ)</i> hebben bezuinigingen en een toegenomen instroom gezorgd voor een focus op financiële sturing van het stelsel die de noodzakelijke transformatie in de weg heeft gestaan. In het meerjarenperspectief is aangegeven hoe we de focus willen verleggen. Samenwerking tussen gemeenten en aanbieders en het versterken van de zogenoemde voorkant ('de beweging naar voor') is hiervoor essentieel. - In maart 2018 heeft het AB besloten de Regionale Ambulancevoorziening ZHZ te verzelfstandigen. Samen met het Albert Schweitzer Ziekenhuis en Erasmus MC wordt hiervoor een Coöperatie Ambulancezorg ZHZ U.A. opgericht.

(Veranderingen in) Risico's

- Geen (kosten-) effectieve transformatie Veilig Thuis Zuid-Holland Zuid.
- Onvoldoende weerstandvermogen bij 'dochter' dienst Gezondheid & Jeugd om (onvoorziene) tegenvallers op te vangen.
- Duurdere c.q. minder kwalitatieve samenvoeging tussen meldkamers van Zuid-Holland Zuid en Rotterdam Rijnmond dan beoogd.
- Geen realisatie norm aanrijtijden ambulances.
- Herpositionering RAV.
- Nog onvoldoende transformatie van de jeugdhulp.
- Onjuiste c.q. te hoog afgegeven beschikkingen jeugdhulp.
- Buitenproportionele toename van de vraag naar jeugdhulp.
- Te lang gecontinueerde zorg door aanbieders jeugdhulp.
- Aangekondigde uittreding uit de GR van de gemeenten Leerdam en Zederik.
- Onvoldoende gekwalificeerd personeel.

Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ)

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	https://www.ozhz.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	Dhr. H. van der Linden (lid Algemeen en Dagelijks Bestuur)
Openbaar of gemeentelijk belang	De regeling is getroffen ter ondersteuning van de deelnemers en de regiogemeenten bij de uitvoering van hun taken op het gebied van het omgevingsrecht in het algemeen en de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht in het bijzonder, alsmede de taken op het terrein van vergunningverlening, handhaving en toezicht op grond van de in artikel 5.1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht genoemde wetten.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 • Aanpassing van de structuur (formele reorganisatie) heeft plaatsgevonden per 1 april 2017. Dit was nodig vanwege veranderende maatschappelijke eisen (zoals juridificering, sturen op outcome en standaardisatie) en ontwikkelingen in de omgeving (onder meer Omgevingswet, PKB, BRZO en bestuurlijke herindeling) De aanpassing en een logische indeling van processen binnen de nieuw gevormde units, minder managementdichtheid en meer verantwoordelijkheid bij de medewerkers zorgt ervoor dat OZHZ beter en sneller kan inspelen op vragen van opdrachtgevers. • In 2017 is in een zorgvuldig traject van een half jaar de overdracht van de Besluit risico's zware ongevallen (BRZO) taken van OZHZ naar Milieudienst Rijnmond (DCMR) gerealiseerd. Relevante actuele ontwikkelingen • Omgevingswet: de inwerkingtreding van de nieuwe Omgevingswet is uitgesteld tot 2021. De voorbereidingen op de komst van de Omgevingswet zijn echter met het voorgenomen tempo vervolgd aangezien de stelselwijziging omvangrijk is en het totale takenpakket van OZHZ raakt. De grootste verandering als gevolg van de nieuwe wet betreft overigens niet de inhoud maar de gewenste "cultuuromslag" in gedrag en houding. Om deze 'cultuuromslag' te bewerkstelligen werkt OZHZ intensief samen in de regio. • Bouw PKB en asbest: het uitgangspunt van het wetsvoorstel Private Kwaliteitsborging in de bouw (PKB) is dat de markt zelf de verantwoordelijkheid draagt voor de kwaliteitsborging in de bouw en dat de overheid de kaders stelt. De verandering betekent dat de toetsing en het toezicht op de eisen uit het Bouwbesluit gefaseerd aan de markt worden overgedragen. Gemeenten hebben met de PKB in de nieuwbouwfase, zoals nu nog wel het geval is, minder betrokkenheid. Medio 2017 is tijdens een plenair debat in de Eerste Kamer geen onvoorwaardelijke steun uitgesproken voor de Wet kwaliteitsborging voor het bouwen. Wat dit uiteindelijk voor de PKB gaat betekenen is onduidelijk, maar de geplande voorbereiding zal in ieder geval voorsnag op een laag pitje worden gezet (en uitgesteld tot 2019). • Wijzigingen Besluit omgevingsrecht (Bor): hierdoor is het toezicht op verwijdering van asbest een basistaak is geworden voor de omgevingsdienst en zijn voor 9 BRZO inrichtingen het bevoegd gezag van de gemeente verschoven naar de provincie. In aansluiting daarop heeft de Provincie besloten om de BRZO taken definitief te beleggen bij de DCMR.

Risico's	(Veranderingen in) actuele risico's - Nader bodemonderzoek naar PFOA in de omgeving van Chemours en verdere ontwikkelingen. - Inventarisatie asbestdaken. - Externe Veiligheid. - Ontwikkelingen in de omgeving (onder meer Omgevingswet, PKB, BRZO en bestuurlijke herindeling),
----------	---

Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid (GR VR ZHZ)

Onderdelen	- Regionale Brandweer Zuid-Holland Zuid - Vorbereiding op Rampen en Crisis (VRC) - Geneeskundige hulpverlening bij ongevallen en rampen
Website	www.vrzhz.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	Dhr. A.W. Kolff (Voorzitter van het Algemeen en Dagelijks Bestuur)
Openbaar of gemeentelijk belang	Het in algemene zin behartigen van belangen op het terrein van: crisisbeheersing, rampenbestrijding, brandweezorg en geneeskundige hulpverlening. - Het voorbereiden op een ramp of crisis (inventariseren van risico's in de regio). - Het proberen te voorkomen van een ramp of crisis in de omgeving (het beheersen van de risico's). - Het bestrijden van een ramp of incident en proberen ervoor te zorgen dat alles zo snel mogelijk wordt hersteld (als er dan toch een incident of ramp gebeurt).
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 - De VRZHZ heeft in 2017 te maken gehad met een aantal ingrijpende ontwikkelingen zoals herstructurering van de organisatie, voorbereiding op terrorismegevolgbestrijding, het nieuwe dekkingsplan is ontwikkeld en de nieuwe kostenverdeelsystematiek is vastgesteld. - Ook is in 2017 een start gemaakt met grote trajecten die de organisatie moeten klaarstomen voor de toekomstige uitdagingen, zoals de voorbereidingen op de veranderende omgeving (Omgevingswet, Zelfredzaamheid en Brandveilig Leven) en de transitie naar een informatie-gestuurde organisatie. Tevens is het project 'boeien en binden' van de belangrijke vrijwilligers van de brandweer gestart. Het jaar 2017 kenmerkt zich door het onderzoeken en uitdenken van de richting en een goed doordacht groeipad voor deze uitdagingen. - Aan de operationele kant stond de VRZHZ in 2017 voor een 24 uur per dag deskundige, parate en kwalitatief hoogwaardige organisatie op het vlak van brandweezorg, geneeskundige hulpverlening, bevolkingszorg, rampenbestrijding en crisisbeheersing. Relevante actuele ontwikkelingen De VRZHZ verwacht, naast het invulling geven aan de dagelijkse operationele taken, onder meer de volgende ontwikkelingen te ontplooiën: - het verhogen van de zelfredzaamheid. - de omslag in denken (risicogericht) als gevolg van de veranderende omgeving. - de transitie naar een informatie-gestuurde organisatie. - het optuigen van accountmanagement. - de uitrol van het nieuwe dekkingsplan. - de implementatie van risicocommunicatie. - de herijking van het risicoprofiel voor de regio. - de implementatie van de nieuwe kostenverdeelsystematiek met ingang van Begroting 2019. - de uitvoering van een benchmark-onderzoek, als vervolg op de nieuwe kostenverdeelsystematiek (de resultaten van dit onderzoek worden in 2018 met het bestuur gedeeld). - de uitvoering van een strategische heroriëntatie in verband met gemeentelijke herindelingen in Zuid-Holland Zuid en nieuwe ontwikkelingen die op gemeenten en op de veiligheidsregio afkomen.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's Gemeentelijke herindelingen: per 1 januari 2019 fuseren de gemeenten Leerdam en Zederik met de gemeente Vianen tot de nieuwe gemeente Vijfheerenlanden. Deze gemeente wordt door een wijziging van de provinciegrens onderdeel van de provincie Utrecht en daarom bij wet

onderdeel van de Veiligheidsregio Utrecht. In de loop van 2018 wordt duidelijk wat de gevolgen zullen zijn van de herindeling van Vijfheerenlanden.

- Samenvoeging meldkamers ZHZ en Rotterdam Rijnmond: door landelijke bezuinigingsmaatregelen worden de meldkamers van ZHZ en Rotterdam-Rijnmond samengevoegd (als onderdeel van de vorming van de landelijke meldkamerorganisatie LMO), waarbij gekozen is voor Rotterdam als locatie. Een belangrijke, onzekere factor op financieel gebied is de onduidelijkheid op welke wijze de financiering na overgang naar de Landelijk Meldkamer Organisatie (LMO) er uit zal komen te zien. Het ministerie van Justitie en Veiligheid stelt een afroaming van de BDUR gelden voor als financiële dekking voor de LMO. Hoe groot deze uitname wordt en wat daarvan de consequenties zijn voor de betrokken gemeenten zullen zijn is op dit moment niet aan te geven.
- Realisatie tweede uitrukpost Oranjepark: in samenwerking met de brandweer wordt in 2018 de voorbereiding voor de realisatie van een nieuwe uitrukpost aan het Oranjepark gestart. Met de realisatie van deze nieuwe uitrukpost wordt een besparing op de huisvestingslasten beoogd. Door vertraging in de verhuizing van de meldkamer zal deze besparing voor het boekjaar 2019 slechts deels gerealiseerd worden.

Gemeenschappelijke regeling Sociale Werkvoorziening Drechtsteden (Drechtwerk)

Onderdelen	• Drechtwerk/Drechtstedenactief • WerXaam B.V. • Assembly partner B.V. • Drechtwerk Diversiteit B.V. • Drechtwerk Groen B.V. • Drechtwerk FrisFacilitair B.V.
Website	https://www.drechtwerk.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	Dhr. P.J. Heijkoop (Voorzitter Algemeen en Dagelijks Bestuur)
Openbaar of gemeentelijk belang	Het openbaar lichaam behartigt de belangen van de gemeenten op het terrein van de sociale werkvoorziening en geeft in opdracht van de gemeenten uitvoering aan de in de wet en in deze regeling genoemde taken. Hiermee streeft de organisatie ernaar dat mensen kunnen werken naar vermogen.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 • Tekorten lopen op; voor een belangrijk deel als gevolg van een afnemende rijksuitkering, niet realiseren berekende uitstroom en niet gecompenseerde loonsverhogingen. Hier wordt in samenwerking tussen gemeenten richting Den Haag op gelobbyd. • Drechtwerk is voortdurend op zoek naar mogelijkheden de inkomsten te vergroten. De deelnemende gemeenten kunnen hier een belangrijke rol in spelen. Hier wordt de komende periode intensief aan gewerkt. Relevante actuele ontwikkelingen Drechtwerk en de Sociale Dienst Drechtsteden (SDD) zijn bezig met de inrichting van een B.V. om detacheringsactiviteiten in onder te brengen.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's • Rijkssubsidie Sociale Werkvoorziening (SW) niet toereikend en wijzigingen in bekostigingssystematiek direct gevolgen voor gemeentelijke bijdrage. • Niet haalbare uitstroom berekening door het Rijk veroorzaakt extra tekorten. • Niet of onvoldoende compenseren van de CAO loonsverhogingen veroorzaken tekorten. • Ziekteverzuim, een eventueel hoger ziekteverzuim veroorzaakt hogere personeelslasten. • Onvoorziene maatregelen voor de huisvesting kunnen impact hebben op het exploitatieresultaat. • Risico transitie, in 2018 wordt er meer duidelijk over de transitie met de SDD. Voor deze transitie is een reserve van € 349.000 aanwezig. Alle overstijgende kosten komen ten laste van het exploitatieresultaat.

Gemeenschappelijke regeling Vuilverwerking Dordrecht en Omstreken (Gevudo)

Onderdelen	Via Gevudo participeert Dordrecht in de NV Huisvuilcentrale Noord-Holland (HVC). Gezien het belang presenteren we hier ook informatie van HVC.
Website	https://www.hvcgroep.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	- Gevudo: Dhr. J. Mos (voorzitter Algemeen Bestuur) - HVC: Dhr. J. Mos (vertegenwoordiger namens Gevudo)
Openbaar of gemeentelijk belang	Doel van Vuilverwerking Dordrecht en Omstreken (Gevudo): het behartigen van aandeelhoudersbelangen van de deelnemers in de NV HVC, in de ruimste zin des woords, en het daarbij uitoefenen van stemrecht in de aandeelhoudersvergaderingen van NV HVC. Hoofddoel van HVC: ten algemene nutte werkzaam zijn op het gebied van het afvalbeheer en de daarmee verbonden opwekking van elektriciteit, benutting van overige vrijgekomen warmte en opwerking van reststoffen tot nuttige toepasbare restproducten; deels met inschakeling van derden.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 en relevante actuele ontwikkelingen - Binnen Gevudo zelf zijn er geen bijzonderheden. In 2017 heeft het AB een nieuwe controleverordening vastgesteld. - Over HVC vermeldt het Jaarverslag 2017 van Gevudo onder meer: 2017 was een minder roerig jaar dan 2016, waarbij er het nodige te doen was omtrent werving en beloning van de directie van HVC. De financiële perspectieven van de onderneming verbeteren. Anderzijds moet wel nagedacht gaan worden over de toekomst, omdat de energieactiviteiten in belang toenemen en de ambities van de onderneming zelf op dat vlak groot zijn. Gevudo wil dat graag per casus afwegen, waarbij onder meer de financiering(sgarantie) en de risico's voldoende inzichtelijk moeten zijn. De afgesproken lijn is immers dat de financieringsrisico's voor de aandeelhouders moeten worden afgebouwd en dat de solvabiliteit van HVC verbeterd moet worden. - In 2017 is besloten om de statuten van HVC te herzien. Daarbij is afgesproken dat in 2018 een reglement-uitwerking volgt in de aandeelhoudersvergadering waaruit blijkt dat de goedkeuringspositie van de Raad van Commissarissen ten opzichte van de directie is vergroot. In werkelijkheid legt de directie nu al meer aan deze Raad ter goedkeuring/advies vóór dan statutair is beschreven. Een belangrijke verbetering in de statuten is de kwalitatieve selectie van commissarissen, die dan niet meer een sterk persoonlijke (regionale) binding met aandeelhouders hoeven te hebben, maar die wel voeling moeten houden met aandeelhouders via eigen contacten. Dit is een lijn die Gevudo al had gekozen via afspraken met commissaris Föllings. Ook is aan de statuten toegevoegd dat de procedure van besluitvorming door de raad van commissarissen plaatsvindt overeenkomstig een door de raad van commissarissen vast te stellen reglement. - HVC is daarnaast verzocht om na te denken over een manier waarop aandeelhouders waaronder Gevudo betere informatie krijgen op wat er in de deelnemingen van HVC gebeurt. Dat betekent overigens niet dat Gevudo hierover vervolgens uitgebreid kan/mag rapporteren, omdat daarmee mogelijk ook belangen van partners in het geding kunnen zijn, maar het kan voor Gevudo zelf het inzicht in risico's en de resultaten van HVC verbeteren.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's Geen bijzonderheden

Gemeenschappelijke regeling Wegschap Tunnel Dordtse Kil

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	http://www.kiltunnel.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	- Dhr. R. van der Linden (Lid Algemeen Bestuur) - Dhr. J. Mos (Lid Dagelijks Bestuur)
Openbaar of gemeentelijk belang	Het Wegschap heeft tot taak het beheren en exploiteren van een niet-openbare toltunnel onder de Dordtse Kil tussen Dordrecht en 's Gravendeel, inclusief de daarbij behorende wegen, gebouwen en het tolplein. Daarbij hoort ook het bevorderen van het gebruik van de tunnel en het heffen van tolgelden tegen zodanige tarieven dat een rendabele exploitatie is gewaarborgd. Hierbij dient de veiligheid, zoals ook voorgeschreven in wet- en regelgeving, van de weggebruiker en de medewerkers altijd te zijn geborgd.

Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 - De Jaarrekening 2017 sluit op een exploitatieresultaat van € 2.057.000. Dit resultaat ligt € 816.000 hoger dan begroot. De grondslagen voor dit gunstige resultaat zijn voornamelijk gelegen in de opbrengsten uit tolgeld en overige opbrengsten. - De positieve ontwikkeling in de groei van het verkeersaanbod in de voorgaande jaren heeft zich ook in 2017 laten zien. Ten opzichte van de Begroting 2017 is het verkeersaanbod met ruim 4% gestegen. - Van Rijkswaterstaat is een bedrag van € 60.000 ontvangen voor de verkoop van grond en een vergoeding van € 50.000 voor gedeelde reclame inkomsten. - Er is € 40.000 vrijval aan statiegeld en waarde telecards aan het resultaat toegevoegd. Relevante actuele ontwikkelingen De voorbereidingen worden getroffen voor het groot onderhoud/renovatie van de tunnel in de periode 2020-2022.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's Met de Belastingdienst is een vaststellingsovereenkomst gesloten. Hierin is vastgelegd dat het Wegschap tot 2020 geen aangifte vennootschapsbelasting hoeft in te dienen.

Gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	http://np-debiesbosch.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	Dhr. P.J. Heijkoop (Voorzitter Dagelijks en Algemeen Bestuur)
Openbaar of gemeentelijk belang	Recreatie in natuur en recreatiegebied door het beschermen en ontwikkelen van natuurwaarden, het bewaren en ontwikkelen van het landschappelijk karakter en de zorg voor en ontwikkeling van de recreatie.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 Terugkijkend op 2017 kan gesteld worden dat er veel werk is verzet. Er zijn geen bijzondere hoogtepunten of dieptepunten geweest. Er zijn voorbereidende en uitvoerende maatregelen getroffen voor de nieuwe verdienmodellen, de nieuwe Governance, nieuwe ontwikkelingen (Bezoekerscentrum Dordrecht 2.0, Nieuwe Dordtse Biesbosch, Coördinator handhaving, Waterbus-verbindingen, Zuileshoeve) en NL-Delta. Deze belangrijke uitvoerende maatregelen geven uitvoering aan en dragen bij aan de Toekomstvisie Biesbosch 2021.
Risico's	(Veranderingen in actuele) risico's - De begroting staat onder druk door het deels wegvallen van overheidsbijdragen. De opbrengsten uit "De Biesbosch Verdient Het", die het wegvallen van deze bijdragen moeten compenseren zijn vooralsnog minimaal. - De Biespas moet ook middelen opleveren voor de ontwikkeling en instandhouding van het gebied. Echter de beheerskosten voor deze Biespas zijn momenteel nog fors hoger dan de donaties voor het gebied.

B.V. Gemeenschappelijk Bezit Evides

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	https://www.evides.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	Dhr. J. Mos (Lid van Algemene vergadering van aandeelhouders)
Openbaar of gemeentelijk belang	Drinkwatervoorziening dient onmiskenbaar een publiek belang. De GBE is 50% eigenaar van de aandelen van het waterbedrijf, Evides NV. De Evides-aandeelhouders hebben onder meer zeggenschap over de drinkwatertarieven en over het ondernemingsplan van de NV. Voor een groot deel is de sector gereguleerd via de Drinkwaterwet. De invloed van ACM (Autoriteit Consumenten en Markten) is zeer groot. De dividenduitkering is van belang voor een sluitende stadsbegroting.
Relevante beleidsinformatie	Dordrecht draagt een financieel belang van 7% in de BV (Overigens presenteren we bij de financiële gegevens van Evides de gegevens van de NV). Terugblik 2017 Bij het opstellen van deze informatie was het Jaarverslag 2017 nog niet gepubliceerd, maar in zijn algemeenheid valt aan te geven over 2017: een externe opdracht is gegeven om (opnieuw) te kijken hoe de

aandeelhoudersinbreng vanuit Zeeuwse overheden kan worden verbeterd in plaats van via PZEM, de voorganger van Delta. Dit omdat GBE ervaart dat de invloed/rolinvulling van PZEM in zowel de Raad van Commissarissen als de Zeeuwse aandeelhouder (namens die overheden) uit oogpunt van governance en publiek belang ongewenst is.

Relevante actuele ontwikkelingen

- In 2018 worden de resultaten verwacht van de externe opdracht. Verdere gesprekken met Zeeuwse overheden zullen plaats vinden. De kans dat al op korte termijn grote verbeteringen zullen worden doorgevoerd is overigens niet groot.
- Vanuit NV Evides is vanwege de lokale gevoeligheid vermeldenswaardig dat Evides op haar website sinds 2017 relaties informeert over gemeten concentraties GenX.

Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's Bij het opstellen van deze informatie was het Jaarverslag 2017 nog niet gepubliceerd.
----------	---

Merwedelingelijn Beheer B.V.

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	http://www.merwedelingelijn.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	Dhr. H. van der Linden (Lid Algemene vergadering van aandeelhouders)
Openbaar of gemeentelijk belang	Het bevorderen en zorg dragen voor een verdere impuls van de spoorlijn Merwedelingelijn (spoorverbinding tussen Dordrecht en Geldermalsen). Het doel is om een tijdige, doelmatige, duurzame en veilige aanleg van de werkzaamheden aan de spoorlijn te bewerkstelligen.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 Aangezien de meeste geplande activiteiten uit de Samenwerkingsovereenkomst Merwedelingelijn uit 2009 zijn afgerond, is in 2017 besloten tot het opstellen van nieuwe Vaststellingsovereenkomst Merwedelingelijn. Relevante actuele ontwikkelingen De samenwerking wordt de komende jaren op een aangepast, lager niveau voortgezet. Relevant voor Dordrecht is dat herbevestigd is dat de gemeente Dordrecht in de komende jaren vanuit de reeds beschikbaar gestelde middelen voor de Merwedelingelijn een investering van € 100.000 wil doen voor verbetering van de fietsparkeervoorzieningen bij station Dordrecht Stadspolders als andere partijen (provincie Zuid Holland en/of ProRail en/of het Rijk) bereid zijn ten minste een zelfde bedrag aan subsidie te verlenen.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's Naast bovengenoemde ontwikkelingen zijn er geen veranderingen te verwachten; er zijn geen veranderde of nieuwe risico's.

ROM-D: Holding Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden NV

Onderdelen	De Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden groep bestaat uit verschillende onderdelen: • Holding Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden NV • Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Capital B.V. • Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Capital Beheer B.V. • Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Beheer N.V. • Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Projecten C.V. • Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden Kil III C.V. We geven onderstaand de informatie van de holding aan. Een visuele weergave van de constructie ROM en de financiële gegevens van de onderdelen (de NV's en BV's die onder de holding vallen).
Website	https://www.rom-d.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	Dhr. J. Mos vertegenwoordigt Dordrecht rechtstreeks in de ROM-D Capital B.V. Voor de overige onderdelen van de ROM-D geldt in principe, dat door het college voor iedere Algemene vergadering van Aandeelhouders een volmacht wordt verleend aan een van de leden van het Drechtstedenbestuur. Voor iedere vergadering is het mogelijk om af te zien van de volmacht en een Dordts collegelid af te vaardigen (hiervoor is geen vaste portefeuillehouder aangewezen).
Openbaar of gemeentelijk belang	De Regionale Ontwikkelings Maatschappij Drechtsteden (ROM-D) is de grondontwikkelingsmaatschappij van de regio Drechtsteden. De hoofddoelstelling

	van de ROM-D is het versterken en uitbouwen van de regionale economie. De CV's ontwikkelen terreinen, Capital dient voornamelijk als financier. Dordrecht draagt een financieel belang van 29,73% in de Capital B.V. en een belang van 7,4% in Kil III C.V. Daarnaast heeft Dordrecht een belang van 69,0% in de Holding N.V. (zie ook uitwerking van de structuur).
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 De stukken waren ten tijde van het opstellen van dit document nog niet beschikbaar. Relevante actuele ontwikkelingen De stukken waren ten tijde van het opstellen van dit document nog niet beschikbaar.
Risico's	(Veranderingen in) actuele risico's De stukken waren ten tijde van het opstellen van dit document nog niet beschikbaar.

Eneco Groep NV

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	https://www.eneco.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	Dhr. J. Mos (lid van aandeelhouderscommissie en algemene vergadering van aandeelhouders (AVA))
Openbaar of gemeentelijk belang	Zoals bekend is de voormalige Eneco Holding in 2017 onder druk van de minister van Economische Zaken gesplitst in een netbedrijf (Stedin) en een energiebedrijf (Eneco). Zie verder hieronder.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 In het college en de raad heeft in de tweede helft van 2017 besluitvorming plaats gevonden over het aandeelhouderschap in Eneco, waarbij is gekozen om het aandeelhouderschap te gaan afbouwen. In deze afwegingsfase is er een vertrouwensprobleem ontstaan tussen aandeelhouders en de raad van commissarissen. Dit is eind 2017 geëscaleerd, maar begin 2018 heeft een intensief mediationtraject, waarbij de gemeente Dordrecht nauw betrokken was, de partijen weer tot elkaar gebracht. Relevante actuele ontwikkelingen • In 2018 zal door de mediator vinger aan de pols worden gehouden of de gemaakte afspraken over en weer worden nageleefd. • De expansie van Eneco vindt momenteel vooral in het buitenland plaats, met name in Duitsland en België. • In de raad van commissarissen zullen in 2018 enkele wisselingen plaats gaan vinden. • In 2018 zal een start worden gemaakt met het verkooptraject.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's Eneco is en blijft gevoelig voor onder andere marktprijsontwikkelingen en klantverloop.

Stedin Holding NV

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	https://www.stedin.net/
Vertegenwoordiging Dordrecht	Dhr. J. Mos, lid van aandeelhouderscommissie en algemene vergadering van aandeelhouders (AVA)
Openbaar of gemeentelijk belang	Stedin Holding beheert de aandelen van Stedin Beheer en van de Delta Netwerkgroep (DNWG), welke Enduris als netbeheerder heeft en draagt zorg voor de concernfinanciering. Stedin en Enduris verzorgen samen met hoogspanningsbeheerder Tennet het transport van elektriciteit en gas in Zuid-Holland, Zeeland en voor een klein deel in Friesland. De reden van participatie heeft een historische achtergrond: oprichting van een gemeentelijk energiebedrijf dat later samenging met andere bedrijven. In de Wet Onafhankelijk Netbeheer is het overheidsbelang in energienetwerken bevestigd. Het onderhoud wordt hoofdzakelijk verricht door dochterondernemingen Joulz en Delta Infra. Met betrekking tot de gemeente, draagt deelname in de partij door middel van het dividend dat we ontvangen bij aan de sluitendheid van de stadsbegroting. Ons aandeel geeft (beperkte) invloed op majeure investeringsbeslissingen van de onderneming Stedin.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 en relevante actuele ontwikkelingen • In 2017 is vooral geïnvesteerd in opbouw van de relatie tussen Stedin en aandeelhouders omdat de contacten voorheen vooral via de Raad van Bestuur van het oude Eneco verliepen.

	- Een mooi eerste resultaat daarvan is dat eind 2017 een start is gemaakt met afspraken maken over verbetering van de positie van aandeelhouders bij besluitvormingsprocessen van Stedin; met name bij de koersbepaling van het bedrijf en bij niet-gereguleerde investeringskwesities. Deze afspraken worden in 2018 uitgewerkt in herziene statuten en een nieuw aandeelhoudersreglement. - Het bedrijfsresultaat 2017 kreeg flinke tegenvallers te incasseren, onder andere vanwege de verkoop/rest-afboeking van een deelneming en extra precariolasten waarmee nog geen rekening was gehouden.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's - Stedin heeft onder meer te maken met sterke regulering, die weliswaar resulteert in lage transporttarieven, maar waarbij de toezichthouder nog onvoldoende rekening houdt met de lange termijn, waaronder transitiekosten. Eén en ander kan de resultaten en dus ook het gemeentelijke dividend in de komende jaren onder druk zetten. - Personeelsverloop bij de uitvoerende taken, onder andere als gevolg van vergrijzing en relatief geringe nieuwe instroom vanuit beroepsopleidingen, is een aandachtspunt. De hoeveelheid werkt neemt juist toe. Daarnaast vermeldt het jaarverslag van Stedin: <i>"We zijn veel in gesprek met onze klanten en stakeholders om te kijken waar onze verbeterpunten zitten. Een voorbeeld daarvan is de doorlooptijd voor de realisatie van nieuwe aansluitingen op onze netten. Ook de communicatie over de planning of wijzigingen daarvan moet verbeteren. Onze analyses laten daarnaast zien dat onze kosten omlaag moeten en kunnen."</i>

Bank Nederlandse Gemeenten NV

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	https://www.bngbank.nl
Vertegenwoordiging	Dhr. J. Mos (aandeelhouderschap)
Dordrecht	
Openbaar of gemeentelijk belang	De BNG is een bank van en voor overheden en instellingen voor het maatschappelijk belang. De Staat is houder van de helft van de aandelen, de andere helft is in handen van gemeenten, provincies en een hoogheemraadschap. Met gespecialiseerde financiële dienstverlening draagt de BNG bij aan zo laag mogelijke kosten van maatschappelijke voorzieningen voor de burger. Daarmee is de bank essentieel voor de publieke taak. Klanten van BNG Bank zijn overwegend overheden en instellingen op het gebied van volkshuisvesting, gezondheidszorg, onderwijs en openbaar nut. Verreweg het grootste deel van de kredietverlening van de bank is kredietrisicovrij, omdat deze aan of onder garantie van overheden plaatsvindt.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 - De nettowinst steeg in het jaar 2017 met 6,5% naar € 393 miljoen. - Met ingang van 1 januari 2018 dient BNG Bank haar balans en resultatenrekening te rapporteren conform de nieuwe standaard voor financiële instrumenten (IFRS 9). Op basis van de huidige inzichten zal de overgang naar de <i>beginbalans</i> conform de nieuwe standaard leiden tot een daling van het eigen vermogen van ongeveer € 270 miljoen, vooral veroorzaakt door aanpassingen in het kader van zogenoemde hedge accounting (= risicoafdekking van financiële producten) waarbij bepaalde reserves sterk dalen. Relevante actuele ontwikkelingen In 2018 zal in de aandeelhoudersvergadering worden besloten over een nieuwe set statuten. Deze voorzien hoofdzakelijk in: - modernisering/verduidelijking van teksten. - naamswijziging (BNG bank). - verbetering van governance (waaronder € 25 miljoen als Raad van Commissarissen-drempel voor bepaalde investeringen). - beperking van de omvang van de RvC tot minimaal 5 leden.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's Vanwege de onvoorspelbaarheid van de financiële markten doet BNG al jaren geen voorspelling omtrent het te verwachten resultaat.

Stichting Administratiekantoor Breedband Drechtsteden

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	https://www.vitrumnet.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	Dhr. J. Mos (Penningmeester)
Openbaar of gemeentelijk belang	Oorspronkelijk was het doel het in eigendom verwerven en beheren van een glasvezelinfrastructuur in de regio Drechtsteden. Momenteel is het doel het beheren van aandelen/certificaten en het uitoefenen van stemrecht in de Breedband Drechtsteden Groep BV.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 Op het moment van opstellen van dit document zijn de financiële resultaten 2017 nog niet ontvangen. In 2017 hebben mutaties plaats gevonden binnen de Raad van Commissarissen. Relevante actuele ontwikkelingen Op het moment van opstellen van dit document zijn nog geen gegevens ontvangen.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's Op het moment van opstellen van dit document zijn nog geen gegevens ontvangen.

Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	www.leerpark.nl
Vertegenwoordiging Dordrecht	- Dhr. P.J. Heijkoop (Voorzitter Algemeen Leden Vergadering) - Dhr. R.C.A. Meester (voorzitter) - Dhr. J.H.S. Goossens (bestuurslid) - Dhr. H.F.J. van Gurp (bestuurslid)
Openbaar of gemeentelijk belang	De Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A. is op 26 juni 2003 opgericht en heeft als hoofddoelen: - Het namens de leden selecteren van een marktpartij en het namens de leden contracteren van die marktpartij, om op het terrein gelegen aan de Maria Montessorilaan en omgeving scholen, woningen, winkels, kantoren, bedrijfsruimten, openbare ruimten en infrastructuur te realiseren. - De realisatie van het Leerpark tegen de scherpste prijs en hoogst bereikbare kwaliteit te laten plaatsvinden. - In alle fasen van de ontwikkeling van het Leerpark op te treden als aanbestedende dienst krachtens de Europese richtlijnen. De Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A. bestaat uit de leden - Stichting Regionaal Opleidingscentrum Da Vinci College en de Gemeente Dordrecht, en fungeert als opdrachtgever voor de fysieke realisatie van het Leerpark binnen aangegeven kaders (programma's, randvoorwaarden en budget van de leden).
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 - Herfinanciering leningen Duurzaamheidsfabriek. - Onder regie van Coöperatie, gronduitgifte bouwpercelen 5A en realisatie 47 woningen. - Realisatie 1e tijdelijke Maakhal op perceel 6C en voorbereiding 2e tijdelijke Maakhal. - Voorbereiding Startnotitie Campusontwikkeling Leerpark (besluitvorming raad 20 februari 2018). - Planontwikkeling alternatieve schuilplaatsen voor Vleermuizen perceel 5B. Relevante actuele ontwikkelingen - Onder regie Coöperatie, sloop voormalig schoolgebouw en gronduitgifte bouwpercelen 5B ten bate van woningbouw. - Uitwerking Campusontwikkeling Leerpark Smart Industry (startnotitie begin 2018), richtinggevend voor de afronding van de bouw van het Leerpark.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's Het exploitatietekort zal in 2018 verder teruglopen als gevolg van de rentebijstelling, die in 2017 heeft plaatsgevonden en door overige (financiële) maatregelen (onder andere hogere verhuuropbrengsten). Toekomstige exploitatieoverschotten worden ingezet voor vervroegde aflossing van de geldlening.

Energie Coöperatie Dordrecht (ECD)

Onderdelen	Niet van toepassing
Website	https://cms.dordrecht.nl/energiesdordrecht
Vertegenwoordiging Dordrecht	- Dhr. H van der Linden (Bestuurslid) - R.C.A. Meester (Ambtelijk)
Openbaar of gemeentelijk belang	Doel van de coöperatie is het versnellen van de uitvoering van het gemeentelijk energiebeleid, het tot stand brengen van leerwerkverbindingen op het gebied van duurzame energie en het tot stand brengen van een revolverend fonds voor het doen van duurzame investeringen.
Relevante beleidsinformatie	Terugblik 2017 - Zonnepark Crayestein: in 2017 is de bouw van het zonnepark technisch uitgewerkt. Eind 2017 is gestart de aanbestedingsfase en de selectie van de financier van het project. - Zonnepark Amstelveen: in 2017 is gestart met de voorbereiding van de vergunningaanvraag voor dit zonnepark. - Windturbine Crabbegors: vergunningaanvraag is in 2016 bij de provincie Zuid-Holland ingediend. Gemeente en Provincie hebben nog niet beschikt op deze aanvraag. - Energiebesparing 2017: samen met de stichting Drechtse Stroom 9 energiebesparingsprojecten gestart en opgeleverd; voor de VVE's in Dordrecht is een voorlichtingsavond georganiseerd waarbij circa 30 VVE's aanwezig waren. Relevante actuele ontwikkelingen - Zonnepark Crayestein: start bouw derde kwartaal 2018. - Zonnepark Amstelveen: de vergunning is begin 2018 verleend; SDE subsidie is in maart 2018 aangevraagd. - Windturbine Crabbegors: besluitdatum wordt verwacht eind tweede kwartaal 2018.
Risico's	(Veranderingen) in actuele risico's - Zonneweide Crayestein: als aanbesteding duurder uitpakt waardoor de businesscase minder rendabel wordt of niet haalbaar wordt (staken project). - Zonneweide Amstelveen: als de SDE subsidie niet toegekend wordt waardoor project niet haalbaar is. - Windturbine Crabbegors: als de vergunning niet wordt verleend waardoor het project niet kan worden uitgevoerd.

3.6.4 Financiële informatie verbonden partijen

Onderstaand treft u een totaal overzicht van de financiële gegevens van onze verbonden partijen. Per verbonden partij melden we de ontwikkeling van het eigen en vreemd vermogen als mede de solvabiliteit door de gegevens over 2016 en 2017 te melden. Tevens melden we het (verwachte) resultaat 2017 van de verbonden partij. En voor zover dit van toepassing is melden we welk aandeel, financieel en procentueel, de gemeente Dordrecht heeft in de jaarrekeningresultaat van de verbonden partijen. Dat aandeel c.q. belang kan zijn op basis van de gemeentelijke bijdragen (zoals de algemene inwonerbijdrage) of het dividend op basis van het percentage aandelen.

	Eigen vermogen		Vreemd vermogen		Resultaat		Solvabiliteit		Financieel aandeel Dordt in jaarrekening
Naam Verbonden partij	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2016	31-12-2017	31-12-2016	31-12-2017	2017 in %
Gemeenschappelijke regeling Drechtsteden (GRD)	€ 7.045.000	€ 1.902.000	€ 72.540.000	€ 50.427.000	€ 686.000 (excl. Wmo)	€ 2.879.000 (excl. Wmo)	8,26%	4%	59%
Gemeenschappelijke regeling Dienst Gezondheid en Jeugd Zuid-Holland Zuid (GR DG&J ZHZ)	€ 4.963.000	€ 3.299.000	€ 83.240.000	€ 85.441.000	DGJ: € 746.000 RAV: € 2.000 SOJ: -/- € 1.268.000	DGJ: € 202.000 RAV: -/- € 72.000 SOJ: -/- € 203.000	6%	4%	DGJ 25% RAV 0% SOJ 32%
Gemeenschappelijke regeling Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (GR OZHZ)	€ 3.125.142	€ 2.873.275	€ 4.880.278	€ 9.859.699	€ 1.734.000	€ 1.021.000	38,9%	29,1%	25,8%
Gemeenschappelijke regeling Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid (GR VR ZHZ)	€ 7.288.080	€ 7.284.779	€ 66.887.160	€ 63.874.826	€ 2.733.000	€ 3.047.000	11%	12%	27,6%
Gemeenschappelijke regeling Sociale Werkvoorziening Drechtsteden (Drechtwerk)	€ 1.224.000	€ 1.193.000	€ 32.212.000	€ 30.711.000	€ 535.000	€ 784.000	3,66%	3,74%	61,99%
Gemeenschappelijke regeling Vuilverwerking Dordrecht en Omstreken (Gevudo)	Gevudo: € 30.000 HVC: € 89.440.000	Gevudo: € 30.000 HVC: € 103.000.000	Gevudo: € 0 HVC: € 782.088.000	Gevudo: € 0 HVC: € 831.109.000	-/- € 32.000, HVC: € 7.575.000	Nihil HVC: € 13.585.000	Gevudo: 100% HVC: 11%	Gevudo 100% HVC 11%	circa 30% in HVC -garanties (betekent: 33 miljoen Dordrecht)
Gemeenschappelijke regeling Wegschap Tunnel Dordtse Kil	-/- € 2.206.000	-/- € 150.000	€ 32.065.000	€ 26.367.000	€ 1.755.000	€ 2.057.000	-/- 7,4 %	-/- 0,6 %	42%
Gemeenschappelijke regeling Parkschap Nationaal Park De Biesbosch	€ 973.401	€ 842.867	€ 1.635.959	€ 1.699.796	€ 144.000	-/- € 170.982	59,5%	49,6	60,04%
B.V. Gemeenschappelijk Bezit Evides	€ 496.700.000	pm	€ 654.900.000	pm	45,4 miljoen	pm	43%	pm	nihil; in 2017 geen kapitaalverstrekkingen
Merwedelingelijn Beheer B.V.	€ 250.000	€ 250.000	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	100%	100%	2,91%
ROM-D: Holding Regionale Ontwikkelingsmaatschappij Drechtsteden NV	€ 4.153.930	pm	€ 2.154.007	pm	€ 390.408	pm	65,85%	pm	pm
Eneco Groep NV	€ 2,821 mrd (per 1/1/17)	€ 2,869 mrd	€ 1,720 mrd (per 1/1/17)	€ 2,787 mrd	€ 199 miljoen	€ 158 miljoen	pm	pm	nihil
Stedin Holding NV	€ 5,3 mrd (ongesplitst)	€ 2,6 mrd	€ 4,5 mrd	€ 4 mrd	nvt	pm	49%	43%	nihil; geen kapitaal- stortingen in 2017
Bank Nederlandse Gemeenten NV	€ 4,486 mrd	€ 4,953 mrd	€ 149,514 mrd	€ 135.072 mrd	pm	€ 393 miljoen	3%	3,5%	nihil, geen kapitaalstortingen
Stichting Administratiekantoor Breedband Drechtsteden	€ 1.574.884	pm	€ 2.059.328	pm	€ 355.790	pm	43%	pm	pm
Coöperatie Ontwikkeling Leerpark U.A.	€ 0	€ 0	€ 8.886.000	€ 8.729.505	€ 475.000	nvt	0%	0%	60% Coöperatie 50% DZHF en tijdelijke Maakhal
Energie Coöperatie Dordrecht (ECD)	€ 983.000	€ 941.591	€ 71.000	€ 53.035	-/- € 32.000	€ 41.814 negatief	93,2%	94,7%	nvt

3.7 Grondbeleid

In deze paragraaf wordt het grondbeleid over 2017 toegelicht. De nadruk ligt daarbij op verslaglegging over het afgelopen jaar en een doorkijk op de korte termijn. In de Prognose 2018 wordt verder ingegaan op de financiële positie van het grondbedrijf op de lange termijn. De raad heeft op 19 juni 2012 besloten ([zie RIS-dossier 850344](#)) om in de paragraaf grondbeleid niet inhoudelijk in te gaan op de projecten. Voor een toelichting op de projecten wordt daarom verwezen naar de specifieke projectrapportages, de voorlopige prognose en de definitieve prognose. Voor de grote projecten treft u in bijlage 1 bij deze jaarstukken de grote projectbladen.

De stand van de reserve grondbedrijf bedraagt per 31-12-2017 € 0,69 miljoen en het totaal aan risico's ten laste van het weerstandsvermogen bedraagt € 8,58 miljoen. De stand van de reserve is lager dan de verwachting zoals benoemd in de Voorlopige Prognose Grondbedrijf 2018. De risico's zijn ongeveer gelijk.

De informatie in de paragraaf maakt onderdeel uit van het begrotingsprogramma Ruimtelijke Ordening en Wonen en het programma Economie, Sport en Cultuur. Met de exploitatie van gronden, draagt het grondbedrijf bij aan de visie op de stad en de doelstelling tot het verbeteren van het vestigings- en ondernemingsklimaat. De centrale ambitie hierbij is een vitale stad (en regio) met aantrekkelijk vestigingsklimaat voor bewoners en bedrijfsleven. De doelstelling die hiermee wordt bereikt is het oplossen van ruimtelijke ontwikkelingsproblemen en een duurzame ruimtelijke ontwikkeling van de stad. Dit is vertaald in de Structuurvisie 2040. De ambitie van de gemeente met betrekking tot de woningbouwopgave is om voor de komende 15 tot 20 jaar in te zetten op de realisatie van 10.000 woningen. Uitgangspunt hierbij is dat Dordrecht inzet op schaalvergroting om de sociaaleconomische positie van Dordrecht en de Drechtsteden te verbeteren. Wonen kan hierbij als hefboom fungeren, zodat wordt ingezet op een fors hoger woningbouwprogramma.

De exploitatie bestaat uit de ontwikkeling van nieuwe woon-, werk- en recreatievoorzieningen en het beheer van gemeentelijke grondposities in huur of (erf)pacht. In 2017 is één locatie nieuw in exploitatie genomen, namelijk het project Troelstrahof. Daarnaast hebben we een strategische voorraad gronden (Materieel Vast Actief) die in de toekomst kan worden ingezet.

Achtereenvolgens wordt kort de visie op het grondbeleid toegelicht, waarna wordt ingegaan op het resultaat 2017 en de gevolgen daarvan voor de reservepositie en het weerstandsvermogen.

3.7.1 Visie op het grondbeleid

De nota grondbeleid 2013 biedt het kader voor het te voeren grondbeleid voor de periode 2014-2018. Als gemeente gaan we zeer terughoudend om met actief grondbeleid en kiezen we voor een 'sturend' grondbeleid. Onder sturend wordt regisseren in een procesmatige rol verstaan. Hierbij ligt de nadruk op het creëren van een gemeenschappelijk gedragen visie door alle bij een ontwikkeling betrokken partijen. Dit houdt in dat de feitelijke keuze voor een specifieke vorm van grondbeleid afhankelijk is van de concrete situatie.

In 2018 wordt naar verwachting de nieuwe nota grondbeleid door de raad vastgesteld. De belangrijkste uitgangspunten in het grondbeleid blijven ongewijzigd, zoals het per situatie (dat wil zeggen 'op maat') bepalen welk grondbeleid het beste is voor een specifieke locatie. Echter, de achterliggende afwegingscriteria worden wel bijgesteld. Kernwoord daarbij is 'terughoudendheid' en 'selectiviteit' als het gaat om de eventuele keuze voor een actief grondbeleid, waarbij deze laatste variant zeker niet wordt uitgesloten. Het uitgangspunt van de gemeente Dordrecht is: "Geen actief grondbeleid, tenzij".

3.7.2 Resultaat 2017

In deze paragraaf wordt ingegaan op de verschillende producten die van invloed zijn op het resultaat van het grondbedrijf. Hieronder vallen de resultaten van de grondexploitaties, de strategische grondvoorraad en de resultaten uit huur en (erf-) pacht. Vanaf 2018 zullen de resultaten van de erfpachtextexploitaties overigens niet meer mee worden genomen in de resultaten van het grondbedrijf maar zullen deze ten gunste komen van de algemene middelen ([zie Kadernota 2018, pagina 19](#)). Het resultaat over 2017 wordt uitgedrukt in de stand van de Algemene reserve grondbedrijf. Deze bedraagt per 31-12-2017 € 0,69 miljoen.

Actualisatie resultaten grond- en erfpachtextexploitaties

Jaarlijks worden de technische uitgangspunten voor het bepalen van het financiële resultaat geactualiseerd. Bij deze actualisatie worden in de exploitaties de kosten en opbrengsten over het afgelopen jaar verwerkt en worden aanpassingen aan de hoogte van de parameters voor kosten- en opbrengstenstijging voor 2017 verwerkt. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in de parameter- en grondprijzenbrief 2018 die is vastgesteld door het college. De raad heeft de technische wijzigingen met betrekking tot de jaarschijf 2017 behorend bij de Voorlopige Prognose 2018 vastgesteld op 8-12-2017 ([zie RIS-dossier: 2068567](#)). Bij de inhoudelijke behandeling van de voorlopige prognose 2018 heeft hij kennis genomen van de parameters voor 2018 en de

verwachte resultaten van de exploitaties bij jaarrekening 2017. De definitieve resultaten zijn verwerkt in deze jaarrekening.

Het resultaat netto contante waarde (NCW¹) is het saldo van de positieve en negatieve resultaten van de projecten. Daarbij is voor de negatieve projecten een verliesvoorziening gevormd. Rekening houdend met de afdekking van deze verliezen, vertegenwoordigen de actieve exploitaties een winstpotentie van € 35,22 miljoen (het totaal van de positieve exploitaties). Deze winstpotentie wordt grotendeel gevormd door het project Dordtse Kil IV, Drechtwerk B&S, DK III Zuid-Westhoek, Overkampzone, Wielwijk, Oudendijk en een aantal kleinere exploitaties waaronder de zelfbouwprojecten.

In onderstaande tabel is de mutatie van de totale portefeuille ten opzichte van voorgaand jaar weergegeven onderverdeeld naar de categorieën onderhanden werk, derdenontwikkelingen en exploitaties in voorbereiding.

Bedragen x €1000.000

Resultaat ontwikkeling bouwgronden in projecten	Resultaat 1-1-2017 inclusief rente	Resultaat 31-12-2017 (NCW)	Vergelijking 2016-2017
Bouwgronden in exploitatie			
Onderhanden werk (BIE)	€ 22,92-	€ 27,63-	€ 4,71-
Subtotaal bouwgronden in exploitatie	€ 22,92-	€ 27,63-	€ 4,71-
Bouwgronden niet in exploitatie			
In voorbereiding (IVA)	€ 6,24-	€ 4,74-	€ 1,49
Ontwikkeling Derden (Vorderingen)	€ 0,43-	€ 0,48-	€ 0,05-
Subtotaal bouwgronden niet in exploitatie	€ 6,66-	€ 5,22-	€ 1,44
Totaal:	€ 29,58-	€ 32,85-	€ 3,27-

Daar waar bij een verliesgevende exploitatie de actualisatie leidt tot een verslechtering van het project, wordt de verliesvoorziening verhoogd ten laste van de algemene reserve van het grondbedrijf. In gevallen dat sprake is van een winstgevende exploitatie, wordt winst pas genomen als voldaan is aan de criteria die het [Besluit Begroting en Verantwoording](#) (BBV) hiervoor heeft opgesteld. De boekwaardes en verliesvoorzieningen van de projecten binnen het grondbedrijf worden gepresenteerd in categorie vlottende activa op de balans.

De grootste wijzigingen worden veroorzaakt door mutaties op onderstaande projecten. De mutaties ten opzichte van vorig jaar worden voor een juiste vergelijking weergegeven ten opzichte van de Netto Contante Waarde (NCW) van vorig jaar inclusief rente. Conform voorschrift uit het BBV worden de resultaten ook op eindwaarde gepresenteerd.

Resultaat grondbedrijfcomplexen	Stand NCW per 1-1-2017 (incl. rente)	Stand NCW per 1-1-2018	Mutatie 2017 - 2018
<u>Verbetering resultaat</u>			
Dordtse Kil IV dI1	€ 13.524.542	€ 17.279.370	€ 3.754.828
Oud Krispijn Zuid	€ 184.910	€ 1.371.904	€ 1.186.994
Oudendijk	€ -	€ 2.121.835	€ 2.121.835
Wielwijk	€ 3.050.605	€ 3.985.592	€ 934.987
<u>Verslechtering resultaat</u>			
Amstelwijck dI1	€ 435.354	€ 104.637	€ -330.717
Leerpark	€ -13.903.872	€ -15.070.218	€ -1.166.346
Stadswerven	€ -38.673.878	€ -45.428.422	€ -6.754.543
<u>Winstneming</u>			
Drechtwerk B&S	€ 6.276.823	€ 3.273.754	€ -3.003.069
Overkampzone	€ 2.033.623	€ 1.368.990	€ -664.633
Zuidwesthoek DKIII	€ 2.370.965	€ 1.780.993	€ -589.972
Subtotaal grootste mutaties (> € 250.000)	€ -24.700.929	€ -29.211.563	€ -4.510.634
Subtotaal overige mutaties	€ 1.784.538	€ 1.582.508	€ -202.030
Totaal mutaties BIE	€ -22.916.391	€ -27.629.056	€ -4.712.664

* winstnemingen worden om administratieve redenen gepresenteerd als een verslechtering van het resultaat.

¹ De NCW is de reële waarde van het projectresultaat op het moment van het prijspeil waarbij rekening is gehouden met de rente, kosten en opbrengstenstijgingen.

Grootste mutaties: verbetering resultaten

Dordtse Kil IV dl 1: Herziening grondexploitatie en een herverdeling van kosten en baten tussen BIE, IVA en MVA.
Oud Krispijn Zuid: Op basis van een taxatie is de grondwaarde hoger dan begroot.
Wielwijk: Op basis van een taxatie is de grondwaarde hoger dan begroot. Daarnaast zijn de kosten en opbrengsten van de school uit de grondexploitatie gehaald.

Grootste mutaties: verslechtering resultaten

Amstelveen dl 1: Gerealiseerde uitgifteprijs lager dan begroot.
Stadswerven: Hogere kosten van de Prins Clausbrug, meer plankosten, de lagere grondprijs van deelgebied 'Americana' en toegenomen rentelasten.
Leerpark: Kosten van het bouwrijpmaken zijn hoger dan begroot (onder andere kosten geluidscherm).

Grootste mutaties: winstnemingen

Op de projecten Drechtwerk B&S, Overkampzone, Dordtse Kil III Zuidwesthoek en Johanna Naber-erf hebben winstnemingen plaatsgevonden.

Resultaten Strategische Grondvoorraad MVA en IVA

Bij de categorie MVA (*Materieel Vast Actief*) wordt de grond gewaardeerd tegen boekwaarde. De beheerlasten worden ten laste van de Algemene reserve grondbedrijf gebracht. De voorbereidingskosten voor gronden waar ontwikkelingsplannen voor zijn, worden als IVA (*Immateriële Vast Actief*) geactiveerd op de balans.

De mutatie op de boekwaarden wordt toegelicht in paragraaf 4.3.3 Toelichting op de balans.

Stand reserve grondbedrijf

Het resultaat bij jaarrekening is circa 0,46 mln. lager dan de verwachte stand van de reserve bij voorlopige prognose. Ondanks hogere winstnemingen uit projecten als gevolg van nieuwe BBV regelgeving hieromtrent is door grotere verliezen op projecten de reserve grondbedrijf afgenomen.

Bedragen x €1.000.000		
Stand reserve grondbedrijf 1-1-2017	€	3,69
Bijschrijving		
Winstnemingen	€	4,80
Resultaat afgesloten complexen	€	0,08
Erfpachtinkomsten	€	2,29
Inkomsten overige gronden	€	0,69
Vrijval verliesvoorzieningen (o.a. BBV)	€	-
Bijdrage Stad	€	-
Subtotaal bijschrijvingen	€	7,86
Onttrekking		
Onttrekking exploitatie- en ontwikkelkosten	€	-0,48
Rente en beheer strategische verwervingen	€	-1,94
Afwaardering strategische gronden	€	-
Storting verliesvoorzieningen	€	-8,36
Resultaat afgesloten complexen	€	-
Overige verrekeningen	€	-0,09
Subtotaal onttrekkingen	€	-10,86
Mutatie reserve	€	-3,00
Stand reserve grondbedrijf 31-12-2017	€	0,69

Bijschrijvingen

De winstnemingen hebben betrekking op de projecten Drechtwerk B&S, Overkampzone, Dordtse Kil III Zuidwesthoek en Johanna Naber-erf². Daarnaast wordt nog € 2,29 mln. bijgeschreven uit de erfpachtexploitaties.

² De laatste is een mutatie < € 250.000 en is daarom niet expliciet benoemd in de toelichting bij tabel 'Resultaat grondexploitaties'

Onttrekkingen

De voornaamste onttrekkingen worden veroorzaakt door het verhogen van de verliesvoorzieningen, met name door het verslechteren van de grondexploitaties Stadswerven, Amstelwijck en Leerpark.

Als gevolg van BBV regelgeving mogen rente en beheerlasten van gronden in de strategische grondvoorraad (MVA) niet meer worden geactiveerd en worden deze rechtstreeks ten laste gebracht van de algemene reserve grondbedrijf. Bij [Begroting 2016](#) is besloten om tot en met 2017 jaarlijks € 300.000 te onttrekken aan het resultaat van de erfpachtextploitatie. Daarnaast is via een aantal aparte besluiten gekozen om kosten rechtstreeks te onttrekken aan de reserve grondbedrijf. Dit heeft betrekking op de kosten voor de sloop Steegoversloot en kosten verbonden aan de fietsnota.

Bij de [Kadernota 2018](#) is besloten dat per 2018 de erfpachtinkomsten niet meer ten gunste komen van de Algemene reserve grondbedrijf.

Risico's en weerstandsvermogen

Bij het grondbedrijf is sprake van een actief risicomanagement. Per grondexploitatie is een risicoprofiel bepaald ten opzichte van het projectresultaat. Daarnaast wegen ook algemene risico's in het kader van de economische ontwikkeling mee in het risicoprofiel van het grondbedrijf. Het totaal aan risico's is per 31-12-2017 bepaald op € 8,58 miljoen³. Dit is licht lager dan gemeld bij de voorlopige prognose als gevolg van het verwerken van risico's van het Leerpark en afnemen van de risico's op de projecten Overkampzone en Dordtse Kil IV.

Op dit moment kunnen niet alle risico's binnen het grondbedrijf worden opgevangen door de algemene reserve grondbedrijf en de weerstandscapaciteit vanuit de erfpachtextploitatie. Daarmee blijft het risico bestaan dat een beroep moet worden gedaan op de Algemene reserve stad op het moment dat risico's zich manifesteren. De risico's bij het grondbedrijf maken onderdeel uit van het weerstandsvermogen van de stad. In paragraaf 3.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing wordt de weerstandsratio van de gemeente verder toegelicht.

In de prognose grondbedrijf 2018 wordt een doorkijk gegeven op de vermogenspositie van het grondbedrijf en het totaal van de portefeuille. Deze laat zien dat naar de toekomst toe de verwachte kosten en risico's kunnen worden opgevangen met de resultaten uit de exploitaties.

³ Dit is het gewogen totaal van de risico's binnen een periode van drie jaar die betrekking hebben op het grondbedrijf met een betrouwbaarheid van 75%. Dit is analoog aan de overige risico's van de gemeente.

JAAARREKENING

4. Financiële verantwoording

4.1 Inleiding

De jaarrekening geeft inzicht in de gemeentelijke financiën en ontwikkelingen ultimo 2017. Daartoe wordt een samenhangend inzicht in de ontwikkeling van de exploitatie en de belangrijkste vermogensbestanddelen geboden. Na een presentatie van de gehanteerde grondslagen van waardering en resultaatbepaling, volgt de balans met een toelichting op de verschillende balansposten. Daarnaast wordt er in dit hoofdstuk een algemene beschouwing gegeven op het resultaat, de ontwikkeling van de baten en de lasten en een analyse op programmaniveau tussen de werkelijke baten en lasten versus de door de raad geautoriseerde budgetten.

4.2 Grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Algemeen

De balans wordt opgesteld in overeenstemming met het [Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten 2004](#) (BBV).

Programmarekening

De baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben. Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

4.2.1 Activa

Vaste activa

Op vaste activa met een beperkte gebruiksduur wordt afgeschreven volgens een stelsel dat is afgestemd op de verwachte toekomstige gebruiksduur, rekening houdend met een eventuele restwaarde. Vaste activa met een onbeperkte gebruiksduur worden niet afgeschreven. Afschrijven geschiedt onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar. Naar verwachting duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen.

Immateriële vaste activa

Dit betreft eventuele kosten van onderzoek en ontwikkeling, het saldo van (dis)agio en met ingang van 2016 bijdragen aan activa in eigendom van derden. De kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen worden direct ten laste van de exploitatie gebracht. De immateriële vaste activa zijn gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs, verminderd met de op deze basis berekende afschrijvingen. De kosten van onderzoek en ontwikkeling voor een bepaald actief worden lineair afgeschreven in ten hoogste vijf jaar. De bijdragen aan activa in eigendom van derden worden lineair afgeschreven.

Materiële vaste activa

Het betreft hier vanaf 1 januari 2004 vooral investeringen met een meerjarig economisch nut. Investerings met een maatschappelijk nut werden tot 1 januari 2017 conform financiële beheerverordening niet geactiveerd op enkele uitzonderingen en bijzondere gevallen na. Op grond van het BBV moeten gemeenten met ingang van 1 januari 2017 alle investeringen die vanaf 2017 gereed komen activeren. In de toelichting op de balans is inzichtelijk gemaakt welke investeringen met maatschappelijk nut vóór 1 januari 2017 zijn geactiveerd en welke daarna. De materiële vaste activa met een economisch nut zijn gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs verminderd met de op deze basis berekende afschrijvingen. Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut zijn gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Gronden in erfpacht worden gewaardeerd tegen de eerste uitgifteprijs als verkrijgingsprijs. Tevens zijn de berekende afschrijvingen (op basis van de verkrijgings- of vervaardigingsprijs) in mindering gebracht.

De overige materiële vaste activa worden afgeschreven volgens de lineaire methode. Afschrijving op basis van jaarlijks gelijkblijvende annuïteiten komt uitsluitend voor bij installaties en (welzijns)accommodaties met huurtarieven en interne doorberekeningen.

Financiële vaste activa

Het betreffen kapitaalverstrekkingen, verstrekte leningen met een looptijd langer dan een jaar en tot 2016 bijdragen aan activa in eigendom van derden. Kapitaalverstrekkingen aan deelnemingen, gemeenschappelijke regelingen en overige verbonden partijen zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of tegen marktwaarde indien de marktwaarde duurzaam lager is dan de verkrijgingsprijs. De leningen (uitgeleend geld) zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde. De bijdragen aan activa in eigendom van derden zijn gewaardeerd tegen

verkrijgingsprijs verminderd met de op deze basis berekende afschrijvingen. De bijdragen aan activa in eigendom van derden worden lineair afgeschreven.

Vlottende activa

Vorraden

De nog niet in exploitatie genomen bouwgronden zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs, dan wel lagere marktwaarde. Er is geen rente bijgeschreven op de boekwaarde van deze voorraden. De onderhanden werken grondexploitatie (bouwgronden in exploitatie) zijn opgenomen tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, verminderd met de opbrengst wegens verkopen. De vervaardigingsprijs omvat de kosten die rechtstreeks aan de vervaardiging zijn toegerekend (zoals grondaankopen en kosten van bouw- en woonrijpmaken), evenals een redelijk te achten aandeel in de rentekosten en de administratie- en beheerskosten. Bij de grondexploitaties wordt het resultaat berekend op grond van netto contante waarde, waarbij rekening gehouden wordt met rente, kosten- en opbrengstenstijgingen. Winsten uit de bouwgrondexploitatie zijn slechts genomen indien en voor zover die met voldoende mate van betrouwbaarheid als gerealiseerd aangemerkt zijn. Voor verwachte verliezen zijn voorzieningen in mindering gebracht op de boekwaarde. De overige voorraden zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of duurzaam lagere marktwaarde.

Vorderingen

De vorderingen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde onder aftrek van de voorziening voor oninbaarheid voor de (belasting)debiteuren.

Liquide middelen

De liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. Indien niet anders vermeld, zijn zij direct opvraagbaar.

Overlopende activa

De overlopende activa zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

4.2.2 Passiva

Eigen vermogen

Algemene reserve

De algemene reserve dient als algemene buffer om toekomstige tegenvallers te kunnen opvangen.

Bestemmingsreserves

Onder een bestemmingsreserve wordt verstaan een reserve waaraan door de raad een bepaalde bestemming is gegeven. Het gehele bedrag van de bestemmingsreserves ultimo het jaar dient onderbouwd te zijn met bestuursbesluiten van de raad dan wel opgenomen te zijn in het voorliggende voorstel tot resultaatbestemming.

Gerealiseerd resultaat

Het gerealiseerd resultaat is het resultaat na reeds bestemde mutaties in de reserves.

Voorzieningen

Voor verplichtingen, verliezen en risico's wordt een voorziening gevormd als de omvang onzeker is, maar wel redelijkerwijs te schatten. Deze voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de betrokken verplichting c.q. het voorzienbare verlies.

De egalisatievoorzieningen onderhoud hebben betrekking op het planmatig onderhoud aan activa zoals vermeld in het verloopoverzicht en zijn bedoeld om schommelingen in de lasten op te vangen. De jaarlijkse dotatie ten laste van de programmarekening is gebaseerd op de meerjarenraming van het planmatig onderhoud, die een meerjarige periode beslaat. De periode varieert per activum. De overige onderhoudskosten aan de gebouwen, machines en installaties zijn rechtstreeks ten laste van de programmarekening verantwoord. In paragraaf 3.3 onderhoud kapitaalgoederen van het jaarverslag is het beleid ter zake nader uiteengezet.

Tot de voorzieningen worden ook gerekend van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden, met uitzondering van de voorschotbedragen. Deze voorzieningen worden gewaardeerd op het nominale bedrag van de middelen die op dat moment nog niet besteed zijn.

Langlopende schulden

De langlopende schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde, verminderd met de al gedane aflossingen. Vaste schulden hebben een rentetypische looptijd van één jaar of langer.

Kortlopende schulden

De kortlopende schulden worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Borg- en garantstellingen

Voor zover leningen door de gemeente gewaarborgd zijn, is het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar apart vermeld. Overigens is in de toelichting op de balans nadere informatie opgenomen.

4.3 Balans en toelichting

4.3.1 Inleiding

De balans met de toelichting verschaft op systematische wijze informatie over de samenstelling van de bezittingen (activa) en schulden (passiva) aan het eind van het begrotingsjaar en over de ontwikkelingen daarvan. De gemeente is niet vrij in het kiezen van de vorm bij het opstellen van de balans. Deze is vastgelegd in het [Besluit Begroting en Verantwoording](#) (BBV).

Activa

De activa op de balans zijn de bezittingen van de gemeente en bestaan uit vaste en vlottende activa. Op de passiva-zijde van de balans staan de schulden vermeld. Ook deze zijn te splitsen in vaste en vlottende passiva. Het onderscheid tussen de vaste en vlottende activa en passiva is dat de vaste activa en passiva een looptijd hebben van langer dan één jaar.

De vaste activa zijn onder te verdelen in (im)materiële en financiële vaste activa. De materiële vaste activa zijn gesplitst in investeringen met een economisch nut, en investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut. De financiële vaste activa bevatten alle financiële bezittingen van de gemeente, zoals aandelen, deelnemingen en verstrekte langlopende geldleningen.

De vlottende activa bevatten alle vorderingen met een looptijd korter dan één jaar. Onderdelen hiervan zijn de voorraden goederen en grond, het onderhanden werk dat later geactiveerd wordt, de saldi bij de bank en in de kas, de debiteuren en de vooruitbetaalde bedragen.

Passiva

De vaste passiva zijn onder te verdelen in het eigen vermogen en het vreemd vermogen. Het eigen vermogen bevat de algemene reserve, de bestemmingsreserves en het saldo van de rekening. Het vreemd vermogen kan worden onderverdeeld in voorzieningen, vaste en vlottende schulden en overlopende passiva. De vaste schulden zijn onderhandse leningen bij derden, zoals banken, pensioenfondsen en bedrijven. Deze leningen hebben een looptijd van meer dan één jaar.

Vlottende schulden zijn alle crediteuren en het rood staan op de bank. De overlopende passiva zijn vooraf ontvangen bedragen, die betrekking hebben op het volgende jaar.

Algemeen

Uit de balans in deze jaarrekening blijkt dat het eigen vermogen (reserves en rekeningsaldo) is afgenomen van € 429,7 miljoen eind 2016 tot € 429,2 miljoen eind 2017. Een oordeel over de vermogenspositie kan worden gevormd door bepaling van de solvabiliteitsratio. Solvabiliteit kan daarbij worden gedefinieerd als de mate waarin een instelling in staat is aan haar korte en lange verplichtingen te voldoen. Hiertoe wordt aan de hand van de balans het eigen vermogen uitgedrukt in een percentage van het totale vermogen. De ratio wordt bepaald aan de hand van het eigen vermogen dat als buffer dient voor het opvangen van eventuele tegenvallers. Het eigen vermogen van de gemeente Dordrecht bestaat grotendeels uit bestemmingsreserves waarover niet vrijelijk kan worden beschikt.

Als het eigen vermogen per eind 2017 wordt uitgedrukt in een percentage van het totale vermogen leidt dit tot een ratio van 50,6% wat kan worden gekenmerkt als solide (eind 2016: 48,5%).

4.3.2 Balans per 31 december 2017 (alle bedragen x €1.000)

ACTIVA	2017		2016	
VASTE ACTIVA				
Immateriële vaste activa		4.337		3.841
Kosten sluiten geldleningen en het saldo van agio en disagio				
Onderzoekskosten van de NIEGG	3.705		3.091	
Bijdrage activa in eigendom van derden	632		750	
Materiële vaste activa		608.535		622.916
Investerings met economisch nut				
Gronden uitgegeven in erfpacht	39.248		39.294	
Investerings economisch nut met heffing	75.917		75.525	
Overige investeringen met een economisch nut	451.474		475.987	
Investerings met maatschappelijk nut				
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	35.216		26.170	
Overige investeringen met een maatschappelijk nut	6.680		5.940	
Financiële vaste activa		111.511		128.826
Kapitaalverstrekkingen aan:				
Deelnemingen	19.698		19.698	
Gemeenschappelijke regelingen				
Overige verbonden partijen				
Leningen aan:				
Openbare lichamen (art. 1a Wet Fido)	13.544		15.536	
Woningbouwcorporaties	10.589		11.513	
Deelnemingen				
Overige verbonden partijen	189		199	
Overige langlopende leningen	7.101		8.265	
Overige uitzettingen met een rente typische looptijd ≥ 1jaar	60.390		73.615	
Bijdragen aan activa in eigendom van derden				
TOTAAL VASTE ACTIVA		724.383		755.583
VLOTTENDE ACTIVA				
Voorraden		53.252		41.301
Grond- en hulpstoffen:				
Niet in exploitatie genomen bouwgronden (NIEGG)				
Grond- en hulpstoffen			3	
Onderhanden werk:				
Bouwgronden in exploitatie (BIE)	43.952		40.758	
Gereed product en handelsgoederen	9.300		540	
Vooruitbetalingen				
Uitzettingen met een rente typische looptijd < 1jaar		59.487		72.287
Uitzettingen in 's Rijks schatkist	5.000		13.000	
Vorderingen op openbare lichamen	28.451		26.550	
Verstrekke kasgeldleningen				
Rekening-courant verhoudingen met niet-financiële instellingen	4.974		10.567	
Overige vorderingen	21.050		22.158	
Overige uitzettingen	12		12	
Liquide middelen		66		96
Kassaldi	66		96	
Bank- en giroaldi				
Kruisposten	0			
Overlopende activa		10.722		16.479
De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen nog te ontvangen voorschotbedragen die ontstaan door voorfinanciering op uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel	924		1.969	
Overige nog te ontvangen bedragen, en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen	9.798		14.510	
TOTAAL VLOTTENDE ACTIVA		123.527		130.163
TOTAAL ACTIVA		847.909		885.746

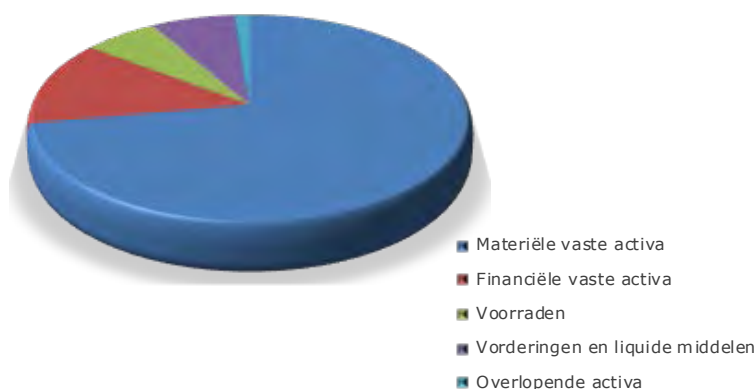
PASSIVA	2017		2016	
VASTE PASSIVA				
Eigen vermogen		429.209		429.670
Reserves:				
Algemene reserve	31.181		26.244	
Bestemmingsreserves	383.782		398.833	
Gerealiseerde resultaat	14.246		4.593	
Voorzieningen		14.497		15.258
Voorziening voor verplichtingen, verliezen, risico's	7.623		10.035	
Egalisatievoorzieningen	3.364		3.378	
Van derden verkregen middelen die specifiek besteed moeten worden	3.510		1846	
Voorziening grondexploitaties				
Vaste schulden				
met een rente typische looptijd ≥ 1 jaar		301.404		315.209
Obligatieleningen				
Onderhandse leningen van:				
Binnenlandse pensioenfondsen en verzekeringsinstellingen				
Binnenlandse banken en Overige financiële instellingen	301.404		315.209	
Binnenlandse bedrijven				
Openbare lichamen (art. 1a Wet Fido)				
Overige binnenlandse sectoren				
Buitenlandse instellingen, fondsen, banken en overige sectoren				
Door derden belegde gelden				
Waarborgsommen				
Verplichtingen uit hoofde van financial leaseovereenkomsten				
TOTAAL VASTE PASSIVA		745.110		760.137
VLOTTENDE PASSIVA				
Netto vlottende schulden				
met een rente typische looptijd < 1 jaar		63.466		74.194
Kasgeldleningen aangegaan bij openbare lichamen (art. 1a Wet Fido)				
Overige Kasgeldleningen	55.000		50.000	
Bank- en giroaldi	5.312		7.215	
Overige schulden	3.154		16.979	
Overlopende passiva		39.332		51.413
Verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn opgebouwd en die in een volgend begrotingsjaar tot betaling komen met uitzondering van jaarlijks terugkerende arbeidskosten	23.583		26.231	
gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume				
De van de Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met een specifiek bestedingsdoel die dienen ter dekking van lasten van volgende begrotingsjaren	12.983		19.930	
Overige vooruit ontvangen bedragen die ten bate van volgende begrotingsjaren komen	2.766		5.252	
TOTAAL VLOTTENDE PASSIVA		102.798		125.607
TOTAAL PASSIVA		847.909		885.746

4.3.3 Toelichting op de balans

Activa

Aan de activazijde van de balans worden de bezittingen van de gemeente Dordrecht weergegeven. Onderstaand figuur maakt inzichtelijk uit welke posten de activazijde van de balans per 31 december 2017 bestaat.

ACTIVA

Vaste activa

Het relatieve aandeel van materiële vaste activa aan de activa zijde van de balans is in 2017 toegenomen van 70% naar 72%. De materiële vaste activa worden conform besluit van het [Besluit Begroting en Verantwoording](#) (BBV) als volgt opgenomen:

- Investerings met een economisch nut.
- Investerings met een economisch nut met heffing, waarvoor ter bestrijding van de kosten een heffing kan worden geheven.
- Investerings in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut.

Onderstaand wordt op hoofdlijnen een toelichting gegeven op de ontwikkelingen van de activazijde van de balans.

Immateriële vaste activa

De balanscategorie "Immateriële vaste activa" betreft activa waar geen fysieke bezittingen tegenover staan. Het verloop van de waarde van de immateriële vaste activa wordt in onderstaande tabel weergegeven.

Activacategorie	Boekwaarde		Des-investeringen	Afschrijvingen	Bijdragen van derden	Afwaa-deringen	Boekwaarde 31-12-2017
	1-1-2017	Investerings					
Bijdrage aan activa in eigendom van derden	750.000	40.000		158.000	-	-	632.000
Onderzoekskosten NIEGG	3.091.000	395.000		-	219.000-	-	3.705.000
Totaal	3.841.000	435.000	-	158.000	219.000-	-	4.337.000

De belangrijkste in het boekjaar gedane investeringen Immateriële vaste activa worden hieronder vermeld. (bedragen x € 1.000 en investeringen > € 250.000).

Bijdrage aan activa in eigendom van derden	bedragen x € 1.000
Diverse kleinere investeringen (< 250)	40

Onderzoekskosten NIEGG	bedragen x € 1.000
Noordendijk	603
GZH: Middenzone; IVA	246
Diverse boekwaarden naar Bouwgronden in exploitatie	-812
Diverse kleinere investeringen (< 250)	358
Totaal	395

De belangrijkste bijdragen aan derden worden hieronder vermeld (bedragen x € 1.000 en investeringen > € 50.000).

Bijdrage aan activa in eigendom van derden	bedragen x €1000
Onderzoekskosten NIEGG naar Bouwgronden in exploitatie	-219

Materiële vaste activa met economisch nut

De materiële vaste activa met economisch nut bestaan uit de volgende onderdelen:

Activacategorie	1-1-2017	31-12-2017
Erfpachtgronden	39.294.000	39.248.000
Gronden en terreinen	27.325.000	26.857.000
Strategische verwervingen; grond incl. sloop	34.550.053	28.703.053
Woonruimten	4.715.530	3.874.530
Bedrijfsgebouwen	354.027.000	346.889.000
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	11736.000	12.872.000
Vervoermiddelen	758.000	701.000
Machines, apparaten en installaties	32.528.000	30.136.000
Overige materiële vaste activa	10.346.000	10.499.000
Geherrubriceerd naar gereed product en handelsgoederen		-9.057.463
Totaal	515.279.583	490.722.120

Het verloop van de waarde van de materiële vaste activa met economisch nut wordt in onderstaande tabel weergegeven. Vanaf het moment dat het actief niet meer voor eigen gebruik wordt ingezet, dan voldoet het actief niet meer aan de definitie van vast actief en is sprake van een handelsvoorraad. In dat geval vindt herrubricering plaats onder de voorraden gereed product en handelsgoederen.

Activacategorie	Boekwaarde 1-1-2017	Investeringen	Des- investeringen	Afschrijvingen	Bijdragen van derden	Afwaar- deringen	Boekwaarde 31-12-2017
Erfpachtgronden	39.294.000	458.000	132.000	-	-	372.000	39.248.000
Gronden en terreinen	27.325.000	454.000	-	-	-	14.000	26.857.000
Strategische verwervingen; grond incl. sloop opstal	34.550.053	5.926.000	-	-	79.000	-	28.703.053
Woonruimten	4.715.530	-	752.000	89.000	-	-	3.874.530
Bedrijfsgebouwen	354.027.000	895.000	455.000	7.578.000	-	-	346.889.000
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	11736.000	1612.000	-	438.000	38.000	-	12.872.000
Vervoermiddelen	758.000	134.000	-	179.000	12.000	-	701.000
Machines, apparaten en installaties	32.528.000	474.000	-	2.866.000	-	-	30.136.000
Overige materiële vaste activa	10.346.000	1259.000	-	1106.000	-	-	10.499.000
Voorgenomen verkoop, opgenomen: gereed product en handelsgoederen							9.057.463
Totaal	515.279.583	1548.000	1339.000	12.256.000	29.000	386.000	490.722.120

Materiële vaste activa met economisch nut met heffing

De materiële vaste activa met economisch nut met heffing bestaan uit de volgende onderdelen:

Activacategorie	1-1-2017	31-12-2017
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	75.380.000	75.343.000
Machines, apparaten en installaties	26.000	24.000
Overige materiële vaste activa	119.000	550.000
Totaal	75.525.000	75.917.000

Het verloop van de waarde van de materiële vaste activa met economisch nut met heffing wordt in onderstaande tabel weergegeven.

Activacategorie	Boekwaarde 1-1-2017	Investeringen	Des- investeringen	Afschrijvingen	Bijdragen van derden	Afwaar- deringen	Boekwaarde 31-12-2017
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	75.380.000	2.471.000	-	2.460.000	48.000	-	75.343.000
Vervoermiddelen	0	-	-	-	-	-	-
Machines, apparaten en installaties	26.000	-	-	2.000	-	-	24.000
Overige materiële vaste activa	119.000	438.000	-	7.000	-	-	550.000
Totaal	75.525.000	2.909.000	-	2.469.000	48.000	-	75.917.000

Onder bijdragen van derden zijn die bijdragen van derden opgenomen, die direct gerelateerd zijn aan de investering. Onder de afwaarderingen staan de afwaarderingen vermeld wegens duurzame waardeverminderingen en overdracht van activa.

De belangrijkste in het boekjaar gedane investeringen van de activa met economisch nut worden hieronder vermeld (bedragen x € 1.000 en investeringen > € 250.000).

Erfpachtgronden	bedragen x €1.000
Grond oefenterrein Brandweer van gronden & terreinen	458
Diverse kleinere investeringen (< 250)	0
Totaal	458

Gronden & Terreinen	bedragen x €1.000
Grond oefenterrein Brandweer ovb naar erfpachtgronden	-458
Diverse kleinere investeringen (< 250)	4
Totaal	-454

Strategische verwervingen; grond incl. sloop	bedragen x €1.000
Ovb naar Bouwgronden in exploitatie (BIE):	
Dordtse Kil IV	43
Kassencomplex Oudendijk	0
Diverse kleinere investeringen (< 250)	-5.969
Totaal	-5.926

Bedrijfsgebouwen	bedragen x €1.000
Herhuisvesting Kerkeplaat 2016	663
Diverse kleinere investeringen (< 250)	232
Totaal	895

Grond- weg- & waterbouwkundige werken	bedragen x €1.000
Kademuren renovatie 2017	1022
Diverse kleinere investeringen (< 250)	590
Totaal	1.612

Vervoermiddelen	bedragen x €1.000
Diverse kleinere investeringen (< 250)	134

Machines, apparaten en installaties	bedragen x €1.000
Diverse kleinere investeringen (< 250)	474
Totaal	474

Overige materiële activa	bedragen x €1.000
Stadsboerderij; inrichting	512
Diverse kleinere investeringen (< 250)	747
Totaal	1.259

De belangrijkste desinvesteringen in boekjaar 2017 economisch nut worden in onderstaand overzicht categorisch vermeld. Door verkoop van panden en gronden zijn de diverse boekwaarden afgewaardeerd.

Desinvesteringen	bedragen x €1.000
Weeskinderendijk Vastgoed	752
Voorstraat 123	455
Erfpachtgronden	132
Diversen	0
Totaal	1.339

De belangrijkste bijdragen van derden in boekjaar 2017 economisch nut worden in het volgende overzicht categorisch vermeld.

Investerings van de activa met economisch nut	bedragen x €1.000
Diverse kleinere bijdragen derden (<250)	29-

In de kolom afwaardering 2017 staan activa die zijn overgedragen aan het Grondbedrijf en Vastgoedbedrijf, activa die zijn gesloopt of duurzame waardeverminderingen.

Diverse afwaarderingen	bedragen x €1.000
Erfpachtgronden	372
Diverse kleinere bijdragen derden (<250)	14
Totaal	386

De belangrijkste in het boekjaar gedane investeringen van de activa met economisch nut met heffing worden hieronder vermeld (bedragen x € 1.000 en investeringen > € 250.000).

Grond- weg- & waterbouwkundige werken	bedragen x €1.000
Rioolprogramma 2017 (realisatie t/m 2018)	1458
Rioolprogramma 2016 (realisatie t/m 2017)	330
Rioolprogramma 2018 (realisatie t/m 2019)	296
Diverse kleinere investeringen (< 250)	387
Totaal	2.471

Overige materiële vaste activa	bedragen x €1.000
Parkeerterrein Steegoversloot	396
Diverse kleinere investeringen (< 250)	42
Totaal	438

De belangrijkste bijdrage van derden in boekjaar 2017 economisch nut worden in onderstaand overzicht categorisch vermeld.

Bijdragen van derden	bedragen x €1.000
Diverse bijdragen van derden (< 250)	48
Totaal	48

Machines, apparaten en installaties	bedragen x €1.000
Diverse kleinere investeringen (< 250)	0

Materiële vaste activa met maatschappelijk nut

De materiële vaste activa met maatschappelijk nut bestaan uit onderstaande onderdelen:

Activacategorie	1-1-2017	31-12-2017
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	26.170.000	35.216.000
Machines, apparaten en installaties	5.940.000	6.595.000
Overige materiële vaste activa	0	85.000
Totaal	32.110.000	41.896.000

De gemeente Dordrecht activeerde investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut tot 1 januari 2017 slechts bij uitzondering. Verkeersregelinstallaties, verlichtingsinstallaties en reconstructies aan bruggen waren daarbij de belangrijkste. Op grond van het BBV is de gemeente met ingang van 1 januari 2017 verplicht om alle investeringen die vanaf 2017 gereed komen te activeren. De bijdrage van derden of subsidies met betrekking tot investeringen maatschappelijk nut worden conform BBV direct in mindering gebracht op het betreffende actief. Bij de toelichting op de balans moet een uitsplitsing worden aangebracht tussen investeringen met maatschappelijk nut vanaf 2017 geactiveerd en voor 2017 geactiveerd. De boekwaarde van de investeringen in de openbare ruimte met uitsluitend maatschappelijk nut had het volgende verloop:

Activacategorie	Boekwaarde		Des- investeringen	Afschrijvingen	Bijdragen van derden	Afwaar- deringen	Boekwaarde 31-12-2017
	1-1-2017	Investeringen					
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken vanaf 2017		17.428.000		-	-	-	17.428.000
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken vóór 2017	26.170.000	2.495.000		969.000	9.908.000	-	17.788.000
Machines, apparaten en installaties vanaf 2017		772.000		-	31.000	-	741.000
Machines, apparaten en installaties vóór 2017	5.939.000	477.000		562.000	-	-	5.854.000
Overige materiële vaste activa vanaf 2017	0	85.000		-	-	-	85.000
Totaal	32.109.000	21.257.000	-	1.531.000	9.939.000	-	41.896.000

De belangrijkste in het boekjaar gedane investeringen van de activa met maatschappelijk nut worden in de volgende tabel vermeld (bedragen x € 1.000 en investeringen > € 250.000).

Grond, weg en waterbouwkundige werken	bedragen x €1.000
Groot onderhoud Merwedestraat en omgeving	5.404
Noorderdiep, KRW, dagrecreatie & Kop v/h Land	3.196
NDB Kaderrichtlijn water (KRW)	2.848
Wegen 2017, elementenverharding v.b. '16 afr. '18 (30j)	2.789
WDO infra (gereed 2020)	2.000
Wegen 2017, overig start '16 afr. '18 (20 jaar)	1.509
Wegenprogramma 2016 restant afr. '17 (30 jaar)	1.000
NDB Landbouwweg	708
Wegen 2018, elementenverharding v.b. '17 afr. '19 (30j)	500
Kunstwerken 2016 (realisatie t/m 2017)	373
NDB Fietspad 220	369
Diverse kleinere investeringen (< 250)	-773
Totaal	19.923

Machines, apparaten en installaties	bedragen x €1.000
Merwedestraat/Oranjelaan VRI's Constructie 2016	427
Vervanging VRI's Constructie 2017	287
Vervanging openbare verlichting 2017	269
Diverse kleinere investeringen (< 250)	266
Totaal	1.249

Overige materiële vaste activa	bedragen x €1.000
Diverse kleinere investeringen (< 250)	85

De belangrijkste bijdragen van derden in boekjaar 2017 in maatschappelijk nut worden in onderstaand overzicht categorisch vermeld (bedragen x € 1.000).

Grond- weg- & waterbouwkundige werken	bedragen x €1.000
Noorderdiep, KRW, dagrecreatie & Kop v/h Land	6.044
WDO infra (gereed 2020)	2.000
Groot onderhoud Merwedestraat en omgeving	1.323
NDB Fietspad 220	387
Diverse kleinere investeringen (< 250)	185
Totaal	9.939

Voor project Nieuwe Dordtse Biesbosch (Noorderdiepzone, KRW en Dagrecreatieterrein) zijn de reeds vooruitontvangen bijdragen van Provincie en Waterschap ten gunste van de investeringen gebracht. Voor project WDO infra is de bijdrage van het Waterschap met de investeringsuitgaven verrekend. Voor het project groot onderhoud Merwedestraat, NDB Fietspad 220 en overige betreft het de ontvangen subsidies (of voorschotten), die verrekend zijn met betreffende investeringsuitgaven.

Diverse afwaarderingen	bedragen x €1.000
Diverse kleinere afwaarderingen (< 250)	-

Financiële vaste activa

Het verloop van de financiële vaste activa gedurende het jaar 2017 wordt in onderstaand overzicht weergegeven.

Activacategorie	Boekwaarde	Investering	Desinvestering	Afschr./Aflos.	Afwaardering	Boekwaarde
	1-1-2017	2017	2017	2017	2017	31-12-2017
Kapitaalverstrekkingen aan:						
Deelnemingen	19.698	-	-	-	-	19.698
Gemeenschappelijke regelingen	-	-	-	-	-	-
Overige verbonden partijen	-	-	-	-	-	-
Langlopende leningen aan:						
Deelnemingen	-	-	-	-	-	-
Woningbouwcorporaties	11.513	-	-	924	-	10.589
Overige verbonden partijen	199	-	-	10	-	189
Overige langlopende leningen	8.265	-	-	1.164	-	7.101
Leningen aan (UG); Overheden (wet Fido)	15.536	65	-	2.057	-	13.544
Idem, met looptijd van 1 jaar of langer	73.615	1.275	-	14.500	-	60.390
Bijdragen aan activa in eigendom van derden	-	-	-	-	-	-
Totaal	128.826	1.340	-	18.655	-	111.511

Onderstaand volgt een specificatie van de boekwaarden kapitaalverstrekkingen (bedragen x € 1.000).

Deelnemingen	bedragen x €1.000	
	1-1-2017	31-12-2017
Aandelen N.V. Eneco	13.115	13.115
Aandelen Waterleidingbedr. Evides	5.992	5.992
Deeln.aand.kap. Bank Ned. Gemeenten	583	583
Deelname Merwede Lingelijn	7	7
Deelneming ROM-D	1	1
Totaal	19.698	19.698

Gemeenschappelijke regelingen

De gemeente Dordrecht heeft in 2017 geen kapitaal verstrekt aan gemeenschappelijke regelingen.

Overige verbonden partijen

Dit betreft een 50%-deelneming in de Energiecoöperatie Dordrecht (ECD), samen met HVC. De financiële waardering van de deelneming is op dit moment nihil, aangezien de deelneming nog nagenoeg geen activiteiten verricht die financieel rendement opleveren. De bijdrage van Dordrecht en HVC wordt vooral ingezet op voorlichting en stimulering van duurzaamheidsactiviteiten en de voorbereiding van het exploiteren van zonne- en windenergie.

Langlopende leningen aan

Woningbouwcorporaties	bedragen x €1.000	
	1-1-2017	31-12-2017
Trivire (v/h Progrez)	11.513	10.589
Totaal	11.513	10.589

Overige verbonden partijen	bedragen x €1.000	
	1-1-2017	31-12-2017
Selfservice vervanging VOB I en II	199	189
Totaal	199	189

Overige langlopende leningen	bedragen x €1.000	
	1-1-2017	31-12-2017
Ov. langlop.leningen buiten renteomslag Yulius	8.094	6.930
Ov. langlop.leningen buiten renteomslag overigen	81	81
Stichting Sportvoorziening Dubbeldam	91	91
Totaal	8.265	7.101

bedragen x €1.000

Leningen aan (UG); Overheden (wet Fido)	1-1-2017	31-12-2017
Leningen SVn iz funderingsherstel	12.598	11.042
Leningen SVn iz funderingsherstel; Voorziening	-37	-37
Leningen SVn Dichterskwartier iz PWV	66	47
Leningen NRF Dordrechts Restauratiefonds	2.703	2.243
Via SVn verstrekte Startersleningen	111	111
Leningen SVn Particuliere Woningverbetering	94	138
Totaal	15.536	13.544

bedragen x €1.000

Overige uitzett. looptijd >1 jaar	1-1-2017	31-12-2017
Duurzame belegging	30.000	20.000
Rendement duurzame belegging	12.375	9.150
Belegging EZH CLN ING-bank/GE	11.000	11.000
Belegging EZH CLN Bank of Scotland/GE	11.000	11.000
Belegging EZH CLN (Barclays en GE)	9.240	9.240
Totaal	73.615	60.390

Op de post Rendement duurzame belegging is een rendement van € 1,275 miljoen bijgeboekt. Het eerste gedeelte van de belegging (€ 10 miljoen) inclusief het rendement (€ 4,5 miljoen) is in 2017 vrijgevallen. Het tweede en derde gedeelte van de duurzame belegging (beide € 10 miljoen) vallen vrij in 2018. De belegging EZH CLN Bank of Scotland/GE ad € 11 miljoen valt per 1 mei 2018 vrij.

bedragen x €1.000

Bijdragen aan activa in eigendom van derden	1-1-2017	31-12-2017
Leningen aan (UG); Overheden (wet Fido)	0	0
Totaal	0	0

Met ingang van 2017 zijn de bijdragen aan activa van derden als gevolg van een BBV wijziging opgenomen onder de Immateriële vaste activa.

Vlottende activa

Voorraden

De in de balans opgenomen voorraden worden uitgesplitst in de volgende categorieën:

Balanscategorie	1-1-2017	31-12-2017
Overige grond & hulpstoffen	3.000	-
Onderhanden werk, bouwgronden in expl. (BIE)	40.758.000	43.952.000
Gereed product en handelsgoederen	540.000	9.300.000
Totaal	41.301.000	53.252.000

De voorraden bestaan voornamelijk uit de boekwaarde van de bouwgronden die in exploitatie zijn genomen. Daarnaast zijn onder de voorraad gereed product en handelsgoederen de materiële vaste activa opgenomen die niet meer voor eigen gebruik worden ingezet.

Van de bouwgronden in exploitatie (BIE) kan van het verloop in 2017 het volgende overzicht worden weergegeven:

Bouwgronden in exploitatie (BIE)	Boekwaarde 1-1-2017	Investerings	Opbrengsten	Vrijval verlies- voorz. bij afsluiten	Resultaat (-/ = winst)	Boekwaarde 31-12-2017	Voorziening	Gecorr. boekw. 31-12-2017	Nog te realiseren kosten incl. index.	Nog te realiseren opbr. incl. index	Saldo NCW
Vogelplein	-12.324	123.384				111060	288.453	-177.393	181630	0	288.453
Patersweg 1	220.524	13.169				233.693		233.693	47.709	443.615	-156.129
PO Vest									afgesloten		
PO Johanna Naber-erf	-3.487	48.696	223.763		-173.360	-5.194		-5.194	96.453	128.158	-36.246
Sluisweg/Achterhakkers		8.819				8.819		8.819	is geen BIE		
Leerpark	21.152.461	2.467.053	4.466.094			19.153.420	15.070.215	4.083.206	6.777.319	10.465.396	15.070.215
Gezondheidspark - Overkampzone	1487.736	34.408	12.034		-687.117	2.197.227		2.197.227	421.802	4.111.257	-1368.990
Stadswerven	50.173.490	5.309.780	981.155			54.502.115	45.428.421	9.073.694	44.209.065	50.380.980	45.428.422
Amstelwijck	4.797.761	223.453	748.300			4.272.913		4.272.913	2.692.777	7.253.260	-104.637
Zuidwesthoek DK III		186.478	94.878		-566.734	658.334		658.334	170.959	2.654.991	-1780.993
Dordtse Kil IV	9.652.444	6.011.655	384.177			15.279.921		15.279.921	22.397.901	59.109.052	-17.279.370
Kilkade 7	-803.174	85.644				-717.530		-717.530	333.847	650.136	-996.845
Kassencomplex Oudendijk; BIE		2.346.750	134.050			2.212.700		2.212.700	1393.191	5.863.208	-2.121.835
DK III: Beervijkhoeve	2.418.185	37.722				2.455.907		2.455.907	90.252	59.109.052	-370.351
Iepenlaan	182.406	91.824	95.707			178.523		178.523	145.358	1057.417	-713.353
Uitgifte grond Nijverheidstraat 95	1144.823	558.696				1703.519	64.606	1638.913	373.442	2.033.079	64.606
Papeterspad	1172.994	387.995	1653			1559.337	1060.602	498.735	81506	560.971	1060.602
Wielwijk	113.856	69.365				183.221		183.221	5.644.207	10.330.280	-3.985.592
Oud Krispijn Zuid	192.066	119.238				311304		311304	5.915.837	7.600.036	-1371.904
Troelstraweg 125; BIE		292.264				292.263		292.263	482.647	865.403	-85.555
Drechtwerk B&S	1614.597	677.496	4.632.845		-3.370.446	1029.694		1029.694	67.517	4.532.270	-3.273.754
Spuiboulevard 4-88	45.377	14.230				59.608		59.608	82.146	244.753	-100.173
Sanering/Uitgifte BVP Baanhoekweg 20	2.934	152.233				155.167		155.167	163.810	635.110	-307.835
Amnesty Internationalweg	-809	28.626				27.817		27.817	107.550	376.417	-229.681
Totaal	93.551.861	19.288.977	11.774.657	0	-4.797.657	105.863.838	61.912.297	43.951.541			27.629.056

Voor een nadere toelichting op de grondexploitatie wordt verwezen naar de toelichting op het programma Ruimtelijke Ordening (4.13) en de paragraaf Grondbeleid (3.7).

Het geraamde eindresultaat voor de bouwgronden in exploitatie is op basis van onderstaande uitgangspunten tot stand gekomen:

Parameters prognose 2018	korte termijn			lange termijn
	2018	2019	2020	2021 en verder
Omslagrente	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%
Rentekosten	14%	138%	138%	138%
Rentebaten	14%	138%	138%	138%
Disconteringsvoet	2,0%	2,0%	2,0%	2,0%
Kostenstijging GWW	2,5%	2,5%	2,0%	2,0%
Opbrengststijging woningbouw	4,0%	2,5%	2,0%	2,0%
Opbrengststijging niet-woningbouw	15%	2,0%	2,0%	2,0%
Opbrengststijging pachtgronden Biesbosch	-23,0%	2,0%	2,0%	2,0%

Uitzettingen met een rentetypische looptijd < 1 jaar

Soort vordering	Gecorrigeerd	Saldo	Voorziening	Gecorrigeerd
	1-1-2017	31-12-2017	oninbaarheid	31-12-2017
Vorderingen op openbare lichamen	26.550.000	28.451.000	-	28.451.000
Uitzettingen in 's Rijks schatkist	13.000.000	5.000.000	-	5.000.000
Verstrekte kasgeldleningen	-	-	-	-
R-courantverhoudingen niet-financiële inst.	10.567.000	4.974.000	-	4.974.000
Overige vorderingen	22.158.000	21.612.000	562.000	21.050.000
Overige uitzettingen	12.000	12.000	-	12.000
Totaal	72.287.000	60.049.000	562.000	59.487.000

Voor verwachte oninbaarheid van debiteuren is een voorziening opgenomen van € 562.000, bepaald op basis van geschatte inningskansen.

Vorderingen op openbare lichamen

Het saldo per 31 december 2017 van vorderingen op openbare lichamen bestaat voornamelijk uit diverse BTW vorderingen op de Belastingdienst en diverse ministeries.

Uitzettingen in 's Rijks schatkist

Eind 2013 is het verplicht schatkistbankieren ingevoerd. Toegestaan blijft dat decentrale overheden een bedrag van 0,75% van het begrotingstotaal buiten de Schatkist mogen houden, het zogenoemde drempelbedrag. Het drempelbedrag mag als gemiddeld creditbedrag per kwartaal niet overschreden worden. In 2017 is het drempelbedrag van afgerond € 3,7 miljoen niet overschreden. Voor nadere toelichting wordt verwezen naar de financieringsparagraaf.

Benutting drempelbedragen	Drempel 2017	1e kwartaal	2e kwartaal	3e kwartaal	4e kwartaal
Schatkistpapier	3.678.000	1219.206	3.488.156	1571714	1172.719

Verstrekte kasgeldleningen

Gedurende 2017 zijn door de gemeente Dordrecht geen kasgeldleningen verstrekt c.q. deposito's geplaatst.

Rekening-courantverhoudingen niet-financiële instellingen

Betreft de uitstaande leningen bij het Stimuleringsfonds Volkshuisvesting (SVN; inzake funderingsleningen) als bij het Nationaal Restauratie Fonds (NRF; inzake restauratieleningen op monumentale panden).

Overige vorderingen

De post overige vorderingen bestaat uit diverse openstaande vorderingen van onder meer Heijmans Vastgoed BV en diverse ministeries.

Liquide middelen

Onder de liquide middelen zijn opgenomen de kas-, bank- en girosaldi.

Liquide middelen	1-1-2017	31-12-2017
Kas	96.000	66.000
Kruisposten	0	7
Bank	0	0
Totaal	96.000	66.007

Overlopende activa

De post overlopende activa kan als volgt worden gespecificeerd. Overige nog te ontvangen bedragen en de vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen.

Overlopende activa	1-1-2017	31-12-2017
Vooruitbetaalde bedragen	722.000	1.544.000
Nog te ontvangen bedragen van NL en EU-overheden	1.968.640	923.833
Overige nog te ontvangen bedragen	13.788.360	8.254.167
Totaal overlopende activa	16.479.000	10.722.000

Vooruitbetaalde bedragen

Vooruitbetaalde bedragen die ten laste van volgende begrotingsjaren komen.

Nog te ontvangen bedragen van NL- en EU-overheden die ten laste van volgende begrotingsjaren komen

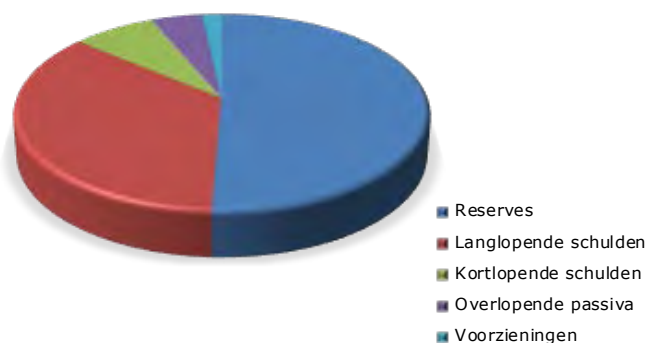
Net als vooruitbetaalde bedragen is dit saldo het gevolg van het toerekenen van baten aan het boekjaar 2017. De nog te ontvangen bedragen NL- en EU-overheden kunnen als volgt worden gespecificeerd.

Nog te ontvangen bedragen van NL- en EU-overheden	Saldo 1-1-2017	Aanpassing Beschikking	Saldo Toevoeging	Aanwending	Saldo 31-12-2017
Rijk					
Vangnetuitkering	926.297		797.216	926.297	797.216
BBZ	38.789			38.789	
ESF 2014-2016	1.003.554	87.402		878.227	37.925
Overige NL-overheden					
19e Eeuwse Schil Fase 1 en 2			186.192	97.500	88.692
Servicepunt Waterbus Merwedekade			29.772	29.772	
Totaal	1.968.640	87.402	1.013.180	1.970.585	923.833

Passiva

Samenstelling passiva

PASSIVA

Aan de passiva zijde worden de schulden en het eigen vermogen van de gemeente Dordrecht weergegeven. Bovenstaand taartdiagram maakt inzichtelijk hoe de balansposten aan de passivazijde zijn samengesteld. Net als in 2016 vormen de reserves het grootste onderdeel van de passivazijde van de balans.

Eigen vermogen

Het in de balans opgenomen eigen vermogen bestaat uit de volgende posten:

Eigen vermogen	1-1-2017	31-12-2017
Algemene reserve	26.244.000	31.181.000
Bestemmingsreserves		
-voor egalisatie van tarieven	500.000	-
-overige bestemmingsreserves	398.335.000	383.782.000
Gerealiseerde resultaat	4.593.000	14.246.000
Totaal	429.672.000	429.209.000

Het verloop van de reserves in 2017 wordt in onderstaand overzicht gespecificeerd.

Reserves	Boekwaarde 1-12-2017	Toevoeging	Onttrekking	Vermindering ter dekking afschrijving	Boekwaarde 31-12-2017
Algemene reserve	26.244.000	26.911.000	21.974.000	-	31.181.000
Bestemmingsreserves:					
voor egalisatie van tarieven	500.000	0	500.000	-	0
overige bestemmingsreserves	398.335.000	32.731.000	42.584.000	4.700.000	383.782.000
Gerealiseerde resultaat	4.593.000	14.246.000	4.593.000		14.246.000
Totaal	429.672.000	73.888.000	69.651.000	4.700.000	429.209.000

Onder 'gerealiseerd resultaat' is opgenomen het rekeningresultaat van 2017.

Het verloop van de reserves in 2017 wordt in het volgende overzicht nader gespecificeerd. Toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves zijn toegelicht in de financiële analyses (4.5 t/m 4.16) in de jaarstukken en in de toelichting op de staat van reserves in de bijlagen bij de jaarstukken (bijlage 3).

Begroot						Realisatie				Verschillen	
Aard	Functie	Stand per 1-1-2017	Storting	Onttrekking	Stand per 1-1-2018	Stand per 1-1-2017	Storting	Onttrekking	Stand per 1-1-2018	Stortingen	Onttrekkingen
Algemene reserves											
100 Algemene stadsreserve	Buffer	22.558.829	15.963.562	10.595.811	27.926.580	22.558.829	18.429.721	10.500.933	30.487.617	-2.466.159	
110 Algemene reserve Grondbedrijf	Buffer	3.686.204	5.706.272	7.684.644	1.707.832	3.686.204	8.481.009	11.472.960	694.253	-2.774.737	-3.788.316
Subtotaal Algemene Reserves						26.245.033 26.910.730 21.973.893 31.181.870				-5.240.896 -3.788.316	
Bestemmingsreserves											
200 Bedrijfsreserve Essenhof	Egalisatie	500.000	87.049	500.000	87.049	500.000	-	500.000	-		
300 Inkomensreserve	Inkomens	62.421.660	-	-	62.421.660	62.421.660	-	-	62.421.660		
301 Exploitatiereserve EZH-middelen	Inkomens	64.668.190	-	-	64.668.190	64.668.190	-	-	64.668.190		
302 Reserve FLO brandweer	Egalisatie	206.731	-	170.000	36.731	206.731	-	170.000	36.731		
303 Reserve Bovenwijkse voorzieningen	Egalisatie	1.198.024	-	49.545	1.148.479	1.198.024	-	30.983	1.167.041		
304 Reserve parkeervoorzieningen	Egalisatie	3.400.730	384.675	548.280	3.237.125	3.400.730	1.467.146	459.719	4.408.158	-1.082.471	
305 Reserve Rente	Egalisatie	5.000.000	-	5.000.000	-	5.000.000	-	5.000.000	-		
307 Reserve resultaten vorige dienstjaren	Egalisatie	-	-	2.126.747	-2.126.747	-	2.126.747	2.126.747	-	-2.126.747	
309 Reserve Afschrijving	Egalisatie	179.854.075	13.963.038	10.096.977	183.720.136	179.854.075	11.429.100	10.095.821	181.187.354	2.533.938	
313 Reserve frictiekosten Flexpool	Egalisatie	311.512	329.003	-	640.515	311.512	441.845	-	753.357	-112.842	
314 Bestemmingsreserve Riool	Egalisatie	802.886	620.563	304.009	1.119.440	802.886	653.985	-	1.456.871		304.009
315 Bestemmingsreserve afval	Egalisatie	1.061.854	128.059	607.679	582.234	1.061.854	-	477.609	584.245	128.059	130.070
316 Egalisatiereserve Dienstverlening Drechtsteden	Egalisatie	-	165.000	-	165.000	-	180.779	-	180.779		
323 Gemeentelijk stadsvernieuwingsreserve	Bestedings	1.863.444	-	972.000	891.444	1.863.444	-	945.562	917.882		
324 Stimuleringsreserve Volkshuisvesting SVN	Egalisatie	23.593	-	23.592	1	23.593	-	23.593	-		
327 Bestemmingsreserve promotie	Bestedings	100.000	-	-	100.000	100.000	-	-	100.000		
332 Reserve onderwijshuisvesting	Egalisatie	15.545.843	-	10.317.824	5.228.019	15.545.843	271.981	10.317.824	5.500.000	-271.981	
334 Reserve Jeugdfonds	Egalisatie	313.370	24.737	177.000	161.107	313.370	24.737	178.641	159.466		
336 Reserve digitaal dossier jeugdgezondheidszorg	Bestedings	71.504	-	71.504	-	71.504	-	71.504	-		
340 Reserve Investerings- en expl.bijdr. MFA Koloriet	Egalisatie	108.850	-	108.850	-	108.850	-	108.850	-		
354 Cultuurfonds	Bestedings	-	-	-	-	-	-	-	-		
361 Bedrijfsreserve VGB	Egalisatie	182.969	82.632	-	265.601	182.969	-	75.071	107.898		
362 Bestemmingsreserve SAD	Egalisatie	-	-	-	-	-	-	-	-		
364 Bestemmingsreserve onderhoudsfonds VGB	Bestedings	7.479.215	2.763.646	2.139.682	8.103.179	7.479.215	2.751.841	1.959.685	8.271.371		179.997
365 Reserve geprogr.onderhoud wegen	Egalisatie	-	-	-	-	-	27.988	-	27.988		
366 Programmeringsreserve Dordtse Musea	Bestedings	157.346	-	-	157.346	157.346	-	-	157.346		
367 Subsidies gemeentelijke monumenten	Bestedings	188.062	-	105.000	83.062	188.062	-	94.362	93.700		
369 Reserve Nationaal Actieplan Sport en Bewegen	Egalisatie	-	-	-	-	-	-	-	-		
370 Bestemmingsreserve De Dubbel	Bestedings	29.334	-	29.334	-	29.334	-	29.334	-		
376 Reserve vervanging openbare verlichting	Egalisatie	247.688	62.501	203.000	107.189	247.688	62.501	203.000	107.189		
378 Bestemmingsreserve Frictiekosten Organisatieontwikkeling	Egalisatie	923.921	-	218.979	704.942	923.921	-	218.979	704.942		
379 Reserve Doorontwikkeling Centrum v. Jeugd & Gezin	Bestedings	23.232	-	23.232	-	23.232	-	23.232	-		
381 Personele kosten Richting Kiezen	Egalisatie	-	-	-	-	-	-	-	-		
383 Opgebouwd tegoed vakantietoelage	Egalisatie	-	-	-	-	-	-	-	-		
390 Reserve investeringen wegen	Bestedings	7	6.080.209	5.910.209	170.007	7	6.080.209	5.836.023	244.193		
402 SI-V01 Verkeersmanagement	Bestedings	183.534	-	40.700	142.834	183.534	-	-	183.534		
405 SI-V20 Verkeersstructuurplan centrum	Bestedings	455.938	400.000	297.020	558.918	455.938	400.000	86.254	769.685		210.766
408 SI-W39 Parkeerproblemen Oostelijke stadsdelen	Bestedings	8.495	-	8.497	-2	8.495	-	8.497	-2		
411 SI-B10 Hofkwartier	Bestedings	2.041.775	650.000	315.826	2.375.949	2.041.775	633.819	54.098	2.621.496		261.728
417 SI-W24 Schouwburg Kunstmin	Bestedings	200.000	-	200.000	-	200.000	-	200.000	-		
418 SI-W41 Duurzaamheid	Bestedings	53.436	-	-	53.436	53.436	-	-	53.436		
419 SI-Regionaal MJP	Bestedings	-	35.384	35.384	-	-	35.384	35.384	-		
422 SI-W10 Bodemsanering	Egalisatie	1.453.529	-	153.529	1.300.000	1.453.529	-	158.840	1.294.689		
423 SI-W11 Nieuwe Dordtse Biesbosch	Bestedings	3.970.397	-	1.163.550	2.806.847	3.970.397	-	945.387	3.025.009		218.163
431 SI-Mijlpalen	Bestedings	231.204	-	100.000	131.204	231.204	-	74.010	157.194		
432 SI-W20 Dordt West	Bestedings	17.003.741	-	2.402.207	14.601.534	17.003.741	-	1.545.017	15.458.724		857.190
446 SI-E12 Voorstraat-Noord ontw.progr.	Egalisatie	55.252	-	11.050	44.202	55.252	-	10.000	45.252		
447 SI-Toerisme-cofinanciering Waterdriehoek	Bestedings	363.063	-	318.063	45.000	363.063	127.900	-	490.963	-127.900	318.063
448 SI-SV01 Leerpark	Bestedings	695.132	-	390.132	305.000	695.132	-	138.901	556.231		251.231
450 SI-Slenteroute Hofkwartier	Bestedings	170.000	-	85.000	85.000	170.000	-	-	170.000		
455 SI - Upgrade Viersprong	Bestedings	348.269	345.000	-	693.269	348.269	345.000	-	693.269		
460 SI-E01 Westelijke Dordtse Oever	Bestedings	14.118.607	-	1.528.967	12.589.640	14.118.607	-	1.064.952	13.053.655		464.015
473 SI-V07 Doorstroming openbaar vervoer	Bestedings	176.827	-	-	176.827	176.827	-	-	176.827		
479 SI-V16 Merw.straat/Oranjeln VRI doorstr.	Bestedings	5.724	-	5.724	-	5.724	-	5.724	-		
489 SI-W43 Levendige Binnenstad	Bestedings	658.338	-	258.337	400.001	658.338	-	183.734	474.604		
491 SI - W44 University College	Bestedings	-	-	-	-	-	-	-	-		
492 SI-SV06 Sportpark Corridor	Bestedings	398.577	-	7.929	390.648	398.577	-	1.866	396.711		
493 SI-W46 Stadswerven (parkeergar, bruggen, infr.)	Bestedings	3.843.814	-	-924.614	4.768.428	3.843.814	-	-965.583	4.809.397		
494 SI-Sportpark	Bestedings	165.820	5.500.000	165.820	5.500.000	165.820	5.500.000	143.062	5.522.758		
499 SI - Vrije ruimte	Buffer	5.550.022	170.000	5.214.873	505.149	5.550.022	170.000	5.147.759	572.263		
Subtotaal Bestemmingsreserves						398.835.535 32.730.963 47.784.441 383.782.057				-1.059.944 3.195.231	
Eindtotaal						425.080.568 59.641.693 69.758.333 414.963.927				-6.300.840 -593.085	

Toelichting aard en doel reserves

ALGEMENE RESERVES

De algemene reserve bestaat uit componenten waaraan de raad geen bepaalde bestemming heeft gegeven.

Algemene reserve

De Algemene stadsreserve heeft een bufferfunctie voor het opvangen van schommelingen en onvoorziene gebeurtenissen. De hoogte van deze reserve wordt, in samenhang met de overige componenten van het weerstandsvermogen, jaarlijks op basis van het risicoprofiel gerelateerd aan de minimaal te behalen norm voor het weerstandsvermogen van 1,0.

Algemene Reserve Grondbedrijf

De algemene reserve Grondbedrijf heeft een bufferfunctie voor het opvangen van risico's en resultaten van grexen binnen het Grondbedrijf. Samen met de Algemene Reserve Stad vormt deze reserve het weerstandsvermogen.

BESTEMMINGSRESERVES

Algemeen geldt dat als de bestemming door de raad kan worden gewijzigd, sprake is van een (bestemmings) reserve. We onderscheiden in aard drie functies van bestemmingsreserves: (1) bestedingsfunctie, (2) egalisatiefunctie of een (3) inkomensfunctie.

1. Bestedingsfunctie

Reserves die in het leven zijn geroepen om te worden ingezet voor een bepaald doel, hebben een bestedingsfunctie. De aanwending hiervan heeft veelal een incidenteel karakter. Het merendeel van de reserves heeft dit motief. Bij deze bestemmingsreserves is sprake van een toekomstige aanwending waarbij op het moment van vorming van deze reserve nog geen (wettelijke of feitelijke) verplichting jegens derden bestaat. Het bestedingsdoel ligt in principe vast, waarbij sprake kan zijn van eenmalige doelen.

2. Egalisatiefunctie

Reserves kunnen worden gevormd om baten en lasten over de jaren heen gelijkmatig te verdelen. Extreme pieken en dalen in de exploitatiebegroting kunnen zo worden vermeden. Ongewenste schommelingen in tarieven die aan derden in rekening worden gebracht kunnen met een egalisatiereserve worden opgevangen. Er is ook sprake van een egalisatiefunctie als structureel gelden aan reserves worden onttrokken als dekking van de kapitaallasten van investeringen.

3. Inkomensfunctie

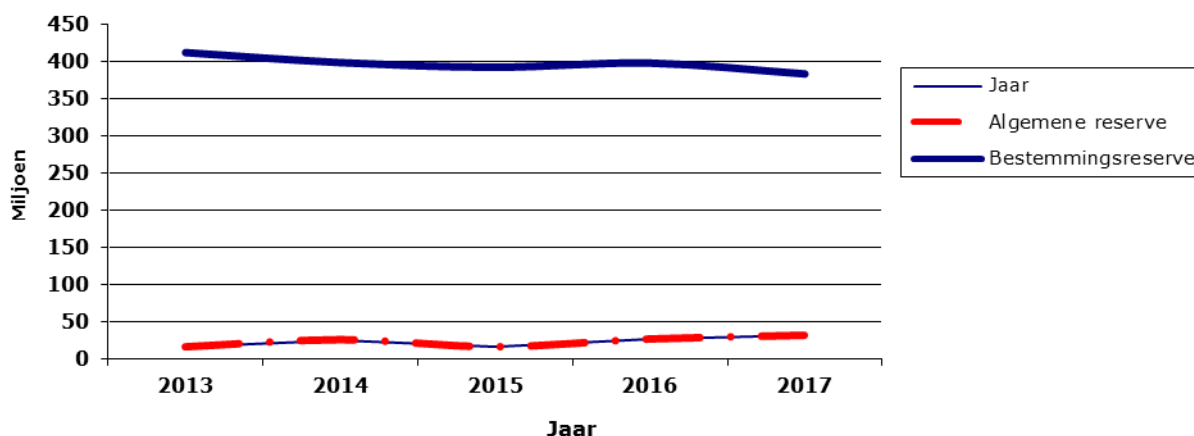
De functie van inkomensreserves is door nieuwe BBV-regelgeving komen te vervallen. Bij de [Kadernota 2018 \(pagina 19\)](#) is daarom besloten om de huidige inkomensreserves (inkomensreserve en exploitatiereserve EZH) volledig vrij te laten vallen.

Hieronder volgt een specificatie van een aantal bestemmingsreserves per 31-12-2017.

- De Reserve Strategische Investerings wordt ingezet ten behoeve van investeringsprojecten.
- De Reserve Afschrijving economisch nut dient ter dekking van de kapitaallasten van op de balans geactiveerde boekwaarden.

Voor een uitgebreide beschrijving van de doelstelling van de afzonderlijke reserves wordt verwezen naar de [nota Reserve en Voorzieningen \(zie RIS-dossier: 1390899\)](#).

Verloop reserves 2017

Voor verdere informatie over de voor het weerstandsvermogen meest relevante reserves verwijzen wij u naar paragraaf 3.2 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Voorzieningen

Het verloop van de voorzieningen in 2017 wordt in onderstaand overzicht weergegeven:

	Boekwaarde			Boekwaarde	
Voorzieningen	1-12-2017	Toevoeging	Vrijval	Aanwending	31-12-2017
Voorziening voor verplichtingen, verliezen, risico's	10.034.552	1847.000-	-	564.207	7.623.345
Egalisatievoorzieningen	3.377.609	1653.000	-	1666.734	3.363.875
Door derden beklemde middelen met een specifieke aanwendingsrichting	1846.000	2.164.000	-	499.957	3.510.043
Totaal	15.258.160	1.970.000	-	2.730.898	14.497.262

De volledige specificatie van de voorzieningen:

	Boekwaarde	Toevoeging	Vrijval	Aanwending	Boekwaarde
Voorzieningen	1-1-2017				31-12-2017
Voorziening voor verplichtingen, verliezen, risico's					
ST OPOD Onderhoud gebouwen	-	-	-	-	-
Voorziening Wethouderspensionen	2.395.036	832.585	-	-	3.227.621
Voorziening frictiekosten Ingen.Bur.Drechtsteden	48.523	-	-	48.523	-
Voorziening kosten UWV ToBe	100.000	-	-	100.000	-
Voorzieningen GREX passiva	870.048	79.839-	-	334.816	455.392
Rioolheffing spaarvoorziening	1499.461	1650.117	-	-	3.149.578
Voorziening juridische risico's	5.120.817		4.250.000-	80.868	789.950
Onderhoudsregalisatievoorzieningen					
Voorziening erfstellingen, legaten en schenkingen	1330	1265	-	-	2.595
Onderhoudsvoorziening Sportboulevard	1604.207	1029.879	-	1118.520	1515.566
Onderhoudsvoorziening Havens	367.425	190.283	-	432.375	125.333
Onderhoudsvoorziening NM C	17.959	16.000	-	-	33.959
Onderhoudsvoorziening Sportvelden	1224.721	222.451	-	54.281	1392.891
Voorziening baggeren	148.523	187.203	-	61.558	274.168
Onderhoudsvoorziening VZ Waterzigt Weizigt NM C	15.097	7.613	-	-	22.710
Door derden beklemde middelen met een specifieke aanwendingsrichting					
Voorziening afkoopsummen Essenhof	-	2.056.996	-	156.019	1900.977
Voorziening rioolexploitatie	1845.181	105.959	-	343.938	1607.202
Totaal	15.258.160	6.220.000	4.250.000-	2.730.898	14.497.262

VOORZIENINGEN

Algemeen geldt dat het doel van het treffen van voorzieningen is dat de gemeente in de toekomst kan voldoen aan financiële verplichtingen en dat duidelijk is wat voor invloed dat heeft op de financiële positie van de gemeente.

Onderhoudsvoorzieningen

De gemeente kent negen onderhoudsvoorzieningen (zie bovenstaande uitsplitsing met als doel het opvangen van de schommelingen) in de lasten van het onderhoud.

Voorziening Riolen

Sinds 2014 is er sprake van gewijzigde BBV regelgeving met betrekking tot riolering. In de huidige voorziening zijn de onbenutte kapitaallasten toegevoegd voor toekomstige investeringen. Vanaf 2016 wordt naar aanleiding van het nieuwe GRP (gemeentelijk rioleringsplan) extra gespaard voor toekomstige vervangingsinvesteringen.

Voorziening wethouderspensionen

Deze voorziening dekt lopende en toekomstige pensioenverplichtingen voor wethouders. Met ingang van 2014 is deze voorziening getroffen met het oog op de mogelijke overdracht richting het APPA fonds.

Voorziening frictiekosten IBD

Uit deze voorziening worden de frictiekosten betaald die voortkomen uit de reorganisatie bij IBD.

Voorziening kosten UWV ToBe

De voorziening dekt de risico's op een claim van het UWV naar aanleiding van het faillissement van ToBe. In 2017 is hiervoor een schikking getroffen met de curator van het faillissement, waardoor deze voorziening opgeheven zal worden.

Voorziening juridische risico's

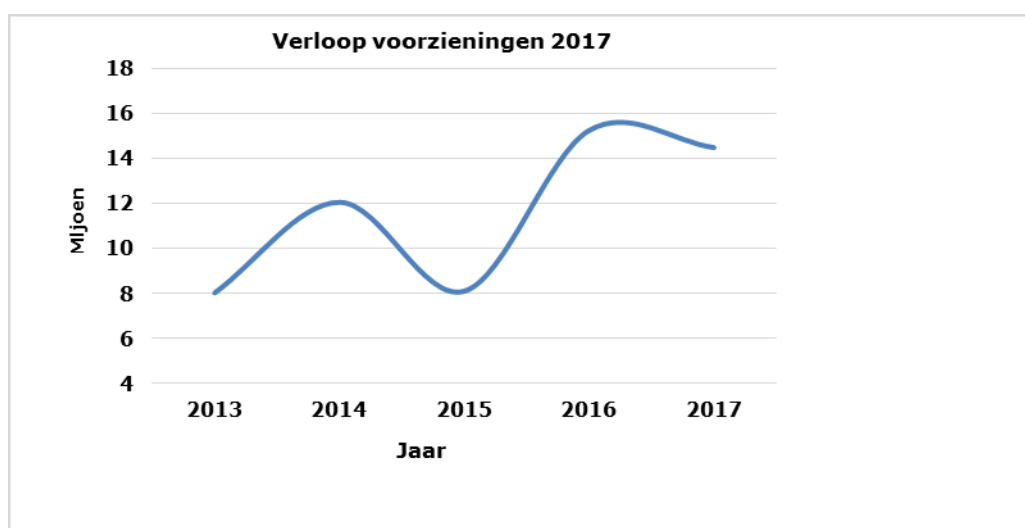
De gemeente wordt geconfronteerd met de toenemende juridificering van de samenleving. Steeds vaker eisen bedrijven en burgers schadevergoeding indien voor hen nadelige gemeentelijke besluiten door de rechter worden vernietigd. Deze voorziening dekt de lasten die uit juridische risico's voortkomen.

Voorziening GREX passiva

Uit de voorziening worden toekomstige verliezen op GREX (grondexploitaties) gedekt.

Voorziening afkoopsommen Essenhof

De voorziening dekt de toekomstige jaarlijkse onderhoudslasten aan de graven. De voorziening wordt gevoed door vooruitontvangen afkoopsommen van burgers.

Per saldo zijn de voorzieningen in 2017 afgenomen met € 0,7 miljoen. Dit ontstaat enerzijds door een aantal toevoegingen, vrijval van een voorziening en anderzijds door een aantal aanwendungen aan de voorzieningen.

Omschrijving	Toevoegingen	Vrijval	bedragen x €1.000.000	
			Aanwending	
Voorziening rioolexploitatie	0,1	0,0	0,3	
Voorziening afkoopsommen Essenhof	2,1	0,0	0,2	
Onderhoudsvoorziening Sportboulevard	10	0,0	11	
Onderhoudsvoorziening Havens	0,2	0,0	0,4	
Onderhoudsvoorziening Sportvelden	0,2	0,0	0,1	
Voorziening baggeren	0,2	0,0	0,1	
ST OPOD Onderhoud gebouwen	0,0	0,0	0,0	
Voorziening Wethouderspensioenen	0,8	0,0	0,0	
Voorziening kosten UWV ToBe	0,0	0,0	0,1	
Voorzieningen GREX passiva	-0,1	0,0	0,3	
Rioolheffing spaarvoorziening	17	0,0	0,0	
Voorziening juridische risico's	0,0	4,3	0,1	
Totaal	6,2	4,3	2,7	

Vaste schulden met een rentetypische looptijd ≥ 1 jaar

De onderverdeling van de in de balans opgenomen langlopende schulden is als volgt.

Vaste schulden met een looptijd > 1 jaar	1-1-2017	31-12-2017
Obligatieleningen	-	-
Onderhandse leningen van:		
Binnenlandse pensioenfondsen en verzekeringsinstellingen	-	-
Binnenlandse banken en overige financiële instellingen	315.209.000	301404.000
Binnenlandse bedrijven	-	-
Openbare lichamen (art. 1a Wet Fido)	-	-
Overige binnenlandse sectoren	-	-
Buitenlandse instellingen, fondsen, banken, bedrijven en overige sectoren	-	-
Totaal	315.209.000	301404.000
Door derden belegden gelden	-	-
Waarborgsommen	-	-
Verplichtingen uit hoofde van financial leaseovereenkomsten	-	-
Totaal	315.209.000	301404.000

In onderstaand overzicht wordt het verloop weergegeven van de vaste schulden over het jaar 2017. Deze leningenportefeuille ging in 2017 gepaard met in totaal € 10,36 miljoen aan rentelasten. Deze lasten zijn verantwoord binnen het taakveld treasury.

Verloop vaste schulden	Saldo 1-1-2017	Vermeer- deringen	Aflossingen	Saldo 31-12-2017
Obligatieleningen		-	-	-
Onderhandse leningen	315.209.000		13.805.000	301404.000
Door derden belegde gelden	-		-	-
Waarborgsommen	-	-	-	-
Totaal	315.209.000	-	13.805.000	301404.000

De reguliere aflossing in 2017 was € 12,5 miljoen. Daarnaast is er een extra (boetevrije) aflossing van € 1,3 miljoen gedaan op een lening bij de Triodosbank. Deze lening heeft een rente van 2,25%.

Vlottende passiva

Onder de vlottende passiva zijn in de balans opgenomen:

Vlottende passiva	1-1-2017	31-12-2017
Schulden korter dan een jaar	74.194.000	63.466.000
Overlopende passiva	51413.000	39.332.000
totaal	125.607.000	102.798.000

Netto vlottende schulden met een rentetypische looptijd < 1 jaar

De in de balans opgenomen kortlopende schulden kunnen als volgt gespecificeerd worden:

Schulden korter dan een jaar	1-1-2017	31-12-2017
Kasgeldleningen aangegaan bij		
Openbare lichamen (art. 1a Wet Fido)	-	-
Overige Kasgeldleningen	50.000.000	55.000.000
Bank- en giro saldi	7.215.000	5.312.000
Overige schulden	16.979.000	3.154.000
Totaal	74.194.000	63.466.000

Overlopende passiva

Het saldo van de post overlopende passiva is als volgt opgebouwd. De balanscategorie 'bouwgronden in exploitatie' (BIE) is op grond van het BBV gesplitst met ingang van 1 januari 2016. Dit betekent dat gemeenten BIE's deels moeten herrubriceren van de voorraden naar de overlopende passiva.

Overlopende passiva	1-12-2017	31-12-2017
Vooruitontvangen bedragen van NL- en EU-overheden	19.930.000	12.983.000
Overige vooruit ontvangen bedragen	5.252.000	2.766.208
Nog te betalen bedragen, verplichtingen	26.231.000	23.583.000
Totaal	51.413.000	39.332.208

Vooruitontvangen bedragen van NL- en EU-overheden

Onder deze post zijn opgenomen de bedragen die in 2017 en daarvoor reeds zijn ontvangen. Tevens zijn de ontvangen middelen van derden verantwoord, welke de komende jaren nog besteedbaar zijn.

Vooruitontvangen bedragen van NL- en EU-overheden	Saldo 1-1-2017	Saldo Toevoeging	Aanwending	Saldo 31-12-2017
Rijk				
BIRK Subsidie, project Maasterras	2.040.000			2.040.000
Regionaal Meld & Coördatiepunt	32.984	33.717	32.984	33.717
Specifieke Uitkering OAB	145.660		145.660	0
Voorschotbedragen Inkomende subsidies MO	186.636	29.407	186.636	29.407
Tijdelijke stimulering woningbouw, 2e tranche	825.000			825.000
Tennetregeling		252.850		252.850
Overige NL overheden				
Vooruitontvangen middelen Geluid/Lucht	19.252		8.112	11.140
BDU subsidie Fly Over N3/A16	509.486			509.486
Energievoorziening DK I/II en Amstelveen-West	80.000			80.000
Nieuwe Dordtse Biesbosch	10.599.336		5.515.568	5.083.768
PZH Waterdriehoek		625.792		625.792
PZH WDO	5.492.000		2.000.000	3.492.000
Totaal	19.930.000	941.767	7.888.960	12.983.000

Nog te betalen bedragen, verplichtingen

Dit betreft nog te betalen bedragen welke ten laste van het dienstjaar 2017 zijn gebracht, doch waarvan de facturen in de loop van 2017 zijn ontvangen en betaalbaar gesteld. Deze posten worden in 2018 afgewikkeld.

Niet uit balans blijvende verplichtingen

				Bedragen x €1000
	Oorspronkelijk		Gewaarborgd	Gewaarborgd
Geldnemer	bedrag	Borgstelling	1-1-2017	31-12-2017
Garanties met direct kredietrisico:				
Diversen	699	diverse % (*)	192	87
Sportverenigingen	9.990	100%	7.047	6.769
Overige verbonden partijen	8.000	100%	41348	42.403
Subtotaal			48.587	49.259
Garanties met indirect kredietrisico (achtervang waarborgfondsen):				
Achtervang Waarborgfonds Sociale Woningbouw		100%	553.359	666.088
TOTAAL			601.946	715.347

Net als vorig jaar zijn de borgstellingen in de gemeenschappelijke regelingen niet meer in deze tabel opgenomen. Gemeenten zijn verplicht om eventuele tekorten van gemeenschappelijke regelingen aan te zuiveren, ongeacht de oorzaak hiervan. Dit is onderdeel van het algemene risico dat de gemeenten nemen door samen te werken, waardoor opnemingen in het risicoprofiel relevanter is. Per eind 2017 stond de gemeente borg voor ruim € 715 miljoen. Ten opzichte van eind 2016 was dit een toename van € 113,4 miljoen. Deze stijging komt vrijwel geheel voort uit het door woningcorporaties aantrekken van door het Waarborgfonds Sociale Woningbouw gegarandeerde leningen. De gemeente neemt hiervoor een achtervangpositie in. Voor een nadere uiteenzetting rond borgstellingen wordt verwezen naar de Financieringsparagraaf en de Staat van Gewaarborgde geldleningen in het bijlagenboek bij het jaarverslag.

4.4 Financiële positie en toelichting

De verantwoording van het financiële resultaat is gebonden aan wettelijke voorschriften. Per 2004 is het [Besluit Begroting en Verantwoording](#) (BBV) ingevoerd met als belangrijkste doelstelling transparantie in verslaglegging. Belangrijk element hierin is de wijze van verwerking van mutaties in reserves. Werden in het verleden de mutaties uit reserves meegenomen bij de bepaling van het totale financiële resultaat, vanaf 2004 worden deze mutaties afzonderlijk gepresenteerd. Het BBV spreekt over:

- Het gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten is *exclusief* geautoriseerde mutaties in reserves. In 2017 is dit resultaat € 0,6 miljoen negatief. Dit is het saldo van € 467,5 miljoen baten minus € 468,1 miljoen lasten.
- Het gerealiseerd resultaat is *inclusief* geautoriseerde mutaties in reserves. In 2017 is dit resultaat € 14,2 miljoen positief.

4.4.1 Financieel resultaat 2017

Het resultaat over het boekjaar 2017 bedraagt € 14,2 miljoen na verrekening met de diverse reserves. Dit resultaat is als volgt opgebouwd, verdeeld over de verschillende, bestuurlijk vastgestelde programma's:

Bedragen x €1000						
Programma's	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Veiligheid	18.157	17.654	503	1165	1051	114
Leefbaarheid en Stedelijk Beheer	40.254	39.018	1236	19.347	20.153	-806
Jeugd en Onderwijs	69.840	69.264	576	10.426	11.140	-714
Werk en Inkomen	113.918	112.925	993	53.289	54.040	-751
Economie, Sport en Cultuur	47.192	47.253	-61	8.016	9.499	-1483
Milieu en Duurzaamheid	21.726	22.246	-520	15.036	15.321	-285
Zorg en Ondersteuning	86.704	82.618	4.086	2.618	3.052	-434
Verkeer en Vervoer	12.852	12.213	639	10.014	10.578	-564
Ruimtelijke Ordening en Wonen	49.082	41.674	7.408	34.309	29.851	4.458
Dienstverlening	16.137	16.842	-705	7.927	8.468	-541
Bestuur en Samenwerking	10.808	9.680	1.128	1.568	1.797	-229
Algemene Dekkingsmiddelen	-4.775	-3.337	-1.438	301.755	302.536	-781
Gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten	481.895	468.050	13.845	465.470	467.486	-2.016
(1) Afwijking t.o.v. actuele begroting						15.861
Bedragen x €1000						
Mutatie reserves	53.345	50.617	2.729	69.772	65.427	4.343
(2) Afwijking mutatie reserves						-1.614
Totaalsaldo incl. mutatie reserves	535.240	518.666	16.574	535.242	532.915	2.327
Gerealiseerd resultaat (1+2)						14.246

Budgetoverhevelingen

Het gerealiseerde resultaat kent een nuance. In dit resultaat zijn de volgende posten nog opgenomen:

1. Restantkredieten van meerjarige projecten.
2. Middelen voor eenmalige projecten die door vertraging in 2017 doorlopen naar 2018.
3. Resultaat dat door eerdere besluitvorming en/of wet en regelgeving een verplichte bestemming kent.

Voor de drie genoemde posten zijn voorstellen voor budgetoverhevelingen gedaan van in totaal € 2.982.536. Voor de specificatie wordt verwezen naar het raadsbesluit 'budgetoverhevelingen' van 9 mei 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)). Na verwerking van de budgetoverhevelingen resteert, zoals in hoofdstuk 1 gemeld, een netto resultaat van afgerond € 11,3 miljoen positief.

4.4.2 Overzicht incidentele baten en lasten

Het BBV (art. 19 en 28) schrijft voor dat de gemeente zowel bij begroting als bij jaarrekening een overzicht van incidentele baten en lasten presenteert. Het overzicht is, voor zowel raad als voor provincie, een essentieel onderdeel bij de bepaling van het structureel evenwicht van de exploitatie. De structurele exploitatie wordt verkregen na eliminatie van de incidentele baten en lasten.

Het overzicht van incidentele baten en lasten bevat alleen 'eenmalige of tijdelijke' baten en/of lasten die bij ongewijzigd beleid en omstandigheden voor maximaal drie jaar vaststaan. Budgetverschillen op activiteiten inzake structureel bestaand beleid blijven in hun aard onderdeel van de "structurele exploitatie".

In onderstaand overzicht zijn per programma de incidentele baten en lasten met een eenmalig of tijdelijk karakter opgenomen. Op hoofdlijnen zijn posten groter dan € 50.000 toegelicht. De uitwerking van dit overzicht is in lijn met de betreffende [themacirculaire](#) van de provincie Zuid-Holland.

Overzicht incidentele baten en lasten				Bedragen x € 1.000		
Programma	Begroting 2017			Jaarrekening 2017		
	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo
Veiligheid	185	0	-185	296	0	-296
Leefbaarheid en Stedelijk Beheer	1.978	0	-1.978	780	124	-656
Jeugd en Onderwijs	50	0	-50	4.450	2.182	-2.269
Werk en Inkomen	0	0	0	0	0	0
Economie, Sport en Cultuur	6.532	0	-6.532	3.121	2.126	-995
Milieu en Duurzaamheid	333	25	-308	610	215	-396
Zorg en Ondersteuning	309	0	-309	319	0	-319
Verkeer en Vervoer	908	0	-908	914	28	-886
Ruimtelijke Ordening en Wonen	18.761	18.641	-120	15.274	13.346	-1.928
Dienstverlening	209	30	-179	209	30	-179
Bestuur en Samenwerking	296	0	-296	385	79	-306
Algemene Dekkingsmiddelen	500	1.275	775	95	1.275	1.180
Totaal	30.060	19.970	-10.090	26.454	19.404	-7.051

Mutaties in reserves				Bedragen x € 1.000		
Programma	Begroting 2017			Jaarrekening 2017		
	lasten	baten	saldo	lasten	baten	saldo
Veiligheid	0	185	185	0	355	355
Leefbaarheid en Stedelijk Beheer	0	1.128	1.128	0	929	929
Jeugd en Onderwijs	0	0	0	84	246	162
Werk en Inkomen	0	0	0	0	0	0
Economie, Sport en Cultuur	5.700	6.341	641	6.922	2.357	-4.565
Milieu en Duurzaamheid	0	0	0	0	362	362
Zorg en Ondersteuning	0	289	289	0	289	289
Verkeer en Vervoer	0	853	853	0	876	876
Ruimtelijke Ordening en Wonen	0	120	120	3.804	9.660	5.856
Dienstverlening	0	0	0	0	0	0
Bestuur en Samenwerking	35	0	-35	0	35	35
Algemene Dekkingsmiddelen	0	3.113	3.113	0	3.113	3.113
Totaal	5.735	12.029	6.294	10.809	18.221	7.412

Totaal	35.795	31.999	-3.796	37.264	37.625	361
---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	------------

Programma Veiligheid

Lasten:

- Programma terugdringing ondermijnende criminaliteit voor € 126.469.
- Kosten functioneel leeftijdsontslag voormalig brandweerpersoneel voor € 170.000.

Mutaties reserves

- Onttrekking uit reserve Veiligheid voor programma terugdringing ondermijnende criminaliteit voor € 185.000.
- Onttrekking uit reserve FLO ter dekking kosten functioneel leeftijdsontslag voormalig brandweerpersoneel voor € 170.000.

Programma Leefbaarheid en Stedelijk Beheer

Lasten:

- Kosten bomenonderzoek voor € 76.712.
- Project Herinrichting Karel Doormanweg en verbreding fietspad Karel Lotsyweg voor € 118.187.
- Sociaal programma Dordt-West in balans voor € 253.061.
- Kosten Buitenparticipatie voor € 56.095.
- Subsidies Innovatiefonds voor € 95.000.
- Kosten ontwikkeling Sportboulevard voor € 111.803.

Baten:

- Subsidies/bijdragen van derden voor de herinrichting Karel Doormanweg en verbreding fietspad Karel Lotsyweg voor € 123.912.

Mutaties reserves

Baten:

- Onttrekking uit Algemene Reserve ten bate van nader onderzoek bomen voor € 100.000.
- Onttrekking uit reserve SI Dordt-West voor sociaal programma Dordt-West in balans voor € 253.061 (lager dan begroot).
- Onttrekking uit Algemene Reserve ten bate van ontwikkeling Sportboulevard voor € 575.959 (hoger dan begroot).

Programma Jeugd en Onderwijs

Lasten:

- Kosten jeugdhulp 2017 voor € 2.128.282, ontvangen rijksmiddelen van het Sociaal Domein zijn niet toereikend voor de uitvoering van jeugdhulp.
- Leerpark voorzieningen en bijdrage exploitatietekort Duurzaamheidsfabriek voor € 138.901.
- Kosten extra inzet onderwijsachterstandenbeleid voor € 2.128.373.

Baten:

- Ontvangen bijdrage VNG voor aanpak kindermishandeling voor € 53.276.
- Baten extra inzet onderwijsachterstandenbeleid voor € 2.128.373.

Mutaties reserves

Baten:

- Onttrekking aan reserve Doorontwikkeling Centrum Jeugd & Gezind voor € 23.232 ten bate van eenmalige subsidies voor preventief jeugdbeleid.
- Onttrekking aan reserve SI voor kosten leerpark voorzieningen en exploitatietekort Duurzaamheidsfabriek voor € 138.901.

Programma Werk en Inkomen

Geen incidentele lasten en baten.

Programma Economie, Sport en Cultuur

Lasten:

- Kosten toekomstvisie sportparken in het kader van Herontwikkeling Schenkeldijk voor € 143.062.
- Kosten afwikkeling Sportboulevard gerelateerde zaken voor € 175.680.
- Programma Arbeidsmarktbeleid voor € 82.830.
- Project Arbeidstoeileiding PrO-VSO als onderdeel van subsidieregeling ESF 2014-2020 voor € 384.900.
- Projecten Waterdriehoek voor € 183.538.
- Kosten project Dordtse Synode voor € 50.571.
- Programma Levendige Binnenstad voor € 183.734.
- Kosten kapitaallasten City Lounge voor € 166.686.
- Kosten ambtelijke inzet en externe kosten project Grenzeloos Biobased Onderwijs voor € 52.990.
- Kosten Public Affairs en Provada voor € 96.000 (hoger dan begroot).
- Kosten beleidswens Bibliotheek voor € 150.000.
- Kosten project WDO voor € 1.325.659 (lager dan begroot).

Baten:

- Subsidie Arbeidstoeileiding PrO-VSO als onderdeel van subsidieregeling ESF 2014-2020 voor € 384.900.
- Vooruitontvangen subsidiebedragen voor Waterdriehoek voor € 937.167.
- Verkoopopbrengst verkoop pand Stek 13 voor € 668.108.
- Bijdrage partners en Interreg subsidie project Grenzeloos Biobased Onderwijs voor € 82.997.
- Bijdragen provincie Zuid-Holland, Waterschap en derden voor project WDO voor € 119.821.

Mutaties reserves

Lasten:

- Storting reserves voor uitvoering Toekomstvisie Sportparken voor € 5.500.000.
- Storting reserve Levendige Binnenstad voor € 753.692 voor niet voorziene vooruitontvangen subsidie Waterdriehoek.
- Storting reserve SI Hofkwartier voor € 668.108 door verkoop Stek 13.

Baten:

- Onttrekking uit reserve voor toekomstvisie sportparken Herontwikkeling Schenkeldijk voor € 143.062.
- Onttrekking uit reserve Toerisme ten bate van kapitaallasten City Lounge voor € 115.726.

- Onttrekking uit reserve Levendige Binnenstad ten bate van dekking Levendige Binnenstad voor onder andere Dordtse Synode, Visbrug, Kunst in de openbare ruimte, Waterdriehoek en programmagelden voor € 752.744.
- Onttrekking uit de Algemene Reserve ten bate van Public Affairs voor € 80.000.
- Onttrekking uit reserve Bibliotheek ten bate van beleidswens Bibliotheek voor € 150.000.
- Onttrekking uit SI-reserve WDO voor plankosten programma WDO voor € 1.064.952.

Programma Milieu en Duurzaamheid

Lasten:

- Project Nieuwe Dordtse Biesbosch voor € 337.997.
- Project Blue Green Infrastructure Trough Social Innovation (BEGIN) € 226.86.

Baten

- Interreg subsidie en bijdragen partners voor project BEGIN voor € 214.570.

Mutaties reserves

Baten:

- Onttrekking uit reserve SI ten bate van project Nieuwe Dordtse Biesbosch voor € 337.997.

Programma Zorg en Ondersteuning

Lasten:

- Kosten tijdelijk extra coaching huisvesting asielzoekers voor € 80.000.
- Exploitatiebijdrage MFA Koloriet voor € 108.850.
- Kosten data gestuurde aanpak voor € 100.000.

Mutaties reserves

Baten:

- Onttrekking reserve Welzijnsaccommodaties voor exploitatiebijdrage MFA Koloriet voor € 108.850.
- Onttrekking reserve ten bate van tijdelijke extra huisvesting asielzoekers voor € 80.000.
- Onttrekking Algemene reserve ten bate van datagestuurde aanpak voor € 100.000.

Programma Verkeer en Vervoer

Lasten:

- Kosten fietsimpuls voor € 87.478.
- Kosten gratis Openbaar Vervoer 65+ voor € 530.000.
- Kosten veer Kop van het Land in verband met ingroei bijdrage Werkendam voor € 55.000.
- Project tegels tunnel Laan der Verenigde Naties voor € 67.686.
- Project Station Zuid voor € 114.544.
- Project toegankelijkheid bushaltes voor € 27.838 (niet begroot).

Mutaties reserves

Baten:

- Onttrekking uit Algemene Reserve voor Station Dordrecht voor € 200.000.
- Onttrekking uit Algemene Reserve Grondbedrijf voor Fietsimpuls voor € 87.478.
- Onttrekking uit SI-reserve Vrije Ruimte voor € 500.000 ten bate van gratis Openbaar Vervoer 65+.
- Onttrekking uit Algemene Reserve voor € 84.697 ten bate van tegel tunnel Laan der Verenigde Naties.

Programma Ruimtelijke Ordening en Wonen

Lasten:

- Implementatie Omgevingswet voor € 100.000.
- Kosten bouw-en woonrijpmaken diverse grondexploitaties inclusief kosten juridische risico's € 15.163.500

Baten:

- Opbrengsten gronduitgiften diverse grondexploitaties € 13.346.000.

Mutaties reserves

Lasten:

- Verrekening met de Algemene reserve grondbedrijf inzake grondexploitaties € 3.804.000.

Baten:

- Onttrekking uit Algemene Reserve voor € 100.000 ten bate van implementatie Omgevingswet.
- Onttrekking uit reserve Stedelijke stimulering voor € 20.000 ten bate van uitbreiding gemeentelijke monumentenlijst met lijst topmonumenten.
- Onttrekking aan de Algemene reserve grondbedrijf inzake grondexploitaties € 9.540.000.

Programma Dienstverlening

Lasten:

- Transitiekosten Dienstverlening Drechtsteden voor € 208.600.

Programma Bestuur en Samenwerking

Lasten:

- Kosten voor Regionale Samenwerking en Zichtbaar samen Maritiem voor € 80.000.
- Kosten uitvoering Tweede Kamerverkiezingen voor € 289.331.

Baten:

- Bijdragen regiogemeenten ten bate van de uitvoering Tweede Kamerverkiezingen voor € 78.908.

Programma Algemene Dekkingsmiddelen

Lasten:

- Kosten innovatiefonds in het kader van Smartcity voor € 95.476.

Baten:

- Opbrengst duurzame beleggingen voor € 1.275.000.

Mutaties reserves

Baten:

- Onttrekking uit de Algemene Reserve ten bate van het innovatiefonds in het kader van Smartcity voor € 500.000.
- Onttrekking uit de Algemene Reserve ten bate van dekking van de begroting voor € 2.350.000.
- Onttrekking uit de Algemene Reserve ten bate van dekking taakstelling Regio voor € 263.000.

Structurele onttrekkingen en toevoegingen reserves

Onttrekkingen en toevoegingen aan reserves moeten worden gezien als een incidentele baat of last voor de exploitatie, omdat immers een reserve op termijn uitgeput is. Een uitzondering wordt gemaakt voor onttrekkingen en toevoegingen aan financieringsreserves of bestemmingsreserves gedurende een periode van 3 jaar of langer, met als doel het dekken van structurele lasten. In onderstaande tabel zijn deze 'structurele toevoegingen en onttrekkingen aan reserves' weergegeven.

	Bedragen x € 1.000		
	toevoeging	onttrekking	saldo
Totale mutaties reserves	52.743	65.427	12.684
Af: saldo jaarrekening 2016 incidenteel	2.127	-	-2.127
Af: verschuivingen tussen reserves	22.509	22.509	-
Af: reserves Incidentele lasten en	10.809	18.221	7.412
Structurele toevoeging en onttrekkingen aan reserves	17.297	24.697	7.399

Structurele exploitatieruimte

De structurele exploitatie wordt berekend door eliminatie van de incidentele baten en lasten op de totale exploitatie. Daarbij wordt opgeteld het saldo van de structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves. Budgetverschillen op activiteiten inzake structureel bestaand beleid blijven in hun aard onderdeel van de "structurele exploitatieruimte".

	Bedragen x € 1.000		
	Rekening 2017		
	S	I	Totaal
Lasten	441.596	26.454	468.051
Baten	448.082	19.404	467.486
Mutatie reserves	7.399	7.412	14.811
Saldo	13.885	361	14.247

Over het algemeen geldt dat naar mate de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten, de exploitatie meer flexibel is dan een exploitatie waarbij structurele baten en lasten in evenwicht zijn.

De structurele exploitatieruimte wordt uitgedrukt in een percentage, en wordt bepaald door het saldo van de structurele baten en lasten en het saldo van de structurele onttrekkingen en toevoegingen aan reserves te delen door de totale baten.

	Bedragen x € 1.000		
	Rekening 2016	Rekening 2017	Begroting 2018
A Totale structurele lasten	447.940	441.596	449.209
B Totale structurele baten	454.973	448.082	437.694
C Totale structurele toevoegingen aan reserves	40.543	17.297	26.204
D Totale structurele onttrekkingen aan reserves	48.935	24.697	36.507
E Totale baten	485.118	467.486	458.935
Structurele exploitatieruimte ((B-A) + (D-C)) / E x 100 %	3,2 %	3,0 %	-0,3 %
Saldo	15.425	13.885	-1.212

Foto: Ronald Bosua

4.4.3 Verschillenanalyse programma's

In de navolgende paragrafen worden de afwijkingen tussen realisatie en gewijzigde begroting uitgebreid per programma – en conform het BBV gesplitst naar baten en lasten – geanalyseerd. In hoofdstuk 1 is een hoofdlijnenanalyse opgenomen, waarin de belangrijkste verschillen zijn benoemd die hebben geleid tot het in hoofdstuk 1 opgenomen rekeningresultaat.

Verschillenanalyses

De verschillenanalyses omvatten een korte algemene uitleg op het niveau van de veroorzakers van het verschil. Hierbij is op de volgende wijze onderscheid gemaakt naar de aard van het verschil:

- Incidentele verschillen zijn aangeduid met een (I).
- Structurele verschillen die een doorwerking hebben naar de begroting van jaar x+1 en verder zijn aangeduid met een (S).
- Verschillen die naar hun aard structureel zijn, maar waarvan het financiële effect al in de begroting is verwerkt zijn aangeduid met een (S*).

De analyses zijn op programmaniveau ingestoken, wat recht doet aan het budgetrecht van de raad. Die ligt immers op het niveau van de programma's.

Begrotingsmethodiek projecten

Tot op heden wordt het overgrote deel van de meerjarig verstrekte projectkredieten in zijn geheel begroot in de huidige jaarschijf (in dit geval jaarschijf 2017). Op basis van de per jaareinde werkelijk geboekte uitgaven worden de restantkredieten overgeheveld naar het volgende jaar. Grote verschillen tussen begroting en realisatie zijn aldus een rechtstreeks gevolg van de huidige begrotingssystematiek. Vanzelfsprekend wordt in het lopende jaar slechts een deel van dit totale projectbudget benut. Het restant wordt in de navolgende jaren gebruikt. Omdat deze projecten veelal uit reserves (vooral SI) gedekt worden, zien we hetzelfde grote verschil terug bij de onttrekkingen uit reserves. Kortom, als er in enig jaar minder wordt gerealiseerd dan begroot, dan wordt er ook minder onttrokken aan de reserve, waardoor het resultaat na bestemming nihil is.

Het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening

Allereerst treft u het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening aan. Dit overzicht is in overeenstemming met het [Besluit Begroten en Verantwoorden](#) (BBV). Eerst wordt het gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten gepresenteerd, vervolgens de geautoriseerde mutatie(s) in de reserves en uiteindelijk het gerealiseerd resultaat. De lasten en baten van de gemeente die niet rechtstreeks aan een programma zijn toe te rekenen, de algemene dekkingsmiddelen en een bedrag voor onvoorzien, zijn op het programma Algemene Dekkingsmiddelen opgenomen. Het overzicht van baten en lasten wordt op programma-productniveau gepresenteerd en biedt een integraal overzicht van de begrote en gerealiseerde gemeentelijke baten en lasten.

Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening

(bedragen x € 1.000)																				
	Begroting 2017					Begroting 2017 (na wijziging)					Rekening 2017					Verschillen begroting na wijziging - Rekening				
	Lasten	Baten	Geraamd totaalsaldo van baten en lasten	Mutatie reserves	Geraamd resultaat	Lasten	Baten	Geraamd totaalsaldo van baten en lasten	Mutatie reserves	Geraamd resultaat	Lasten	Baten	Gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten	Mutatie reserves	Gerealiseerd resultaat	Lasten	Baten	Gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten	Mutatie reserves	Gerealiseerd resultaat
Programma Veiligheid																				
Sociale Veiligheid	299		-299		-299	250		-250		-250	291	20	-271		-271	-41	20	-21		-21
Toezicht	2.158	234	-1.924		-1.924	2.597	377	-2.220		-2.220	2.617	357	-2.260		-2.260	-20	-20	40		-40
Openbare orde																				
Rampenbestrijding	30		-30		-30	30		-30		-30	7	1	-6		-6	23	1	-24		24
Brandweer	10.720		-10.720		-10.720	11.454		-11.454	170	-11.284	11.065		-11.065	170	-10.895	389		-389		389
Programmabegeleiding en proces veiligheid	2.560	501	-2.059	185	-1.874	3.825	788	-3.037	250	-2.787	3.675	672	-3.003	250	-2.753	150	-116	-34		34
Programma Leefbaarheid en Stedelijk Beheer																				
Wegen	12.341	6.989	-5.352	-5.674	-11.026	11.727	6.778	-4.949	-5.793	-10.742	11.434	7.246	-4.188	-5.821	-10.009	293	468	-761	28	733
Groen	8.457	317	-8.140	100	-8.040	8.990	79	-8.911	100	-8.811	8.733	103	-8.630	100	-8.530	257	24	-281		281
Openbare verlichting	1.966	29	-1.937		-1.937	2.013	156	-1.857	-63	-1.920	1.866	170	-1.696	-63	-1.759	147	14	-161		161
Verkeersmeubilair	2.231	504	-1.727		-1.727	2.178	680	-1.498	46	-1.452	2.215	865	-1.350	31	-1.319	-37	185	-148	15	133
Constructies	2.518	49	-2.469		-2.469	2.420	59	-2.361	37	-2.324	2.278	79	-2.199	37	-2.162	142	20	-162		162
Speelvoorzieningen	1.178	4	-1.174		-1.174	1.093	4	-1.089		-1.089	967	27	-940		-940	126	23	-149		149
Havens Civiel																				
Riolen	11.300	11.550	250	-250		11.537	11.590	53	-317	-264	11.273	11.663	390	-654	-264	264	73	-337	337	
Dordrecht West	735		-735	629	-106	295		-295	256	-39	253		-253	253		42		-42	3	39
Programma Jeugd en Onderwijs																				
Sluitende aanpak voortijdig schoolverlaters	1.858	959	-899		-899	2.540	1.658	-882		-882	2.545	1.651	-894		-894	-5	-7	12		-12
Schoolmaatschappelijk werk	949	53	-896		-896															
Voor- en vroegschoolse educaties	4.743	4.036	-707		-707	6.855	6.164	-691		-691	7.129	6.370	-759		-759	-274	206	68		-68
Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB)						1.116	1.054	-62		-62	1.139	1.045	-94		-94	-23	-9	32		-32
SIS programma	2		-2		-2	2		-2		-2						2		-2		2
Educatie																				
Onderwijs aangelegenheden	1.811	21	-1.790	70	-1.720	1.672	21	-1.651	70	-1.581	1.259	1	-1.258	70	-1.188	413	-20	-393		393
Leerpark	366		-366	200	-166	557		-557	390	-167	304	13	-291	139	-152	253	13	-266	251	15
Kindervoorzieningen	350		-350	15	-335	802		-802	464	-338	756		-756	466	-290	46		-46	-2	48
Opvoedingsondersteuning																				
Jongerenvoorzieningen																				
Kinderopvang	669	404	-265		-265	661	404	-257		-257	734	415	-319		-319	-73	11	62		-62
Onderwijshuisvesting	11.859	1.019	-10.840	1.620	-9.220	13.838	1.019	-12.819	3.631	-9.188	13.830	1.389	-12.441	3.359	-9.082	8	370	-378	272	106
Jeugdzorg algemeen																				
Jeugdgezondheidszorg	3.305		-3.305		-3.305	3.215		-3.215		-3.215	3.159		-3.159		-3.159	56		-56		56
Preventief jeugdbeleid	2.604		-2.604	23	-2.581	3.715	106	-3.609	23	-3.586	3.686	255	-3.431	23	-3.408	29	149	-178		178
Hoogspecialistische jeugdzorg	2.451		-2.451		-2.451	3.346		-3.346		-3.346	3.255		-3.255		-3.255	91		-91		91
Reguliere jeugdhulp	26.860		-26.860		-26.860	29.758		-29.758		-29.758	30.023		-30.023		-30.023	-265		265		-265
Uitvoering jeugdhulp	1.090		-1.090		-1.090	1.108		-1.108		-1.108	999		-999		-999	109		-109		109
Lokaal budget jeugdhulp	532		-532		-532	655		-655		-655	446		-446		-446	209		-209		209
Jeugdhulp I																				
Jeugdhulp II																				
Programma Werk en Inkomen																				
Werk	27.335		-27.335	72	-27.263	37.808		-37.808	72	-37.736	36.336		-36.336	72	-36.264	1.472		-1.472		1.472
Bijstandsverlening	65.430	48.330	-17.100		-17.100	65.858	53.289	-12.569		-12.569	65.915	54.040	-11.875		-11.875	-57	751	-694		694
Armoedebeleid / bijzondere bijstand	4.203		-4.203		-4.203	4.932		-4.932		-4.932	5.261		-5.261		-5.261	-329		329		-329
Schuldhelpverlening	50		-50		-50	5.320		-5.320		-5.320	5.414		-5.414		-5.414	-94		94		-94
Inburgering																				
Programma Economie, Sport en Cultuur																				
Mediazaken	270		-270		-270	328		-328		-328	353		-353		-353	-25		25		-25
Bibliotheek	3.100		-3.100	150	-2.950	3.062		-3.062	150	-2.912	3.057		-3.057	150	-2.907	5		-5		5
Culturele educatie	2.190		-2.190		-2.190	2.591		-2.591	417	-2.174	2.407	70	-2.337	517	-1.820	184	70	-254	-100	354
Culturele subsidies	3.931		-3.931	-170	-4.101	3.994		-3.994	-140	-4.134	3.966		-3.966	-140	-4.106	28		-28		28
Educatie / tentoonstelling																				
Volksfestiviteiten	152	208	56		56	146	208	62		62	153	195	42		42	-7	-13	20		-20
Recreatie	1.883	49	-1.834	9	-1.825	1.599	47	-1.552	-336	-1.888	1.560	34	-1.526	-336	-1.862	39	-13	-26		26
Sportboulevard	2.268		-2.268	1.982	</															

Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening

(bedragen x € 1.000)																				
	Begroting 2017					Begroting 2017 (na wijziging)					Rekening 2017					Verschillen begroting na wijziging - Rekening				
	Lasten	Baten	Geraamd totaalsaldo van baten en lasten	Mutatie reserves	Geraamd resultaat	Lasten	Baten	Geraamd totaalsaldo van baten en lasten	Mutatie reserves	Geraamd resultaat	Lasten	Baten	Gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten	Mutatie reserves	Gerealiseerd resultaat	Lasten	Baten	Gerealiseerd totaalsaldo van baten en lasten	Mutatie reserves	Gerealiseerd resultaat
Programma Zorg en Ondersteuning																				
Welzijnsaccommodaties	1.009	150	-859	120	-739	1.008	150	-858	120	-738	883	156	-727	120	-607	125	6	-131		131
Integratie	290		-290	80	-210	2.188	318	-1.870	80	-1.790	1.032	493	-539	80	-459	1.156	175	-1.331		1.331
Lokaal gezondheidsbeleid	1.522		-1.522		-1.522	1.191		-1.191		-1.191	1.121		-1.121		-1.121	70		-70		70
WMO hulpmiddelen en hoppers	3.328		-3.328		-3.328	4.377		-4.377		-4.377	4.389		-4.389		-4.389	-12		12		-12
Servicebureau																				
Kunstuitleen																				
Professionele voorstellingen kunstmin																				
WMO individuele voorzieningen	7.142		-7.142		-7.142	5.898		-5.898		-5.898	5.383	-6	-5.389		-5.389	515	-6	-509		509
Maatschappelijke ondersteuning	5.843		-5.843	100	-5.743	6.184		-6.184	100	-6.084	5.867	49	-5.818	100	-5.718	317	49	-366		366
Intensieve maatschappelijke ondersteuning	8.701		-8.701		-8.701	9.142	303	-8.839		-8.839	9.454	409	-9.045		-9.045	-312	106	206		-206
Buurtwerk	136		-136		-136	124		-124		-124	157		-157		-157	-33		33		-33
Vrijwilligerswerk	418		-418		-418	356		-356		-356	341		-341		-341	15		-15		15
Overige maatschappelijke voorzieningen	306		-306		-306	65		-65		-65	115		-115		-115	-50		50		-50
Antillianenbeleid																				
Leefbare wijken	2.218		-2.218		-2.218	2.169	35	-2.134		-2.134	1.622	33	-1.589		-1.589	547	-2	-545		545
Leefbare wijken	30.561	1.812	-28.749		-28.749	38.038	1.812	-36.226		-36.226	36.675	1.918	-34.757		-34.757	1.363	106	-1.469		1.469
Deelfonds sociaal domein WMO taken	16.437	665	-15.772		-15.772	15.963		-15.963		-15.963	15.577		-15.577		-15.577	386		-386		386
Deelfonds sociaal domein uitvoeringskosten																				
Programma Verkeer en Vervoer																				
Externe veiligheid verkeer en vervoer																				
Verkeersveiligheid	300	30	-270		-270	238	30	-208		-208	272	29	-243		-243	-34	-1	35		-35
Hoofdinfrastructuur (auto, fiets, water en OV)	2.751	146	-2.605	853	-1.752	3.079	186	-2.893	1.151	-1.742	2.811	266	-2.545	876	-1.669	268	80	-348	275	73
Parkeren																				
Parkeren (nieuw product)	9.576	9.798	222	-137	85	9.536	9.798	262	-137	125	9.130	10.283	1.153	-1.029	124	406	485	-891	892	-1
Programma Ruimtelijke Ordening en Wonen																				
Vergunningen	4.969	1.759	-3.210		-3.210	4.953	1.759	-3.194		-3.194	5.285	2.320	-2.965		-2.965	-332	561	-229		229
Woningtoezicht	338		-338	100	-238	484		-484	170	-314	323		-323	170	-153	161		-161		161
Woonwagens											1		-1		-1	-1		1		-1
Funderingen						24		-24	24		75		-75	24	-51	-51		51		-51
Monumenten	802	1	-801	20	-781	959	1	-958	125	-833	979	1	-978	114	-864	-20		20	11	-31
Beheer en ontwikkeling van wijken	2.245		-2.245	400	-1.845	1.259		-1.259	68	-1.191	1.414		-1.414	68	-1.346	-155		155		-155
Planologisch juridisch instrumentarium	638	93	-545		-545	565	100	-465		-465	-3.531	99	3.630		3.630	4.096	-1	-4.095		4.095
Wonen	1.088		-1.088		-1.088	1.015		-1.015	61	-954	1.214	9	-1.205	61	-1.144	-199	9	190		-190
Exploitatie bouwgronden wonen	10.245	10.427	182	-196	-14	17.759	11.216	-6.543	6.347	-196	20.510	10.561	-9.949	9.688	-261	-2.751	-655	3.406	-3.341	-65
Exploitatie gemeentelijke eigendommen	1.762	5.150	3.388	-2.870	518	3.244	6.482	3.238	-2.462	776	3.236	6.848	3.612	-2.837	775	8	366	-374	375	-1
Grondbeleid en ontwikkeling	742		-742	432	-310	342		-342	217	-125	323	9	-314	189	-125	19	9	-28	28	
Exploitatie economische ontwikkeling	4.676	3.300	-1.376	1.340	-36	6.278	7.106	828	-878	-50	-47	2.785	2.832	-2.902	-70	6.325	-4.321	-2.004	2.024	-20
Kantoorlocaties	5		-5		-5	57		-57		-57	114		-114		-114	-57		57		-57
Budget Stadsontwikkeling	-268		268		268															
Budget Vastgoedbedrijf	11.451	7.331	-4.120	4.141	21	12.142	7.645	-4.497	4.265	-232	11.778	7.219	-4.559	4.254	-305	364	-426	62	11	-73
Dienstverlening																				
Plechtigheden (Essenhof)	3.131	2.873	-258	52	-206	4.752	3.083	-1.669	1.652	-17	5.251	3.439	-1.812	1.739	-73	-499	356	143	-87	-56
Basisregistratie Vastgoed	721		-721		-721	930		-930		-930	966		-966		-966	-36		36		-36
Publieke dienstverlening	10.368	4.844	-5.524	75	-5.449	10.454	4.844	-5.610	75	-5.535	10.624	5.029	-5.595	59	-5.536	-170	185	-15	16	-1
Programma Bestuur en Samenwerking																				
Griffie	4.656		-4.656		-4.656	3.122		-3.122		-3.122	3.146	48	-3.098		-3.098	-24	48	-24		24
Rekenkamer	408		-408		-408	410		-410		-410	384	19	-365		-365	26	19	-45		45
Bestuur	939	38	-901		-901	3.721	1.568	-2.153		-2.153	2.949	1.712	-1.237		-1.237	772	144	-916		916
Bestuurlijke samenwerking	2.675		-2.675	80	-2.595	3.289		-3.289	416	-2.873	2.936	11	-2.925	416	-2.509	353	11	-364		364
Internationale betrekkingen	250		-250		-250	252		-252		-252	264	7	-257		-257	-12	7	5		-5
Concern communicatiemiddelen	14		-14		-14	14		-14		-14						14		-14		14
Exploitatie bouwgronden wonen																				
Algemene dekkingsmiddelen																				
Projectmanagement																				
Ingenieursbureau Dordrecht		253	253		253		13	13		13	18	228	210		210	-18	215	-197		197
Algemene uitkering		237.088	237.088		237.088		258.617	258.617		258.617		259.029	259.029		259.029		412	-412		412
Belastingheffing	1.238	23.541	22.303		22.303	1.272	23.472	22.200		22.200	1.162	23.612	22.450		22.450	110	140	-250		250
Geldleningen	478	776	298		298	478	776	298		298	478	790	312		312		14	-14		14
Beleggingen	591	8.532	7.941		7.941	591	10.492	9.901		9.901	591	10.806	10.215		10.215		314	-314		314
Onvoorzien	1.000		-1.000		-1.000	138		-138		-138						138		-138		138
Vennootschapsbelasting																				
Stelposten	867		-867		-867	-1.015		1.015		1.015						-1.015		1.015		-1.015
Bedrijfsvoering Stad	-11.756		11.756	3.113	14.869	-11.758		11.758	4.605	16.363	-12.092		12.092	5.069	17.161	334		-334	-464	798
Saldi kostenplaatsen Stad	3.336	4.229	893	-5.923	-5.030	3.030	4.612	1.582	-6.339	-4.757	2.732	4.788								

4.5 Programma Veiligheid

Programma Veiligheid

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

Bedragen x €1000						
	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Veiligheid	18.156	17.655	501	1165	1050	-115
Mutaties met de reserves				420	420	
	18.156	17.655	501	1585	1470	-115
Totale verschil t.o.v. actuele begroting						386

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil Lasten	Verschil Baten	Verschil Reserves
1 Resultaat Veiligheidsregio ZHZ meegevallen	Incidenteel	506		
2. Exploitatie brandweer tegengevallen	Incidenteel	-117		
3. Lasten en baten Veiligheidshuis doorgeschoven	Incidenteel	178	-178	
4. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	-67	63	
		501	-115	0

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Resultaat Veiligheidsregio ZHZ meegevallen

De lasten zijn incidenteel € 506.000 lager dan begroot, omdat de Gemeenschappelijke Regeling Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid het jaar 2017 heeft afgesloten met een financieel resultaat van € 3,0 miljoen positief. Van dit totale resultaat reserveert de Veiligheidsregio een deel voor de nieuwe Omgevingswet en informatiegestuurd werken. Het resterende resultaat ad € 1,8 miljoen wordt teruggegeven aan de deelnemers. Voor Dordrecht betreft dit € 506.000.

Bovenstaande stukken zijn gebaseerd op de concept jaarstukken van de Veiligheidsregio. Met een raadsinformatiebrief informeren we de raad over de definitieve jaarrekeningcijfers.

2. Exploitatie brandweer tegengevallen

De lasten zijn incidenteel € 117.000 hoger dan begroot, omdat de bezuinigingstaakstelling op de huisvestingskosten brandweerkazerne Oranjepark pas vanaf 2019 kan worden gerealiseerd, wanneer de nieuwbouw is voltooid.

3. Lasten en baten Veiligheidshuis doorgeschoven

Zowel de baten als lasten zijn incidenteel € 178.000 lager dan begroot, omdat overgehevelde middelen uit 2016 niet zijn besteed. In 2018 zijn deze middelen beschikbaar voor de doorontwikkeling van het Veiligheidshuis. De exploitatie van het Veiligheidshuis verloopt voor de deelnemers altijd budget neutraal.

4. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.6 Programma Leefbaarheid en Stedelijk Beheer

Programma Leefbaarheid en Stedelijk Beheer

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Leefbaarheid en Stedelijk Beheer	40.253	39.019	1234	19.346	20.153	807
Mutaties met de reserves	15.030	14.162	868	9.296	8.046	-1250
	55.283	53.181	2.102	28.642	28.199	-443
Totale verschil t.o.v. actuele begroting						1659

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil Lasten	Verschil Baten	Verschil Reserves
1. Fasering in tijd en kosten wegenonderhoud gewijzigd	Incidenteel	-174	255	
2. Meer overige bijdragen voor wegen ontvangen	Incidenteel		127	
3. Personele inzet voor wegen gewijzigd	Incidenteel	411		
4. Exploitatie riolen meegevallen	Inc./Struc.*	264	73	-337
5. Baggerwerkzaamheden later uitgevoerd	Incidenteel	125		
6. Exploitatie openbare verlichting meegevallen	Incidenteel	182		
7. Minder bewonersinitiatieven gerealiseerd	Incidenteel	146		
8. Minder graffiti verwijderd	Incidenteel	89		
9. Meer VRI werkzaamheden voor derden uitgevoerd	Incidenteel	-92	92	
10. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	283	260	-45
		1234	807	-382

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Fasering in tijd en kosten wegenonderhoud gewijzigd

De lasten zijn incidenteel € 174.000 hoger dan begroot, omdat:

- er bij het groot wegenonderhoud meer eindafrekeningen van projecten uit 2016 waren. Hier tegenover staan projecten, die later zijn opgestart waardoor kosten in 2018 volgen (€ 111.000).
- er ontvangen bijdragen van derden voor het definitieve straatwerk bij drie projecten als aftrekpost op de lasten, in plaats van baten, begroot waren (€ 63.000).

De baten zijn incidenteel € 255.000 hoger dan begroot, omdat de we extra bijdragen van derden (onder andere Bureau Drechtsteden, HVC Warmte BV en overige particulieren) hebben ontvangen voor de herinrichting van de Karel Doormanweg en het uitvoeren van overig wegenonderhoud.

2. Meer overige bijdragen voor wegen ontvangen

De baten zijn incidenteel € 127.000 hoger dan begroot, omdat vooral nutsbedrijven en verzekeringsmaatschappijen meer hebben bijgedragen aan het dichten van sleuven (€ 95.000) en het herstellen van schades aan wegen (€ 32.000).

3. Personele inzet voor wegen gewijzigd

De lasten zijn incidenteel € 411.000 lager dan begroot, omdat:

- de 'binnen' medewerkers (zoals beheerders en adviseurs) minder inzet en de 'buiten' medewerkers (zgn. servicemedewerkers) meer inzet op wegen hebben verricht (€ 166.000).
- minder personeel is ingehuurd en geen aanspraak is gedaan op de stelpost wachtdienst (€ 245.000).

4. Exploitatie riolen meegevallen

De lasten zijn incidenteel € 264.000 lager dan begroot, omdat met name aan de rioolgemaal minder beheer en onderhoud noodzakelijk was vanwege een risico gestuurde aanpak, de energieprijzen lager waren en de stelpost voor (onderzoek naar) kleinschalige aanpassingen aan het rioolstelsel niet nodig was.

De baten zijn € 73.000 hoger dan begroot, omdat we geen rekening hebben gehouden met de vergoedingen voor zowel het rioolbeheer in een regio gemeente als het maken en herstellen van rioolaansluitingen. Het structurele effect van deze afwijking is € 20.000.

Er is € 337.000 meer in de reserve Riool gestort, omdat de exploitatie riolering is meegevalle door voornoemde verschillen op de lasten en baten.

5. Baggerwerkzaamheden later uitgevoerd

De lasten zijn incidenteel € 125.000 lager dan begroot, omdat minder is gebaggerd doordat:

- de gemeente in de uit te voeren werkzaamheden afhankelijk is van de nieuwe risico gestuurde planningsaanpak van Waterschap Hollandse Delta.
- de aantrekkende markt zorgde dat geen ruimte bij aannemers meer was voor nieuwe opdrachten. De beoogde werkzaamheden worden nu begin 2018 uitgevoerd.

6. Exploitatie Openbare Verlichting meegevalle

De lasten zijn incidenteel € 182.000 lager dan begroot, omdat:

- door capaciteitsgebrek bij de aannemer een deel van de groepsgewijze lampvervanging naar 2018 is verplaatst en werkzaamheden aan het beheersysteem later worden uitgevoerd (€ 40.000).
- minder werkzaamheden nodig waren met betrekking tot het schilderen van masten, onderhouden van objectverlichting en herstellen van vernielingen door vandalisme (€ 50.000).
- sprake was van een gunstige aanbesteding op zowel het contract om storingen te verhelpen als op het energiecontract, gecombineerd met een relatief lage energieprijis (€ 92.000).

7. Minder bewonersinitiatieven gerealiseerd

De lasten zijn incidenteel € 146.000 lager dan begroot, omdat ondanks de nodige inspanningen minder bewonersinitiatieven (bij buiten-participatie € 94.000 en 'placemaking' € 52.400) zijn gerealiseerd door onvoldoende bekendheid bij de bewoners en door knelpunten in de personele capaciteit.

Een bedrag van € 146.400 is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

8. Minder graffiti verwijderd

De lasten zijn incidenteel € 89.000 lager dan begroot:

- minder nieuwe graffiti-vervuilingen zijn aangetroffen op panden, die vallen onder de schoonmaakregeling.
- minder nieuwe panden/eigenaren doen mee aan de schoonmaakregeling, waardoor de kosten van de eerste schoonmaakbeurt lager uitvallen.

9. Meer VRI-werken voor derden uitgevoerd

Zowel de lasten als baten zijn incidenteel € 92.000 hoger dan begroot, omdat relatief veel verkeersregelinstallatieprojecten in de regiogemeenten zijn uitgevoerd. Dordrecht ondersteunt conform overeenkomsten in de voorbereiding en uitvoering van deze projecten.

10. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.7 Programma Jeugd en Onderwijs

Programma Jeugd en Onderwijs

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Jeugd en Onderwijs	69.840	69.264	576	10.426	11.139	713
Mutaties met de reserves	8.417	8.689	-272	12.995	12.745	-250
	78.257	77.953	304	23.421	23.884	463

Totale verschil t.o.v. actuele begroting	767
---	------------

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil Lasten	Verschil Baten	Verschil Reserves
1. Lasten lokale jeugdhulptransformatie meegevallen	Incidenteel	209		
2. Subsidies jeugd beleid lager vastgesteld	Incidenteel		134	
3. Lasten leerlingenvervoer meegevallen	Structureel	100		
4. Exploitatie onderwijshuisvesting meegevallen	Incidenteel		369	-270
5. Exploitatie Leerpark meegevallen	Incidenteel	253		-251
6. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	14	210	-1
		576	713	-522

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Lasten lokale jeugdhulptransformatie meegevallen

De lasten zijn incidenteel € 209.000 lager dan begroot, omdat minder inhuur voor de veranderopgaven van de Sociale Ontwikkelagenda nodig was en minder interventies/initiatieven op het gebied van jeugdhulptransformatie (zogenaamde lokale impuls) gefinancierd zijn.

2. Subsidies jeugd beleid lager vastgesteld

De baten zijn incidenteel € 134.000 hoger dan begroot, omdat enkele instellingen subsidies uit 2016 deels dienen terug te betalen vanwege minder (geregistreerde) ureninzet bij het preventieve jeugd beleid.

3. Lasten leerlingenvervoer meegevallen

De lasten zijn structureel € 100.000 lager dan begroot, omdat (1) scherpere inkooprijzen zijn bedongen, (2) er meer wordt gekeken naar goedkope, alternatieve vervoersmogelijkheden en (3) extra lasten in verband met ontwikkelingen vanuit passend onderwijs uit blijven.

4. Exploitatie onderwijshuisvesting meegevallen

Het saldo van baten en lasten geeft een incidenteel voordeel van € 369.000. De oorzaken hiervoor zijn:

- eenmalige extra lasten in verband met spoedreparaties en asbestsanering voor de panden Kapteynweg, Eulerlaan, Complex Stadspolders, Spirea en Atmosfeerstraat (€ 500.000).
- lagere lasten van € 275.000 doordat bij de verdere uitwerking van plannen waar vanuit de Tweede Jaarschijf onderwijshuisvesting budget voor beschikbaar is gesteld de post onvoorzien niet ingezet hoeft te worden en enkele projecten tegen lagere kosten zijn afgerekend.
- hogere onderhouds- en energielasten van € 210.000, omdat deze niet volledig in de begroting waren opgenomen. Deze hogere lasten worden echter gedekt door hogere inkomsten van € 310.000 vanuit het Rijk voor de instandhouding van onderwijspanden.
- lagere lasten van € 200.000, omdat minder interne uren aan onderwijshuisvesting zijn besteed.
- een voordeel van € 190.000 op de exploitatie van gymzalen.
- lagere kapitaallasten van € 100.000, vooral door het doorschuiven van investeringen bij de scholen Albatros en Fontein.
- overige nadelen op lasten van € 55.000 en een overige voordelen op baten van € 59.000.

Als gevolg van bovenstaand voordeel is € 270.000 naar de reserve Onderwijshuisvesting geboekt. Hiermee sluit de stand van de reserve aan met de lasten die in de toekomst uit deze reserve gedekt moeten worden.

5. Exploitatie Leerpark meegevallen

De lasten zijn incidenteel € 253.000 lager dan begroot, omdat de organisatiekosten van de Coöperatie Leerpark zijn meegevallen en doordat de exploitatie van de Duurzaamheidsfabriek is verbeterd door hogere huuropbrengsten en lagere rentelasten. Daarnaast is de bewegwijzering in 2017 voorbereid, maar het plaatsen van bewegwijzering op het Leerpark is vertraagd, door aanpassing van het definitieve ontwerp. Het aanbrengen van de bewegwijzering wordt uitgevoerd in 2018.

Er is € 251.000 minder onttrokken aan de reserve SI Leerpark, vanwege deze lagere exploitatielasten. Gezien het meerjarige karakter van het programma Leerpark worden de restant exploitatiekredieten 2017 met de Eerste verzamelwijziging 2018 overgeheveld naar boekjaar 2017, inclusief de bijbehorende dekking vanuit de reserve SI Leerpark.

6. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.8 Programma Werk en Inkomen

Programma Werk en Inkomen

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Werk en Inkomen	113.913	112.926	992	53.289	54.040	751
Mutaties met de reserves				72	72	
	113.913	112.926	992	53.361	54.112	751

Totale verschil t.o.v. actuele begroting	1.743
---	--------------

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil Lasten	Verschil Baten	Verschil Reserves
1. Extra baten bijstand ontvangen	Incidenteel		751	
2. Lasten armoedebeleid tegengevallen	Structureel	-328		
3. Lasten reïntegratie en participatie meegevallen	Incidenteel	946		
4. Resultaat Drechtwerk meegevallen	Incidenteel	485		
5. Verschillen kleiner dan €100.000		-111		
		992	751	0

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Extra baten bijstand ontvangen

De baten zijn incidenteel € 751.000 hoger dan begroot, omdat eind 2017 de vangnetuitkering 2016 is toegekend.

2. Lasten armoedebeleid tegengevallen

De lasten zijn structureel € 328.000 hoger dan begroot, omdat er veel meer gebruik wordt gemaakt van bewindvoering. De lasten zijn ten opzichte van 2016 met 40% gestegen. Dit wijkt niet af van het landelijke beeld en is nauwelijks te beïnvloeden.

3. Lasten re-integratie en participatie meegevallen

De lasten zijn incidenteel € 946.000 lager dan begroot, vooral omdat minder mensen zijn gedetacheerd maar rechtstreeks zijn geplaatst.

4. Resultaat Drechtwerk meegevallen

De lasten zijn incidenteel € 485.000 lager dan begroot, omdat de kapitaallasten, kantoorkosten en onderhoudskosten van Drechtwerk lager zijn uitgevallen en omdat een hoger netto bedrijfsresultaat is gerealiseerd.

5. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.9 Programma Economie, Sport en Cultuur

Programma Economie, Sport en Cultuur

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

Bedragen x €1000

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Economie, Sport en Cultuur	47.191	47.252	-61	8.017	9.500	1483
Mutaties met de reserves	1510	1347	163	7.870	6.711	-1159
	48.701	48.599	102	15.887	16.211	324

Totale verschil t.o.v. actuele begroting	426					
---	------------	--	--	--	--	--

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil	Verschil	Verschil
		Lasten	Baten	Reserves
1. Subsidie ESF 2014-2020 scholen ontvangen	Incidenteel	-385	385	
2. Initiatieven stimuleringsfonds Arbeidsmarkt nog niet uitgevoerd	Incidenteel	80		
3. Werkzaamheden Havens tegengevallen	Incidenteel	-97		
4. Werkzaamheden WDO en Zeehavengebied tegengevallen	Incidenteel	99	124	-464
5. Lasten herstelplan ToBe meegevalen	Incidenteel	184	70	100
6. Baten en lasten museum toegenomen	Incidenteel	-364	524	-85
7. Uitgaven programma Binnenstad doorgeschoven	Incidenteel	544	311	-446
8. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	-122	69	-101
		-61	1483	-996

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Subsidie ESF 2014-2020 Scholen ontvangen

Zowel de baten als de lasten zijn incidenteel € 385.000 hoger dan begroot, omdat Dordrecht als centrumgemeente in 2017 subsidie heeft ontvangen voor het project "Arbeidstoeleiding Pro-VSO" als onderdeel van de subsidieregeling "ESF 2014-2020". Dordrecht heeft alleen een faciliterende rol, dus deze subsidie is doorbetaald aan de diverse scholen die het project uitvoeren.

2. Initiatieven stimuleringsfonds Arbeidsmarkt nog niet uitgevoerd

De lasten zijn incidenteel € 80.000 lager dan begroot, omdat de financiële impuls vanuit de in september 2017 vastgestelde subsidieregeling Stimuleringsfonds Arbeidsmarkt Dordrecht pas in 2018 plaatsvindt. De aanvragen zijn ontvangen en reeds beoordeeld, maar de daadwerkelijke uitvoering van de gehonoreerde innovatieve ideeën vindt plaats in 2018.

Een bedrag van € 80.000 is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

3. Werkzaamheden Havens tegengevallen

De lasten zijn incidenteel € 97.000 hoger dan begroot, omdat:

- sprake is van een aanbestedingsnadeel op de reguliere onderhouds- en schoonmaakwerkzaamheden voor de havens, steigers en oevers (€ 31.000).
- in het kader van de City Swim Dordrecht diverse havens opgeschoond zijn (€ 39.000).
- meer werkzaamheden uitgevoerd zijn aan bruggen en onverwachte objecten uit het water verwijderd zijn (€ 27.000).

4. Werkzaamheden Westelijke Dordtse Oever (WDO) en Zeehavengebied tegengevallen

De lasten zijn incidenteel € 99.000 lager dan begroot, omdat:

- nog niet alle kosten voor de dijkverzwaring van de Kildijk (WDO) zijn geboekt (€ 221.000 voordelig).
- de budgetten voor programmamanagement WDO en het Zeehavengebied met € 122.000 zijn overschreden door meer ambtelijke inzet.

De baten zijn incidenteel € 124.000 hoger dan begroot, omdat de ontvangen bijdragen van de provincie en het waterschap Hollandse Delta voor de dijkverzwaring (WDO) niet zijn begroot.

Er is € 464.000 minder aan de reserve SI-WDO onttrokken, omdat de lasten op de WDO projecten € 99.000 lager en de inkomsten € 124.000 hoger waren dan begroot. Daarnaast was de begrote onttrekking te hoog doordat een restantkrediet van € 241.000 uit 2016 ten onrechte was overgeheveld naar 2017.

5. Lasten Herstelplan ToBe meegevalen

De lasten zijn incidenteel € 184.000 lager, omdat op het restantkrediet voor het herstelplan van ToBe na treffen van een schikking met de curator voor de afkoop van het faillissement nog een bedrag resteert.

De baten zijn incidenteel € 70.000 hoger in verband met ontvangen bijdragen van partnergemeenten in de schikking voor de afkoop van het faillissement ToBe.

Er is € 100.000 uit de voorziening kosten UWV ToBe vrijgevalen omdat in 2017 een schikking is getroffen met de curator van het faillissement.

Een bedrag van € 181.961 is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

6. Baten en lasten museum toegenomen

De lasten zijn incidenteel € 364.000 hoger, omdat:

- het behang van Van Strij (Il Pastor Fido) is aangekocht (€ 320.000).
- door hogere bezoekersaantallen extra inkoopkosten voor de winkel en het entree zijn gemaakt (€ 40.000).
- een schilderij van Jongkind is aangekocht voor € 70.000.
- als gevolg van het uitstel van de slenterroute er sprake is van een voordeel van € 85.000.
- de overige lasten per saldo € 19.000 incidenteel hoger zijn dan begroot.

De baten zijn incidenteel € 524.000 hoger, omdat:

- externe bijdragen zijn ontvangen van Mondriaan Fonds, Vereniging Rembrandt en Stichting Thuis in Dordt voor de aankoop van het behang van Van Strij (Il Pastor Fido) van € 294.000.
- de inkomsten uit winkerverkoop en entreeopbrengst als gevolg van het hogere bezoekersaantal € 160.000 hoger zijn.
- een bijdrage van € 70.000 ontvangen is voor de aankoop van het schilderij van Jongkind.

De onttrekking aan de reserve is SI-Slenterroute Hofkwartier is € 85.000 lager, omdat de uitgaven op de Slenterroute zijn vertraagd.

7. Uitgaven programma Binnenstad doorgeschoven

De lasten zijn incidenteel circa € 544.000 lager, omdat:

- De middelen voor Dordtse Synode en Kunst in de Openbare Ruimte (KOR), die bij de Kadernota 2017 beschikbaar zijn gekomen, als gevolg van vertraging van de plannen € 399.429 niet is uitgegeven.
- Het indienen van de (regionale) projecten voor het programma Waterdriehoek achtergebleven is op de planning, waardoor € 145.000 niet is uitgegeven.

De baten zijn incidenteel € 311.000 hoger, omdat subsidie van de provincie Zuid Holland is ontvangen voor het programma Waterdriehoek dat tot en met 2020 doorloopt.

De storting in de reserve Waterdriehoek is € 128.000 hoger in verband met ontvangen bijdragen van derden in de proceskosten.

De onttrekking aan de reserve Waterdriehoek is € 318.000 lager, omdat de uitgaven voor 2017 zijn verrekend zijn met een ontvangen subsidie van de Provincie.

Een bedrag van € 399.429 (€ 149.429 en € 250.000) is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

8. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.10 Programma Milieu en Duurzaamheid

Programma Milieu en Duurzaamheid

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Milieu en Duurzaamheid	21726	22.246	-520	15.037	15.322	285
Mutaties met de reserves	1086	607	479	2.155	1811	-344
	22.812	22.853	-41	17.192	17.133	-59

Totale verschil t.o.v. actuele begroting

-100

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil Lasten	Verschil Baten	Verschil Reserves
1. Exploitatie Afvalinzameling en -verwerking minder nadelig uitgevallen	Inc./Struc./Struc.	-185	187	
2. Lasten voor inzet dossier Chemours tegengevallen	Incidenteel	-233	105	
3. Minder lasten Nieuwe Dordtse Biesbosch verrekend met reserves	Incidenteel			132
4. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	-102	-7	3
		-520	285	135

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Exploitatie afvalinzameling en -verwerking minder nadelig uitgevallen

De lasten zijn € 185.000 (incidenteel € 60.000 en structureel € 125.000) hoger dan begroot, omdat met name:

- het aantal huishoudens is gestegen.
- de extra tonnen gescheiden plastic, blik en pak leiden tot extra sorteerkosten.
- de dienstverleningsovereenkomst met de afvalinzamelaar vanaf 2014 duurder uitviel.
- er textiel- en glascontainers zijn geplaatst/vervangen.

De baten zijn structureel € 187.000 hoger dan begroot:

- de gemeente heeft meer inkomsten uit afvalstoffenheffing van € 103.000 heeft ontvangen door een stijging van het aantal huishoudens en minder leegstand bij woningen.
- de gemeente heeft meer inkomsten van Stichting Afvalfonds van € 84.000 ontvangen voor het (beter) scheiden van plastic, blik en pak door Dordtenaren.

2. Lasten voor inzet dossier Chemours tegengevallen

De lasten zijn incidenteel € 233.000 hoger dan begroot omdat er in 2017 op het dossier Chemours extra uren zijn ingezet en omdat een aantal onderzoeken zijn uitgevoerd.

De baten zijn incidenteel € 105.000 hoger dan begroot omdat regio gemeenten, provincie en Rijk hebben bijgedragen in de kosten die Dordrecht op dit dossier heeft gemaakt.

3. Minder lasten Nieuwe Dordtse Biesbosch verrekend met reserves

Er is € 351.000 minder gestort in de reserve Afschrijving dan begroot, omdat investeringsuitgaven in 2017 voor het deelproject Landbouwweg lager zijn uitgevallen. Het laatste deel van de aanleg van de Landbouwweg is vertraagd, omdat Evides nog niet klaar is met het uitvoeren van haar leidingen in staal. Na afronding van de werkzaamheden door Evides, wordt in 2018 een overkluizing gemaakt en het laatste deel van het asfalt aangebracht.

De onttrekking aan de reserve SI-Nieuwe Dordtse Biesbosch is per saldo € 219.000 lager dan begroot, vanwege de lagere investeringsuitgaven van € 351.000 voor het deelproject Landbouwweg. En omdat in 2017 een subsidievoorschot van de provincie Zuid-Holland is ontvangen voor het deelproject Fietspad 220, waardoor er € 132.000 minder aan SI-middelen is ingezet.

4. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.11 Programma Zorg en Ondersteuning

Programma Zorg en Ondersteuning

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Zorg en Ondersteuning	86.703	82.616	4.087	2.618	3.052	434
Mutaties met de reserves				300	300	
	86.703	82.616	4.087	2.918	3.352	434

Totale verschil t.o.v. actuele begroting **4.521**

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil	Verschil	Verschil
		Lasten	Baten	Reserves
1 Baten en lasten voor integratie meegevalen en doorgeschoven naar 2018	Incidenteel	1020	189	
2. Uitgaven integratieuitkering WMO meegevalen	Incidenteel	872		
3. Uitgaven Deelfonds Sociaal Domein Beschermd Wonen meegevalen	Inc./Struc.*	1.175	106	
4. Uitgaven Deelfonds Sociaal Domein WMO taken meegevalen	Incidenteel	386		
5. Apparaatslasten op Zorg en Ondersteuning lager uitgevalen	Incidenteel	436		
6. Uitvoering datagestuurde aanpak vertraagd	Incidenteel	79		
7. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	119	139	
		4.087	434	0

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Baten en lasten voor integratie meegevalen en doorgeschoven naar 2018

De lasten zijn incidenteel € 1.020.000 lager dan begroot, omdat in 2017 van het Rijk middelen voor de integratie van statushouders zijn ontvangen voor trajecten die in 2017 zijn gestart, maar waarvan de kosten voor een groot deel in 2018 worden gemaakt.

Een bedrag van € 701.000 is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

De baten zijn incidenteel € 189.000 hoger dan begroot, omdat door de verdere afname van de instroom van asielzoekers er minder begeleiding nodig is. Als gevolg hiervan heeft Stichting Vluchtelingenwerk over 2016 en 2017 een deel van de subsidie terugbetaald.

2. Uitgaven Integratie uitkering WMO meegevalen

De lasten zijn incidenteel € 872.000 lager dan begroot, omdat maatwerk in de uitvoering centraal staat en deze maatwerkvoorzieningen tegen lagere lasten zijn geleverd.

3. Uitgaven Deelfonds Sociaal Domein Beschermd Wonen meegevalen

De lasten zijn € 1.175.000 lager dan begroot, omdat de lasten voor de uitvoering van Beschermd Wonen lager zijn dan de Rijksbijdrage die centrumgemeente Dordrecht op basis van het verdeelmodel Beschermd Wonen ontvangt. Op termijn komt het Rijk met een nieuw verdeelmodel. Daarom is nog onduidelijk in welke mate dit voordeel een structureel karakter heeft.

De baten zijn incidenteel € 106.000 hoger dan begroot, omdat het effect van de verlaging van de eigen bijdragen voor Beschermd Wonen minder groot is geweest dan werd verwacht.

4. Uitgaven Deelfonds Sociaal Domein WMO taken meegevalen

De lasten zijn incidenteel € 386.000 lager dan begroot, omdat de klantaantallen voor individuele begeleiding en persoonlijke verzorging, net als in voorgaande jaren, over geheel 2017 achterblijven bij de bijdrage die van het Rijk is ontvangen. Wel is het zo dat de klantaantallen al sinds 2016 stijgen, waardoor het verschil tussen WMO lasten en de rijksbijdrage steeds kleiner wordt. Verwacht wordt dat de stijging van de klantaantallen zich in 2018 voortzet.

5. Apparaatslasten op Zorg en Ondersteuning lager uitgevallen

De apparaatslasten op het programma Zorg en Ondersteuning zijn incidenteel € 436.000 lager dan begroot. Dit wordt veroorzaakt doordat personeel deels uit programma budgetten gedekt kon worden. In 2017 was deze dekking mogelijk vanuit de rijksbijdragen voor WMO en Beschermd Wonen.

6. Uitvoering datagestuurde aanpak vertraagd

De lasten zijn incidenteel € 79.000 lager dan begroot, omdat de benodigde software en systemen nog niet zijn aangeschaft.

Een bedrag van € 78.500 is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

7. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.12 Programma Verkeer en Vervoer

Programma Verkeer en Vervoer

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Verkeer en Vervoer	12.853	12.213	640	10.014	10.578	564
Mutaties met de reserves	1327	1521	-194	2.340	1369	-971
	14.180	13.734	446	12.354	11.947	-407

Totale verschil t.o.v. actuele begroting

39

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil Lasten	Verschil Baten	Verschil Reserves
1. Uitvoering Fietsnota deels vertraagd	Incidenteel	141		-141
2. Planvorming aanpak Zuidelijk Stationsgebied loopt door	Incidenteel	172		
3. Exploitatieresultaat Parkeren meegevalen	Incidenteel	400	485	-885
4. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	-73	79	-139
		640	564	-1.165

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Uitvoering Fietsnota deels vertraagd

De lasten zijn incidenteel € 141.000 lager dan begroot, vooral omdat in het [Uitvoeringsprogramma "Dordt fietst verder!"](#):

- de uitvoering van de fietsparkeervoorziening aan de zuidzijde van het station is vertraagd is door het vooralsnog uitblijven van rijkssubsidie.
- een aanbestedingsvoordeel is gerealiseerd bij de verkeersveiligheidsmaatregelen aan de Copernicusweg en Kilweg.

Er is € 141.000 minder uit de algemene reserve Grondbedrijf geboekt, omdat de hierboven genoemde werkzaamheden en mogelijke reserveprojecten uit de fietsnota "Dordt Fietst verder!" doorschuiven naar 2018.

2. Planvorming aanpak Zuidelijk Stationsgebied loopt door

De lasten zijn incidenteel € 172.000 lager dan begroot, omdat de planvorming voor de aanpak van het Zuidelijk Stationsgebied doorloopt in 2018, zoals reeds toegelicht aan de raad middels de [raadsinformatiebrief van 24 oktober 2017 \(RIS-dossier 2044710\)](#).

Een bedrag van € 172.000 is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

3. Exploitatieresultaat Parkeren meegevalen

De lasten zijn incidenteel € 400.000 lager dan begroot, omdat vacatures gedurende het jaar niet zijn ingevuld en personeelslasten uit andere programma budgetten konden worden gedekt.

De baten zijn incidenteel € 485.000 hoger dan begroot, omdat het aantal bezoekers en parkeeruren op straat en in de garages is toegenomen en de betalingsbereidheid op straat is gestegen (€ 485.000).

Er is € 885.000 meer naar de reserve 'Parkeervoorzieningen' geboekt, omdat de exploitatie om bovenstaande redenen is meegevalen.

5. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.13 Programma Ruimtelijke Ordening en Wonen

Programma Ruimtelijke Ordening en Wonen

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Ruimtelijke Ordening en Wonen	49.081	51837	-2.756	34.309	29.851	-4.458
Mutaties met de reserves	6.183	9.393	-3.210	14.122	18.222	4.100
	55.264	61.230	-5.966	48.431	48.073	-358

Totale verschil t.o.v. actuele begroting -6.324

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil Lasten	Verschil Baten	Verschil Reserves
1. Toename activiteiten Omgevingsdienst ZHZ	Inc./Struc.	-360	548	
2. Realisatie Leefwerf verlaagd	Incidenteel	150		
3. Lasten planologisch, juridisch instrumentarium toegenomen	Incidenteel	4.096		
4. Resultaat Vastgoed tegengevallen	Inc./Struc.	396	-553	-23
5. Exploitatie gemeentelijke eigendommen meegevalen	Incidenteel	70	350	-375
6. Exploitatie bouwgronden wonen	Incidenteel	-2.751	-655	3.339
7. Exploitatie economische ontwikkelingen	Incidenteel	6.325	-4.321	-2.023
8. Apparaatskosten wijken en wonen hoger uitgevallen	Incidenteel	-409		
9. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	-110	173	-28
		7.407	-4.458	890

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Toename activiteiten Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid

De lasten zijn € 360.000 hoger dan begroot, omdat bij de Omgevingsdienst ZHZ in 2017 sprake was van een toename van het aantal activiteiten, met name op het gebied van de Algemene Plaatselijke Verordening Dordrecht. Van dit bedrag heeft € 315.000 een structureel karakter.

De baten zijn incidenteel € 548.000 hoger dan begroot, omdat er meer grote vergunningen zijn aangevraagd in het kader van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo).

2. Realisatie Leefwerf verlaagd

De lasten zijn incidenteel € 150.000 lager dan begroot, omdat de realisatie van de Leefwerf is verlaagd.

Een bedrag van € 150.000 is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

3. Lasten planologisch, juridisch instrumentarium toegenomen

De lasten zijn incidenteel € 4.096.000 lager dan begroot, omdat een groot deel van de gevormde voorziening voor juridische kosten conform BBV-voorschriften vrijvalt. Daarnaast zijn meer kosten gemaakt voor nieuwe bestemmingsplannen of bestemmingsplanwijzigingen voor diverse projecten zoals Zuidrand van Dubbeldam, Wielwijk parkrand en diverse grondexploitaties.

4. Resultaat Vastgoed tegengevallen

De lasten zijn € 396.000 lager dan begroot door:

- het niet uitvoeren van alle geplande werkzaamheden planmatig onderhoud (€ 180.000). Het restant van de werkzaamheden zal in 2018 worden afgerond.
- lagere aankoopkosten (€ 574.000) en hogere afwaarderingskosten van € 366.000 door verschuivingen tussen jaren binnen de verkoopprognose van de dispositiepanden.
- hogere inhuurkosten (€ 117.000).
- lagere exploitatielasten van € 125.000 door verschillende mee- en tegenvallers binnen de exploitatiekosten van de panden.

De baten zijn € 553.000 lager dan begroot door:

- lagere verkoopopbrengsten van € 753.000 door verschuivingen tussen de jaren binnen de verkoopprognose van de dispositiepannen. De verkoopprognose wordt geactualiseerd en bij de Bestuursrapportage 2018 aangepast.
- hogere incidentele huurinkomsten van € 125.000 op panden.
- hogere structurele huurinkomsten van € 75.000 op woonwagens.

De onttrekking uit de bestemmingsreserve onderhoud is € 180.000 lager, omdat de kosten voor planmatig onderhoud zijn verschoven naar 2018. De begrote dotatie van € 83.000 aan de bedrijfsreserve vastgoed is door tegenvallende resultaten niet gedaan. Wel is een bedrag van € 74.000 onttrokken uit de bedrijfsreserve vastgoed voor kosten van een dispositiepand.

5. Exploitaties gemeentelijke eigendommen meegevallen

De lasten zijn incidenteel € 70.000 lager dan begroot door:

- lagere uitgaven van € 565.000 door vertraging in het notarieel transport met betrekking tot de aankoop van een woning vanuit de Uitkoopregeling voor woningen onder een hoogspanningslijn (Tennet-regeling).
- hogere uitgaven van € 495.000 door afschrijving van de boekwaarde van verkochte gronden vanuit de erfpachtexploitatie.

De baten zijn incidenteel 350.000 hoger dan begroot door:

- meer huurinkomsten van € 226.000 door incidentele inkomsten vanuit afrekening tijdelijk beheer panden.
- lagere bijdrage van € 565.000 door het Rijk door vertraging bij een aankoop vanuit de Uitkoopregeling voor woningen onder een hoogspanningslijn (Tennet-regeling).
- hogere inkomsten van € 689.000 door een niet begrote verkoop van een stuk grond vanuit de erfpachtexploitatie.

De storting in de algemene reserve grondbedrijf is incidenteel € 375.000 hoger door bovenvermelde oorzaken en enkele kleinere afwijkingen.

6. Exploitatie bouwgronden wonen

De lasten zijn incidenteel € 2.751.000 hoger dan begroot door:

- hogere kosten van € 631.000 door afwijkingen op plankosten en kosten voor bouw- en woonrijp maken bij Stadswerven.
- meer kosten van € 214.000 voor het sloopwerk bij Steegoversloot.
- hogere lasten van € 138.000 bij Dresselhuysstraat door hogere sloop-, beheer- en plankosten.
- hogere lasten van € 100.000 bij Smitsweg. Door gewijzigde BBV-regelgeving is dit geen grex meer en zijn de kosten verplaatst naar de balans.
- lagere kosten van € 486.000 bij Oudendijk door vertraging in de werkzaamheden voor woonrijp maken als gevolg van bodemsanering.
- lagere kosten van € 432.000 bij Noordendijk door vertraging van de sloopwerkzaamheden als gevolg van asbest.
- lagere kosten voor onder andere bouw- en woonrijp maken van € 144.000 bij Oud-Krispijn Zuid door vertraging van een verkoop.
- een nadeel van € 2.788.000 als gevolg van de technische regelgeving rond het verwerken van grondexploitaties.
- overige afwijkingen op projecten met een afwijking van kleiner dan € 100.000 van per saldo € 58.000 voordelig.

De baten zijn incidenteel € 655.000 lager dan begroot door:

- hogere inkomsten van € 99.000 bij Oudendijk door de ontvangst van optievergoedingen. De verkopen vinden in 2018 plaats.
- hogere inkomsten van € 100.000 bij Smitsweg. Door gewijzigde BBV-regelgeving is dit geen grex meer en zijn de kosten verplaatst naar de balans.
- lagere inkomsten van € 2.900.000 bij Oud-Krispijn Zuid door vertraging in de gronduitgifte.
- een voordeel van € 1.933.000 als gevolg van de technische regelgeving rond het verwerken van grondexploitaties.
- overige afwijkingen op projecten met een afwijking van kleiner dan € 100.000 van per saldo € 112.000 voordelig.

Er is € 3.339.000 meer onttrokken uit de reserve dan begroot omdat de verliesvoorzieningen zijn verhoogd. Hier staat een voordeel door extra winstnemingen tegenover.

7. Exploitatie economische ontwikkelingen

De lasten zijn incidenteel € 6.325.000 lager dan begroot door:

- lagere kosten van € 4.098.000 bij Dordtse Kil IV, omdat de verwerving van de gronden is vertraagd.
- lagere kosten van € 231.000 bij Drechtwerk – B&S door lagere sloopkosten van € 346.000, welke gedeeltelijk doorschuiven naar 2018. Daarnaast zijn er nog onvoorziene uitgaven van € 115.000.
- een voordeel van € 2.142.000 als gevolg van de technische regelgeving rond het verwerken van grondexploitaties.

- overige afwijkingen op projecten met een afwijking van kleiner dan € 100.000 van per saldo € 146.000 nadelig.

De baten zijn incidenteel € 4.321.000 lager dan begroot door:

- lagere inkomsten van € 852.000 bij Amstelwijk Businesspark door vertraging van de verkoop naar januari 2018.
- lagere inkomsten van € 652.000 bij Nijverheidsstraat door vertraging in de verkoop naar 2018.
- een nadeel van € 2.823.000 als gevolg van de technische regelgeving rond het verwerken van grondexploitaties.
- overige afwijkingen op projecten met een afwijking van kleiner dan € 100.000 van per saldo € 6.000 voordelig.

Er is € 2.023.000 meer gestort in de reserve dan begroot vooral omdat de winstnemingen hoger zijn door gewijzigde regelgeving.

8. Apparaatskosten wijken en wonen hoger uitgevallen

De lasten zijn incidenteel € 409.000 hoger door meer personele inzet voor de regionale woonvisie, verkenning voor de groeiagenda, meer initiatieven uit de stad en herontwikkelingen.

9. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.14 Programma Dienstverlening

Programma Dienstverlening

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Dienstverlening	16.136	16.841	-705	7.927	8.468	541
Mutaties met de reserves	752	681	71	2.479	2.479	
	16.888	17.522	-634	10.406	10.947	541
Totale verschil t.o.v. actuele begroting						-93

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil Lasten	Verschil Baten	Verschil Reserves
1. Baten en lasten Essenhof hoger uitgevallen	Incidenteel	-500	357	87
2. Baten en lasten Dienstverlening Drechtsteden toegenomen	Inc./Struc.	-160	160	
3. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	-45	24	-16
		-705	541	71

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Baten en lasten Essenhof hoger uitgevallen

De lasten zijn incidenteel € 500.000 hoger dan begroot, omdat:

- de vorming van een verplichte voorziening afkoopsommen onderhoudsrecht € 325.000 hoger uitviel dan het bedrag dat bij de [Kadernota 2018](#) was ingeschat.
- voor € 75.000 achterstallig onderhoud moest worden uitgevoerd aan het terrein.
- voor € 100.000 hogere uitgaven aan inhuur van personeel (door detachering en langdurig ziekteverzuim) is besteed.

De baten zijn incidenteel € 357.000 hoger dan begroot, omdat:

- een hoger aantal grafuitgiften zorgt voor toegenomen grafrechten van € 130.000.
- het accommodatiegebruik hoger was (€ 140.000).
- een detacheringsvergoeding van € 87.000 is ontvangen. Dit compenseert de detachering personeel onder de lasten.

Er is € 87.000 minder toegevoegd aan de reserve vanwege het eerdere besluit tot opheffing van de gesloten exploitatie Essenhof (zie Kadernota 2018).

2. Baten en lasten Dienstverlening Drechtsteden toegenomen

Zowel de baten als lasten van Dienstverlening Drechtsteden zijn € 160.000 hoger dan begroot, omdat extra taken zijn verricht voor onder andere de uitgifte van paspoorten, statushouders en PFOA-onderzoek. Voor de uitvoering van deze taken zijn ook extra opbrengsten ontvangen.

3. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.15 Programma Bestuur en Samenwerking

Programma Bestuur en Samenwerking

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Bestuur en Samenwerking	10.808	9.679	1.129	1568	1797	229
Mutaties met de reserves				416	416	
	10.808	9.679	1.129	1984	2.213	229

Totale verschil t.o.v. actuele begroting	1.129
---	--------------

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil Lasten	Verschil Baten	Verschil Reserves
1. Lasten wethouderspensioenen lager uitgevallen	Incidenteel	814		
2. Bijdrage GRD lager uitgevallen	Incidenteel	363		
3. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	-48	229	
		1.129	229	0

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Lasten wethouderspensioenen lager uitgevallen

De lasten zijn incidenteel € 814.000 lager dan begroot, omdat door de hogere rekenrente de voorziening wethouderspensioenen is verlaagd en er geen storting in de voorziening nodig was.

2. Bijdrage GRD lager uitgevallen

De lasten zijn incidenteel € 363.000 lager dan begroot, omdat de bijdrage aan de GR Drechtsteden (bijdrage Bureau Drechtsteden en bijdrage Bestuur en Staf) lager uitvalt.

3. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.16 Programma Algemene Dekkingsmiddelen

Programma Algemene Dekkingsmiddelen

Verschil ten opzichte van de actuele begroting

	Lasten			Baten		
	Begroot	Werkelijk	Verschil	Begroot	Werkelijk	Verschil
Programma Algemene Dekkingsmiddelen	-4.775	-3.338	-1437	301.754	302.536	782
Mutaties met de reserves	19.041	14.218	4.823	17.308	12.837	-4.471
	14.266	10.880	3.386	319.062	315.373	-3.689

Totale verschil t.o.v. actuele begroting -303

Oorzaken van de verschillen	Incidenteel/ Structureel	Verschil Lasten	Verschil Baten	Verschil Reserves
1. Opbrengsten Algemene Uitkering tegengevallen	Incidenteel	-1015	412	
2. Hoger dividend ontvangen	Incidenteel		314	
3. Beroep op de post onvoorzien meegevallen	Incidenteel	138		
4. Resultaat Jaarrekening conform Bestuursrapportage 2017	Incidenteel	-1915		
5. Aanvragen Smart City tegengevallen	Incidenteel	405		
6. Gemeentelijke apparaatskosten lager uitgevallen en anders verdeeld	Incidenteel	750	-341	
7. Resultaat Ingenieursbureau (IBD) meegevallen	Incidenteel		215	
8. Belastingopbrengsten meegevallen	Incidenteel		140	
9. Friciekosten voormalig en bovenformatief personeel lager uitgevallen	Incidenteel	113		-113
10. Uitvoering maatregelen Sportboulevard vertraagd	Incidenteel			464
11. Verschillen kleiner dan €100.000	Incidenteel	87	42	1
		-1.437	782	352

-/- betreft een nadeel

Toelichting bij de oorzaken

1. Opbrengsten Algemene Uitkering tegengevallen

De lasten zijn incidenteel € 1.015.000 hoger dan begroot, omdat via de Septembecirculaire 2017 minder middelen zijn ontvangen.

De baten zijn incidenteel € 412.000 hoger dan begroot, omdat extra middelen zijn ontvangen via:

- de Decembecirculaire 2017.
- verrekeningen over voorgaande jaren vanwege actualisatie van verdelingsmaatstaven.

Een bedrag van € 76.000 is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

2. Hoger dividend ontvangen

De baten zijn incidenteel € 314.000 hoger dan begroot, omdat dividenduitkeringen vanuit de deelneming BNG (€ 250.000) en Evides (€ 64.000) meevielen.

3. Beroep op de post onvoorzien meegevallen

De lasten zijn incidenteel € 138.000 lager dan begroot, omdat minder beroep is gedaan op de post onvoorzien (€ 400.000).

4. Resultaat Jaarrekening conform Bestuursrapportage 2017

De lasten zijn incidenteel € 1.915.000 hoger dan begroot, omdat dit het begrote resultaat is van de Bestuursrapportage 2017.

5. Aanvragen Smart City tegengevallen

De lasten zijn incidenteel € 405.000 lager dan begroot, omdat het aantal subsidieaanvragen en de omvang van de gevraagde bedragen, in het kader van het Innovatiefonds Smart City, lager zijn dan verwacht.

6. Gemeentelijke apparaatskosten lager uitgevallen en anders verdeeld

De lasten zijn incidenteel € 750.000 lager dan begroot, omdat:

- de overheadkosten € 1.683.000 lager uitvielen, door:
 - o vrijval budget voor Uitkering regionaal projecten portfolio (€ 533.000).
 - o lagere kosten organisatie(ontwikkeling), opleiding en personeelsgerelateerde uitgaven (€ 609.000).
 - o lagere overige overheadkosten (€ 541.000).
- € 1.280.000 minder overhead is toegerekend aan de verschillende programma's.
- de personeelslasten € 347.000 meevielen door met name minder inzet voor derden.

De baten zijn incidenteel € 341.000 lager dan begroot, omdat minder personeel is ingezet voor derden. Het betreft met name regionale inzet op het gebied van Maatschappelijke Ontwikkeling en Stadsontwikkeling.

Een bedrag van € 533.090 is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

7. Resultaat Ingenieursbureau Drechtsteden (IBD) meegevalen

De baten zijn incidenteel € 215.000 hoger dan begroot, omdat IBD een hogere omzet heeft gerealiseerd bij zowel de eigenaren Dordrecht en Zwijndrecht als bij derden.

8. Belastingopbrengsten meegevalen

De baten zijn incidenteel € 140.000 hoger dan begroot, omdat meer belasting is geheven voor precario (€ 60.000), honden (€ 59.000) en onroerende-zaakbelastingen (OZB) (€ 21.000).

9. Fricatiekosten voormalig en bovenformatief personeel lager uitgevallen

De lasten zijn incidenteel € 113.000 lager dan begroot, omdat door uitstroom, herplaatsing en detachering nagenoeg geen frictiekosten zijn gemaakt voor bovenformatief personeel.

Er is € 113.000 naar de reserve frictiekosten geboekt.

10. Uitvoering maatregelen Sportboulevard vertraagd

Er is € 464.000 minder naar de reserve Afschrijving geboekt, omdat een deel van de maatregelen Sportboulevard nog niet is uitgevoerd.

Een bedrag van € 464.156 is conform raadsbesluit van 9 mei 2018 overgeheveld naar 2018 ([zie RIS-dossier 2110946](#)).

11. Verschillen kleiner dan € 100.000

Oorzaken met een verschil kleiner dan € 100.000 worden niet nader toegelicht.

4.17 Projecten

4.17.1 Algemeen

In dit hoofdstuk wordt achtereenvolgens ingegaan op:

- de in 2017 actieve projecten per programma.
- de begrotingssystematiek.
- relevante ontwikkelingen binnen de projectenportefeuille.

4.17.2 Overzicht Projecten

Een project is een eenmalige en eindige taak of activiteit met een concreet gedefinieerd eindresultaat, waarvan de uitvoering zich, in de meeste gevallen, over meerdere jaren uitstrekt. De reserveringen zijn bij voorgaande kadernota's, bij het vaststellen van de prognose grondbedrijf of bij MJP's genomen besluiten gedaan. Kredieten zijn formeel door de raad geautoriseerde en beschikbaar gestelde budgetten (vanuit de reserveringen) ten behoeve van de voorbereiding en/of uitvoering van een formeel voorgenomen project. In de tabel 'overzicht actieve projecten' zijn zowel de grote projecten als de overige projecten opgenomen. De bedragen genoemd bij de grondexploitaties zijn feitelijk allemaal reserveringen die voornamelijk door toekomstige grondopbrengsten worden gedekt. Bij de overige projecten vormt het reserveringsbedrag het totaal aan verwachte uitgaven dat nodig is om het project te realiseren. De dekking hiervan vindt plaats door gemeentelijke middelen en bijdragen van derden zoals subsidies.

In de tabel zijn de reserveringen, kredieten en uitgaven per project weergegeven. Hiermee wordt zichtbaar welk gedeelte van het krediet is uitgegeven en welk gedeelte nog beschikbaar (en eventueel heroverweegbaar) is. Om de tabel niet onnodig complex te maken is er voor gekozen om de bedragen niet uit te splitsen in de verschillende dekkingsbronnen; in de projectbladen voor de grote projecten wordt op beknopte wijze inzichtelijk gemaakt of de uitgaven gedekt zijn door de gemeente of door middelen van derden.

Overzicht actieve projecten: per programma met meerjarige kredieten

Programma	Project omschrijving	Reservering	Krediet	Uitgaven t/m dec 2017
Leefbaarheid & Stedelijk Beheer	Herstructurering Dordt West	33.114.123	33.114.123	3.131.915
Totaal Leefbaarheid & Stedelijk Beheer		33.114.123	33.114.123	3.131.915
Jeugd en Onderwijs	Leerpark	41.118.568	41.118.568	40.552.337
Totaal Jeugd en Onderwijs		41.118.568	41.118.568	40.552.337
Economie, Sport & Cultuur	WDO Voorbereiding	12.770.000	12.770.000	9.140.000
	Hofkwartier - Openbare ruimte	1.364.975	1.219.950	90.242
	Visbrug	850.000	850.000	26.325
	Dordtse Synode 2018 - 2019	1.000.000	1.000.000	94.585
Totaal Economie, Sport & Cultuur		15.984.975	15.839.950	9.351.151
Milieu & Duurzaamheid	Nieuwe Dordtse Biesbosch	34.017.200	34.017.200	23.984.600
Totaal Milieu en Duurzaamheid		34.017.200	34.017.200	23.984.600
Verkeer & Vervoer	Dordtse Mijl - voorbereiding	668.500	668.500	211.563
	Merwedestraat - Oranjelaan	15.842.908	15.842.908	9.788.193
Totaal Verkeer & Vervoer		16.511.408	16.511.408	9.999.756
Ruimtelijke Ordening & Wonen	Patersweg 1	284.363	284.363	233.434
	Mijlweg / vd Wees			
	Brandstofverkooppunt	986.388	986.388	313.400
	Mijlweg - Nijverheidsstraat (vm ROGAM)	2.387.381	2.387.381	1.990.606
	Grote Hondring 20	839.882	839.882	390.743
	Iepenlaan	410.951	410.951	274.230
	Blekersdijk/Vrieseweg	1.608.684	1.370.495	1.322.225
	Noordendijk schoollocatie	2.921.470	2.556.963	1.877.252
	Oudendijk (kassencomplex)	3.789.701	3.789.701	2.346.749
	Amstelwijck	21.156.435	18.403.706	18.298.657
	WDO, Zuidwesthoek DKIII	6.516.003	6.516.003	6.335.958
	Dresselhuysstraat	188.104	188.104	179.923
	WDO, Dordtse Kil IV	76.538.566	30.566.271	30.566.271
	J. Nabererf/Minakrusemanerf	1.216.264	1.216.264	1.119.882
	Wiardi Beckman plantsoen	573.562	573.562	573.562
	Papeterspad complex	1.644.438	1.644.438	1.541.679
	Gezondheidspark (GZP)	5.674.757	5.255.330	4.952.477
	Amnesty internationalweg	140.069	30.786	30.430
	Vogelplein/Sperwerstraat	959.868	959.868	776.705
	Spuiboulevard 4-88	142.577	142.577	59.608
	Uitgifte Drechtwerk B&S	2.388.655	2.388.655	2.292.094
	Baanhoekweg 20			
	Brandstofverkooppunt	321.119	321.119	155.167
	Troelstraweg 125	776.392	776.392	286.784
	Rijksstraatweg/Willemsdorp	510.735	460.659	448.166
	Steegoversloot 38-40	1.485.490	1.234.987	1.120.183
	Amstelwijck ten noorden van Kilweg	10.592.197	9.799.712	9.535.268
	Zuidpolder	2.145.784	1.930.153	1.876.556
	Kilkade 7	4.024.471	3.862.225	3.714.664
	Leerpark GREX	45.716.411	45.716.411	37.765.698
	Stadswerven	113.029.750	62.946.269	62.894.679
Totaal Ruimtelijke ordening & Wonen		308.970.467	207.559.615	193.273.051
totaal Generaal		449.716.741	348.160.864	280.292.810

4.17.3 Begrotingsmethodiek projecten

Tot en met 2013 werd het overgrote deel van de meerjarig verstrekte projectkredieten begroot in de lopende jaarschijf. Aan het eind van het jaar werden de restantkredieten en bijbehorende dekkingsmiddelen overgeheveld naar het volgende boekjaar. Deze methodiek werd tot en met 2013 toegepast voor zowel exploitatieprojecten als voor investeringsprojecten.

Door toenemende aandacht voor meerjarig begroten is de hoogte van over te hevelen restantkredieten afgenomen ten opzichte van voorgaande jaren. Door te gaan werken met jaarschijven krijgt de meerjarenbegroting een realistischer en, ten opzichte van het huidige begrotingsjaar, minder fluctuerend beeld van de te verwachten projectuitgaven. Daarnaast zullen de programma's jaarlijks een steeds minder groot exploitatiesaldo op inkomsten en uitgaven vertonen ten opzichte van de begroting.

De projectenportefeuille van de gemeente neemt langzaam af. Veel projecten zijn in uitvoering en het aantal nieuwe projecten is niet zo groot meer als een aantal jaar geleden. De restantkredieten voor exploitatieprojecten die nu worden overgeheveld vanuit het jaar 2017, zullen naar verwachting ook grotendeels in 2018 worden uitgegeven. Bij grondexploitaties geldt dat jaarlijks de nieuwe prognose wordt vastgesteld waarmee ook de begroting voor het lopende boekjaar (in dit geval 2017) wijzigt. Omdat de verschillen op de begrote uitgaven en inkomsten al worden verklaard in de jaarrekening in de financiële analyses (4.5 t/m 4.16), is er voor gekozen om geen overzicht van restantkredieten meer in deze paragraaf op te nemen.

4.17.4 Relevante ontwikkelingen in projecten

Omdat relevante informatie met betrekking tot de "grote projecten" in de projectbladen in het bijlagenboek is terug te lezen houden we de informatie hierover in dit hoofdstuk beperkt. Bij de [Jaarstukken 2016](#) is gemeld dat project Belthurepark is beëindigd en daarom is het projectblad voor dat project niet meer in het boekwerk opgenomen. Er zijn nog 6 grote projecten waarvoor een projectblad wordt opgesteld: Gezondheidspark, Westelijke Dordtse Oever (WDO), Stadswerven, Leerpark, Dordt West en Nieuwe Dordtse Biesbosch. Als er voor de overige projecten ontwikkelingen zijn, wordt de raad op de hoogte gebracht met separate raadsinformatiebriefjes of om besluitvorming gevraagd met separate raadsvoorstellen.

In 2017 stonden twee grote ontwikkelingen centraal. De bestemmingsplannen voor Dordtse Kil IV en de A16/N3 zijn vastgesteld en de planologische procedure als gevolg van de beëindiging van project Belthurepark is gestart. Beide ontwikkelingen hebben een grote impact op de stad en de gemeentelijke organisatie. College en raad hebben zich uitgesproken voor de groeiambitie. Zij streven ernaar om 10.000 woningen toe te voegen aan de bestaande woningvoorraad gedurende een periode van 15 tot 20 jaar. Deze ambitie heeft tot doel de sociaaleconomische positie van de stad te versterken en te voldoen aan de toenemende woningvraag. Hiermee is de basis gelegd voor de opgaven waaronder Bouwende Stad, Bereikbare Stad, Werkende Stad.

De eerste stappen om de problematiek rond de N3 aan te pakken zijn inmiddels gezet. Rijkswaterstaat is de initiatiefnemer en belangrijkste uitvoerder van dit project. De gemeenten Dordrecht en Papendrecht en de Drechtsteden worden door Rijkswaterstaat intensief betrokken bij de planvorming en communicatie. De afstemming van dit belangrijke infrastructurele project met andere projecten (met name de aanpak van het knooppunt N3/A16) vraagt om een stevige gemeentelijke/regionale organisatie.

Zoals aangegeven is een belangrijke mijlpaal bereikt bij de ontwikkeling van de Westelijke Dordtse Oever, met name Dordtse Kil IV. De bestemmingsplannen voor Dordtse Kil IV en de A16/N3 zijn vastgesteld. De termijn voor eventuele procedures (tot aan de Raad van State) loopt daarmee. Bij een positieve uitkomst kan daadwerkelijk met de ontwikkeling gestart worden. De start van de uitgifte van bedrijfskavels op Dordtse Kil IV sluit goed aan op de ontwikkeling van Dordtse Kil III. Door de uitgifte van een groot deel van de zuidwesthoek van Dordtse Kil III is het aantal beschikbare kavels voor grote bedrijven immers beperkt geworden. In afwachting van de uitspraak van de Raad van State zijn de terreinen nog niet actief op de markt gebracht. Desondanks zien we dat er al grote interesse bestaat bij potentiële eindafnemers in de logistiek. Het terrein moet uiteindelijk een belangrijke impuls gaan leveren aan de werkgelegenheid in Dordrecht.

De herstructurering van Dordtse Kil I en II verloopt volgens een natuurlijke weg. De herontwikkeling van het Drechtwerktterrein springt uiteraard in het oog, maar ook op kleinere kavels zijn ontwikkelingen te bespeuren. De aantrekkende markt heeft een positieve werking op de ingebruikname van leegstaande panden en er wordt weer geïnvesteerd in verouderde gebouwen. Het initiatief ligt vooral bij de markt, maar tegelijkertijd speelt de gemeente een belangrijke rol in het begeleiden van deze initiatieven als gaat om planologische inpassing en het snel doorlopen van eventuele vergunningprocedures. Hetzelfde geldt ook als het gaat om de inrichting en het beheer van de openbare ruimte. Daarvoor zoekt de gemeente de samenwerking met eigenaren/ ondernemers. Vanuit die insteek zijn in de zeehaven al twee BIZ-zones in het leven geroepen. Onze blik is nu op Dordtse Kil I en II en Amstelwijck-west gericht om ook daar BIZ-zones te vormen.

De samenwerking met het Havenbedrijf Rotterdam voor de ontwikkeling van de Zeehaven wordt op korte termijn geëvalueerd. Doel is om terug te kijken op de doelstellingen uit de samenwerkingsovereenkomst en het

(al dan niet) behalen daarvan maar vooral ook om op basis daarvan vooruit te kijken naar de ontwikkeling van de Zeehaven, in het kader van de betekenis van de haven voor de stad (werkgelegenheid, economie en duurzaamheid). Hieruit moet nieuw perspectief worden geboden, waarin ook de door Havenbedrijf Rotterdam gewenste ontwikkeling van (het noordelijke gedeelte) van Duivelseiland kan worden geplaatst.

De gesprekken met het Albert Schweitzerziekenhuis over de voortgang van het project Gezondheidspark zijn in 2017 voortgezet. Partijen hebben afgesproken om – op basis van de samenwerkingsovereenkomst – een onafhankelijke deskundige een advies te laten opstellen over de uitleg van de samenwerkingsovereenkomst, met name de financiële verplichtingen over en weer. Deze deskundige heeft inmiddels een advies uitgebracht. Op basis van dit advies worden de gesprekken met het ziekenhuis gecontinueerd. Met de ontwikkelaar van de woontorens aan de Overkampweg zijn inmiddels afspraken gemaakt om de bouw te bespoedigen.

De ontwikkeling van het Businesspark Amstelwijck heeft lange tijd achtergelopen bij onze verwachtingen. Parallel aan de aantrekkelijke economische ontwikkeling zien we weer een toenemende interesse in afname voor kantoor- en bedrijfsontwikkeling. Dit heeft onder andere geresulteerd in de vestiging van een kantoor van het Belgische aannemersbedrijf Besix en een aantal (betaalde) opties voor afname. Verder heeft Van der Valk na eerdere verwerving van naastgelegen gronden, plannen ingediend voor uitbreiding van de hotelcapaciteit. Voorts vinden momenteel verkennende gesprekken plaats met potentieel gegadigden voor de ontwikkeling van de middencirkel, waarvan college en raad vorig jaar hebben aangegeven ruimte te willen bieden voor een nieuw programma. De stagnatie op de voorbereiding van gronduitgifte voor kantoren op de strook ten noorden van de Kilweg langs de A16 hangt samen met de uitwerking van het ontwikkelperspectief op woningbouw op de sportvelden en Refaja-locatie. Het sportpark en de Refaja-locatie komen (op termijn) vrij voor herontwikkeling, samen met de A16- en spoorzone. Door de barrièrefunctie (geluid) die moet uitgaan van deze strook voor de ontwikkeling van woningbouw op de achtergelegen gronden, dient de ontwikkeling integraal in één visie en bouwenvelophe opgepakt te worden. Op dit moment wordt de visie op dit gebied uitgewerkt en wordt een projectdefinitie opgesteld. Het streven is ambitieus: over een half jaar willen we starten met de uitvoering van een nieuw gedefinieerd project.

Op het Leerpark is de woningbouw gestart. Deze verloopt voorspoedig, doordat er met de ontwikkelaar afspraken zijn gemaakt over verplichte grondafname. Voorts heeft de raad in februari van dit jaar ingestemd met de startnotitie voor de campusontwikkeling Leerpark, waarbij tegen de achtergrond van de Groeiagenda ingezet wordt op extra woningbouw, de ontwikkeling van een start-up milieu voor productie en onderwijs aan de overzijde van de Duurzaamheidsfabriek, de ontwikkeling van een entree/kop gebouw naast de Duurzaamheidsfabriek en de inzet op een verbeterende bereikbaarheid met aansluiting op het spoor. Het programma voor de ontwikkeling van het start-up/productiemilieu (concept Maakfabriek) wordt momenteel ter hand genomen en over gesproken met potentiële beleggers/exploitanten. Rond de zomer moet duidelijk worden met welke partij(en) we deze ontwikkeling in gaan vullen. Verder heeft Gedeputeerde Staten van de provincie Zuid-Holland uitgesproken € 3 mln. beschikbaar te stellen voor de versterking van het open innovatiemilieu.

De realisatie van de Nieuwe Dordtse Biesbosch (NDB) staat op stapel. De deelprojecten Noorderdiepzone, maatregelen Kader Richtlijn Water en aanleg fietspad 220 zijn in uitvoering. De realisatie van de eerste fase van de Landbouwweg is afgerond. De tweede fase start medio 2018, nadat door Evides een overkluizing is gerealiseerd. De deelprojecten Kop van het Land en Dagrecreatieterrein zijn op enkele restpunten na afgerond. De gesprekken met onze samenwerkingspartners over (de overdracht van) het beheer van het gebied zijn afgerond en inmiddels zijn de samenwerkings- en beheersovereenkomsten getekend.

De bouw van de waterwoningen en woningen in particulier opdrachtgeverschap op Stadswerven bevindt zich in een afrondende fase. De verkoopovereenkomst van een deelperceel ten behoeve van een collectief (het Mini-dorp) is getekend; de start bouw wordt verwacht in najaar 2018. Met de ontwikkelaar is gesproken over de ontwikkeling van het bouwplan 'Americana'; de onderhandeling is afgerond en de praktische punten daarvan zijn in een afrondende fase; de bouw wordt verwacht medio 2019. Aan de andere zijde van het Wantij is de transformatie van het Regiokantoor door de formele gunning een stap dichterbij gekomen. Daarnaast is gestart met de verkoop van Schaerweide (naast Villa Augustus) waarvan de start bouw medio 2018 is gepland en is de transformatie van het zogenaamde Tennetgebouw in ontwikkeling tot appartementen. Het voorontwerp bestemmingsplan vlek I is in ontwikkeling. Voor de bouwvlek naast de parkeergarage is een bouwenvelophe opgesteld ten behoeve van een aanbesteding in april 2018.

Na een succesvolle aanbesteding van de percelen aan de Patersweg zal het deelproject Oud Krispijn als onderdeel van het programma Dordt West in 2018 een verder impuls krijgen door start van de woningbouw. Andere percelen zijn op de Provada gepresenteerd. Op dit moment wordt gewerkt aan de bouwenvelopen, om deze via aanbesteding op de markt te zetten. De ontwikkelingen in de wijk Wielwijk verlopen conform de vorig jaar gemelde verwachtingen. Woonbron heeft de eerste flat aan de M.H. Trompweg gesloopt, en heeft haar grondposities in de markt gezet. Na selectie van een marktpartij wordt gestart met de herontwikkeling van de Tromptuinen. Na het doorlopen van de bestemmingsplanprocedure gaat de gemeente over tot de uitgifte van zelfbouw kavels in het Wielwijckpark. De aanleg van de Admiraal de Ruyterweg inclusief rotonde, de herinrichting van het Wielwijckpark en vervanging van de riolering aan de ring Admiraalsplein is in 2017 voorbereid. Verwacht wordt dat in 2018 de uitvoering zal starten.

Naast de grote projecten is vermeldenswaardig dat met betrekking tot de hotelontwikkeling aan de Blekersdijk/Vrieseplein overeenstemming is bereikt met de koper. De planologische procedures zijn in gang gezet.

4.18 Wet Normering Topinkomens

De Wet Normering Topinkomens (WNT) verplicht gemeenten om de bezoldiging van topfunctionarissen openbaar te maken en de bezoldiging van overige functionarissen wanneer deze de WNT-norm overstijgt. Deze WNT-norm bedroeg in 2017 100% van een ministersalaris, oftewel € 181.000 inclusief onkostenvergoedingen en overige beloningen.

Bezoldiging (gewezen) topfunctionarissen

Voor de gemeente Dordrecht worden de gemeentesecretaris en de griffier aangemerkt als topfunctionaris. Het totaal aan bezoldiging voor de topfunctionarissen van Dordrecht komt niet uit boven de WNT-norm.

Verantwoording 2017

Bedragen x € 1						
Persoon	Functie	Werkzaam	Basis beloning	Onkosten	Pensioen	Totaal
Dhr. M.M. van der Kraan	Gemeente-secretaris	Heel 2017	142.255	0	17.523	159.778
Mevr. A.E.T Wepster	Griffier	Heel 2017	100.741	0	14.707	115.488

Verantwoording 2016

Bedragen x € 1						
Persoon	Functie	Werkzaam	Basis beloning	Onkosten	Pensioen	Totaal
Dhr. M.M. van der Kraan	Gemeente-secretaris	Heel 2016	135.181	0	15.108	150.289
Mevr. A.E.T Wepster	Griffier	Heel 2016	87.580	0	11.983	99.563

Overige functionarissen boven de WNT-norm

De bezoldiging van overige functionarissen dient openbaar gemaakt te worden, als deze boven de WNT-norm komt. Deze verplichting geldt voor eigen personeel op voorwaarde dat ze langer dan een halfjaar werkzaam zijn geweest. De WNT-norm dient 'naar rato' omgerekend te worden naar het aantal uur dat iemand werkzaam is geweest. In 2017 zijn geen bezoldigingen boven de WNT-norm uitgekeerd.

Voor ingehuurd personeel dat niet valt onder de definitie van topfunctionaris, is de verplichting tot openbaarmaking van overschrijdingen van de WNT-norm komen te vervallen op basis van de Reparatiewet WNT.

Ontslagvergoeding

De WNT schrijft een maximale ontslagvergoeding voor. Er zijn in 2017 geen ontslagvergoedingen verstrekt die het maximumbedrag overschrijden.

4.19 Bijlage verantwoordingsinformatie specifieke uitkeringen (SiSa-bijlage)

SisA bijlage verantwoordingsinformatie 2017 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 10 januari 2018

OCW	D1	Regionale meld- en coördinatiecentra voortijdig schoolverlaten	Besteding (jaar T) Aard controle R Indicatornummer: D1 / 01 € 1.014.629	Opgebouwde reserve ultimo (jaar T-1) Aard controle R Indicatornummer: D1 / 02 € 32.984			
OCW	D1A	Regionale maatregelen voortijdig schoolverlaten 2016-2021 Besluit regionale meld- en coördinatiefunctie voortijdig schoolverlaten Contact gemeenten	Besteding (jaar T) Aard controle R Indicatornummer: D1A / 01 € 632.898	Besteding aan contactschool (jaar T) Aard controle R Indicatornummer: D1A / 02 € 632.898	Opgebouwde reserve ultimo (jaar T-1) Aard controle R Indicatornummer: D1A / 03 € 0		
OCW	D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2018 (OAB) Besluit specifieke uitkeringen gemeentelijke onderwijsachterstandenbeleid 2011-2017 Gemeenten	Besteding (jaar T) aan voorzieningen voor voorschoolse educatie die voldoen aan de wettelijke kwaliteitseisen (conform artikel 166, eerste lid WPO) Aard controle R Indicatornummer: D9 / 01 € 4.556.867	Besteding (jaar T) aan overige activiteiten (naast VVE) voor leerlingen met een grote achterstand in de Nederlandse taal (conform artikel 165 WPO) Aard controle R Indicatornummer: D9 / 02 € 1.477.690	Besteding (jaar T) aan afspraken over voor- en vroegschoolse educatie met bevoegde gezagsorganen van scholen, houders van kindcentra en peuterspeelzalen (conform artikel 167 WPO) Aard controle R Indicatornummer: D9 / 03 € 98.171	Opgebouwde reserve ultimo (jaar T-1) Aard controle R Indicatornummer: D9 / 04 € 145.660	Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie
			Hieronder per regel één gemeente(code) selecteren en in de kolommen daarnaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen Aard controle n.v.t. Indicatornummer: D9 / 05	Aan andere gemeenten (in jaar T) overgeboekte middelen (lasten) uit de specifieke uitkering onderwijsachterstandenbeleid Bedrag Aard controle R Indicatornummer: D9 / 06	Hieronder per regel één gemeente(code) selecteren en in de kolommen daarnaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen Aard controle n.v.t. Indicatornummer: D9 / 07	Van andere gemeenten (in jaar T) overgeboekte middelen (baten) uit de specifieke uitkering onderwijsachterstandenbeleid Bedrag Aard controle R Indicatornummer: D9 / 08	
OCW	D10	(Volwassenen)Onderwijs 2015-2018 Participatiewet Contactgemeenten	Verstrekte uitkering (jaar T) Aard controle R Indicatornummer: D10 / 01 € 887.477	Besteding (jaar T) van educatie bij roc's Aard controle R Indicatornummer: D10 / 02 € 350.956	Besteding (jaar T) van educatie bij andere aanbieders dan roc's Aard controle R Indicatornummer: D10 / 03 € 693.750	Besteding (jaar T) van educatie totaal (automatisch) Aard controle nvt Indicatornummer: D10 / 04 € 1.044.706	Ten minste 25% besteed aan roc's ja/nee (automatisch) ja
			Reservering besteding van educatie in jaar T voor volgend kalenderjaar (jaar T+1) Aard controle R Indicatornummer: D10 / 06 € 29.407	Onttrekking besteding van educatie in jaar T van volgend kalenderjaar (jaar T+1) Aard controle R Indicatornummer: D10 / 07 € 0			
IenW	E25	Beleidsregeling subsidies Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit (BIRK) Beleidsregeling subsidies budget investeringen ruimtelijke kwaliteit (BIRK) Provincies en gemeenten	Besteding (jaar T) exclusief bestedingen uit baten exploitatie Aard controle R Indicatornummer: E25 / 01 € 0	Eindverantwoording Ja/Nee Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E25 / 02 Nee	Cumulatieve bestedingen tot en met (jaar T) exclusief bestedingen uit baten exploitatie Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E25 / 03 € 37.998.400	Berekende bate boven drempelwaarde ten behoeve van benefit sharing Aard controle R Indicatornummer: E25 / 04 Nee	Aantal gerealiseerde kwaliteitsdragers afpraak Aard controle R Indicatornummer: E25 / 05 Nee
					Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie.	Alleen in te vullen na afloop project Aard controle R Indicatornummer: E25 / 06 Nee	Alleen in te vullen na afloop project Aard controle R Indicatornummer: E25 / 06 Nee
EZK	F1	Regeling aankoop woningen onder een hoogspanningsverbinding	Totale besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen (automatisch berekend) Aard controle R Indicatornummer: F1 / 01 € 564.571	Projectnaam / nummer Aard controle n.v.t. Indicatornummer: F1 / 02 UWHS170036 UWHS170061	Besteding (jaar T) ten laste van Rijksmiddelen per woning Aard controle R Indicatornummer: F1 / 03 € 561.436 € 3.135	Is de bestemming gewijzigd Ja/Nee Aard controle D1 Indicatornummer: F1 / 04 Nee Nee	Indien woning verplaatst: conform de ingediende percelsschets Ja/Nee Aard controle D1 Indicatornummer: F1 / 05 Nee Nee
			Kopie Projectnaam / nummer Aard controle n.v.t. Indicatornummer: F1 / 07 #VERWI #VERWI	Cumulatieve besteding ten laste van Rijksmiddelen tot en met (Jaar T) Aard controle n.v.t. Indicatornummer: F1 / 08 € 561.436 € 3.135			
SZW	G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet gemeente deel 2017 Alle gemeenten verantwoordt hier het gemeentedeel over (jaar T), ongeacht of de gemeente in (jaar T) geen, enkele of alle taken heeft uitbesteed aan een Openbaar lichaam opgericht op grond van de Wgr.	Besteding (jaar T) algemene bijstand Gemeente I.1 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 01 € 0	Baten (jaar T) algemene bijstand (exclusief Rijk) Gemeente I.1 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 02 € 0	Besteding (jaar T) IOAW Gemeente I.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 03 € 0	Baten (jaar T) IOAW (exclusief Rijk) Gemeente I.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 04 € 0	Besteding (jaar T) IOAZ Gemeente I.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 05 € 0
			Besteding (jaar T) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente I.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 07 € 0	Baten (jaar T) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen Gemeente I.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 08 € 0	Baten (jaar T) WWIK (exclusief Rijk) Gemeente I.6 Wet werk en inkomen kunstenaars (WWIK) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 09 € 0	Besteding (jaar T) Loonkostensubsidie o.g.v. art. 10d Participatiewet Gemeente I.7 Participatiewet (PW) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 10 € 0	Baten (jaar T) IOAZ (exclusief Rijk) Gemeente I.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ) Aard controle R Indicatornummer: G2 / 11 € 0
							Volledig zelfstandige uitvoering Ja/Nee Aard controle n.v.t. Indicatornummer: G2 / 12 Nee

SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2017 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking ssa - d.d. 10 januari 2018									
SZW	G2A	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_totaal 2016 Gemeenten die uitvoering in (jaar T-1) geheel of gedeeltelijk hebben uitbesteed aan een Openbaar lichaam o.g.v. Wgr verantwoordt hier het totaal (jaar T-1). (Dus: deel Openbaar lichaam uit SiSa (jaar T-1) regeling G2B + deel gemeente uit (jaar T-1) regeling G2A)	Hieronder per regel één gemeente(code) uit (jaar T-1) selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: G2A / 01</i>	Besteding (jaar T-1) algemene bijstand inclusief geldstroom naar openbaar lichaam 1.1 Participatiewet (PW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 02</i>	Baten (jaar T-1) algemene bijstand (exclusief Rijk) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam 1.1 Participatiewet (PW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 03</i>	Besteding (jaar T-1) IOAW inclusief geldstroom naar openbaar lichaam 1.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 04</i>	Baten (jaar T-1) IOAW (exclusief Rijk) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam 1.2 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (IOAW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 05</i>	Besteding (jaar T-1) IOAZ inclusief geldstroom naar openbaar lichaam 1.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 06</i>	
			1 060505 Gemeente Dordrecht	€ 56.333.944	€ 1.854.891	€ 2.810.276	€ 19.085	€ 113.864	
			2						
			3						
				Hieronder verschijnt de gemeente(code) conform de keuzes gemaakt bij indicator G2A / 01 In de kolommen hiernaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: G2A / 07</i>	Baten (jaar T-1) IOAZ (exclusief Rijk) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam 1.3 Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (IOAZ) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 08</i>	Besteding (jaar T-1) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen inclusief geldstroom naar openbaar lichaam 1.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 09</i>	Baten (jaar T-1) Bbz 2004 levensonderhoud beginnende zelfstandigen inclusief geldstroom naar openbaar lichaam 1.4 Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (levensonderhoud beginnende zelfstandigen) (Bbz 2004) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 10</i>	Baten (jaar T-1) WWIK (exclusief Rijk) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam 1.6 Wet werk en inkomen kunstenaars (WWIK) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 11</i>	Besteding (jaar T-1) Loonkostensubsidie o.g.v. art. 10d Participatiewet inclusief geldstroom naar openbaar lichaam Participatiewet (PW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 12</i>
			1 060505 Gemeente Dordrecht	€ 0	€ 92.409	€ 41.235	€ 0	€ 623.652	
			2						
			3						
				Hieronder verschijnt de gemeente(code) conform de keuzes gemaakt bij indicator G2A / 01 In de kolommen hiernaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: G2A / 13</i>	Baten (jaar T-1) Loonkostensubsidie o.g.v. art. 10d Participatiewet (excl. Rijk) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam Participatiewet (PW) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G2A / 14</i>				
			1 060505 Gemeente Dordrecht	€ 0					
			2						
			3						
SZW	G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen)_gemeentedeel 2017 Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz) 2004	Besteding (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 01</i>	Besteding (jaar T) kapitaalverstrekking (exclusief Bob) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 02</i>	Baten (jaar T) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) (exclusief Rijk) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 03</i>	Baten (jaar T) kapitaalverstrekking (exclusief Bob) (exclusief Rijk) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 04</i>	Besteding (jaar T) aan onderzoek als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 (exclusief Bob) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 05</i>	Besteding (jaar T) Bob <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 06</i>	
			€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0	
			Baten (jaar T) Bob (exclusief Rijk) <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 07</i>	Besteding (jaar T) aan uitvoeringskosten Bob als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3 / 08</i>	Volledig zelfstandige uitvoering Ja/Nee <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: G3 / 09</i>				
			€ 0	€ 0	Nee				
			1						
			2						
			3						
SZW	G3A	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen)_totaal 2016 Besluit bijstandverlening zelfstandigen (Bbz) 2004	Hieronder per regel één gemeente(code) uit (jaar T-1) selecteren en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: G3A / 01</i>	Besteding (jaar T-1) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3A / 02</i>	Baten (jaar T-1) kapitaalverstrekking (exclusief Bob) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3A / 03</i>	Baten (jaar T-1) levensonderhoud gevestigde zelfstandigen (exclusief Bob) (exclusief Rijk) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3A / 04</i>	Baten (jaar T-1) kapitaalverstrekking (exclusief Bob) (exclusief Rijk) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3A / 05</i>	Besteding (jaar T-1) aan onderzoek als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 (exclusief Bob) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3A / 06</i>	
			1 060505 Gemeente Dordrecht	€ 66.138	€ 183.685	€ 67.127	€ 69.234	€ 41.636	
			2						
			3						
				Hieronder verschijnt de gemeente(code) conform de keuzes gemaakt bij G3A / 01 In de kolommen hiernaast de verantwoordingsinformatie voor die gemeente invullen <i>Aard controle n.v.t.</i> <i>Indicatornummer: G3A / 07</i>	Besteding (jaar T-1) Bob inclusief geldstroom naar openbaar lichaam <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3A / 08</i>	Baten (jaar T-1) Bob (exclusief Rijk) inclusief geldstroom naar openbaar lichaam <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3A / 09</i>	Besteding (jaar T-1) aan uitvoeringskosten Bob als bedoeld in artikel 56 Bbz 2004 inclusief geldstroom naar openbaar lichaam <i>Aard controle R</i> <i>Indicatornummer: G3A / 10</i>		
			1 060505 Gemeente Dordrecht	€ 0	€ 1.100	€ 0			
			2						
			3						

SiSa bijlage verantwoordingsinformatie 2017 op grond van artikel 3 van de Regeling informatieverstrekking sisa - d.d. 10 januari 2018							
lenW	E27B	Brede doeluitkering verkeer en vervoer SiSa tussen medeoverheden Provinciale beschikking en/of verordening Gemeenten en Gemeenschappelijke Regelingen	Hieronder per regel één beschikingsnummer en in de kolommen ernaast de verantwoordingsinformatie	Besteding (jaar T) ten laste van provinciale middelen	Overige bestedingen (jaar T)	Correctie ten opzichte van tot jaar T verantwoorde bestedingen ten laste van provinciale middelen	Correctie ten opzichte van tot jaar T verantwoorde overige bestedingen
			Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E27B / 01	Aard controle R Indicatornummer: E27B / 02	Aard controle R Indicatornummer: E27B / 03	Aard controle R Indicatornummer: E27B / 04	Aard controle R Indicatornummer: E27B / 05
1			PZH-2013-412560633	€ 0	€ 0		
2			PZH-2013-438187235	€ 0	€ 0		
3			PZH-2014-496332647	€ 568.583	€ 1.635.106		
4			PZH-2015-531412139	€ 519.930	€ 1.610.894		
5			PZH-2016-553776693	€ 65.016	€ 141.038		
6							
7							
			Kopie beschikingsnummer	Cumulatieve besteding ten laste van provinciale middelen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie	Cumulatieve overige bestedingen tot en met (jaar T) Deze indicator is bedoeld voor de tussentijdse afstemming van de juistheid en volledigheid van de verantwoordingsinformatie	Toelichting	Eindverantwoording Ja/Nee Als u kiest voor 'ja', betekent dit dat het project is afgerond en u voor de komende jaren geen bestedingen meer wilt verantwoorden
			Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E27B / 06	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E27B / 07	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E27B / 08	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E27B / 09	Aard controle n.v.t. Indicatornummer: E27B / 10
1			PZH-2013-412560633	€ 0	€ 0	N3/A16	Nee
2			PZH-2013-438187235	€ 0	€ 0	Brug Stadswerven	Nee
3			PZH-2014-496332647	€ 620.000	€ 1.686.523	Oranjelaan Merwedestraat N3	Nee
4			PZH-2015-531412139	€ 599.500	€ 1.690.465	Oranjelaan Merwedestraat	Nee
5			PZH-2016-553776693	€ 88.692	€ 164.714	19e-eeuwse Schil fase 2	Nee
6							
7							

Afkortingenlijst

AB	Algemeen Bestuur	CE	cultuureductie
ACM	Autoriteit Consument & Markt	cf.	conform
ad.	ten bedrage van	CIO	Chief Information Officer
Adm.	Admiraal	CIRIA	Construction Industry Research Information Association
ANP	Algemeen Nederlands Persbureau	COELO	Centrum voor Onderzoek v/d Economie v/d Lagere Overheden
APPA	Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers	CPI	Consumentenprijsindex
APV	Algemene Plaatselijke Verordening	c.q.	casu qua (in welk geval)
AR	Algemene Reserve	CROW	Kenniscentrum voor verkeer, vervoer en infrastructuur
ARB'ers	Ambtenaar Rampenbestrijding	CS	Centraal Station
art.	artikel	CV	Commanditaire Vennootschap of centrale verwarming
ASZ	Albert Schweitzer ziekenhuis	D66	Democraten 66
AvA	Algemene Vergadering van Aandeelhouders	DAV	regio Drechtsteden - Alblasserwaard - Vijfheerenlanden
AWBZ	Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten	Deal!	Drechtstedelijk economisch Acquisitie Loket
AWW	Amstelveen-West	DCMR	Milieudienst Rijnmond
B&W	Burgermeester en Wethouders	DEC	Delta Experience Center
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten	DG&J	Dienst Gezondheid en Jeugd
Bbz	Bijstand voor zelfstandigen	DiEP	Erfgoedcentrum DiEP
BC	Businesscase	DK	Dordtse Kil (I, II, III en IV)
BD	Bureau Drechtsteden	DKCC	Drechtstedelijk Klantcontactcentrum
BEGIN	BluE Green Infrastructure through social innovation	DKiB	Dordtse Kil in Business
BGP	Bruto gemeentelijk product	DLTC	Dordrechtse Lawn Tennis Club
Bibob	Bevordering Integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur	d.m.v.	door middel van
		DNA	zuur dat fungeert als belangrijkste drager van erfelijke informatie
BIE	bouwgronden in exploitatie	DNWG	Delta Netwerkgroep
BDU	Brede doeluitkering	DNWS	Platform De Nieuwe Winkelstraat
BIG	Baseline Informatiebeveiliging Nederlandse Gemeenten	DO	definitief of detaillering ontwerp
BIRK	Budget Investerings Ruimtelijke Kwaliteit	DOOR!	Ontmoetingsplek vol kunst, muziek en experiment
BIZ	Bedrijveninvesteringszone	DOR	Digitaal Opkopersregister
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten	DOV	Dordrechtse Ondernemersvereniging
BOA	buitengewoon opsporingsambtenaar	DVC	Da Vinci-college
Bob	Bijstandverlening aan ondernemers in de binnenvaart	DZ(H)F	Duurzaamheidsfabriek
boekw.	boekwaarde	ECB	Europese Centrale Bank
Bor	Besluit omgevingsrecht	ECD	Energie Coöperatie Dordrecht
BP	bestemmingsplan	e.d.	en dergelijke
BREEAM	Building Research Establishment Environmental Assessment Methodology	EGW	eengezinswoning
		EMU	(Europese) Economische Monetaire Unie
BRTA	Beleidsrijk Regionaal Transitie Arrangement	ENSIA	Eenduidige Normatiek Single Information Audit
BRZO	Besluit risico's zware ongevallen	e.o.	en omgeving
BTW	Belasting Toegevoegde Waarde	ESF	Europees Sociaal Fonds
BUIG	gebundelde uitkering	etc.	et cetera
burap	bestuursrapportage	EU	Europese Unie
BV	Besloten Vennootschap	EUR	Erasmus Universiteit Rotterdam
BvD	Beter voor Dordt	e.v.	en verder
BVL	Brand Veilig Leven	excl.	exclusief
BVO	bruto-vloerenoppervlakte	expl.	exploitatie
BZK	ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties	EZ	ministerie van Economische Zaken
		EZH	Elektriciteitscentrale Zuid-Holland
Ca.	circa	Fc	Football Club
c.a.	cum annexis (wat erbij hoort)	Fido	Wet Financiering decentrale overheden
Cao	collectieve arbeidsovereenkomst	FLO	Functioneel Leeftijdssontslag
CBS	Centraal Bureau voor Statistiek	FMI	functiemengingsindex
CDA	Christen-Democratisch Appèl		

FTE	fulltime equivalent	ISZW	Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid
G 32	Stedennetwerk van 40 (middel)grote steden in Nederland (vanaf februari 2018 G40)	jr.	jaar
GBD	Gemeentebelastingen en Basisinformatie Drechtsteden	K CC	Klantcontactcentrum
GBE	Gemeenschappelijk Bezit Evides	kg	kilogram
GCEA	Global Centre of Excellence on Climate Adaption	KHN	Koninklijke Horeca Nederland
gecorr. gem.	gecorrigeerd gemiddelde	Km(/h)	kilometer (per uur)
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst	KN	kadernota
GR('en)	Gemeenschappelijke Regeling(en)	KOR	Kunst in Openbare Ruimte
GRD	Gemeenschappelijke Regeling Drechtsteden	KPI	kritische prestatie-indicator
GREX	Grondexploitatie	KRW	Kaderrichtlijn Water
GRP	Gemeentelijk Rioleringsplan	KUBIS	een objectbeheersysteem
GWW	grond-, weg- en waterbouw of gemeentelijke waterbouwkundige werken	Kw	Kilowatt of kwartaal
GZH	Gezondheidspark	kwh	Kilowattuur
GZP	Gezondheidspark	L C	Louisa- en Cannemanspolder
H a.	Hectare	LED	licht-emitterende diode
HALT	Lik-op-stuk afhandeling van bepaalde soorten criminaliteit door jeugdigen	LL RA	Living Lab Ruimtelijke Adaptatie
HBO	Hoger Beroepsonderwijs	LMO	landelijke meldkamerorganisatie
HbR	Havenbedrijf Rotterdam	Lora	Long Range
HIC	High Impact Crimes	LVO	Landelijk Verbeterprogramma Overwegen
HKZ	Harmonisatie Kwaliteitsbeoordeling in de Zorg	M (²)	(vierkante) meter
HOV-D	hoogwaardig openbaar vervoer Drechtsteden	max.	maximaal
HVC	Afval- en energienutsbedrijf	MBO	Middelbaar Beroepsonderwijs
I .c.m.	in combinatie met	m.b.t.	met betrekking tot
ID	identiteit	MC	medisch centrum
IBD	Ingenieursbureau Drechtsteden	MEE	Meedoen, meehelpen, meepraten
IBP	Interbestuurlijk Programma	MER	Milieu Effect Rapportage
IBT	Interbestuurlijk Toezicht	MEREPUV	methods and measures to enhance resilience against electric power outage in urban vital societal functions
ICT	Informatie- en communicatietechnologie	MFA	Multifunctionele accommodatie
IFRS	International Financial Reporting Standards	MIP	meerjaren investeringsprogramma
IHE	Institute for Water Education	MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
I&M	ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (voorheen Infrastructuur en Milieu)	M(J)OP	Meerjaren Onderhoudsplan
incl.	inclusief	MJP	Meerjaren Beleidsprogramma
Interreg	communautair initiatief van de Europese Commissie	MKB	Midden- en Kleinbedrijf
inst.	instelling(en)	mln.	miljoen
inw.	inwoners	MO	(sector) Maatschappelijke Ontwikkeling
IOAW	Wet inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte Werkloze werknemers	MOP	meerjarenonderhoudsplanning
IOAZ	Wet inkomensvoorziening Oudere en gedeeltelijk Arbeidsongeschikte gewezen Zelfstandigen	mrđ	miljard
IRS	Interest Rate Swap	MVA	Materiele Vaste Activa
IVA	Immateriële Vaste Activa	MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
i.v.m.	in verband met	Mw	mevrouw
IVN	Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid	MWp	Watt piekvermogen
Iz	inzake	N ar(is)	Nederlands Adviesbureau voor Risicomanagement
J GZ	jeugdgezondheidszorg	n.a.v.	naar aanleiding van
JKC	Juridisch Kenniscentrum (SCD)	NCW	Netto contante waarde
		NDB	Nieuwe Dordtse Biesbosch
		NDP	Nieuw Dordts Peil
		NDZ	Noorderdiepzone
		Ned.	Nederland
		NEN	Nederlandse Normen
		NIEGG	Niet in exploitatie genomen gronden
		nl of NL	Nederland
		NMC	Natuur en Milieu Centrum
		NPR	Nederlandse Praktijk Richtlijn
		Nr.	Nummer
		NRF	Nationaal Restauratie Fonds
		NSVV	Nederlandse Stichting Voor Verlichtingskunde

NV n.v.t	Naamloze Vennootschap niet van toepassing	RPV	Regionale Projectgroep Verkeersveiligheid
O .a.	onder andere	RTV	radio en televisie
obv	op basis van	RVP	Rijksvaccinatieprogramma
OAB	Onderwijsachterstandenbeleid	RWS	Rijkswaterstaat
OBR	Ontwikkelbedrijf Rotterdam	S ad	Subsidieverordening Aangepast sporten Drechtsteden
OCB	Ontwikkelcombinatie De Werven BV	SCD	Servicecentrum Drechtsteden
OCW	of ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	SCORE	Sustainable and COmpetitive Resorts
OG	opgenomen gelden	SDD	Sociale Dienst Drechtsteden
o.g.v.	op grond van	SDE	Stimulering Duurzame Energieproductie
OM	Openbaar Ministerie	SGP	Strategisch Groen Project of Staatkundig Gereformeerde Partij
OMC	Dordtse voetbalvereniging	SI	Strategische Investerings
opbr.	opbrengst	SIS	School in de Samenleving
OPOD	Openbaar Primair Onderwijs Dordrecht	SiSa	Single information Single audit
OV	openbaar vervoer	SMART	Specifiek, Meetbaar, Acceptabel, Realistisch en Tijdsgebonden
Ovb	overboeking	SOJ	Service Organisatie Jeugd
OZB	onroerende-zaakbelastingen	SOK	Samenwerkingsovereenkomst
OZHZ	GR Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid	SP	Socialistische Partij
PA	Public Affairs	St.	Stichting of stuks
PALT	Prestatieafspraken voor de Lange Termijn	SVN	Stimuleringsfonds Volkshuisvesting Nederlandse gemeente
P&C	Planning en Control	SWEK	Stichting Wereld Erfgoed Kinderdijk
PFOA	perfluorocarbon	SWT	Sociaal Wijkteam Dordrecht
PIJOFACH	Personeel, Informatievoorziening, Juridisch, Organisatie, Financiën, Automatisering, Communicatie en Huisvesting	SZW	ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
PKB	Private Kwaliteitsborging in de Bouw	T .a.v	ten aanzien van
PM	Pro Memorie; wat je moet onthouden	T.b.v.	ten bate van of ten behoeve van
PO	Primair Onderwijs	TEEB	The Economics of Ecosystems and Biodiversity
p.o.	particulier opdrachtgeverschap	t.g.v.	ten gunste van
POBD	(Vereniging) Promotie Ondernemers Binnenstad Dordrecht	tlv	ten laste van
POK	Peiling Ondernemersklimaat	t/m	tot en met
pp.	parkeerplaatsen	t.o.v.	ten opzichte van
PPS	Publiekprivate Samenwerking	TTV	tafeltennisvereniging Dordrecht
Pro	Praktijk Onderwijs	TUHH	Technische Universität Hamburg
PvdA	Partij van de Arbeid	U A	Uitgesloten aansprakelijkheid
PvE	Programma van Eisen	UG	uitgezette gelden
PW	Participatiewet	Uitk.	uitkering
PWA	Prins Willem Alexanderkade	UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
PWV	particuliere woningverbetering	V d	van de
PZEM	Provinciale Zeeuwse Energie- Maatschappij	VGB	Vastgoedbedrijf
PZH	provincie Zuid-Holland	v/h	voorheen of van het
RAV	Regionale Ambulance Voorziening	VHROSV	Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Stedelijke Vernieuwing
RCA	Royal College of Art	VIV	Vereniging Importeurs
R'dam	Rotterdam	vm	Verbrandingsmotoren
RDW	Dienst Wegverkeer	VN	voormalig
RIB	raadsinformatiebrief	VNG	(Laan der) Verenigde Naties
RIS	Raadsinformatiesysteem	VO	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu	VOB	Voorlopig Ontwerp of Voortgezet Onderwijs
rMJP	regionaal meerjarenprogramma	voor.	Vereniging van Openbare Bibliotheken (thans Bibliotheek A tot Z)
RNET	Randstadnet	VPB	voorziening
RO	Ruimtelijke Ordening	VRC	vennootschapsbelasting
ROC	Regionaal OpleidingsCentrum	(i)VRI	Voorbereiding op Rampen en Crisis (intelligente) Verkeersregelininstallatie
RodS	recreatie om de stad	VRZH	Veiligheidsregio Zuid-Holland Zuid
ROK	Realisatieovereenkomst	VSO	Voortgezet Speciaal Onderwijs
ROM-D	Regionale Ontwikkelings- maatschappij Drechtsteden		

VSP	VerkeersStructuurPlan of Verenigde Senioren Partij
VSV	Vroegtijdig Schoolverlaten
VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
VVE	Voor- & Vroegschoolse Educatie of Vereniging van Eigenaren
VVV	Vereniging voor Vreemdelingenverkeer
VZ	Voorziening
W abo	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
Wbmgp	Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek
WD	Werkgevers Drechtsteden
WDO	Westelijke Dordtse Oever
WEB	Wet educatie en beroepsonderwijs
Wgr	Wet gemeenschappelijke regelingen
WHD	Waterschap Hollandse Delta
WHO	Wereldgezondheidsorganisatie
WKO	Warmte Koude-opslag
WMO	Wet Maatschappelijke Ondersteuning
WNT	Wet Normering Topinkomens
WO	Wetenschappelijk Onderwijs
w.o.	waaronder
WOZ	Wet Waardering Onroerende Zaken
WPO	Wet op het primair Onderwijs
WRGT	Wet Revitalisering Generiek Toezicht
WSW	Waarborgfonds Sociale Woningbouw of Wet sociale werkvoorziening
WUR	Wageningen University and research
WW	Werkloosheidswet
Wwb	Wet werk en bijstand
WWIK	Wet werk en inkomen kunstenaars
WWS	woningwaarderingssstelsel
Z H	Zuid-Holland
ZHZ	Zuid-Holland Zuid
ZOW	zorg-onderwijs-werk